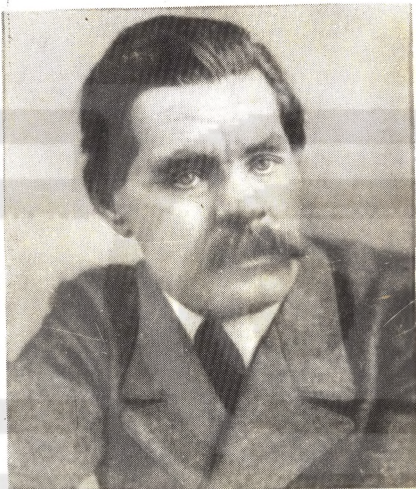
gorki

entru literatură

„Gorki asociază cu «vagabonzii» săi o nouă poezie, făcută dintr-o minunată consonanţă cu natura, în mijlocul căreia ei trăiesc liberi, fără prejudecăţi, ascultînd de impulsurile nobile ale inimii lor, organizînd o etică nouă, mai pură, mai umană. «Omul natural» al lui Rousseau nu mai trebuie căutat departe, în preriile Americii sau pe ţărmurile insulelor Antile. Gorki ne arată că oamenii naturali se găsesc printre noi, în forma tuturor acelora pe care societatea burgheză neabsorbindu-i, ei se păstrează ca rezerva regeneratoare a omenirii..."

TUDOR VIANU

437

gorki

gorki

doi vagabonzi

Traduceri de: *Anda Boldur, Aurel Lambrino și Ecat. Antonescu, Cezar Petrescu și Elena Constantinescu, Livia Storescu și R. Donici, Ștefana Velisar-Teodoreanu și Ada Steinberg.*

М. Горький
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
В ТРИДЦАТИ ТОМАХ
из I-IV го ТОМОВ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА, 1949 — 1950

maxim gorki

doi vagabonzi

NUVELE ŞI POVESTIRI

ANTOLOGIE ŞI PREFAŢĂ DE
BIANCA DUMITRAŞCU

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Ilustrația copertei : *Harry Guttman*

PREFAȚĂ

Într-o amintire îndepărtată a acelei atît de mult evocate copilării, bunica, tulburător personaj al prozei lui Gorki, povestește : *„...și am plecat într-o zi prin lume să cer mila oamenilor... Umblam așa prin oraș iar cînd Arhanghelul Gavril făcea vînt cu sabia și alunga iarna, cînd primăvara îmbrățișa pămîntul, porneam cît mai departe, unde mă duceau ochii."*

...Un început de poveste veche, cu vagabonzi melancolici și cerșetori rituali care cutreierau fără țintă, atrași de mirajul depărtărilor, pămîntul „sfintei Rusii" ; o poveste despre viața celor rătăcitori, otrăviți de sămînța nestatorniciei, care nu prind rădăcini nicăieri, n-au adăpost, n-au familie, n-au pe lume nimic decît libertatea, drumurile deschise în față și cerul deasupra : lumea ciudată a nomazilor.

De îndată ce „primăvara îmbrățișează pămîntul" drumurile fără sfîrșit ale stepei forfotesc de mulțimea lor. Printre ei trec șătrarii lui Makar Ciudra mistuiți de dragostea și de bucuria de viață și contemplă din fuga căruțelor cu ochi indulgenți, plini de filozofie, traiul sarbăd al celor înlănțuiți de locuri, lucruri și obișnuințe, slăbiciuni și poveri : stirpea celor supuși și triști care se îngrămădesc și se strivesc unii pe alții cînd *„vezi cît loc e sub soare..."*, a celor care *„se istovesc în sudoarea frunții pentru pămînt, pe urmă se culcă într-însul și putrezesc acolo, nimic nu rămîne de pe urma lor, nimic nu văd ei din ogorul acela și proști cum s-au născut așa mor"*..., a celor care *„nu știu ce-i libertatea"*, care *„nu înțeleg nemărginirea stepei și*

glasul ei nu le înveseleşte inima“ ; a celor ce *„s-au născut robi şi robi or să rămînă toată viaţa“.*

În umbrele serii drumeţii se potolesc împrejurul focurilor şi povestesc cu evlavie întîmplări de demult. Atunci, alunecă şovăitoare pe marginea drumurilor silueta nefericitului şi etern însinguratului Larra, zboară pe deasupra stepei scîntei din inima de foc a lui Danko. De departe se aude stins cîntecul viteazului Loiko Zobar, haiducul cu mustăţile atîrnînd pe umeri amestecîndu-se cu pletele, cu ochii scînteietori, care aleargă neîntrerupt, fără s-o poată ajunge vreodată pe frumoasa şi trufaşa Radda.

Printre ei se află Konovalov — beţivul filozof, uriaşul blînd cu ochi de copil, Celkaş „un lup hăituit“, Izerghil cea bătrînă ca o legendă, care a lăsat ca semn al trecerii ei pe pămînt aprinse şi neistovite iubiri.

Printre ei se află în primăvara lui 1892 Alexei Maximovici Peşkov, tînăr de 23 de ani, fără căpătîi — fiul tîmplarului din Nijni-Novgorod —, fost argat, fost ajutor de bucătar, fost spălător de vase şi marinar, ucenic, zugrav de icoane, brutar, muncitor feroviar, funcţionar şi agricultor.

De îndată ce *„Arhanghelul Gavril face vînt cu sabia şi alungă iarna“*, stepa le deschide în faţă un vast spaţiu romantic, o răspîntie de lumi diferite, fiecare cu legi, obiceiuri, dureri.

„Trebuie să te fi născut într-o societate civilizată ca să găseşti în tine destulă răbdare pentru a trăi toată viaţa în mijlocul ei fără dorinţa de a evada din sfera tuturor acelor convenţionalisme apăsătoare, tuturor măruntelor şi veninoaselor minciuni consfinţite de datine, din sfera bolnăvicioaselor vanităţi, a falsităţii de tot felul — pe scurt, din toată această deşertăciune a deşertăciunilor... spune Gorki. *M-am născut şi am crescut în afara acestei societăţi şi din pricina asta, deosebit de plăcută pentru mine, nu pot primi civilizaţia ei în doze mari fără să simt după un oarecare timp o nevoie imperioasă să ies din cadrul ei şi să mă eliberez... Lucrul cel mai cuminte este să porneşti şi să cutreieri cîmpiile şi drumeagurile patriei, ceea*

ce se dovedeşte deosebit de instructiv, te răcoreşte şi nu-ţi cere nici un fel de mijloace în afară doar de picioare sprintene şi oţelite.“

Sînt cuvintele unui om care se defineşte astfel: un călător, un pribeag, un răzvrătit.

Călătoriile sale din acei ani: fără bilet de tren, de avion, de vapor, fără camere rezervate la marile hoteluri, fără aspiraţii spre confort, fără obiective turistice; ţinta acestor călătorii: *„Cît mai departe, unde mă duceau ochii“*.

Ca unic bagaj, un început de manuscris, un poem care trebuia să *„cutremure inimile tuturor pămîntenilor“*, să le facă să *„clocotească de o viaţă curată, cinstită şi plină de bucurie“*, şi înţelepciunea blîndă şi potolită a bătrînei cu suflet fierbinte şi fericit de copil de care-l leagă o mare şi neîntreruptă iubire: *„Pînă la ea parcă dormeam în întuneric; dar... se arătă, mă trezi, mă scoase la lumină, mă învălui într-o ţesătură multicoloră şi deodată deveni pentru toată viaţa prietena mea, fiinţa cea mai înţeleasă şi scumpă inimii mele. Numai admiraţia ei dezinteresată pentru întreaga lume m-a mîngîiat înzestrîndu-mă în greutăţile vieţii cu multă putere. «Ia priveşte cît e de frumos!» zicea bunica în fiecare moment şi întreaga-i fiinţă se lumina, ochii i se lărgeau de bucurie...“*

Aceeaşi aspră şi stranie bucurie de viaţă o va purta cu el în lungile pribegii Alexei Maximovici Peşkov.

Drumurile străbătute cu piciorul, cu traista de gît şi toiagul în mînă, alături de vagabonzii stepelor nesfîrşite, şi datele unei biografii agitate de timpuriu îi vor conferi la începutul carierei scriitoriceşti o notă de bizarerie pitorească, îl vor nimba cu lumina extravagantului, a fantasticului.

Şi într-adevăr, evadările sale din primii ani ai tinereţii, pe lîngă semnificaţia unor profunde experienţe de viaţă, au ceva din romantismul de factură folclorică specific slavă, respiră un aer de veche poveste rusească în care se amestecă sentimentul de seninătate şi împăcare blajin pravoslavnică al vremurilor patriarhale, chemările primare, aproape atavice, ale cine ştie căror strămoşi nomazi şi neliniştea modernă, în ipostaza ei inci-

pientă, a omului neîmpăcat cu ordinea statornică, sufocat de amărăciuni şi jigniri, împins înainte de dorinţa herculeană de a „curăţa grajdurile augiene ale vieţii".

Spre romantismul acestor ani se vor întoarce mai tîrziu nostalgiile scriitorului. Ajuns în plină glorie, înconjurat de omagiile publicului şi de accesoriile unei „vieţi civilizate" avea să mărturisească : *„N-am să mai scriu niciodată ceva atît de frumos şi de închegat ca* Bătrîna Izerghil... *Trecutul e mai frumos decît prezentul, deşi poate că asta e numai o părere a mea care am 30 de ani, am muncit mult, m-am cocoţat sus şi... am obosit"*.

Vagabonzii lui Gorki apăreau la sfîrşitul sec. XIX pe un teren ultrapopulat, plasîndu-se la mijlocul unei tradiţii, pe un arbore genealogic stufos şi prolific.

Lumea vagabondă, lumea interlopă a prezentat dintotdeauna pentru literatură o ispită şi un pretext. Ispită lesne de înţeles prin pitorescul figurilor, prin lipsa de conformism şi prejudecăţi, prin ritmul sălbatic al vieţii, prin patetismul destinelor. Pretext de critică socială la diferite diapazoane, de confruntare a unor valori umane, de revizuire a unor precepte esenţiale, a înşişi noţiunilor de *bine* şi *rău* cu conţinutul lor variabil de la o etapă la alta şi, în ultima instanţă, de protest împotriva unei justiţii rigide, încleştată în forme înguste, a unei morale intolerante şi făţarnice ; a unei societăţi.

Accentul a căzut pe o latură sau pe cealaltă în funcţie de factori multipli aparţinînd — printre altele — categoriilor de spaţiu şi timp.

Însăşi noţiunea de vagabond, folosită ca termen generic, comportă accepţiuni şi faţete de o mare diversitate răspunzînd aceloraşi factori implicaţi procesului de evoluţie socială pe anumite trepte, de etape istorice cristalizate într-o mentalitate şi morală specifică. Hoinar, rătăcitor, peregrin, inadaptabil, căutător de adevăruri, rebel, învins în luptă cu viaţa, recalcitrantul care refuză buestrul onorabilităţii şi-o ofensează, insul cu situaţie îndoielnică trăind din expediente, visătorul care încalcă perimetrul legal al visării, tîlharul care procedează cu de la

sine putere la revizuirea repartiției bunurilor pe pămînt, victime ale unui mod de producție perimat sau ale crizelor sociale ale unui sistem, mulțimea pestriță și amestecată a celor care se situează într-un fel sau altul dincolo de lege — pe toți îi adună într-o mare familie noțiunea elastică de vagabond.

Ca fenomen social e probabil să-și fi făcut apariția în lumea latină prin anii 54—68, în Roma lui Nero, cel cu a cărui domnie se datează începutul stingerii gloriosului Imperiu Roman. *„După ce a răbdat aproape 14 ani un asemenea împărat pămîntul l-a lepădat în cele din urmă și începutul îl făcură galii"* povestește Suetoniu. Odată cu acest „început" mahalalele murdare ale Romei prind să mișune de o mulțime dubioasă de compoziție eterogenă : sclavi fugiți, liberți, mercenari și militari degradați ; aventurile lor burlești petrecute într-o atmosferă lejeră, trebuie să fi fost asemănătoare cu cele narate de Petroniu în *Satyricon*-ul său.

Pe plan literar, ca negație a societății care-l produce, vagabondul va apare tîrziu, abia pe la 1600 cînd *„arta europeană acuză violente mișcări de a se repune în mijlocul realului, denunțînd raporturi de clasă, mizeria umililor."* [1]

Poate însă că istoria acestui complex personaj, metamorfozat de-a lungul timpului după chipul și înfățișarea contemporanilor, începe mult mai devreme. Dacă prefigurări ale lui se vor ivi în paginile literaturii medievale, ideea este mult mai veche. Aventurosul Ulise, Ghilgameș, eroul epopeii orientului antic, nu ne îngăduie oare să întrezărim, cu prudență, neliniștea care îndeamnă la drum, sugestia pribegiilor nesfîrșite, a contemplării lumilor din marginea lor în popasuri vremelnice ? Lucius, eroul romanului lui Apuleius, transformat în măgar și trecut — printr-un pretext literar des întîlnit — prin medii și societăți diferite, acel picaro timpuriu al antichității, reprezintă sub acest raport o etapă avansată în conturarea trăsăturilor de ansamblu ale personajului. Deceniile timpurii ale acelui

---

[1] G. Călinescu, *Maxim Gorki*, în *Cronicile optimistului* (E.L.U., 1964).

„întunecat ev mediu" plin de *„mărețe catedrale, de superbe mînăstiri, de sublime clopotnițe, de impunătoare ceremonii, de aurite manuscrise, de gălăgioase universități, de blînde depravări goliardice"* [1] nu adaugă oare la aceeași sugestie figura legendară a cavalerului rătăcitor *„sans peur et sans reproche"*, a hoinarului în armură care, redimensionat la proporții umane — cu un termen frecvent: demitizat —, rămîne „...sans reproche" numai aproximativ și-și revendică locul în marea familie a pribegilor, anticipînd ideea ulterioară de vagabondaj?

Și oare trubadurul, poetul rătăcitor, studentul rătăcitor purtat de hazard prin lumea largă, acaparat de visuri dar și de preocupările mărunte, zilnice ale vieții materiale — cum ar fi prînzul sau cina — cărora le găsește rezolvări mai mult sau mai puțin exemplare, după posibilități, nu prezintă în germene o variantă timpurie a ceea ce va deveni peste secole filozofia sumară a vagabondului gorkian?: *„Umblă și privește în jurul tău, iar cînd te-oi sătura de privit culcă-te și mori! Așa trebuie să trăiești: să umbli, să umbli mereu. Să nu stai prea multă vreme în același loc. Cum aleargă ziua și noaptea, fugărindu-se neîncetat în jurul pămîntului, așa să fugi și tu de orice gînduri despre viață ca să nu ți se facă silă de ea."*

Secolul XIII prin opera, situată între 1250—1285, a acelui Rutebeuf „sărac ca Iov" — figură obscură a evului mediu francez care-l va anunța cu aproape două secole mai devreme pe Villon —, adîncește trăsăturile personajului.

În sfîrșit François Villon, el însuși un peregrin care mai oferă și azi biografilor săi mari zone de umbră, incertitudini și ezitări, sectoare întregi acoperite de echivoc și de presupuneri, luminează o fracțiune de secundă misterele feudale ale unei lumi tulburi de sfîrșit de epocă, o lume de tîlhari, de pușlamale sentimentale, erudite și epicureice, de borfași atîrnînd în ștreang, de copioase desfătări pămîntești însoțite de litanii creștine, de dragoste, de „goliardice depravări" adăugînd astfel o dimensiune în plus noțiunii pe care o urmărim.

---

[1] G. Călinescu, *Întunecatul ev mediu*, în *Cronicile optimistului* (E.L.U., 1964).

Dacă ar fi să găsim un strămoş îndepărtat, un autentic întemeietor de breslă al celor trăind în afara societăţii, ar trebui să-l căutăm în ultimele decenii ale sec. XVII în persoana picaroului spaniol generat de lumea catolică bigotă. *„In fond*, spune G. Călinescu — după ce mai înainte evocase atmosfera laică a pînzelor lui Caravaggio, Callot şi a bătrînului Brueghel —, *literatura cu vagabonzi e vechea nuvelă picarescă“*.

Hoţ, aventurier, şarlatan, cerşetor sau vîntură-lume, om de condiţie precară căreia-i face faţă descurcîndu-se fără să-şi aleagă mijloacele, „ciupind“, măsluind şi vămuind în dreapta şi-n stînga, supravieţuind, prin isteţime sau şiretenie, între indivizi de aceeaşi speţă — chiar dacă situaţi pe o treaptă mult superioară în ierarhia socială —, avînd de înfruntat avariţia, cupiditatea, ipocrizia şi stigmatizarea „societăţii onorabile“, figura colorată, poznaşă, caricaturizată uneori, a pişicherului înrăit pătrunde în literatură în costum spaniol. Vulgar şi îndrăzneţ, ingenios, neruşinat, şi uneori fals candid, întotdeauna lihnit dar hotărît să trăiască, traversînd medii sociale diverse, frecventînd cu precădere stratul mijlociu al societăţii — clerici, hidalgi, alguazili (Lazarillo de Tormes), negustori, hangii, birtaşi, presupuşi nobili, militari, demnitari (Guzman de Alfarache) — uneori urcînd chiar pînă la marele senior sau marele prelat, picaroul îşi rîde — cînd gros, trivial, necruţător ca însuşi umorul popular, cînd prin aluzii savante, prin şfichiuri de o factură satirică vădit erudită — de vulnerabilitatea „instituţiei sacre“ în marginea căreia trăieşte. Erupţia aurului în lumea spaniolă va aduce după sine situaţia paradoxală a marilor ruinări, proces de pe urma căruia rîndurile celor cu identitate socială şi stare civilă dubioasă se vor îngroşa simţitor. Este momentul apariţiei acelor *Novelas ejemplares* ale lui Cervantes, dintre care *Rinconete y Cortadillo* este „o istorie gorkiană cum putea fi la acea epocă“.

Picarescul va sparge curînd graniţa spaniolă şi alături de romanele franţuzeşti de capă şi spadă va invada cu istorii de vagabondaj lumea germană a sec. XVII — lume în urechile căreia răsunase, pînă nu de mult, zăngănitul de arme al Războ-

iului de 30 de ani. O primă consecinţă a acestei invazii avea să fie decăderea gustului pentru baroc, impus de cercurile feudal-absolutiste, eliberarea literaturii de sub tirania academiilor, a curţilor princiare şi a colegiilor iezuite. Pe scurt : pregătirea condiţiilor pentru apariţia primului roman realist al lui Grimmelshausen. Simplicius Simplicissimus modifică datele picaroului, mulîndu-i fizionomia pe structura militar-teutonică dar rămînînd, în fond, aceeaşi puşlama nestatornică — ce e drept, cu trăsături mai grave, mai ambiţioase.

Romantismul va depune în arhivele literaturii cu vagabonzi contribuţia sa spectaculoasă.

Epoca revoluţiilor burgheze va genera tipul prerevoluţionarului înflăcărat de idealuri înalte, utopice şi confuze, urmat curînd de acela al postrevoluţionarului dezamăgit ; o întreagă galerie de figuri clandestine, obscure, crepusculare, nu lipsite de tragism, învăluite în farmecul rezultînd din gesturi de o inutilă generozitate, de eroism gratuit şi încîntător, din atît de admirata, în toate epocile, îndrăzneală bărbătească. Haiduci, briganzi, contrabandişti superbi şi sentimentali pe măsura unui public cuminte, mic-burghez, şi la fel de sentimental.

Spre deosebire de deşuchiatul picaro, cel care cobora literatura din sferele celeste şi elegant plicticoase spre zonele forfotind de viaţă frustă, savuroasă — chiar dacă mai puţin pilduitoare a vulgului, vagabondul supradimensionat, cu virtuţi de erou şi de justiţiar, al preromantismului şi romantismului o înalţă în straturile frumoaselor iluzii, de unde avea să decadă curînd.

Este epoca declasatului, a derbedeului portuar, a cocotei cu inimă de aur, a piratului cu ochiul prins în eşarfa neagră, a victimei justiţiare, lumea borfaşilor pioşi păstrînd inepuizabile rezerve de umanitate, a criminalilor „sensibili“, a rebelilor urmăriţi de poliţie, a fugarilor, a figurilor subversive, a pribegilor cu identităţi false, lumea „misterelor“, lumea de noapte, de suburbie a marilor metropole, de cartiere rău famate, de spelunci, lumea de sub poduri.

Mai e nevoie să amintim de istorioarele cu morală ale lui Eugène Sue, palpitante și teribile, construite după brava rețetă conform căreia binele se alege de rău și în cele din urmă triumfă ?

De eroii lui Alexandre Dumas ? De neuitatul *Rocambole* al lui Ponson du Terrail ? De faimoasele romane-foileton și romane de aventuri atît de gustate în epocă, ale aceluiași Ponson du Terrail, Xavier de Montepin sau Paul Féval ? De *Dramele Parisului* și, firește *Misterele Londrei ?* Personajele lui Jules Valles, cele din *Les réfractaires* ca și cele care populează *Le tableau de Paris* întregesc imaginea.

Acestora li se alătură neuitatul Jean Valjean, din *Mizerabilii* lui Victor Hugo, figură dramatică de un convingător umanism, devenită curînd prototip al nenumăratelor producții — poncife sau improvizații de mîna a treia — care au invadat, fără parcimonie, de la el încoace literatura de aventuri.

Nu pot lipsi firește din acest panopticum inadaptabilii Rusiei decembriste, personaje ale lui Pușkin, Lermontov, Goncearov cu întreaga serie oblomovistă pe care o va deschide, Protasov din *Cadavrul viu* al lui Tolstoi, și poate acel straniu și tulburător Don Quijote întîrziat care este prințul Mîșkin din *Idiotul* lui Dostoievski.

Ajunși aici ne aflăm încă în timpurile idilice ale literaturii cu vagabonzi. Acea *„belle époque"* încărcată de naivitate, de pitoresc vetust, acuzînd cu o vehemență livrescă, polemică, în care se disting mai mult nuanțe contemplative și moraliste, instituția burgheză premonopolistă.

În ansamblu, trecînd peste delimitările ce-i separă pe categorii, cu toții constituie pleava azvîrlită la margine de mașina care treieră după legi implacabile și sortează indivizii pe treptele sociale în învingători și învinși. Adunătura lor pestriță înfățișează o priveliște asemănătoare celei ce-o oferă țărmurile mării cu apele în reflux : epave, gunoaie, sfărîmături, resturile degradate azvîrlite din luptă ; printre ele sclipește uneori cîte un obiect de valoare aruncat de hazard. În penumbră sau sub lumină de lună acest cîmp dezolant are în

el ceva enigmatic şi atrăgător, farmecul stins al unei lumi învăluite, agonice. Procesul recrutării şi perpetuării ei este neîntrerupt, asemenea mareelor: fluxul şi refluxul neîncetat al societăţii care-şi înlătură, scoţînd din joc şi aruncîndu-şi pe maluri victimele.

În acest arbore genealogic întrunind personaje atît de diverse (a căror trecere în revistă, fie chiar şi sumară, departe de a ne fi propus-o tocmai datorită abundenţei exemplelor), înrudite prin ceea ce au definitoriu sau, cel puţin, prin trăsături mari de ansamblu, contribuţia lui Gorki reprezenta la sfîrşitul sec. XIX ramura diferenţiată calitativ cît şi sub raportul concepţiei şi al semnificaţiei.

În fond este vorba de o falsă genealogie, de o apartenenţă formală.

Vagabondul lui Gorki nu însumează şi nu rezumă nimic din tot ceea ce se istovise să releve de-a lungul veacurilor literatura cu vagabonzi. Asemănările, cînd nu sînt exterioare, sînt întîmplătoare şi parţiale pentru că ceea ce-i separă este mai mult decît o etapă istorică, o limitare geografică, o particularitate etnografică sau o modalitate literară. Între vagabondul gorkian şi predecesorii lui există aceeaşi asemănare care a existat vreodată între portretul unui monarh şi monarhul însuşi.

De fapt etapa postgorkiană nu face decît să semnaleze tipul, să-i schiţeze fizionomia şi să-i lumineze la suprafaţă zone izolate ale structurii interioare. Pentru că pînă la Gorki tipul, atît de prezent în literatura tuturor timpurilor, rămîne totuşi un erou de coloratură, o piesă de decor asimilată în tapiţeria vremurilor, un element de senzaţie, un personaj literar neaprofundat cu una sau două dimensiuni, fie că autorul îl manevrează pentru pitorescul trăsăturilor, fie că-l foloseşte cu intenţii polemice, protestatare, satirice. Un produs — de mîna întîia sau de mîna a şaptea — care numai arareori se încumetă să treacă pragul ficţiunii artistice şi care, şi mai rar, izbuteşte să reziste dincolo de pragul gustului literar al epocii.

Cine dintre cititorii contemporani care au depăşit vîrsta adolescenţei, mai poate lua în serios dramele, aventurile şi acele încîntător de limpezi şi străvezii „mistere“ ale Parisului sau ale Londrei? Care dintre figurile, chiar şi remarcabile, ale acelei literaturi cu declasaţi mai provoacă astăzi altceva decît un zîmbet, fie el îngăduitor sau înduioşat? Bandiţii de odinioară, garnisiţi cu toate atributele fiorosului, desfiguraţii siniştri rînjind din umbra bolţilor, ucigaşii cu maniere şi cu mare risipă de recuzită nu mai înspăimîntă pe nimeni şi au soarta tristă a acelei venerabile şi sexagenare fantome (temă suculentă, des frecventată de umorişti), care cutreieră dezolată şi umilită o lume pozitivă, precoce, insensibilă la poveşti cu stafii.

Pegra oglindită în literatura de pînă la Gorki îşi denunţă (în marea ei majoritate) o certă paternitate picarescă. (Excepţie fac, fireşte, cînd nu este vorba de producţii literare perimate şi prăfuite, tipul răzvrătitului, al inadaptabilului, al visătorului — figuri care se integrează doar parţial în această mare familie şi care rămîn palide şi livreşti tocmai sub acele aspecte care pledează pentru integrarea lor noţiunii de vagabond.)

Observator profund şi realist al vieţii Gorki îşi însufleţeşte personajele cu o adîncă umanitate şi tocmai această umanitate şi adevăr al vieţii este ceea ce le conferă autenticitatea şi longevitatea.

Dacă tradiţia în care se înscrie este doar una de aparenţă şi de convenţie, *momentul* Gorki marchează în literatură un fapt cu multiple consecinţe literare, inaugurează un personaj de la care va începe de data asta o autentică tradiţie.

Declasaţii moderni, cei ce populează nenumăratele pagini ale literaturii contemporane occidentale, sînt urmaşii legitimi ai personajelor gorkiene. Păstrînd proporţiile şi acceptînd deosebirile inerente, problemele lor sînt acelea ale vagabondului gorkian: aceeaşi sete de libertate, aceeaşi răzvrătire în faţa normelor societăţii, aceeaşi căutare de nou, de „altceva“,

de „mai bun“, îmbrăcînd forme moderne de manifestare, de protest, aceeaşi izolare într-altă lume proprie, stranie şi stigmatizată, acelaşi patetism autentic şi viu, aceleaşi melancolii incurabile, acelaşi tragism cu rădăcini înfipte în solul unei alte societăţi, evoluate, dar la fel de ostile.

Dacă lumea interlopă a literaturii de odinioară se înfăţişează învăluită în farmecul naivităţii, cea contemporană răvăşeşte conştiinţe, tulbură şi îndurerează.

Timpurile moderne aduc în arenă un alt soi de pegră corespunzător noilor realităţi sociale. Pornind de la lumpenproletariat şi de la cernitele cohorte de şomeri deznădăjduiţi, pătrundem treptat într-o lume atinsă de morbul unei filozofii devastatoare, o lume a nevrozelor postbelice, măcinată de angoase, morbidă şi exacerbată, „furioasă“ şi descumpănită. Locul „apaşului“ montmartrian, corespunzător epocii french-cancanului, îl ia traficantul de droguri, fumătorul de marijuana, escrocul internaţional, prostituata de lux cu Cadillac şi cont la bancă, tînărul dezabuzat şi dezechilibrat, înnebunit de tentaţia publicităţii, adepţii acelei „revolte îngenunchiate“, a formelor de protest extravagante şi originale, sinucigaşul măcinat de *cafard* : o lume dezamăgită şi cinică.

Dacă în urmă cu patru secole Spania inchizitorială era cea care inaugura prezenţa în literatură a lumii interlope cu aventurosul picares, occidentul contemporan conservă într-o perpetuă înnoire, răspunzînd unui neîntrerupt proces de dezagregare umană. În Franţa reprezentanţi ai genului sînt eroii lui Simenon — mai puţin cei din seria Maigret —, personajele stranii ale lui Francis Carco, gravitînd în jurul barurilor şi a marilor hoteluri, între *Pigalle* şi *Place Blanche* ; lumea proxeneţilor, a aventurierilor, a dezertorilor (Mac Orlan, Roland Dorgelès, Jean Genet), a crimelor spectaculoase şi publicitare, a trişorilor (Sacha Guitry). Poate că nicăieri însă ca în literatura modernă americană tipul vagabondului gorkian nu s-a conservat şi nu s-a proliferat mai mult. În cadrul ei personajul este o apariţie relativ tîrzie. Multă vreme literatura ame-

ricană a păstrat ceva din tonul de clasică onorabilitate împrumutată de la englezi. Ecourile vagi pe care le aduce opera lui Mark Twain reprezintă preludiul.

De abia personaje ale lui Steinbeck sau Hemingway vor constitui un început, vor sublinia o epocă : epoca goanei după o fericire posibilă, a speranțelor înșelate, a iluziilor în bernă, a descumpănirilor : trepte spre dezamăgirea acută a acelei „generații pierdute", însingurate care înțelege că *„totul e nimic și după aceea nimic și nimic și după aceea nimic"*, și-și rostește sfîșietoarea rugăciune : *„Nimicul nostru care-le ești în nimic, nimic numele tău, nimic împărăția ta, nimic voia ta, dă-ne nouă nimicul nostru cel de toate zilele... și ne izbăvește de nimic. Slavă ție nimic plin de nimic, nimicul fie cu tine."*

Mai tîrziu apare lumea ghetourilor de negri, a celor definitiv și iremediabili respinși și desprinși de societate, oamenii drumurilor *(Pe drum* de Jack Kerouac), ai spațiilor nemărginite și pustii.

Suburbiile New York-ului, ale Chicago-ului sau Los Angeles-ului adăpostesc aceleași cohorte de indivizi stranii, evadați de sub escorta constrîngerilor sociale de orice fel, ca odinioară drumurile Rusiei patriarhale, numai că aceștia au de înfruntat organizarea superioară și perfectată pînă la amănunt a unei societăți ultraevoluate. Sînt „îngerii infernului" cu „crucea de fier" la gît, netunși, nerași, cu ochelari de soare și pantaloni colanți, porniți în marea aventură a drogului, a alcoolului și a vitezei. Cei pentru care viața începe o dată cu noaptea (John Rechy, *Cetatea nopții)* și se consumă în căutarea partenerilor pentru o „partidă", prin baruri, hoteluri sau „pe caldarîmul sălbatic al străzii" (Nelson Algren, *Omul cu brațul de aur, Pe caldarîmul sălbatic al străzii)* ; personaje lunare pentru care s-a închis și „ultima ușă spre Broocklyn".

În literatura noastră vagabondul își are istoria și „preistoria" lui. Între acei „pionieri ai romanului românesc" — Ioan M. Bujoreanu *(Mistere din București)* și George Baronzi *(Misterele Bucureștilor)* — care marchează începutul în

biografia autohtonă a personajului, şi *Groapa* lui Eugen Barbu, secţiune realistă a mahalalei bucureştene moderne; tipul parcurge etape care sînt cele ale dezvoltării societăţii româneşti. Îi adaugă trăsături şi culoare (spicuim doar cîteva nume): Nicolae Filimon în ai lui *Slujnicari*, Panait Istrati prin eroii săi pătimaşi, învăluiţi într-o aură de baladă haiducească şi de poezie levantină, G. M. Zamfirescu în *„acel documentar pitoresc al romantismului suburban, acea impresionantă ţiganiadă şi trepidantă noapte valpurgică a haimanalelor înveşmîntate într-o za de nobleţe, cu panaş al mizeriei* (umbre alunecate din romanul rusesc al lui Gorki) *pentru care crimă, dragoste şi cavalerism fuzionează într-o indisolubilă treime"* [1], Victor Ion Popa cu emoţionanta figură a vagabondului rural, Miron Radu Paraschivescu cu întregul ciclu de *Cîntice ţigăneşti* din care se desprinde şi se conturează fermecător teribilul *Rică, fante de Obor* şi, în sfîrşit, Tudor Arghezi cu portretele savuroase din *Poarta neagră* şi *Flori de mucigai.*

Asociind o profundă experienţă de viaţă cu un spirit prin excelenţă protestatar şi activ, refractar întru totul concesiilor şi căilor mijlocii, implicat direct în acţiunea revoluţionară a timpului, Gorki se va regăsi constant, de la un capăt la celălalt al operei sale, parcurgînd şi depăşind etape, acelaşi aprins şi impetuos în dorinţa de a *„dărîma şi a crea ceva"*. Este aspiraţia care dă unitate operei sale.

Lumea vagabondă ce-i animă primele nuvele şi povestiri constituie nu numai transpunerea, cu mijloace literare, de către un observator obiectiv a unei realităţi sondate din însuşi miezul ei dar şi proecţia ideală a scriitorului într-un univers posibil, real, îngrădit de circumstanţe istorice. Trăind în Rusia lui Nicolae al II-lea, Rusia zguduită de ultimele convulsii ale ţarismului, într-o lume de apăsătoare convenţionalisme, de minciuni consfinţite de datină, de mare mizerie şi continuă

---

[1] Perpessicius, *Menţiuni critice,* vol. V, E.P.L. Bucureşti, 1964.

pauperizare, în acea *„închisoare de suflete“* scriitorul simte nevoia să descopere în cadrul ei o zonă de integritate pe care s-o extragă, s-o hiperbolizeze simbolic, s-o idealizeze chiar, şi s-o opună societăţii drept lumea exemplară, „cea mai bună dintre lumi“, lumea perfectă pe care au căutat-o mulţi de-a lungul istoriei literare şi au găsit-o numai în plăsmuiri iluzorii, utopice.

Mujicul cu mentalitate de cîrtiţă, legat de pămînt cu lanţurile unei patimi străvechi — spre care-l dirijează, într-un prim impuls, influenţa vremelnică a ideologiei narodniciste —, îl dezamăgeşte curînd. În schimb îl atrage tot mai puternic mirajul unei alte categorii umane; una neaparţinînd nici unei clase, nici unei ordini, nici unui instrument de constrîngere: lumea romantică a rătăcitorilor, a vagabonzilor; a celor neînlănţuiţi prin aspiraţiile la înavuţire, imuni la magnetismul parvenitismului, tulburaţi de ideea libertăţii, a permanentei înnoiri, a peregrinării continue, a recalcitranţilor care nu-şi găsesc locul sub soare, trăiesc indiferenţi la grija zilei de mîine, apăraţi de normele unei morale proprii, categorice şi concentrate ca un proverb: *„nu eşti nici pîine şi nici toiag: nu eşti trebuitor nimănui... Cuminţii iau ce găsesc, proştii nu se aleg cu nimic şi fiecare învaţă singur.“*

În rîndurile lor va căuta Gorki — în primii ani ai tinereţii — lumea ideală. Mai tîrziu, înarmat cu luciditatea adultului care înţelege că e zadarnic să cauţi ce nu există, va înceta s-o mai caute. Acestei înţelegeri avea să-i adauge curînd o alta superioară: că pentru a o găsi e necesar s-o creezi mai întîi. Nu însă înainte de a o dărîma pe cea existentă. Aşadar: *„a dărîma şi a crea ceva“* — combustia creatoare, neîntreruptă şi obsedantă. *„Creştinii care dărîmau idolii şi se împotriveau înainte de a fi aruncaţi pe ruguri sau în arene* — spune scriitorul — *sînt mai de preţ decît acei care mergeau pasivi la moarte, cu fruntea sus, lăsîndu-i pe idoli pe piedestalele lor.“*

Rodul acestor căutări juvenile avea să se cristalizeze curînd pe plan literar într-un mod strălucit.

Nuvelele și povestirile din ciclul romantic, cele cărora le este consacrat volumul de față, vor puncta o pată solară în creația gorkiană, o explozie de lumină, un amestec încîntător de încăpățînată și sălbatică bucurie de viață, de devastatoare amărăciuni, seninătate, melancolii și reverii dulci, deznădăjduite tristeți, totul ridicîndu-se într-un strigăt amplu, al unei sfîșietoare iubiri de oameni.

Personajele din acest ciclu, derbedei bărboși cu staturi uriașe ca cei din tablourile lui Repin, cu ochi frumoși și stranii, împăienjeniți de vise, tulburi de jale și de alcool, sînt figuri memorabile care se înfățișează plastic imaginației, cu trăsături puternice, deosebite, nešovăielnice, în dăltuiri îndrăznețe, michelangeliene. Trăiesc mistuiți de doruri neînțelese, de nostalgiile grele ale complicatului și întunecatului de enigme suflet slav, transfigurați de sentimente, fascinați și năuciți de frumusețile vegetale și minerale ale universului înconjurător, subjugați de farmecul unei naturi tumultuoase, zbuciumate, însuflețite de impulsuri covîrșitoare.

Ceea ce-i diferențiază și-i separă de restul pegrei gorkiene este faptul că nu sînt declasații de mai tîrziu (lumea *Azilului de noapte)*, nu sînt indivizi decăzuți dintr-o condiție superioară la starea de derbedei. N-au trecut. Par a-și fi ales singuri, de la început și de bună voie profesia de vagabond de care sînt mîndri ca de un titlu nobiliar cu vechime. În pribegiile nesfîrșite au încercat diverse meserii și uneori s-au dovedit iscusiți. Dar nici una nu s-a arătat destoinică să-i lege pe viață. Nu provin din nici o clasă socială, din nici o breslă, din nici o categorie : sînt vagabonzi și atîta tot. Jumătate poeți, jumătate copii : copii ai soarelui și ai elementelor primordiale. Libertatea le conferă generozitate, nepăsarea, blîndețe și îngăduință, independența, demnitate. Îi mînă la drum sărăcia, un sentiment de permanentă nemulțumire, de continuă dezamăgire, nevoia de desolidarizare de tot ceea ce simbolizează încremenirea, năzuința spre nou, poate iluzia fericirii, a eliberării posibile prin evadare și, curios lucru, setea de frumos.

Vagabondul gorkian este un suflet de artist, vibrează intens la splendorile peisajului pe care-l caută, după care tînjește. Tristețe, ataraxie sau incantație extatică sînt stări sufletești izvorîte din peisaj, dependente de el și răsfrînte înapoi peisajului ca într-un schimb natural, ca într-o simbioză individ-natură, ca într-un joc de oglinzi paralele.

Despre Konovalov aflăm că : *„Iubea natura cu o dragoste adîncă fără vorbe și ori de cîte ori se afla pe cîmp ori la rîu devenea blînd și duios ceea ce-l făcea să semene și mai mult cu un copil. Din cînd în cînd cu un suspin adînc spunea privind cerul :*

— Eh... Tare-i frumos !

Și era în această exclamație întotdeauna un înțeles și un sentiment mai profund decît în figurile retorice ale multor poeți...“ adaugă — cu adresă — povestitorul care, printre credințele de o viață o numără și pe aceea că *„poezia, ca și toate celelalte, își pierde sfînta-i simplitate cînd ajunge o profesie“.*

Cei doi vagabonzi părăsind orașul se refugiază pe malul rîului unde printre hățișuri aprind un foc *„de care simt nevoia numai pentru că sporește frumusețea priveliștii“ ;* ceea ce urmează este un adevărat poem de dragoste închinat naturii și în același timp conturează încă o dată structura sufletească a vagabondului gorkian :

„Konovalov mă îndemna pe gînduri :

— Maxim ! Hai să privim cerul !

Ne culcam pe spate și priveam în genuna albastră de deasupra noastră. La început auzeam și foșnetul frunzișului din jur și clipocitul apei în lac, simțeam pămîntul sub noi... Apoi treptat cerul albastru părea că ne suge spre el, pierdeam simțămîntul ființei noastre pămîntești și, desprinzîndu-ne parcă de pămînt, pluteam în întinsul cerului într-o stare de semiconștiență și de contemplație, pe care căutam să n-o spulberăm cumva cu vreo vorbă ori cu vreo mișcare.“

Starea de vagabondaj le este sinonimă cu aceea de libertate, de evadare de sub rigorile și constrîngerile societății pe care-o refuză : *„Oamenii au clădit case, orașe, s-au îngrămă-*

dit acolo, spurcă pămîntul, se înăbușă, se înghesuie unii în alții, cînd nici doi-trei nu se împacă între ei... Nu, dragul meu, asta-i viața așa cum o trăim noi. Eu unul, frățioare, m-am hotărît să colind lumea : e lucrul cel mai bun ; mergi și vezi mereu ceva nou... Vîntul îți suflă-n față și-ți alungă din suflet toate neamurile de praf care te-au colbăit... Ușor și liber... Nimeni nu-ți cere socoteală : vrei să mănînci — te oprești, lucrezi ceva de-o jumătate de rublă ; n-ai de lucru — cere pîine, ți se va da ! Măcar vezi multe ținuturi, fel de fel de frumuseți... Și nu te gîndești la nimic... Dacă e să te gîndești, apoi nici în oraș, nici în stepă, nicăieri nu-i loc pentru om... Dar e mai bine să nu te gîndești la astfel de lucruri. Nu dezlegi nimic, numai îți amărăști sufletul" filozofează Konovalov, cel care *„s-a născut cu o pacoste de grumaz pe care nu se potrivește nici un jug"*, figură tragică și fermecătoare a prozei lui Gorki, personaj de o frumusețe de veche baladă rusească, cu suflet sensibil de artist atins de boala neliniștii (*„De ce nu-mi găsesc pacea ? De ce alți oameni trăiesc, își văd de treabă, au soție, copii și toate celelalte ? Și întotdeauna fac cu tragere de inimă cîte ceva. Iar eu nu pot. Mi-e lehamite ! De ce mi-e lehamite ?"*).

Atunci însă cînd societatea, în numele ordinii publice, refuză să-i ignore, își apără libertatea cu ferocitate de animal hăituit.

Ceea ce stăpînesc, stăpînesc în devălmășie : drumurile, apele, cerul și aerul sînt ale tuturor și atît de nemărginite încît nu le stîrnesc instincte de acumulare prevăzătoare, de acaparare sau lăcomie. Lucrează și cîștigă atît cît să poată mînca sau bea și pornesc mai departe. Principiul sacru și inviolabil al proprietății burgheze sună pe buzele lor ca o necruțătoare batjocură, ca o șfichiuire ironică : *„Te pomenești că vrei să-ți faci o casă de piatră ? !"* întreabă Maslov (*Doi vagabonzi*) și întrebarea asta scurtă și seacă adună în ea tot disprețul nestăpînit și nimicitor pentru căpătuire și respectabilitate. În fața privirii sale obraznice, povestește fostul lui tovarăș de hoinăreli, *„paltonul meu de om civilizat nu putu să nu roșească, galoșii se*

întunecară, pălăria se chirci, și toate mi se făcură dintr-o dată prea mici, prea strîmte și prea grele, ...iar în cei douăzeci de metri pînă la ușa cîrciumii mă făcu să simt atîtea lucruri neplăcute cîte n-ar fi putut altul nici în cinci verste bune".

Nesocotind principiul proprietății, îl încalcă, firește, cu seninătate și sfidare. Stiopok și Maslov din *Doi vagabonzi* fură și vînd uneltele stăpînului iar la învinuirile furioase ale acestuia tot ce se ostenesc să răspundă este : *„La bună vedere Sergheika ! Dacă ai să crăpi cumva fără să ne mai întîlnim, nu face nimic ; îți ard eu o labă și pe lumea ailaltă"* ; și plecînd duc cu ei un singur regret care rezumă lapidar și concis ca o morală de fabulă : *„Bine ne-ar mai prinde acum o lopată... Am putea să mai facem rost de vreo cîțiva pitaci pe ea."*

Întovărășiți cu povestitorul, după o noapte petrecută în stepă aceiași Maslov și Stiopok dispar dimineața : *„Plecaseră fără să mă mai trezească și-mi luaseră din traistă două cămăși lăsîndu-mi-o mărinimoși pe a treia".*

Baba Akulina, mare filantroapă în mahalaua Mlăștinoasa din vale se îndeletnicește cu cerșitul, dar se mai ajută cum poate slujindu-se de neatenția vînzătorilor de la tarabe : *„Uite colo o plăcintă cu varză,* își îndeamnă pensionarii. *E neatinsă, păcătoasa de mine. Am șparlit-o... ăla s-a uitat în altă parte și eu... ia și eu o bețivă bătrînă..."*

Celkaș, tîlharul din port, „un lup bătrîn, hăituit" fură două baloturi de stofă și în fața bănuielilor și aluziilor transparente ale paznicului vămii răspunde cu satisfacție : *„Am auzit că iar ai șterpelit două baloturi de stofă. Păzește-te, Simionîci, fii mai cu băgare de seamă să nu te prindă cumva !"*

Aceiași indivizi însă care fură cu nepăsare, străini de delimitările între „al tău" și „al meu" se înalță dintr-o dată, firesc, în gesturi spontane (uneori spectaculoase, alteori de o autentică simplitate) pe culmile unei morale naturale amintind-o pe aceea a comunismului primitiv, trăiesc în respectul adînc al aproapelui și al bunului simț.

Finalul de o dureroasă frumusețe al povestirii *Celkaș* face din acest personaj un erou prin excelență romantic. Generozi-

tatea borfaşului care-şi riscă libertatea şi înfruntă aventurile şi emoţiile unei nopţi de infern pentru a cîştiga 500 de ruble ca apoi să le arunce — mai degrabă decît să le dăruiască, socotindu-le un lucru neînsemnat şi scîrbavnic — mujicului Gavril, suflet mărunt şi bicisnic care-şi pierde minţile în faţa banilor şi lasă frîu liber instinctelor bestiale, este specifică personajelor gorkiene.

Desluşim în gestul vagabondului nuanţe multiple şi tot atîtea semnificaţii şi confruntări : dărnicia şi bunătatea omului puternic, superior ; mila îngăduitoare a păcătosului care s-a deprins să nu-i judece pe alţii, să le înţeleagă şi să le ierte slăbiciunile şi mizeriile ; dispreţul celui liber pentru cel resemnat la robie ; sila îndrăzneţului în faţa laşităţii care se tîrăşte pe pămînt, a mărinimosului în faţa lăcomiei ; mizantropismul amar al dezamăgitului care nu mai preţuieşte deşertăciunile pămînteşti ; răzbunarea celui jignit şi umilit de meschinăria şireată şi, în cele din urmă, nepăsarea celui puternic a cărui demnitate rămîne invulnerabilă pînă şi în faţa morţii.

În *Parte dreaptă,* povestire de atmosferă sumbră, dostoievskiană, plasată în lumea insalubră a haimanalelor suburbane, se petrece un lucru de o rară şi emoţionantă omenie : cei doi estropiaţi — copilul cocoşat şi rahitic, din „flori", exploatat de o beţivă care-l trimite la cerşit şi-i confiscă agoniseala, celălalt *„un lungan subţiratic care se tot stîrceşte într-un fel curios ca şi cum l-ar fi pocnit cineva odată zdravăn de sus şi i-ar fi înfundat adînc capul între umeri"* — sînt ceea ce se cheamă două cunoştinţe întîmplătoare : intră în vorbă în timp ce scotocesc prin grătarul aceluiaşi canal după „un ban de cinci" ; merg cîţiva paşi împreună, schimbă două-trei impresii despre viaţă *(„— Te bate ? — Ba bine că nu, ca la fasole... cu ce-apucă... — Apoi aşa-i întotdeauna !... Eu, frăţioare, n-am sălaş... M-am aşternut pe băute... trage şi tu de-aici învăţătură")*, apoi lunganul îi face copilului o propunere neaşteptată : *„— Uite ce-i, băieţele... Ce-ar fi să-mi dai ceva acolo, de pomană ? nu-mi da mult !... Dă-mi cinci copeici şi-mi*

ajunge! De trei beau, cu două halesc nişte pîine..." Băiatul tresare, zvîcneşte în lături, pune bărbia-n piept, se sprijină-n coate de stîlp şi rămîne în gardă. În jur e pustiu şi întuneric. Naraţiunea din ce în ce mai strînsă, mai dramatică, ritmul tot mai accelerat, atmosfera mai încordată pregătesc deznodămîntul cu atît mai surprinzător: „*Hai, juma-juma!*", se hotărăşte pe neaşteptate puştiul cînd înţelege că n-are a se teme de un atac din partea bătrînului; — „*Uite... ce chilipir pe mine,* remarcă lunganul. *Mulţumesc, măi frate! Ce om şi tu! Habar n-aveam*" şi „*făcînd o temenea stranie de parcă l-ar fi lovit cineva în pîntece*" dispare în noapte.

Soldatul din povestirea *În stepă* formulează la fel de nesofisticat un principiu de viaţă: „*Că ţi-am mîncat pîinea, asta nu-i nimic; tu aveai pîine iar noi nu, aşa că am mîncat-o pe-a ta*".

Însă dincolo de principii, proclamate cu mîndrie, expresie a unor limpezi şi tranşante relaţii între oameni, atît de diferite de complicaţiile, ambiguităţile şi tenebrele celor din „societatea civilizată", mai există în lumea vagabonzilor lui Gorki şi un alt soi de relaţii: cele care ating sectoarele sensibile ale vieţii şi care nu se rostesc niciodată, dintr-o mare delicateţe şi discreţie sufletească, rămînînd undeva în subtéxt. „*Nu eşti nici pîine şi nici toiag: nu eşti trebuitor nimănui*" proclamă cu voce tare şi amară vagabondul gorkian. Acelaşi vagabond însă, fără să mai proclame nimic, orbecăie prin noapte şi viscol răscolit de durere pentru un copil părăsit.

Semaga, tîlhar temut, căutat de poliţie (*Cum au pus gabja pe Semaga*) găseşte în drum un plod lepădat. „*Na-ţi-o bună! Un plod! Gura!... Taci odată, că te plezncsc. Ce să fac cu tine? Ha? Numai tu îmi mai lipseai! Şi ce tot orăcăi? Nătărăule!... Mă neică, n-ai decît, fă cum crezi. Văd, eşti ud, ţi-e frig... Copil de ţîţă. Da... un' să te duc?! Nicăieri n-am un'te duce... Că şi eu, mă neică, tot de izbelişte şi eu la viaţa mea. Hai noroc şi... Asta-i tot!*" hotărăşte Semaga, lăsînd copilul în zăpadă şi se îndepărtează mormăind mai departe de unul singur, pîndit de poliţişti din întunecimea străduţelor.

Monologul lui, cu nuanțe dozate subtil, pe trecerile de la o stare la alta, constituie un admirabil și iscusit portret.

„Cînd anume — notează autorul — *și-n ce loc al replicilor sale se-ntoarse la copil Semaga și-l luă din nou în brațe nu băgă de seamă nici el într-atît îi era de ciudă pe mama copilului părăsit.“*

„De-aș ști-o cine-i, aș rupe-o în bătaie, aș călca-o-n picioare. Na, fă, ține ici de cheltuială și altădată să te-nveți minte. Păi nici așa! Este o margine! Fire-ai tu de muierea dracului, afurisită și răsafurisită, alege-s-ar praful și pulberea de tine și nici de mormînt să n-ai parte, prăsila necuratului, dare-ar damblaua-n tine! Puteai să-ți faci socoteala — pe un viscol și-o vreme udă ca asta nu-i de aruncat copiii pe stradă, ei îs firavi, cum le intră zăpadă-n guriță, s-au dus. Măcar să fi ales o noapte fără ninsoare, toanto, și atunci să-l fi lepădat. Că dacă nu-l ninge trăiește pruncul mai mult și, principalul, îl poate găsi vreunul. Dar pe-o noapte ca asta, ce? mai umblă careva pe străzi?“

Și rătăcind de ici-colo în noapte cu pruncul în brațe, cu poliția tot mai aproape, pe urmele lui, încolțit din toate părțile ca un animal hăituit, dezvinovățindu-se în șoaptă (*„Eu, neiculiță, ca să vorbim pe șleau sînt un soldat, un hoț“*) încercînd să-l încălzească și să-l adoarmă, cîntîndu-i încet, duios și tărăgănat un uluitor cîntec de leagăn (*„Și-am să te prind și-am să te bat, cu scîndura de la pat...“*), Semaga înțelege în cele din urmă că nu-i rămîne altceva de făcut întru salvarea copilului și se dă prins de bunăvoie. Iar cînd la comisariat constată moartea pruncului *„muriră în sufletul lui, toate din cîte le simțise“* și oftează posomorît și mustrător : *„— Mă ăsta! Car'va'zică de pomană am intrat la apă din cauza ta! Eu chiar crezusem că... da' tu cînd colo, gata, ai murit... Halal!“* peste care povestitorul mai adaugă un amar și crud : *„Asta-i tot!“*

Baba Akulina, cerșetoare, bețivă și hoață cunoaște o singură bucurie în viață : aceea de a da azil gratuit și de a hrăni din truda ei cete de nenorociți necunoscuți, ajunși pe ultima

treaptă a decăderii şi a mizeriei ; pensionarii ei nu sînt niciodată aceiaşi ; de îndată ce o promoţie s-a pus pe picioare, dispare pentru totdeauna, înlocuită de alta mai decrepită — dar pentru bătrîna filantroapă rămîn mereu neschimbaţi : copii. Pe patul de moarte în aiurările agoniei nu-şi află odihna din pricina lor : *„...oamenii aşteaptă... Boierule, tătucule, fă-ţi pomană c-o bătrînă oropsită ! Am familie ! Copii ! Luaţi coşul, mîncaţi. V-am adus astăzi pîine multă."*

Iar Nikiforîci, bătrînul soldat care-o însoţeşte la groapă din ordinul poliţiei, şi din îndemnul sufletului lui, conchide simplu, conştient de greutatea cuvintelor sale : *„Avea inimă, pricepi ?"*

Într-adevăr, există multă inimă în lumea derbedeilor lui Gorki. Acea bunătate şi omenie pe care n-o întîlneşti niciodată — în povestirile sale — cînd este vorba de oameni gospodăroşi şi aşezaţi, cumpătaţi şi virtuoşi : a dreptcredincioşilor cuminţi şi cumsecade.

Scriitor de factură realistă în ipostaza maturizării creatoare Gorki debutează ca un romantic, ducînd o bucată de vreme cu sine întregul arsenal şi eşafodaj monumental, multicolor şi atît de tentant al genului. Povestirea *Hanul şi feciorul său* pare a fi fost creată special pentru a sluji de exemplu.

Beţivul filozof Konovalov, cu chipul oval şi palid, cu fruntea brăzdată de cute subţiri, cu faţa luminată de privirea ochilor mari şi albaştri, larg deschişi, îngînduraţi şi visători, împăienjeniţi de o ceaţă uşoară, uriaşul blînd răsfirîndu-şi cu degetele caierul mătăsos al bărbii, aminteşte de acele mîhnite figuri de sfinţi zugrăviţi de maeştri iconari anonimi ai şcolii ruse.

Bătrînul şătrar Makar Ciudra, frumos şi puternic, stînd întins pe pămînt, biciuit de furtuna care-i smulge caftanul şi istorisind înfricoşate poveşti de dragoste, viteazul Zobar neîntrecut hoţ de cai, cel care a băgat spaima în toată Ungaria, Cehia şi Slavonia şi pe care l-a răpus iubirea unei femei, Radda, ţiganca trufaşă ca o domniţă despre care *„nu se poate spune nimic cu bietele noastre cuvinte"*, singuraticul Larra cel

pe care blestemul oamenilor l-a osîndit să nu poată muri, înflăcăratul Danko cu inima lui aprinsă, sînt figuri legendare, siluete de epopee, sau de-a dreptul eroi de baladă populară.

Poate că în măsura cea mai mare, în povestirile din acest ciclu, Gorki se dovedeşte tributar romantismului prin cuvînt. Surprinzătoare, fascinante, nesocotite şi sclipitoare, aglomerînd descrieri de natură, revoluţii şi răzvrătiri ale forţelor naturale, dezlănţuiri covîrşitoare de ploi şi de vînturi, paradoxuri, epitete, observaţii seci şi muşcătoare, ample şi amare filozofări şi tone de imagini — expresie a unei nestăvilite şi inepuizabile ardori afective — cuvintele se învălmăşesc ameţitor lăsînd impresia unei erupţii vulcanice asurzitoare şi orbitoare.

„Nu ştii să-ţi chiverniseşti vorbele“ îi spune aspru bătrînul Tolstoi debutantului care-l vizita cu veneraţie la Iasnaia Poliana.

„Prea te laşi furat de cuvinte, trebuie să fii mai zgîrcit cu ele şi mai precis... De ce înfrumuseţezi oamenii ?“ îl mustră blînd Korolenko cel care *„nu se consideră un judecător al semenilor săi ci-i iubeşte cu ochii deschişi...“*

Răspunsul la această întrebare avea să vină tîrziu, cu puţin timp înainte de moarte : *„Să-i compătimeşti pe oameni nu-i uşor ; ai vrea întotdeauna să-i iubeşti în aşa fel încît sentimentul acesta să-ţi dea o bucurie deplină“*.

Că nu i-a venit niciodată uşor să-i compătimească pe oameni, că i-a dorit mereu fericiţi şi frumoşi, că a suferit de durerile acestei lumi, ne-o mărturiseşte opera gorkiană de la un capăt la celălalt.

„Eşti mai bun decît opera dumitale“ îi spusese într-un rînd Tolstoi. *„Toţi sîntem mai buni decît opera noastră“*, avea să remarce cu mîhnire Gorki.

Există însă în faza de început, în povestirile din ciclul romantic, cîteva pagini care dezmint această apreciere şi rămîn o apoteoză de creaţie izbutind să-l exprime desăvîrşit şi complex pe autorul lor, pe acel autor mai bun decît opera lui.

Poemul *Douăzeci şi şase şi una*, poveste simplă şi răscolitoare, concentrează sfîşietor toată această durere.

Imaginea fragilă şi atît de delicată a Nataşei (*Intr-o toamnă*), adolescenta-prostituată, plăpîndă şi tremurătoare flacără vie, simbol al purităţii nedegradate, dă măsura exactă a unei profunde şi rănite iubiri de oameni.

„*Sărutările ei*" — care-i vor arde necontenit memoria „*au fost întîile sărutări de femeie pe care mi le-a dăruit viaţa şi cele mai bune, pentru că celelalte care au venit după m-au costat grozav de scump şi nu mi-au dat mai nimic. Dacă a murit* — adaugă scriitorul — *ceea ce ar fi cel mai bun lucru pentru ea, doarmă în pace! Dacă trăieşte, pace sufletului ei. Fie ca în el să nu se trezească conştiinţa decăderii... pentru că ar fi o suferinţă de prisos, fără nici un rost în viaţă...*"

Se desluşeşte uneori în aceste pagini un laconism dur, necruţător şi neîmblînzit ca însăşi viaţa. Marinarii unei caravane de şlepuri — din povestea *Musafirul* — îndeplinesc cu economie de gesturi, un ritual ciudat şi lugubru. De pe primul şlep răsună deodată în noapte un strigăt prelung, fără veselie: „*Mu-sa-fiiir!*"; încă înainte de a se fi stins, de pe următorul se ridică acelaşi cuvînt, rostit cu glas monoton şi cîntat. „*Mu-sa-fiir!*" jeleşte undeva departe o voce subţire... Ecoul de pe mal repetă desluşit, trist şi tărăgănat cuvîntul pe care şi-l trec din gură în gură marinarii de cart: „*Mu-sa-fiir!...*" O prăjină se lasă în apă, împinge în lături şi cel care-o mînuieşte bolboroseşte înspăimîntat, „*Odihneşte Doamne sufletul robului tău, izbăveşte Doamne şi ne fereşte de moarte năprasnică*", în timp ce văzduhul răsună sinistru: „*Am primit!*", „*Am predat*" reluat la nesfîrşit, ca o litanie neagră, apăsătoare, ca un bocet colectiv, ca o melopee, ca un cor antic solemn, augmentat şi prelins deasupra pămîntului; un murmur al umanităţii îngenunchiate, din mijlocul căreia se ridică spre cer o întrebare scurtă şi aspră: „*Ia spune, eu ăsta, înecatul, mai am mult de plutit aşa?*"

Revolta îmbracă şi forme mai făţişe, mai puţin învăluite în simbol, pînă la retorismul polemic-declarativ, care-l implică direct pe autor, din finalul povestirii *Cum n-au îngheţat un băiat şi o fetiţă*. Intîlnim aici o modalitate literară, un proce-

deu de construcție, deseori folosit de Gorki, care subliniază efectul, îmbogățește potența afectivă a mesajului, surprinde, impresionează și convinge. E vorba de acel mod de intervenție directă și bruscă a autorului în plină narațiune obiectivă, de acea încălcare sau întrerupere a convenției și comunicare nemijlocită cu cititorul peste capetele eroilor săi : aproape o confesie.

Mimînd la început tonul literaturii cu intenție de replică opusă unui curent sau unei tendințe, autorul, într-o scînteietoare și amuzantă polemică cu tradiția sentimentală-moralizatoare-edulcorată a genului, istorisește o încîntătoare, proaspătă și debordînd de optimism, „poveste de Crăciun".

Cei doi mici vagabonzi, cerșetori șireți și versați, obțin prin neobișnuita mărinimie a trecătorilor miloși în ajun de sărbătoare — o cifră de afaceri nescontată și au o zi bună pe care o încheie vesel benchetuind în fața unei mese pline de bucate gustoase (*„întîi și întîi o litră de cîrnat, opt copeici, jumătate de chil de pîine albă, cinci copeici, va să zică treisprezece. Apoi cîte o plăcintă de foi... fac nouăsprezece. Avem pentru două ceaiuri. Asta-i ! Și mai rămîne..."*) în cîrciuma caldă plină de abur, de fum, de miros acru, amețitor, printre birjari, soldați și tot soiul de golani care petrec de minune. Totul se termină într-o atmosferă de mare bunădispoziție, de idilică mulțumire autorul, amabil, mai aduce spre deplina liniștire a cititorului o asigurare : *„Ei nu vor îngheța, credeți-mă ! Sînt la adăpost. De ce i-aș face să înghețe ?"* Și adaugă o frază simplă dar atît de amară și de zguduitoare care dărîmă brutal tot ceea ce construise (fals) pînă atunci :

„De altfel găsesc că e cu totul lipsit de noimă să omori prin îngheț niște copii care au toate posibilitățile să piară într-un fel mai sigur și mai natural".

Într-o noapte, în stepă, despărțindu-se pentru totdeauna de Konovalov — personaj pe care-l iubește nespus — povestitorul zăbovește îngîndurat în fața focului pînă cînd din vîlvătaie nu mai rămîne decît o boare caldă și șoptește mîhnit : *„Așa-i și cu noi toți... Cel puțin dacă am arde mai viu !"* Mîhnire pen-

tru tot ceea ce se iroseşte zadarnic, pentru frumuseţea pieritoare, pentru înflăcărarea de-o clipă, repede stinsă a bucuriei şi a iubirii : *„...Cel puţin dacă am arde mai viu...“*.

Romantismul este o vîrstă, o etapă, un interludiu în creaţia gorkiană. Ca orice vîrstă, ca orice etapă, ca orice interludiu, depăşibil şi perfectibil.

Mai există însă în opera sa şi un alt fel de romantism în afara vîrstelor şi a etapelor : acea predispoziţie sufletească, acea incandescenţă, acea potenţă a spiritului de a se înflăcăra şi *„de a arde mai viu“*. Pe acesta îl va lua cu sine artistul dincolo de hotarele convenţionale ale perimetrului pe care istoricii literari l-au numit cu un termen generic : ipostaza romantică.

BIANCA DUMITRAŞCU

TABEL CRONOLOGIC

1868 La 14 martie se naşte la Nijni-Novgorod Alexei Maximovici Peşkov, fiu al tîmplarului Maxim Peşkov şi al Varvarei Kaşirina. Data este consemnată în însemnările scriitorului.

F.M. Dostoievski termină romanul *Idiotul.*

1869 Apare ultima parte a romanului-epopee *Război şi pace* de Lev Tolstoi, a cărui publicare începuse din 1867.

1871 Familia Peşkov se mută pentru scurtă vreme la Astrahan.
Moare tîmplarul Peşkov, răpus de holeră ; Varvara Kaşirina, văduvă cu doi copii — dintre care unul în vîrstă de o săptămînă, se întoarce la Nijni-Novgorod în casa părinţilor săi. În timpul călătoriei moare cel de-al doilea copil — fratele viitorului scriitor.

Apare lucrarea lui Mendeleev : *Sistemul periodic al elementelor chimice.*

1871—1878 Anii şcolii primare, petrecuţi la Nijni-Novgorod în familia mamei sale, sub teroarea educaţiei de tip *domostroi* a bunicului.
Intervin pe parcursul acestor ani nenumărate complicaţii familiale care-i zdruncină copilăria şi pe care mai tîrziu (1893) le va numi : „*Fapte*

şi gînduri, din înlănţuirea cărora am ajuns de mi s-a veştejit tot ce aveam mai bun în suflet".

1872 Apare romanul *Posedaţii* de F.M. Dostoievski.

1873 Ilia Repin termină şi expune la Viena tabloul *Edecarii de pe Volga.*

1875 Apare romanul *Adolescentul* de F. M. Dostoievski.
Revista *Ruskii vestnik* începe publicarea romanului *Ana Karenina* (pînă în 1877).

1876 Ia fiinţă organizaţia narodnică „Zemlea i volea". Se constituie, la Odesa, „Uniunea muncitorilor din sudul Rusiei".

1877 20 februarie. Are loc la Teatrul Mare din Moscova premiera baletului *Lacul lebedelor* de P.I. Ceaikovski.

1877—1878 Războiul ruso-româno-turc. Imperiul otoman este înfrînt. O serie de ţări din Balcani duc lupta pentru eliberare. România devine stat independent, Bulgaria principat autonom.

1878 Ia fiinţă, la Petersburg „Uniunea de nord a muncitorilor ruşi".

1870—1879 În Rusia au loc peste 320 de greve muncitoreşti şi tulburări ţărăneşti.

1879 Moare Varvara Kaşirina.
Dostoievski publică romanul *Fraţii Karamazov* (pînă în 1880).

1879—1884 Pentru copilul de 11 ani începe o existenţă zbuciumată : *„Bunicul zăcea bolnav, bunica bea, iar eu făceam ce vroiam"*. Acest *„ce vroiam"* măsoară lapidar capacitatea de autoironie a lui Gorki ; argat, ajutor de bucătar pe un vas şi alte nenumărate „slujbe" nepotrivite

cu vîrsta, care-l familiarizează cu lumea proletarilor şi a vagabonzilor şi-l maturizează de timpuriu.

1880 Au loc tulburări ţărăneşti în 34 gubernii ale Rusiei europene.
Într-un interval de 10 ani (1880—1890) se înregistrează în Rusia 440 de greve muncitoreşti.

1881 1 martie. Este asasinat ţarul Alexandru al II-lea.
Pictorul V. I. Surikov termină şi expune tabloul *Dimineaţa execuţiei streliţilor.*

1883 25 septembrie. Ia fiinţă la Petersburg grupul revoluţionar „Eliberarea muncii" condus de V.G. Plehanov.

1884 A.M. Peşkov se stabileşte la Kazan pentru cîţiva ani şi este antrenat în mişcarea tineretului revoluţionar. Încearcă să se înscrie la Universitate. Vis utopic pentru adolescentul de 16 ani, lipsit de orice fel de posibilităţi materiale, pe care sensibilitatea sa îl va resimţi dureros. Titlul celui de al treilea volum al trilogiei, *Universităţile mele,* constituie o replică tîrzie dată acelei înfrîngeri. Înlănţuirea cîtorva asemenea decepţii îl determină la o încercare de sinucidere.

Are loc la Petersburg premiera operei *Evgheni Oneghin* de P. I. Ceaikovski.

1885 Tot la Petersburg ia fiinţă grupul marxist „Asociaţia muncitorilor din Petersburg".

1888 Devine participant al mişcării revoluţionare narodniciste. Toamna acestui an îl găseşte în satul Krasnavidavo ca agitator şi propagandist.
Apariţia nuvelei *Stepa* de A.P. Cehov constituie un mare eveniment în viaţa lui. Mai tîrziu

va scrie despre ea cu entuziasm numind-o „un fenomen veritabil rusesc".

1889 Este funcţionar la calea ferată Greoz-Ţariţîn. În primăvară, împreună cu un grup de muncitori de aici (*„vreo zece-douăzeci de tineri care vor să-şi dea şi ei obolul unei cauze cinstite şi folositoare"*), preconizează o obşte agricolă. Are originala idee de a se adresa lui Lev Tolstoi : *„Ne-am gîndit să cerem ajutorul dumneavoastră. Aveţi o mulţime de pămînt care, se spune, stă degeaba. V-am ruga să ne daţi o bucată din acest pămînt... Dacă veţi dori să ne cunoaşteţi mai îndeaproape ca şi toate cîte le-am făcut pentru realizarea visului nostru, doi dintre noi, sau eventual unul singur se va putea deplasa la dumneavoastră. Sperăm în ajutorul dumneavoastră. În numele tuturor :*

Alexei Maximov Peşkov

mic burghez din Nijni-Novgorod."

Îl preocupă intens problema ţărănească şi se înflăcărează de ideea ajutorării ţăranilor bizuindu-se pe sprijinul celor 10—20 de tovarăşi. Se adresează, cerîndu-i sfatul, lui Gleb Ivanovici Uspenski.

Scrie *Cîntecul bătrînului Stejar*. *„Îngrămădisem acolo toate gîndurile ce-mi străbătuseră mintea în decursul a 10 ani de viaţă grea şi frămîntată. Eram convins că atunci cînd îmi va citi poemul omenirea cultă va rămîne uimită de noutatea ideilor mele, că adevărul celor spuse de mine va cutremura inimile tuturor pămîntenilor şi chiar în clipa aceea va începe să clocotească peste tot o viaţă curată, cinstită şi plină de bucurie. La drept vorbind altă dorinţă în*

afară de aceasta nici nu aveam" îşi aminteşte scriitorul.

Îl cunoaşte pe V. G. Korolenko de care-l va lega tot restul vieţii o strînsă prietenie.

O amintire din acei ani: *„Era un om calm şi de o mare simplitate. În timp ce-mi frunzărea manuscrisul* (Cîntecul bătrînului stejar) *pe care-l ţinea pe genunchi, îmi vorbea arătîndu-mi cu o uimitoare claritate, plastic şi concis, cît de prost era poemul scris de mine şi de ce anume era prost. Cuvintele lui mi s-au săpat adînc în minte : «În tinereţe sîntem cu toţii niţeluş cam pesimişti — şi nu ştiu zău de ce. Pare-se din pricină că vrem prea mult şi realizăm prea puţin»... Era pentru prima oară că arătam o lucrare de-a mea unui scriitor şi de la început am avut fericirea rară de-a asculta o critică desluşită, nimicitoare. Sfaturile şi îndrumările lui au fost întotdeauna simple şi concise dar erau tocmai cele de care aveam nevoie... Se ştie că am început să public în marile reviste literare prin intermediul lui."*

Este pus sub supravegherea poliţiei şi are loc prima sa arestare.

1890 10 ianuarie. Se reprezintă pentru prima oară piesa *Puterea întunericului* de L. Tolstoi, jucată de o trupă de amatori.

7 decembrie. La Petersburg are loc premiera operei *Dama de pică* de Ceaikovski.

1891 Cutreieră pe jos o bună parte din ţară : sudul Rusiei, Ucraina şi ajunge pînă în Caucaz. Pătrunde în lumea vagabonzilor şi trăieşte alături de ei, viaţa lor.

Repin expune tabloul *Zaporojenii.*

1892 Este lucrător la atelierele Căilor Ferate Transcaucaziene. Figurează ca suspect în registrele poliţiei.
O scrisoare datată din luna februarie dă o imagine succintă a acestei etape: „...*Primesc 42 ruble. Ieri a fost o percheziţie. S-ar putea să-mi reducă salariul la 35 ruble, n-au decît... Cu muncitorii de la depoul Căilor Ferate fac lecturi şi convorbiri. Avem aici un muncitor cu care mă înţeleg de minune. El spune că în viaţă nu există bine iar eu îi răspund că există, atît numai că e ascuns ca să nu poată să-l înhaţe orice ticălos...*"
Scrie povestirea *Makar Ciudra* şi o trimite ziarului *Kaukaz* din Tiflis, care i-o publică în toamna aceluiaşi an, sub pseudonimul Maxim Gorki.
Scrie poemul *Fata şi moartea.* Îl trimite ziarului *Voljski vestnik* dar este respins de cenzură.
Se întoarce la Nijni-Novgorod pentru o scurtă perioadă.

Apare nuvela *Salonul nr. 6* de A.P. Cehov.
Repin termină tabloul *Arestarea propagandistului.*

În ziarul *Russkie vedomosti* îi apare nuvela *Emelian Piliai.*
Scrie povestirea *La sare.*

1893 16 octombrie. Are loc prima audiţie a simfoniei a IV-a, *Patetica,* de P. I. Ceaikovski.

1894 Continuă activitatea revoluţionară dublată de una intensă literară. V. Korolenko devine prietenul şi sfătuitorul său.

Se mută la Samara şi lucrează, ca gazetar, la *Samarskaia gazeta* la rubrica „Schiţe şi reportaje".
Îi apar povestirile : *Moş Arhip şi Lionka* în ziarul *Volgar.*
Scrie *Bătrîna Izerghil.*
Cu *Doi vagabonzi* începe în acelaşi an colaborarea la *Gazeta din Samara.* Publică aici în continuare povestirea *Tovarăşul meu de drum.* Povestirea porneşte de la un episod al călătoriei făcută de Gorki, pe jos, în toamna anului 1891 de la Odesa la Tiflis, în tovărăşia unui prinţ armean, Tulchidze, care i-a slujit de model pentru prinţul Şakro. Ziarul *Nijegorodski listok* îi publică schiţa : *Cum n-au îngheţat un băiat şi o fetiţă.*

La Petersburg V.I. Lenin fondează „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare".
Apare lucrarea lui Plehanov *Contribuţii la dezvoltarea concepţiei marxiste asupra istoriei.*

Îndoieli şi frămîntări literare : *„...ar trebui să scriu mai viu. Mă străduiesc... Rezultatul : şters, inexpresiv... Cenzorul scoate din scrierile mele osatura încît rămîne un fel de terci inform, alcătuit din idei disparate şi cuvinte prost legate între ele. Spuneţi-mi ce părere aveţi despre felul cum tratez faptul real. Despre valoarea faptelor. Despre ton... Am primit de la* Russkoe bogatstvo *manuscrisul* Greşeala. *Nu vă închipuiţi cît de mult m-a afectat şi m-a amărît acest refuz exprimat într-o formă atît de necruţătoare. Aţi trăit vreodată clipe atît de amare ? Au fost dureroase, nu-i aşa ? Toate astea au rămas pentru dumneavoastră departe, în urmă..."* (dintr-o scrisoare către V.G. Korolenko).

1895 *octombrie*. Editura „Prianişnikov" îi propune editarea unei culegeri de povestiri. Gorki refuză. Explicaţia sa către Korolenko : *„E prea devreme, nu-i aşa ?"*
Continuă colaborarea la *Samarskaia gazeta* cu povestirile *La sare, Bătrîna Izerghil, Într-o toamnă* — apărută sub titlul *Povestea unui pribeag* — *Cîntecul şoimului, Cu plutele, Femeia cu ochi albaştri, Musafirul, Singur, O neplăcere, Cum au pus gabja pe Semaga, Baba Akulina, Birjarul.*
Publicaţia *Russkoe bogatstvo* îi publică povestirea *Celkaş*. Spre sfîrşitul anului părăseşte Samara.

1896 Se căsătoreşte cu Ekaterina Pavlovna Voljina. Se întoarce la Nijni-Novgorod.
Scrie povestirea *Konovalov*.
Boala progresează.
Îi apar în *Samarskaia gazeta, Nijegorodski listok* şi *Novoe Slovo* un mare număr de povestiri : *Hanul şi feciorul său, Debutul, Factorul poştal, Clopotniţa, Nunta, Bănuţul, L-a răzbit, Artistul, Hoţul, Coşarul, Descoperire, S-a răzbunat, Diplomaţie, Visul, Aruncat peste bord, Idila, Ceasornicul, Vecinii, Zile de concediu, Vedenie.*

1897 *Novoe Slovo* îi publică povestirea *Konovalov*. Cenzorul care ţinea sub observaţie această publicaţie o califică în raportul său : *„extrem de tendenţioasă şi dăunătoare, de instigaţiune socialistă"* şi opreşte difuzarea numărului din martie al revistei. Ulterior povestirea apare totuşi într-o formă trunchiată, cu 17 pasaje excluse.

Publică nuvela *Foşti oameni* (în paginile aceleiaşi publicaţii). Mai tîrziu Tolstoi referindu-se la ea, îi va imputa : *„Eşti un născocitor. Toţi aceşti Kuvalda ai dumitale sînt născociţi."* *„Pe Kuvalda* — răspunde Gorki — *proprietarul azilului de noapte zugrăvit de mine în* Foşti oameni *l-am văzut pentru prima oară în biroul judecătorului de pace... M-a surprins simţămîntul de demnitate cu care acest om în zdrenţe răspundea la întrebările judecătorului, dispreţul cu care îi obiecta poliţistului."*

Îi apare nuvela *Din plictiseală (Samarskaia gazeta)* şi povestirile : *Vanka Mazin, În stepă* (în revista *Jizni), Soţii Orlov (Russkaia mîsli), Malva (Severnîi vestnik), Cînd am văzut-o întîia oară (Literaturnaia gazeta), Aventurierul, O zi bună din viaţa lui Vanka, Scărmăneala, Purceaua de porţelan (Nijegorodski listok), Prietenii (Jurnal dlea usk).*

Scrie nuvela *Varenka Olesova.*

1898 Îi apare prima culegere de *Schiţe şi povestiri* în două volume.

Îi scrie lui Korolenko : *„Cîndva, dîndu-mi una din cărţile d-voastră mi-aţi spus : «Şi dumneata ai să mi le dai pe ale d-tale cînd o să le ai.» Acum «le am» dar nu am siguranţa că sînt utile."*

Începe corespondenţa cu A. P. Cehov pe care-l admira de mult socotindu-l *„deasupra vieţii... ca un judecător... cu ochi nemăsurat de mari în care se oglindeşte totul : pămîntul cu băltoacele, soarele care-şi scaldă strălucirea în aceste băltoace şi sufletele omeneşti"* (dintr-o scrisoare către Cehov).

Anul acesta marchează începutul marii lor prietenii literare : ...„*M-a mişcat profund încrederea ce mi-o arată... El, un talent uriaş şi original, un scriitor din aceia care fac epocă în literatură şi în mentalitatea societăţii vede în mine un om demn de luat în seamă. Acest fapt nu numai că mă măguleşte, dar mă face mai sever şi mai exigent faţă de mine însumi.*"

1—3 martie. Se desfăşoară la Minsk lucrările primului congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia. Are loc premiera piesei *Pescăruşul* de A.P. Cehov.

Suferă o nouă arestare. Este trimis sub escortă la Tiflis implicat fiind în procesul lui E. F. Afanasiev şi al altor membri ai cercului revoluţionar din Tiflis. Îi scrie soţiei din închisoare : „*Treaba pentru care am fost arestat n-am dreptul să ţi-o destăinuiesc. Trebuie să te obişnuieşti cu necazurile, te mai aşteaptă încă multe în viitor.*"

Este eliberat peste cîteva luni.

Colaborează în continuare la revista *Nijegorodski listok*, una din cele mai vechi publicaţii ruse cu un caracter pronunţat democratic, alături de Cehov şi Korolenko.

Publică o primă variantă a nuvelei *Varenka Olesova* (în *Severnîi Vestnik*).

Pregăteşte cel de-al treilea volum de povestiri.

1899 Colaborează intens la revista *Jizni*.

Scrie nuvela *Foma Gordeev*. Lucrul progresează anevoios : „*Nuvela asta îmi procură multe clipe frumoase dar şi foarte multă teamă, multe îndoieli căci ea trebuie să fie un tablou larg şi cuprinzător al vieţii de azi şi în acelaşi timp*

pe fondul ei trebuie să se zbată din răsputeri omul energic şi sănătos care... se simte la strîmtoare, viaţa îl apasă, vede că eroii n-au loc în ea, că sînt dărîmaţi la pămînt de nulităţi, precum Hercule, învingătorul hidrelor, doborît de un roi de ţînţari. O să izbutesc oare...?"
Începe s-o publice fragmentar în revista *Jizni*: *„Pe Foma al meu grozav l-a mai ajustat cenzura. Îşi face datoria: astupă spărturile prin care revista ar putea revărsa o rază de lumină asupra vieţii. Cînd am primit corectura m-a apucat o furie nebună. Dar, naiba să-i ia! Cu cît izbeşti mai tare într-o piatră cu atît scoate scîntei mai multe. Eu nu-s dintre cei slabi şi nu mă poţi doborî cu înţepături de ac."*
În toamna aceluiaşi an sfîrşeşte nuvela şi-i mărturiseşte lui Cehov: *„N-am prea izbutit cu Foma. Într-o singură privinţă a ieşit aşa cum mi-am dorit-o: cu ajutorul lui Foma am sustras atenţia cenzurii de la Maiakin, de aceea nu l-au atacat. Foma însă e palid. Sînt şi multe lucruri de prisos în această povestire. Se vede că n-o să mai scriu nimic la fel de frumos şi închegat ca* Bătrîna Izerghil."
Continuă să fie sub supravegherea poliţiei: *„Poliţia mă strînge cu uşa. Nu mă pot duce nici pînă la Livadia deşi aş avea neapărată nevoie. M-au obligat să trec regulat pe la post."*
Îl cunoaşte pe Lev Tolstoi care într-o convorbire cu Cehov îl socoteşte *„Un scriitor remarcabil"*.
„Voiam de mult să ştiu ce părere are Tolstoi despre mine dar îmi era frică s-o aflu. Acum am aflat şi în sufletul meu a pătruns încă o picătură de miere. În butoiul de păcură pe care l-am înghiţit, astfel de picături au fost numai

două : a lui şi a Dv. Mai mult nu-mi trebuie...“ (către A.P. Cehov).

Întîlnirea cu titanul de la Iasnaia Poliana îl tulbură profund : *„...Să spui despre un om că e un geniu e... nelămurit.. E mult mai simplu şi mai limpede să spui : Lev Tolstoi... Cînd te uiţi la el te bucuri grozav să te ştii şi tu om şi să-ţi dai seama că omul poate fi şi un Lev Tolstoi...“*

Îi cunoaşte pe Repin şi Veresaev.

Pregăteşte ediţia a II-a a celor două volume de *Schiţe* şi *povestiri.*

Termină volumul al treilea de povestiri şi-l trimite editorului său : *„Ce părere ai despre el ? E mai slab ca primele două ? El o să marcheze trecerea mea spre o nouă formă literară şi ca atare are nevoie să fie mai palid şi şovăielnic.“*

Lucrează la alcătuirea volumului IV.

I se propune traducerea unui volum de povestiri în limbile franceză şi germană.

Cu toată supravegherea poliţiei continuă activitatea revoluţionară şi obştească : *„La noi la Nijni s-au ivit cazuri de scorbut şi tifoidă. Trebuie bani cu lopata şi hrană aici şi la Kazan şi la Saropol şi dracu mai ştie unde şi cui îi mai trebuie. Adun fonduri, trimit, întîmpin, îndrumez, petrec pe cei care pleacă... Primesc scrisori sfîşietoare. Nu există pe nicăieri fonduri pentru cei flămînzi ? Sînt obosit. Lucrez ca un bivol şi în fiecare zi vin atîţia oameni la mine, vin puhoi. Sînt al dracului de obosit.“*

Vizitează pentru prima oară Petersburgul. Atmosfera literară a oraşului îl dezamăgeşte : *„literaţii de acolo depind prea mult de public, se tem de el, le place — poate — prea mult popu-*

laritatea și mai ales din pricina asta se urăsc unii pe alții".

Un fragment dintr-o scrisoare adresată unei vechi cunoștințe ni-l înfățișează viu pe Gorki al acestei etape :

„Cum o duc? Cum am dus-o întotdeauna, viață zbuciumată. În cei zece ani am colindat pe jos și pe sus aproape toată Rusia și chiar acum... tot nu pot rămîne mult timp locului... Scriu... Cîștig mulți bani dar oricînd mă cauți n-am o lețcaie și sînt plin de datorii. Îndeobște nu duc o viață prea ușoară și nici veselă. Muncesc mult, obosesc, mi-am zdruncinat sănătatea... anul trecut era cît pe aci să mă stabilesc la cimitir, m-a încercat oftica... Nu pot să sufăr publicul instruit, cult, mă împrietenesc mai ales cu cei de teapa mea, oameni simpli, muncitori, birjari, golani. Toți aceștia sînt oameni de rînd, sinceri, buni la suflet și îmi plac. Bineînțeles că beau votcă. Asta e! Sînt la fel de aiurit ca și înainte. Totuși sînt încă un om viu și uneori știu să fiu chiar vesel. Nu mă plîng de nimic, îmi place să rîd de mine și nu suspin cu tristețe."

Apare cartea lui V.I. Lenin *Dezvoltarea capitalismului în Rusia.*

Tolstoi termină romanul *Învierea.*

26 octombrie. Are loc premiera piesei *Unchiul Vania* de A.P. Cehov, caracterizată de Gorki : *„un gen cu desăvîrșire nou în dramaturgie, un ciocan care lovește în căpățînile goale ale publicului".*

1900 *4 ianuarie.* Organizează un pom de Crăciun pentru ajutorarea a 500 de copii orfani. Întîlnirea cu ei îl tulbură adînc și-l determină să-și

pună problema utilității artei sale : *„Îmi place să scriu, îmi place foarte mult. Dar cînd mă gîndesc la oameni, la cei care citesc și la cei care nu citesc, încep să mă simt prost și nu sînt deloc împăcat cu viața... Din cei 500 de copii de ieri poate doar unul singur va citi vreodată. Pentru că ceilalți o să moară înainte de vreme de pojar, de tifos, de scarlatină, de difterie, holeră, dizenterie, foame, frig și mizerie, iar cei care vor supraviețui vor deveni bețivani și hoți după exemplul părinților sau vite de jug după același exemplu. Înțelegerea acestui adevăr este neplăcută, amară, tristă..."*

Începutul anului îl găsește într-o stare de deprimare sufletească și de strîmtorare materială : *„N-am bani. Și îmi trebuie un car întreg, chiar două. Pentru că pe băiatul răposatei mele cumnate îl ținem la noi, soția mi-e bolnavă, avem cinci sobe în casă. Noroc că nu avem cu ce cumpăra lemne, altfel ne-am fi ruinat numai pe focuri. Ne ia dracu de frig. Ne încălzim cu musafirii. Adunăm vreo douăzeci de oameni, îi punem să răsufle și ne încălzim. Nu de mult am vîndut pentru 2000 ruble ediția a II-a dar banii, din păcate, n-au nimerit la mine că le-aș fi găsit eu repede întrebuințarea".*

Editura „Znania" îi editează patru volume de *Povestiri*.

Îl vizitează pe Tolstoi.

Începe să scrie nuvela *Cei trei* : *„Această nuvelă nu mă lasă de mult să dorm liniștit și acum, în sfîrșit, am planul ei gata. Dar de scris mi-e frică să mă apuc. Trebuie s-o fac în așa fel încît oricine, citind-o, să-și spună cu adîncă*

bucurie : ia te uită cum sînt ! Bun, puternic, cutezător.“
Îl atrage ideea de a scrie o dramă. Prima încercare se soldează cu un eşec : *„Vă anunţ dragă Anton Pavlovici că drama lui M. Gorki dusă de el în sudoarea frunţii pînă la actul trei a decedat în pace şi onor. Au dat-o gata plictiseala şi abundenţa corecturilor. Am făcut-o bucăţele mărunte... Faţă de dv. o să mă reabilitez, adică o să scriu, totuşi, o dramă. E util din punct de vedere al disciplinei : te învaţă să fii scump la vorbă. Vrei să spui de pildă : «El privi cu un surîs spre dulap» şi nu se poate. La început mă simţeam aşa de parcă cineva stătea permanent la spatele meu gata să-mi strige în orice moment «Nu se poate»“.*
Continuă să-l preocupe ideea responsabilităţii artistului şi a utilităţii artei.
În corespondenţa din această perioadă abundă neîncrederea şi nemulţumirea faţă de propria operă pe care o apreciază necruţător. Devine tot mai exigent şi mai intransigent faţă de sine : *„Am citit de la un capăt la altul vol. I al scrierilor mele şi pe* Foma. *Doamne, cîte fleacuri conţine. Ce de lucruri inutile, ieftine, de proastă calitate, sărăcăcioase.“*
Începe să scrie *Azilul de noapte.*
Îi mărturiseşte lui Cehov : *„Împletesc cîte puţin la ciorapul meu dramatic de patru etaje cu versuri, dar nu în versuri. Simt că una din scene mi-a reuşit şi asta pentru că personajul ei principal e soarele“.*
Scrie povestiri şi nuvele, are o bogată activitate publicistică şi nenumărate proiecte literare : *„Viaţa e prea scurtă pentru atîta muncă, asta-i ! Am o poftă nebună de scris dar nu-mi*

ajunge timpul. Muncesc acum cîte 10 ceasuri pe zi dar nu-i destul.“

Apropierea iernii îl găseşte antrenat în acţiunea organizării pomului de Crăciun pentru cei 1 000 de copii săraci. Întreprindere generoasă dar care-i depăşeşte resursele. Se vede nevoit să adreseze apeluri deznădăjduite prietenilor.

1900—1903 Criza economică mondială se manifestă în Rusia cu acuitate.

1901 Se împrieteneşte cu Stanislavski şi Nemirovici Dancenko. Devine director al editurii „Znanie“. Îşi tipăreşte povestirile în cîteva ediţii populare. În corespondenţa datată cu acest an apar frecvent fraze ca : *„Trebuie să venim în ajutorul studenţilor din Kiev“* (cei 183 de studenţi ai universităţii din Kiev care au fost trimişi în armată ca soldaţi, drept urmare a participării lor la tulburările studenţeşti), *„Trebuie să compunem o cerere de abrogare a regulamentului provizoriu“*, *„Trimiterea lor în armată este o mîrşăvie“*, *„Am participat la demonstraţie“* (demonstraţia studenţească prilejuită de aniversarea a 40 de ani de la desfiinţarea iobăgiei), *„Azi mă duc la Uniune“* (este vorba de şedinţa festivă a Uniunii de ajutorare reciprocă a scriitorilor ruşi unde, după cum consemnează unul din rapoartele de poliţie, *„au fost rostite discursuri cît se poate de antiguvernamentale“*).

10 aprilie. I se adresează lui Cehov : *„Sînt într-o astfel de dispoziţie că nu mă pot concentra asupra nici unui lucru. În fiecare zi aştepţi cu încordare ceva nou, în fiecare zi auzi tot felul de zvonuri, şi comunicări fantastice, nervii sînt*

încordaţi la maximum şi în fiecare zi vin zeci şi chiar mai mulţi oameni la fel de neliniştiţi. ...Viozemski a fost exilat ; împotriva acelor literaţi care au iscălit scrisoarea ce înfierează acţiunea poliţiei din 4 martie se va deschide probabil un proces de instigare la rezistenţă faţă de autorităţi..." (Printre semnatarii acestei scrisori conţinînd protestul împotriva acţiunilor guvernului se număra şi Gorki.)
30 aprilie. Este arestat şi anchetat pentru activitate revoluţionară. I se aduce acuzaţia de a fi întreţinut legături cu social-democraţii revoluţionari, de a fi „*compus, tipărit şi difuzat manifeste care au avut scopul de a stîrni ...tulburări antiguvernamentale, printre muncitori*".
La percheziţie i se confiscă manuscrisul piesei *Micii burghezi,* la al cărei ultim act tocmai lucra.
Lev Tolstoi face demersuri pentru eliberarea sa.
30 mai. Este eliberat din închisoare. I se stabileşte domiciliu forţat şi este pus sub „*deosebita supraveghere a poliţiei*". Îi scrie lui Tolstoi : „*Vă mulţumesc Lev Nikolaevici pentru osteneala pe care v-aţi dat-o cu mine... Cer iertare pentru că toate acestea v-au afectat şi pe dv... Domiciliu forţat e ceva grozav de caraghios ; ai un poliţist în bucătărie, unul pe prag şi un altul în stradă. De plimbat poţi să te plimbi numai cu poliţistul alături... Poliţiştilor li se pare şi lor caraghios să păzească un om care nu numai că n-are de gînd să fugă din oraş, dar nu ar pleca de aici nici cu de-a sila...*"
21 iunie. Revista Jizni este suspendată, pentru „*caracterul său vădit tendenţios*". Unul din capetele de acuzare îl constituie „*tipărirea în paginile ei a scrierilor lui Gorki*".

4

octombrie. Termină piesa *Micii burghezi*: *„Important e că eu, Alioşa al dumitale*-(către K.P. Piatniţki) *am reuşit cu cinste la examenul de dramaturg. Zic cu cinste, fără să mă ruşinez, deoarece am primit învoire din partea celui care m-a examinat să spun cuvinte mari. Nemirovici Dancenko m-a asigurat cu jurămînt că piesa e bună şi că sînt în stare să mă ocup de aşa ceva. Şi eu îl cred. E un om drept, sincer... şi cu bun gust... Cînd am început să citesc făceam eforturi uriaşe ca să-i ascund lui Nem.* (irovici) *amănuntul caraghios că îmi tremurau vocea şi mîinile. Dar — totul a trecut cu bine. Cu toate astea trebuie să mărturisesc sincer că mie piesa nu-mi place... Mîine încep o altă piesă... Mă simt cuprins ca de vîlvătaie! Am poftă de lucru, am o poftă nebună! Ce-mi pasă mie de miniştri, procurori, condamnări? Fleacuri!... Ard de dorinţa să îmbrăţişez lumea întreagă. Urăsc succesul lui Andreev şi mă bucur. Oricui îi dau cartea îl laudă şi îl laudă frumos, cu bun simţ. În genere viaţa e un lucru minunat. Mă pătrund tot mai mult de acest adevăr.“*

Are neplăceri băneşti şi încurcături cu o casă de editură germană.

Apare sub semnătura sa cartea *Aforisme şi cugetări*. Gorki o reneagă.

Obţine aprobarea să se stabilească în Crimeea. *„Îmi lichidez tot avutul: mese şi scaune, scaune, scaune... Înainte de plecarea mea de aici o să inaugurez... Clubul vagabonzilor înfiinţat din iniţiativa mea... o să fie o treabă bună...“*

Nădăjduieşte să se poată opri — în drum spre Crimeea — pentru cîteva zile la Moscova în vederea unei întîlniri cu Stanislavski. Îşi leagă

mari speranţe de această întîlnire: *„Aş vrea mult să vorbesc cu dvs. despre piesă (Micii burghezi). Dar asta depinde de Trepov* (şeful poliţiei din Moscova). *Dacă aveţi cumva vreo convorbire cu el puteţi să-i transmiteţi cuvîntul meu de onoare că atîta vreme cît voi sta la Moscova nimeni n-o să mă vadă. O să umblu noaptea învăluit într-o manta largă şi mascat. Iar în biserici, teatre şi alte localuri n-o să apar deloc."* Părăsirea Nijni-ului ia proporţiile unui eveniment public însoţit de demonstraţii în masă: *„Mi s-a organizat în gară o demonstraţie la care s-a cîntat* Marsilieza... *Poliţia era complet derutată şi se ţinea prudentă deoparte. După ce m-au petrecut, demonstranţii s-au întors pe jos în oraş, au trecut prin toată piaţa cîntînd mereu iar în faţa primăriei au ţinut discursuri... Se strînseseră ca la vreo 400 de oameni. În drum spre Moscova am aflat că şi acolo mi se pregăteşte o primire la fel şi mă temeam că o asemenea întîmplare mi-ar bara drumul către oraşul în care aveam absolută nevoie să rămîn vreo 3—4 zile."*

Temere perfect justificată. Este arestat şi împiedicat să intre în Moscova: *„Eu, robul lui Dumnezeu, am fost luat şi dus în mijlocul jandarmilor într-un vagon de clasa II-a, la uşile căruia au fost puşi cîte doi paznici. Lîngă mine a fost lăsat un ofiţer. Cînd treceam prin gară nişte oameni, probabil muncitori, m-au salutat şi era mult norod care privea mohorît în tăcere... «Vedeţi, i-am spus eu jandarmului, cît de mult contribuiţi la sporirea popularităţii mele? Aţi fi procedat cu mult mai inteligent dacă m-aţi fi decorat sau m-aţi fi făcut guvernator, asta m-ar fi nimicit în ochii mulţimii.» El a rîs şi mi-a răs-*

puns : «Știți, și eu găsesc că această arestare nu a fost prea... deșteaptă !» — îi povestește Gorki prietenului său V.A. Posse ; și mai departe : *„Trenul pornește. E ora unu noaptea, întunecime, și, deodată, stînd pe platformă auzim deasupra noastră un strigăt de luptă. Podul de fier ce trece pe deasupra peroanelor era tixit de oameni care strigau, își agitau șepcile... și asta era minunat, prietene !... Strigătul era atît de furtunos, de unit, de puternic ! Toate astea ți le spun ca o dovadă a stării de spirit de care e cuprinsă tot mai mult cea mai mare parte a Rusiei.“*

La Nijni continuă tulburările și demonstrațiile în cinstea lui Gorki și au loc arestări. Ziarul *Iskra* va descrie pe larg manifestația organizată de intelectualitatea liberală și radicală din Nijni-Novgorod pentru sărbătorirea lui Gorki în ajunul expulzării lui din oraș.

decembrie. Îi apare volumul *Cei trei : „Știu că presa și sătuii vor spune despre ea că-i diminuare a talentului, limbă pocită ș.a.m.d. N-au decît ! Destul s-a tot scris «literatură elegantă» pe placul filistinilor suferinzi de plictiseală. Cred că datoria unui scriitor este să șocheze publicul, iar forma superioară a artei este arta de a-i zugrăvi pe oameni.“*

Apare, în traducere, romanul *Foma Gordeev,* editat de o editură newyorkeză.

Îl vizitează Tolstoi : *„Și-a reluat peregrinările și a venit la mine pe jos din Gaspara, cale de două verste. L-a lăudat grozav pe Leonov și pe mine pentru prima parte a* Celor trei *iar despre cea de-a doua a spus că nu-i decît «anarhism plin de răutate și lipsit de suflet».“*

În *Revista modernă* (I, nr. 25), apare prima traducere românească din Gorki : povestirea *Boles*, iar în numărul următor : *Cîntecul şoimului.*

Apare în revista *Russkaia mîsl* piesa *Trei surori* de A. P. Cehov.

1902 *6 martie.* Este ales membru de onoare al Academiei de Ştiinţe, secţia beletristică. Ştirea a fost publicată oficial. Din ordinul ministrului afacerilor interne această alegere, însoţită de o referinţă a departamentului poliţiei în care se arată că M. Gorki este suspect din punct de vedere politic, a fost comunicată ţarului Nicolae al II-lea. Acesta notează pe marginea referinţei : *„Mai mult decît original"* şi ordonă să se revină asupra alegerii. Ştirea anulării alegerii este publicată în coloanele aceleiaşi publicaţii. Ziarul leninist *Iskra* ia atitudine împotriva acestui *„incident nefericit"* : *„Colocviul înţelepţilor care au cărunţit în slujba preaînalţilor protectori ai artei, poate considera somaţia şefilor drept un temei suficient pentru a se încumeta să arunce o sfidare îndrăzneaţă opiniei publice şi tuturor celor care venerează în Gorki o mare forţă literară şi pe exponentul talentat al maselor protestatare ?"*

În urma anulării alegerii, membrii de onoare ai acestei Academii, A. P. Cehov şi V. Korolenko au renunţat demonstrativ la titlul de academicieni, restituind diplomele.

26 martie. Are loc premiera piesei *Micii burghezi* la Teatrul de Artă din Moscova, în turneul de la Petersburg, în regia lui Stanislavski.

Pregăteşte ediţia revăzută a operelor sale : *„Îmi corectez cărţile. O treabă extrem de neplăcută. Lev Nikolaevici spunea : «numai cînd reciteşti ceva îţi dai seama cîte pagini şi cuvinte de prisos conţine, cîte fleacuri inutile. Nu pot să sufăr să-l citesc pe Tolstoi». Iar eu pe Gorki, mărturiseşte sincer sluga dumitale. Multe din scrierile mele le-aş smulge cu rădăcină... Uneori mă transform cîte un ceas-două într-un pesimist negru ca un coşar şi în căpăţîna mea se zămislesc nişte gînduri foarte puţin măgulitoare despre M. Gorki. ...Cu tristeţe fac socoteala anilor şi sufletul mi-e apăsat de teama că n-o să distrug nimic şi n-o să creez nimic."*

Lucrează în continuare la *Azilul de noapte* : *„Curînd o să termin piesa. Prin fereastră mă priveşte poliţistul şi-mi dă iluzia arestului la domiciliu într-o cutie încinsă la 60 grade. Iese destul de prost. Partea cea mai grea e actul patru, naiba să-l ia. Imediat o să mă apuc de alta. De alta lua-m-ar dracu. Pot să şi mor dar tot o să scriu o piesă bună."*

Este ales membru de onoare al asociaţiei tipografilor din Smolensk.

Obosit şi deprimat de exilul la Arzamas îi adresează lui Cehov o scrisoare deznădăjduită şi totodată plină de un umor macabru.

Se întoarce la Nijni.

Apare lucrarea lui V. I. Lenin : *Ce-i de făcut ?*

1903 Teatrul Mic din Berlin, condus de Max Reinhardt îi joacă piesele *Micii burghezi* şi *Azilul de noapte.*

Adună fonduri pentru construirea Casei de cultură populară din Nijni (care va fi ridicată în acelaşi an).

Se ocupă de alcătuirea primului *Almanah* al *Societăţii Znanie,* cu participarea celor mai de seamă scriitori ruşi.
Citeşte şi îndrumează literatura tinerilor.
Strînsă prietenie cu Cehov, Andreev, Şaliapin.
Proiecte literare ample, în mare parte rămase nerealizate.
„Planuri am multe dar timp deloc... Dacă lucrez ? Nu ! Toată ziua se perindă pe la mine oameni iar seara mă simt obosit.
La iarnă o să plec în altă parte unde nu sînt oameni, ca să pot lucra."

17 iulie-10 august. Are loc la Bruxelles şi apoi la Londra al II-lea congres al P.M.S.D.R., la care, sub conducerea lui Lenin, bolşevicii se constituie „ca un curent de gîndire politică şi ca partid politic".

1904 Scrie piesa *Vilegiaturiştii.*

8 ianuarie. Are loc premiera piesei *Livada cu vişini,* de Cehov.

8 februarie. Începe războiul ruso-japonez. Îi scrie soţiei : *„Au venit la mine doi ţărani din gubernia Tambov şi m-au rugat să-i învăţ să scrie o gazetă, dar să spună numai şi numai adevărul. Ca să vezi ce-şi doresc dumnealor. Aş citi şi eu cu multă plăcere o gazetă în care să se scrie adevărul. Economiseşte banii, în curînd în toată ţara n-o să mai fie decît vreo 16 copeici. Restul o să meargă tot în Manciuria".* Vestea morţii lui Cehov constituie pentru Gorki o puternică lovitură : *„Moartea lui m-a deprimat nespus, niciodată pînă acum n-am simţit atît de viu şi de adînc moartea cuiva".*

Apare prima traducere românească a piese *Azilul de noapte* realizată de Iosif Nădejde

1905 ianuarie. Se dezlănţuie la uzinele Putilov din Petersburg o puternică grevă şi se pregăteşte o manifestaţie revendicativă în faţa Palatului de iarnă. Autorităţile pregătesc reprimarea manifestaţiei printr-o demonstraţie de forţă.

În seara de 8 ianuarie are loc la Petersburg o întrunire a oamenilor de litere şi ştiinţă şi se alege o delegaţie liberală căreia i se încredinţează misiunea de a se prezenta ministrului de interne pentru a interveni în favoarea demonstranţilor şi a împiedica represiunea care se pusese la cale. Gorki face parte din delegaţie: *„Aici se pregăteşte greva generală*, scrie el. *Au declarat grevă toate fabricile, portul, tipografiile. Astăzi în afară de* Buletinul poliţiei *n-a mai apărut nici un ziar. Mîine la orele două muncitorii se vor duce la Palatul de iarnă ca să stea de vorbă cu ţarul ; ce o să iasă din asta, dacă nu cumva un măcel, e greu de spus. Acum mă duc ca membru al unei delegaţii de literaţi şi învăţaţi la Witte* (Preşedintele Consiliului de Miniştri) *pentru a-l îndupleca să nu îngăduie mîine măcelul ce se pregăteşte.“*
Ministrul refuză să primească delegaţia.

9 ianuarie. Are loc masacrul demonstranţilor în faţa Palatului de iarnă, cunoscut în istorie sub numele de *Duminica sîngeroasă.*

Îi scrie soţiei : *„Ai să citeşti lucruri uimitoare, dar să le crezi, sînt adevărate. Muncitorii au dovedit astăzi un eroism deosebit, dar deocamdată acesta nu e decît eroismul victimelor.*

Ei se aşezau în bătaia puştilor îşi dezgoleau pieptul şi strigau: «Trage! tot nu-i chip de trăit!» Şi soldaţii trăgeau. În prezent starea de spirit generală se înfierbîntă, prestigiul ţarismului a fost ucis; iată însemnătatea acestei zile. Eu, după cum vezi, nu pot să scriu închegat, sînt frînt de oboseală după ziua de azi. Măcelul a fost premeditat şi aranjat în stil mare. Noi socotim că ne-am făcut datoria aducînd la cunoştinţa miniştrilor că manifestaţia va avea un caracter paşnic şi că manifestanţii trebuie să fie primiţi de ţar iar armata retrasă de pe străzi. Toate astea o să le aducem la cunoştinţă sub semnătură Rusiei şi întregii Europe (este vorba de articolul pe care avea să-l scrie: *Către toţi cetăţenii ruşi şi către opinia publică a ţărilor Europei). Aşadar... a început revoluţia rusă... Morţii să nu ne tulbure, istoria nu-şi schimbă culorile decît prin sînge... Acum toate necazurile şi eşecurile personale nu mai au nici o importanţă pentru că trăim zilele deşteptării Rusiei.*"

Urmează în val de arestări în întreaga Rusie.

Este din nou arestat şi închis în fortăreaţa Sf. Petru şi Pavel.
Lenin scrie la 25 ianuarie în ziarul *Vperiod* (Înainte): „*În străinătate a început o campanie energică în favoarea eliberării lui Gorki iar numeroşi savanţi şi scriitori germani eminenţi au semnat o cerere de eliberare adresată ţarului. Acum li s-au alăturat acestora savanţii şi literaţii din Austria, Franţa şi Italia.*
În fortăreaţa Sf. Petru şi Pavel scrie *Copiii soarelui*. La eliberare manuscrisul îi este reţinut: „*Îmi tremură sufletul pentru soarta acestei lucrări. Mi se pare că au s-o distrugă...*"

Este eliberat sub presiunea opiniei publice europene.
toamna : Are loc la Petersburg premiera piesei *Copiii soarelui.*
Teatrul berlinez continuă reprezentațiile cu *Azilul de noapte* (al 500-lea spectacol)

5 septembrie. Se încheie războiul ruso-japonez. Rusia este învinsă.
octombrie. Greva generală a muncitorilor din Rusia : apogeul revoluției burghezo-democrate din 1905—1907.

Colaborează la ziarul bolșevic *Novaia Jizni* (articolul *Note despre filistinism).*
În calitate de conducător al editurii „Znanie“, încheie un contract cu reprezentanți ai Partidului bolșevic pentru editarea unor broșuri marxiste în colecția „Biblioteca ieftină“. Din colectivul de redactare al broșurilor face parte și V. I. Lenin. Vor apare 59 de broșuri.
Participă activ la insurecția armată din decembrie.
Apar în limba română volumele : *Ceva mai bun, mai omenesc* (întrunind sub acest titlu cîteva din povestirile scriitorului), *Întemnițată — Note din închisoare, Vagabondul, Tovarășul meu de drum.*

1906 *ianuarie : „Stăpînirea manifestă o dorință evidentă de a pune mîna pe mine. Și cum nu am nici o poftă să stau la închisoare, plec în străinătate. Acum stau pitit într-un locșor mai ferit* (Finlanda) *iar peste cîteva zile o să iau drumul Suediei. Plec pentru multă vreme. N-o să mă întorc înainte de proclamarea constituției, deoarece plec cu un scop anumit care o să-mi aducă interzicerea de a intra în Rusia pînă la ivirea unor vremuri mai bune.“*

C.C. al Partidului bolşevic îi încredinţase sarcina de a prezenţa muncitorilor de peste graniţă (Europa şi S.U.A.) adevărul despre revoluţia rusă, de a desfăşura o muncă de propagandă împotriva acordării guvernului rus de împrumuturi sortite luptei împotriva revoluţiei şi de a strînge fonduri băneşti în folosul mişcării revoluţionare şi a muncii de partid, prin cuvîntări şi articole de presă.
Vizitează Germania, Elveţia şi Franţa.
Teatrul Mic din Berlin începe reprezentaţiile cu *Copiii Soarelui.*
Pleacă în America. Se stabileşte la New York unde rămîne cîteva luni. Organizează mitinguri (Filadelfia, Boston) şi desfăşoară o vastă activitate publicistică. Se produce o febrilă campanie de presă în jurul lui.
Scrie reportaje, nenumărate articole, interviuri. Despre America scrie: *„Este o ţară unde îţi doreşti 4 capete şi 32 de mîini ca să lucrezi, să lucrezi, să lucrezi. Te simţi ca o bombă care explodează mereu... Aici totul se măsoară în bani, totul se iartă pentru bani, totul se vinde pentru bani... Lucrez, observ cu aviditatea unui sălbatic. Chiar de pe acum mă simt în stare să scriu despre America ceva pentru care ei or să mă expulzeze.“*
Scrie *Oraşul diavolului galben*: *„...Articolul meu despre New York a stîrnit peste 1200 de proteste împotriva mea. Îmi închipui ce-o să fie cînd o să apară interviurile şi celelalte articole ale mele despre America. Presa galbenă s-a dezlănţuit rău de tot. Şi cu toate acestea gazetele cer imperios, imploră articolele mele. Le rentează, iar aici totul e cîştigul. Cred că pînă la*

urmă voi fi expulzat totuşi. Dar bani o să mi se dea. Sînt nepotul unei bunici foarte încăpăţînate.

Scrie piesa *Duşmanii.* Începe lucrul la romanul *Mama.*

„Am scris o piesă în trei acte : Duşmanii. *Merge. E veselă. Deşi, nici asta nu-i acea piesă bună pe care am s-o scriu cîndva. Termin o nuvelă care va cîntări ca la vreo 10 funturi. Lungă şi plicticoasă.“* (E vorba de începutul romanului *Mama).*

Trimite manuscrisul *Duşmanii* teatrului Reinhardt din Berlin.

În luna decembrie începe publicarea primelor capitole ale romanului *Mama* in revista americană *Appleton magazine.* În Rusia cartea apare în editura „Znanie“ cu nenumărate pasaje epurate de cenzură.

Îi cunoaşte pe Wells şi pe Mark Twain.

octombrie. Se întoarce în Europa. Călătoreşte în Italia.

noiembrie. Se stabileşte la Capri.

decembrie. „Primesc din Rusia condamnări la moarte din partea nu ştiu căror Uniuni de luptă împotriva revoluţiei şi a altor organizaţii la fel de caraghioase.“

Apar în traducere românească nuvela *Malva* (tradusă de Mihail Gaşpar — Lugoj) şi un volum de *Nuvele* (Budapesta, colecţia „Luceafărul“).

Sub titlul *Parveniţii* apare piesa *Micii burghezi* (Bucureşti, traducere Luca Brîndză).

În Rusia se înscăunează regimul de opresiune politică cunoscut sub numele de „reacţiunea stolîpinistă.“

Participă (cu drept de vot consultativ) la al V-lea congres al Partidului bolşevic, la Londra. Se întîlneşte cu Lenin.
Scrie piesa *Barbarii;* are loc în acelaşi an premiera.
Cenzura interzice spectacolul cu piesa *Duşmanii.*
Scrie o nouă variantă a romanului *Mama.* Romanul va apare în limba engleză, apoi în germană, franceză, italiană, spaniolă, suedeză.

N.A. Rimski-Korsakov termină opera *Cocoşul de aur.*

Apare în româneşte, în colecţia „Biblioteca pentru toţi" nr. 277, piesa *Azilul de noapte* tradusă de Iosif Nădejde.

1908-1912 Locuieşte la Capri.
Publică povestirile *O spovedanie* şi *Vara.* Scrie *Povestiri despre Italia.* Apar piesele *Cei din urmă, Vasa Jeleznova, Oameni ciudaţi.*
Colaborează la ziarul bolşevic *Zvezda.*
La Berlin M. Reinhardt montează piesa *Cei din urmă.* În Rusia reprezentarea ei este interzisă de cenzură.
Face parte — pentru scurtă vreme — din gruparea fracţionistă bolşevică, creată în insula Capri.

22 aprilie 1912. Apare la Petersburg primul număr al ziarului *Pravda.*
Lenin anunţă apariţia ziarului şi-i propune conducerea sectorului beletristic.

Apar în limba română: *Omul* — poem în proză — în traducerea lui A. Luca (Bucureşti, 1908). *Iubita, Cîtecul şoimului* (Bucureşti, „Biblioteca Lumen", 1909). *Revelionul — O noapte*

de toamnă, traducere de A. Luca şi Damianoff (Bucureşti, „Biblioteca Lumen", 1909). *Konovalov*, traducere de I. Raduţ (Bucureşti, „Biblioteca Minervei", 1910). *Din jertfele iubirei* — traducere de C. Ionescu Olt (Bucureşti, „Biblioteca Lumen", 1910). *În temniţă*, traducere de A. Luca (Bucureşti, Biblioteca Lumen", 1910), *Mama*, traducere de O. Călin şi S. Nour (Bucureşti, 1910), *Stăpîni şi robi*, traducere de Gh. Moscu (Bucureşti, 1910), *O idilă, Într-o noapte furtunoasă*, traducere de C. Ionescu Olt („Biblioteca Lumen", 1911).

1911 *martie*. Lenin îi anunţă proclamarea amnistiei în Rusia şi-l sfătuieşte să se întoarcă în ţară.
decembrie. Revine în Rusia şi se stabileşte la Petersburg.
Apare în româneşte în traducerea lui Dimitrie C. Zavalide o culegere de nuvele reunite sub titlul *Suflete deznădăjduite* (Bucureşti, „Biblioteca Minervei").

1914 19 iulie. Izbucneşte primul război mondial. Lenin elaborează tactica transformării războiului imperialist în război civil.

Continuă activitatea revoluţionară şi desfăşoară o mare campanie publicistică.

1915—1916 Se numără printre întemeietorii editurii democratice „Parus".
Lucrează la revista antimilitaristă *Letopis*.
Îl cunoaşte pe Maiakovski.
Începe corespondenţa cu scriitorul francez Romain Rolland, corespondenţă care se va prelungi pînă la sfîrşitul vieţii.

În Rusia izbucnește foametea. Pentru a face față dificultăților, guvernul contractează peste hotare împrumuturi înrobitoare. Valul revoluțiilor crește : au loc peste 1500 greve la care participă peste un milion de muncitori.

Apare în românește o culegere de nuvele reunite sub titlul *Mizeria unei copile* (traducere Paul Dima, București, „Biblioteca Minervei", 1916).

1917 februarie. Izbucnește revoluția burghezo-democratică.
aprilie. Cea de a VII-a conferință a P.C.U.S. (b) adoptă celebrele *Teze din aprilie* prin care Lenin stabilește căile de transformare a revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă.
26 iulie-3 august. Congresul al VII-lea al P.C.U.S. (b) hotărăște orientarea partidului spre insurecția armată în vederea victoriei revoluției socialiste.

Între scriitor și partid intervin o serie de divergențe temporare : printre grupările menșevice, ostile tacticii revoluționare a bolșevicilor, se numără și „social-democrații-internaționaliști-uniți" sau grupul „Novaia Jizni" al cărui principal exponent este A. M. Gorki. Programul grupului era foarte apropiat de cel al menșevicilor internaționaliști. Divergențele se aplanează curînd.

25 octombrie (7 noiembrie). Victoria revoluției socialiste în Rusia.

Gorki devine membru de onoare al Academiei de Științe.
Locuiește la Petrograd. Locuința lui devine un punct de întîlnire al multor oameni politici, scriitori, artiști.

1918 Desfăşoară o activitate intensă în slujba revoluţiei. Porneşte definitiv pe drumul unei strînse colaborări cu Puterea Sovietică, după cum mărturiseşte scriitorul.

3 martie. Prin pacea de la Brest-Litovsk, Rusia Sovietică iese din războiul imperialist.

Maiakovski scrie piesa *Misterul Buf.*

1918—1920. Popoarele Rusiei Sovietice fac faţă intervenţiilor militare străine şi războiului civil.

1919 Conduce Editura „Vsemirnaia Literatura" profilată pe editarea celor mai cunoscuţi scriitori din Europa şi America.
Ia parte la Congresul internaţional al intelectualilor de la Berna la invitaţia grupării progresiste „Clarté." Scriitorul desfăşoară o intensă activitate în sprijinul organizării vieţii ştiinţifice a ţării. Îl cunoaşte pe K. Fedin. Se întîlneşte din nou cu H. Wells, sosit în Rusia.
Are loc premiera piesei satirice *Harnicul Vorbărilă.*
Apare în româneşte volumul *Cîntecul şoimului, poeme şi nuvele.*

1921 Boala i se agravează. La insistenţele lui Lenin scriitorul pleacă în străinătate pentru a se îngriji. Continuă activitatea publicistică luptînd de pe această baricadă pentru cîştigarea opiniei publice universale şi pentru obţinerea unor ajutoare care să uşureze situaţia populaţiei înfometate din Rusia.

Apare poemul lui Maiakovski: *150.000.000.*

Apare primul volum al trilogiei lui Alexei Tolstoi *Calvarul* sub titlul *Surorile.*

În traducerea lui N. Rădulescu-Niger apare la Bucureşti romanul *Foma Gordeev* (sub titlul *Lepădăturile societăţii).*

1922 30 decembrie. Se constituie U.R.S.S. stat sovietic.

Îl întîlneşte la Berlin pe Serghei Esenin.

1923 Începe să publice *Universităţile mele* (în revista *Krasnaia Novi).*
Apare la Bucureşti volmul de nuvele : *Revelionul unui vagabond, Într-o noapte furtunoasă, Douăzeci şi şase şi una.*

1924. Moartea lui Lenin.

Se stabileşte din nou pentru cîtva timp în Italia.

Apare romanul lui Leonid Leonov *Bursucii.*
K. Fedin publică *Oraşe şi ani.*

1925 Îi apare romanul *Întreprinderile Artamanov.* Începe să scrie *Viaţa lui Klim Samghin.*

decembrie. Congresul al XIV-lea al P.C.U.S. (b) hotărăşte trecerea la industrializarea socialistă a Rusiei Sovietice.

1926 Vsevolod Pudovkin realizează filmul *Mama* (după romanul lui M. Gorki).

1927—1929 Începe publicarea romanului *Viaţa lui Klim Samghin.*
I se organizează în patrie sărbătorirea celei de a 60-a aniversări.

Revine în ţară dar datorită agravării bolii s
întoarce în Italia.

Maiakovski scrie poemul *E bine (Haraşo)*
Apare primul volum din romanul-epopee al lui Şoloho
Pe Donul liniştit.
Alexei Tolstoi publică partea a doua a trilogiei *Calvarul*
Dimineaţa posomorîtă.

1929—1933 Îndrumează şi conduce revistele : *Naşi dostijenia, S.S.S.R. na stroike, Literaturnaia uceoba, Za rubeiom.* Publică o culegere de reportaje. Se ocupă cu elaborarea unor lucrări de popularizare : *Istoria războiului civil, Istoria fabricilor şi uzinelor* etc.
Este ales membru al Comitetului internaţional permanent antirăzboinic.
Este decorat cu ordinul Lenin.
Oraşul Nijni-Novgorod primeşte numele scriitorului.
Revine de cîteva ori în ţară dar după scurte popasuri este nevoit, din cauza bolii, să se întoarcă în Italia.
Are loc premiera piesei *Egor Bulîciov şi alţii.*

Leonid Leonov publică romanul *Soti.*

În România apare volumul *O stricată,* în traducerea lui Saşa Rohan (Adevărul, colecţia „Lectura“, 1933).
La „Cartea Românească“ în traducerea lui A. Frunză apare primul volum al trilogiei autobiografice : *Copilăria mea* şi în colecţia „Lectura“ (Adevărul) o culegere de povestiri sub titlul *Cum se născu un om.*

1934 Întors definitiv în patrie prezidează primul congres al scriitorilor sovietici.

N. Ostrovski publică romanul *Aşa s-a călit oţelul.*

1935 Este numit conducător al delegaţiei scriitorilor sovietici participantă la congresul mondial pentru apărarea păcii de la Paris. Agravarea bolii îl împiedică însă să participe.

1936 *18 iunie.* Încetează din viaţă. Se organizează un miting de doliu.

1938—1959 Cineastul Mark Donskoi realizează o serie de filme după romanele lui Gorki : *Copilăria, La stăpîn, Universităţile mele, Foma Gordeev.*

B.D.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Volumul de faţă constituie o selecţie de nuvele şi scurte povestiri din opera scriitorului, aparţinînd primei etape a creaţiei sale, desfăşurată pe o perioadă de 10 ani (1896—1906).

Cîteva povestiri şi nuvele de mai mare întindere, reprezentative pentru creaţia gorkiană, vor face obiectul unui alt volum, programat să apară în anii viitori.

Povestirile cuprinse în acest volum au fost orînduite cronologic după data la care au fost scrise.

Traducerile au fost revăzute şi îmbunătăţite de traducători.

B. D.

MAKAR CIUDRA

Un vînt umed şi rece bătea dinspre mare, ducînd în stepă melodia visătoare a valurilor care fremătau de-a lungul ţărmului şi foşnetul tufişurilor din apropiere. Din cînd în cînd o răbufneală ridica frunze galbene, zbîrcite şi le azvîrlea în foc, înteţind flăcările. Atunci, bezna nopţii de toamnă din jurul nostru se cutremura şi, dîndu-se speriată la o parte, dezvăluia o clipă la stînga stepa fără margini, la dreapta marea nesfîrşită, iar înaintea mea pe Makar Ciudra, un ţigan bătrîn care păzea caii şatrei ce-şi întinsese corturile la vreo cincizeci de paşi de noi.

Fără să-i pese de vîntul rece care-i desfăcea caftanul, dezgolindu-i pieptul păros şi biciuindu-l fără milă, şedea lungit, sprijinindu-se într-un cot, cu faţa spre mine şi trupul puternic i se desprindea frumos în noapte ; trăgea tacticos din luleaua lui uriaşă, scoţînd pe gură şi pe nas rotocoale dese de fum şi, cu ochii aţintiţi deasupra capului meu, în negura moartă şi tăcută a stepei, vorbea într-una, fără să facă vreo mişcare ori să se apere de vîntul ce sufla aspru.

— Şi va să zică, baţi drumurile ! Bine faci ! Ţi-ai ales o parte bună, şoimule ! Aşa trebuie : umblă şi priveşte în jurul tău, iar cînd te-i sătura de privit, culcă-te şi mori. Asta-i tot !

— Viaţa ? Alţi oameni ?, urmă el, după ce-mi as cultase cu îndoială răspunsul la „aşa trebuie" al lui Ehei ! Ce-ţi pasă ţie de asta ? Parcă tu însuţi nu eşti viaţă ? Ceilalţi trăiesc şi fără tine, şi-or să mai trăiască şi de-acum încolo. Crezi oare că are cineva nevoie de tine ? Nu eşti nici pîine, nici toiag, şi nu eşti trebuitor nimănui.

— Să-nveţi tu şi să-i înveţi şi pe alţii, spui ? Da parcă ştii să-i faci pe oameni fericiţi ? Nu, asta nu ştii. Aşteaptă întîi să încărunţeşti şi abia atunci să spui că trebuie să-i înveţi pe alţii... Dar ce să-i înveţi ? Fiecare ştie cît îi trebuie. Cuminţii iau ce găsesc, proştii nu se aleg cu nimic, şi fiecare învaţă singur...

— Oamenii ăştia ai tăi sînt vrednici de rîs. S-au strîns cu toţii grămadă şi se strivesc unii pe alţii, cînd vezi cît loc e pe pămînt, zise el, arătînd cu o mişcare largă stepa. Şi toţi muncesc şi iar muncesc. De ce ? Pentru cine ? Asta n-o ştie nimeni. Priveşti cum ară un om şi gîndeşti : uite-l cum se istoveşte, îngrăşînd pămîntul cu sudoarea frunţii ; apoi se culcă într-însul şi putrezeşte acolo. Nimic nu rămîne de pe urma lui, nimic nu vede el din ogorul acela şi, prost cum s-a născut, aşa moare.

— Ce ?... s-a născut numai ca să scormonească pămîntul şi apoi să moară, fără să fi avut măcar vreme să-şi sape groapa ? Ştie el ce-i libertatea ? Înţelege el nemărginirea stepei ? Glasul mării oare-i înveseleşte inima ? Rob s-a născut şi rob rămîne toată viaţa, asta-i tot ! Ce poate să facă ? Numai să se spînzure, dacă-i ceva mai cuminte.

— Eu, în cei cincizeci şi opt de ani ai mei, am văzut atîtea încît, dacă le-aş aşterne pe hîrtie, n-ar încăpea nici într-o mie de traiste ca a ta. Ia spune-mi : în ce ţară n-am fost ? N-ai putea ! Tu nici măcar nu ştii că sînt pe lume ţinuturile prin care-am umblat eu.

Aşa trebuie să trăieşti : să umbli, să umbli mereu şi-atît. Să nu stai prea multă vreme într-un singur loc. Uite, cum aleargă ziua şi noaptea, fugărindu-se neîncetat în jurul pămîntului, aşa să fugi şi tu de orice gînduri despre viaţă, ca să nu ţi se facă silă de ea. Dacă începi să te gîndeşti, ţi-e lehamite de trai. Aşa-i totdeauna. Aşa am păţit şi eu. Ehei ! A fost odată, şoimule...

— Eram la puşcărie, în Galiţia. „De ce mai trăiesc şi eu pe lume ?", mi-am zis într-o zi, cînd mă apucase urîtul, — şi urît îţi mai este la puşcărie, şoimule ; ah, cît ţi-e de urît ! Tot uitîndu-mă pe cîmp, de la fereastra mea, parcă mi-ar fi strîns cineva inima într-un cleşte. Cine-ar putea să spună de ce trăieşte pe pămînt ? Nimeni, şoimule ! Şi nici nu trebuie să-ţi pui întrebarea asta. Trăieşte şi atîta tot. Umblă, priveşte în jurul tău şi n-o să te mai apuce niciodată urîtul. Pe atunci era cît pe ce să mă spînzur cu o curea : da, aşa am păţit !... odată !...

— He-he ! Odată stam de vorbă cu unul de-ai voştri, un rus, om foarte aspru. „Nu trebuie să trăieşti, zice, aşa cum vrei tu, ci după cuvîntul Domnului. Supune-te voinţei Lui şi Dumnezeu o să-ţi dea tot ce-i ceri." Dar omul era în zdrenţe şi peticit tot. I-am spus atunci să se roage lui Dumnezeu să-i dea un rînd de haine noi. S-a supărat şi m-a dat afară înjurîndu-mă. Dar pînă atunci îmi spusese că trebuie să iubeşti oamenii şi să-i ierţi. Să mă fi iertat şi el, dacă vorbele mele l-au supărat pe măria-sa. Ce mai învăţător ! Oamenii ăştia te învaţă să mănînci mai puţin, dar ei înşişi se îndoapă de zece ori pe zi.

Scuipă în foc şi, tăcut, îşi umplu iar luleaua. Vîntul şuiera încet şi tînguitor, caii nechezau în beznă, iar din corturi se auzea un cîntec de dor, duios şi pătimaş. Cînta Nonka, frumoasa fată a lui Makar. Îi cunoşteam glasul, adînc şi puternic, ciudat, totdeauna

nemulţumit şi poruncitor, de cînta ori de-ţi dădea bună ziua. Faţa-i oacheşă trăda o trufie de domniţă şi-n ochii căprui, învăluiţi parcă de umbră, strălucea siguranţa frumuseţii ei plină de farmec şi dispreţul pentru tot ce nu era ea.

Makar îmi întinse luleaua.

— Fumează şi tu ! Cîntă frumos fata mea ? De !... Ai vrea tu să te iubească una ca dînsa ? Nu ? Bine ! Ai dreptate — nu te încrede în fete şi ţine-te cît poţi mai departe de ele. Fetei îi place mai mult sărutatul decît mie fumatul, dar pe dată ce-ai sărutat-o, îţi piere libertatea din inimă. Te leagă cu fire nevăzute pe care nu le mai poţi rupe, şi-i dai tot sufletul tău. Zău aşa ! Fereşte-te de fete că mint într-una ! Îţi spun că te iubesc mai mult ca orice pe lume, dar de le înţepi numai cu un ac, îţi sfîşie inima. Ştiu eu. Ehei, cîte nu ştiu eu ! Vrei, şoimule să-ţi spun o poveste ? Iar tu s-o ţii minte şi, dacă n-oi uita-o, ai să rămîi toată viaţa slobod ca pasărea...

— A fost odată un ţigan tînăr, pe care-l chema Zobar, Loiko Zobar. Îl ştia toată Ungaria, Cehia şi Slavonia, şi toate ţinuturile din jurul mării, de viteaz ce era flăcăul ! Nu se afla prin părţile acelea nici un sat în care cel puţin cinci, zece oameni să nu-i fi juruit moartea. Dar el trăia, şi dacă-i plăcea vreun cal, să-l fi păzit şi un regiment, că Zobar tot punea mîna pe dînsul ! Ei da' parcă se temea de cineva ? Să-i fi ieşit în cale chiar Satana cu toţi dracii lui, ori şi-ar fi înfipt cuţitul în el, ori i-ar fi tras o înjurătură zdravănă, iar dracilor le-ar fi ars una peste bot. Da, aşa ar fi făcut, să ştii !...

Toate şatrele îl cunoşteau sau măcar auziseră de el. Nu-i plăcea nimic afară de cai, dar nu ţinea nici unul prea multă vreme. După ce-i călărea un timp, îi vindea, iar banii îi împărţea cui poftea. Nu oprea nimic pentru sine, şi, de i-ai fi cerut chiar inima, el

singur şi-ar fi smuls-o din piept să ţi-o dea, numai ca să-ţi facă un bine. Vezi ce flăcău era, el, şoimule ?

Pe vremea aceea pribegeam cu şatra prin Bucovina. Sînt vreo zece ani de atunci. Odată, într-o noapte de primăvară, şedeam la un loc : eu, soldatul Danilo, cel care a luptat alături de Kossuth, bătrînul Nur, toţi ceilalţi şi Radda, fata lui Danilo.

O cunoşti pe Nonka mea ! E ca o domniţă ! Dar nici gînd s-o asemeni cu Radda — ar fi prea mare cinste pentru Nonka ! Despre Radda nu poţi spune nimic cu bietele noastre vorbe. Poate că frumuseţea ei s-ar putea cînta la vioară, dar numai de cel care-ar cunoaşte vioara ca pe sufletul său...

Multe inimi tinere a mai zdrobit ea, tare multe ! Odată, pe Morava, a văzut-o un magnat bătrîn, cu un moţ în frunte, şi-a rămas încremenit. Sta pe cal şi se uita tremurînd, ca scuturat de friguri. Şi era frumos ca dracu-n zi de sărbătoare în caftanul cusut cu fire de aur ; sabia lui, bătută-n pietre scumpe, strălucea ca fulgerul cînd calul tropăia pe loc, iar catifeaua albastră a căciulii parcă era o bucată de cer. Era boier mare, bătrînul ! S-a uitat el cît s-a uitat, pe urmă i-a spus Raddei : „Hai, sărută-mă şi-ţi dau o pungă cu bani !" Dar fata întoarse capul. „Iartă-mă dacă te-am jignit şi uită-te măcar la mine mai drăgăstos", adăugă bătrînul magnat cu mai puţină îngîmfare şi-i aruncă la picioare o pungă, o pungă mare, frate ! Dar ea, ca din greşeală, o împinse cu piciorul în noroi şi atît...

„Ce mai fată !", gemu el, şi lovi calul cu cravaşa, de nu se mai văzu decît un nor de praf.

A doua zi veni iar. „Care-i tatăl ei ?" răsună ca un tunet prin şatră. Danilo-i ieşi înainte. „Vinde-mi fata, şi-ţi dau cît vrei !" Danilo însă îi răspunse : „Numai boierii îşi vînd tot, de la porci şi pînă la suflet ; dar eu am luptat cu Kossuth şi n-am nimic

de vînzare !" Magnatul răcni şi puse mîna pe sabie ; atunci unul de-ai noştri băgă iască aprinsă în urechea calului, care o luă la goană cu boier cu tot. Oricum, noi ne-am strîns corturile şi-am plecat. Am mers o zi, am mers două, şi iată că ne ajunge din urmă. „Hei, ascultaţi : mi-e cugetul curat, înaintea lui Dumnezeu şi a voastră. Daţi-mi fata de nevastă. O să-mi împart averea cu voi, că-s tare bogat !" Era aprins la faţă şi se legăna în şa, ca iarba în bătaia vîntului. Am căzut pe gînduri.

„Hai, fată, vorbeşte !", zise Danilo în barbă.

„Ce s-ar alege de vulturiţă, dacă s-ar duce de bunăvoie în cuibul corbului ?", ne întrebă Radda.

Danilo rîse şi noi toţi împreună cu el.

„Halal, fată ! Ai auzit, boierule ? Nu merge ! Caută-ţi o porumbiţă ; acelea-s mai blînde." Şi ne-am văzut de drum.

Boierul îşi scoase căciula din cap, o trînti de pămînt şi porni în galop, de duduia pămîntul... Aşa era Radda, şoimule !

Da ! Şi cum îţi spuneam, într-o noapte stam cu toţii la un loc şi numai ce auzim un cîntec ce plutea prin stepă. Frumos cîntec ! Ni se aprinsese sîngele în vine ! Parcă ne chema într-acolo. Simţeam cu toţii că ne-a trezit un dor de ceva neştiut, fără de care nu mai puteam trăi sau dac-am fi trăit, atunci, şoimule, ar fi trebuit să fim regi peste tot pămîntul !

Iată că prin întuneric se apropie un călăreţ care cînta din vioară. Cînd ajunse lîngă foc, se opri din cîntat şi se uită la noi zîmbind.

„Tu eşti Zobar, îi strigă Danilo cu bucurie. Priviţi-!, e Loiko Zobar !"

Mustăţile-i atîrnau pe umeri amestecîndu-se cu pletele, ochii îi străluceau ca stelele, iar zîmbetul lui — ca soarele, zău. Era ca turnat dintr-o singură bucată de fier, cu cal cu tot. La lumina flăcărilor, părea

scăldat în sînge, şi cînd rîse, dinţii îi luciră ! Al dracului să fiu dacă nu l-am îndrăgit încă de atunci, înainte să-mi fi spus o vorbă sau măcar să fi băgat de seamă că trăiesc şi eu pe lumea asta !"

Vezi, şoimule, ce fel de oameni se mai află ! Cînd un astfel de om ţi se uită în ochi, îi dai parcă şi sufletul din tine. Şi nu numai că nu te ruşinezi, ba dimpotrivă eşti chiar mîndru. Cu oameni ca ăştia te simţi şi tu mai bun. Dar să ştii, şoimule, că ei sînt rari ! Aşa-i, şi n-ai ce să-i faci ! Iar dac-ar fi prea mult bine pe pămînt, nici n-ar mai fi socotit drept bine. Aşa-i ! Şi-acum ascultă mai departe.

Radda îi zise : „Frumos mai cînţi, Loiko ! Cine ţi-a făcut vioara asta cu sunetul aşa de dulce şi coarde simţitoare ?" El răspunse rîzînd : „Eu singur mi-am făcut-o ! Dar n-am făcut-o din lemn, ci din pieptul unei fete pe care tare am mai iubit-o ; coardele le-am răsucit din inima ei. Mai cîntă pe alături vioara cîteodată, dar eu mînuiesc bine arcuşul !"

Vezi, noi căutam de la început să împăienjenim ochii fetelor, ca ei să nu ne aprindă inima, ci să se învăluie de dor pentru noi. Aşa a vrut să facă şi Loiko, dar nu şi-a găsit cu cine. Radda întoarse capul şi spuse căscînd : „Am auzit că Zobar e deştept şi dibaci. Cum pot să mintă oamenii !" Pe urmă, plecă.

„Hei frumoaso, ai dinţi ascuţiţi !, zise Zobar cu ochi scînteietori şi descălecă. Bine v-am găsit fraţilor ! Iată-mă şi la voi !"

„Fii binevenit !", răspunse Danilo. S-au sărutat, au mai stat de vorbă şi apoi s-au culcat... Dormiră duşi. A doua zi l-am văzut pe Zobar cu capul legat. Ce-o mai fi şi asta ? L-a lovit calul pe cînd dormea.

He-he-he ! Am înţeles noi cam cine-i calul şi am zîmbit pe sub mustaţă. A zîmbit şi Danilo. Oare Loiko nu era vrednic de Radda ? Nu-u ! O fată, oricît

ar fi ea de bună, e mică la suflet şi poţi s-o acoperi cu aur, că tot n-o faci mai bună decît este...

Am rămas mai multă vreme în locul acela : treburile ne mergeau bine şi Zobar era cu noi. Ce tovarăş fără pereche ! Înţelept ca un bătrîn, se pricepea la toate, ştia să scrie şi să citească ruseşte şi ungureşte. Cînd povestea el, n-aş fi dormit un veac ! Să-l tot fi ascultat. Ah, şi cum cînta ! Să mă trăsnească Dumnezeu, dac-am auzit vreodată pe cineva cîntînd ca Zobar ! Cînd îşi trecea arcuşul peste coarde, îţi sălta inima, iar cînd îl mai trecea o dată, mai că ţi se oprea în loc. Dar el cînta şi zîmbea. Ascultîndu-l, îţi venea să plîngi şi să rîzi totodată ; cînd ţi se părea că geme cineva dureros, cerîndu-ţi ajutor şi sfîrtecîndu-ţi pieptul ca un cuţit, cînd credeai că stepa povesteşte basme triste cerului ; sau că plînge o fată luîndu-şi rămas bun de la flăcăul ei viteaz ; ori că un băiat îşi cheamă iubita în stepă. Şi, deodată, hei ! Izbucnea ca tunetul un cîntec slobod şi voios, de-ai fi zis că însuşi soarele avea să joace pe cer, după cîntecul acela ! Aşa-i zicea, şoimule !...

Tot sîngele din trupul tău simţea cîntecul lui care te robea. Şi dacă Loiko ar fi strigat atunci : „Puneţi mîna pe cuţite !“, am fi tăbărît toţi ca unul. Putea să facă ce voia din noi. Toţi îl iubeau, straşnic îl mai iubeau. Numai Radda nu-l băga în seamă, ba chiar îşi bătea joc de el. Grozav s-a mai întărîtat Zobar. Scrîşnea din dinţi şi se trăgea de mustaţă. Ochii lui erau mai întunecaţi decît o prăpastie şi, uneori, străluceau atîta de te înfricoşai. Pleca noaptea departe în stepă şi vioara lui plîngea pînă-n zori, plîngea că îngropase libertatea lui Zobar. Iar noi şedeam culcaţi, ascultam şi ne întrebam : oare ce să facem ? Ştiam bine că dacă două pietre tari se lovesc una de alta şi te vîri între ele, or să te strivească. Aşa stăteau lucrurile...

Într-o zi eram adunaţi cu toţii şi vorbeam despre treburile noastre. De la o vreme ni s-a urît şi Danilo îl rugă pe Loiko : „Zi-i Zobar, un cîntec să ne înveselească inimile !“ Loiko se uită cu coada ochiului la Radda, care, întinsă aproape de el, cu faţa în sus, privea cerul ; apoi atinse strunele. Vioara începu să suspine, parc-ar fi fost într-adevăr inima unei fete. Loiko cîntă :

„Hei-hei ! Mă arde-n piept un dor cumplit,
Să-mi port prin stepe larg-avîntul !
Mi-i braţul dîrz şi oţelit,
Porneşte, calule, ca vîntul !“

Radda întoarse capul, se ridică puţin şi se uită zîmbind batjocoritor în ochii cîntăreţului. El se înroşi ca cerul în zori.

„La drum, prietene, hei, hop !
Se-nnegurează stepele !
Noi le vom trece în galop.
În calea zorilor să zbori,
În slăvi te-nalţă, dar ia seama,
Pe mîndra lună dintre nori
Să n-o atingi cumva cu coama !“

Ah, cum cînta ! Ca el, nu mai cînta nimeni ! Dar Radda îi spuse printre dinţi :

„Nu zbura, Loiko, aşa de sus, ca să nu cazi cu nasul în mocirlă şi să-ţi murdăreşti cumva mustăţile. Bagă de seamă !“ Loiko îi aruncă o privire sălbatică, dar nu-i răspunse nimic. Se stăpîni băiatul, şi cîntă înainte :

„Hei, hop ! Mai iute ! Zările se-aprind
Şi-ndată dimineaţa vine.
De ne-o găsi cumva dormind
O să ne facem de ruşine.“

„Halal cîntec !, se minună Danilo. Niciodată n-am mai auzit aşa ceva. Să mă bată Dumnezeu dacă mint !"

Bătrînul Nur îşi trăgea mustăţile şi dădea din umeri, legănîndu-se. Cîntecul voinicesc al lui Zobar ne mersese tuturor la inimă ! Numai Raddei nu-i plăcuse.

„Am auzit odată un ţînţar bîzîind la fel, dar el credea, pesemne, că se întrece cu vulturul", zise ea, şi parcă ne-ar fi împroşcat cu zăpadă.

„Radda, poate că ţi-e dor de bici ?", strigă Danilo, apropiindu-se de ea, dar Zobar, îngălbenindu-se la faţă, îşi trînti căciula de pămînt, şi spuse :

„Stai, Danilo ! Calul nărăvaş are nevoie de zăbală de oţel ! Dă-mi-o pe fiică-ta de nevastă !"

„Ce mai vorbă !, zîmbi Danilo. Ia-o, dacă poţi !"

„Bine, făcu Loiko şi se întoarse spre Radda : Hei, fată, ascultă-mă puţin şi nu te îngîmfa ! Am văzut eu multe fete, tare multe ! Dar nici una nu mi-a cucerit inima ca tine ! Ah, Radda, numai tu mi-ai robit sufletul ! Ei, acuma, fie ce-o fi... Doar nu-i cal pe lume cu care să poţi fugi de tine însuţi !... Te iau de nevastă în faţa lui Dumnezeu, a cinstei mele, a tatălui tău şi a tuturor oamenilor acestora. Dar bagă de seamă : să nu te împotriveşti voinţei mele. Rămîn tot liber şi voi trăi cum îmi place !" Apoi se apropie de ea cu fălcile încleştate şi cu ochi scînteietori : îi întinse mîna şi noi credeam că Radda a pus frîu armăsarului stepelor ! Deodată însă Loiko dădu din mîini şi căzu pe spate !... Ce a fost ? L-a lovit vreun glonte ? Nu, Radda îi aruncase un laţ în jurul picioarelor şi-l trăsese spre ea, de aceea căzuse Loiko.

Ea se întinse iar şi rămase nemişcată, zîmbind tăcută. Aşteptam să vedem ce-o să mai fie. Loiko era la pămînt, strîngîndu-şi capul în palme, parcă s-ar fi temut să nu-i plesnească. Pe urmă, se ridică încet şi porni spre stepă, fără să se uite la nimeni. Nur îmi

şopti : „Ai grijă de el !" Atunci m-am luat tiptil după Zobar, în bezna nopţii. Da, aşa a fost, şoimule !...

Makar îşi scutură cenuşa din lulea şi apoi o umplu din nou. Eu m-am înfăşurat mai bine în manta şi stam culcat, uitîndu-mă la faţa lui bătrînă, pîrlită de soare şi uscată de vînt. Bolborosea nu ştiu ce, încetişor, cu o înfăţişare aspră, clătinînd din cap. Mustăţile-i albe se înfoiau, iar vîntul se juca prin părul lui. Parcă era un stejar bătrîn fulgerat, dar încă falnic şi mîndru de puterea lui. Marea şoptea neîncetat şi vîntul îi purta şoaptele departe, în stepă. Nonka nu mai cînta şi norii care se adunau pe cer întunecau şi mai tare noaptea de toamnă.

Loiko mergea, împleticindu-se, cu capul în jos şi cu braţele căzute de-a lungul trupului. Cînd ajunse la vîlceaua de lîngă pîrîu, se aşeză pe o piatră şi gemu. Mi s-a strîns inima de geamătul lui, dar nu m-am apropiat de el. Nu poţi alina durerea cu o vorbă, nu-i aşa ?! Aşa-i ! Rămase astfel un ceas, rămase două, ba chiar trei ceasuri fără să se mişte.

M-am pitulat prin apropiere. Noaptea era senină, luna-şi revărsa văpaia argintie peste stepa nemărginită şi se vedea pînă departe.

Deodată, o zăresc pe Radda că vine cu paşi grăbiţi dinspre corturi. Îmi săltă inima de bucurie ! „Straşnic !, mi-am zis. Ce fată îndrăzneaţă-i Radda !" Se apropiase de el, dar Loiko n-o auzea. Îi puse mîna pe umăr ; el tresări, îşi luă palmele de pe obraz, ridicîndu-şi fruntea. Pe urmă, sări ars şi puse mîna pe cuţit ! M-am înfiorat. Am crezut c-o înjunghie, şi tocmai vroiam să strig după ajutor şi să m-arunc între ei, cînd o aud pe Radda că-i spune :

„Azvîrle cuţitul sau îţi zbor creierii !" Ţinea în mînă un pistol pe care-l îndrepta spre fruntea lui Zobar. „A dracului fată ! Acuma-s deopotrivă de tari, m-am gîndit, ia să văd ce-o să mai fie."

„Ascultă! Radda își puse pistolul la brîu. N-am venit să te omor, ci să ne împăcăm. Azvîrle cuțitul!“ Loiko îl aruncă și se uită posomorît în ochii ei. Era ceva minunat, băiete! Se măsurau doi oameni, privindu-se ca două fiare, și amîndoi erau deopotrivă de buni și de îndrăzneți. Numai luna și cu mine îi vedeam, și încolo nimeni.

„Ascultă-mă, Loiko. Te iubesc!“ urmă Radda, dar el dădu doar din umeri, parcă mîinile și picioarele i-ar fi fost legate.

„Am văzut eu mulți tineri, tu însă ești mai viteaz și mai frumos la chip și la suflet decît toți ceilalți. Oricare din ei și-ar fi ras mustața, să-i fi făcut numai un semn din ochi și, dac-aș fi vrut, toți mi-ar fi căzut la picioare! Dar la ce bun? Nici așa nu erau prea viteji și i-aș fi prefăcut pe toți în muieri. Țigani cu adevărat viteji au mai rămas foarte puțini pe lume, Loiko. N-am iubit niciodată pe nimeni, Loiko, pe tine însă te iubesc. Dar îmi iubesc și libertatea! O iubesc mai mult decît pe tine, Loiko. Totuși nici fără tine nu pot trăi, după cum nici tu nu poți trăi fără mine. De aceea vreau să fii al meu cu trup și suflet, m-auzi tu?“

Loiko zîmbi: „Aud! Îmi saltă inima de bucurie, ascultîndu-ți vorbele! Zi-i înainte!“

„Și-ți mai spun, Loiko: orice-ai face, oricum te-ai suci, eu tot te voi birui, al meu vei fi. Așa că nu-ți mai pierde vremea în zadar: te-așteaptă sărutările și dezmierdările mele. Și cu ce patimă te-oi săruta, Loiko! Sărutările mele te vor face să uiți viața ta voinicească... și cîntecele tale vesele, care-i bucură așa de mult pe țiganii noștri, nu vor mai răsuna prin stepe: îmi vei cînta numai mie gingașe cîntece de iubire... numai Raddei tale... Nu-ți mai pierde vremea zadarnic. Dacă ți-am vorbit, înseamnă că mîine trebuie să mi te supui ca unuia mai mare. În fața întregului

sălaş, te vei pleca pînă la pămînt înaintea mea şi-mi vei săruta mîna dreaptă. Atunci îţi voi fi nevastă..."
Iacă ce vroia îndrăcita ! Aşa ceva nu se mai pomenise ; numai la muntenegreni, spuneau bătrînii noştri că era odinioară obiceiul ăsta, dar la ţigani, niciodată ! Hai, şoimule, născoceşte ceva mai vrednic de rîs ! De ţi-ai bate capul un an întreg, şi tot n-ai putea găsi.
Loiko sări în sus şi răcni odată ca înjunghiat, de răsună toată stepa. Radda se înfioră, dar nu-şi clinti hotărîrea.
„Aşa că pe mîine, cînd vei face cum ţi-am poruncit. M-auzi tu, Loiko ?"
„Aud ! Aşa voi face", gemu Zobar şi-i întinse mîinile ; Radda însă nici nu se uită la el. Loiko se clătină ca un copac rupt de vînt şi se prăbuşi la pămînt, plîngînd în hohote şi totodată rîzînd...
Iată în ce hal ajunsese din pricina fetei celeia blestemate. Cu mare greu l-am făcut să-şi vină în fire.
Eh ! Ce diavol trebuie să fie cel care-i face omului atîtea suferinţe ? Cui îi place s-asculte cum geme o inimă sfîşiată de durere ? Gîndeşte şi tu !...
M-am întors la corturi şi le-am povestit bătrînilor. Ne-am chibzuit noi şi am hotărît să mai aşteptăm ca să vedem ce are să se aleagă din asta. Uite ce s-a întîmplat : seara, cînd ne-am adunat cu toţii în jurul focului, veni şi Loiko ; era tulburat şi, într-o singură noapte, se trăsese la faţă. Îşi pironi în pămînt ochii duşi în fundul capului şi ne spuse :
„Ascultaţi, fraţilor ! Astă-noapte mi-am cercetat inima şi n-am mai găsit loc în ea pentru viaţa-mi liberă de altădată. Numai Radda trăieşte în inima mea ! Priviţi-o : frumoasa Radda zîmbeşte ca o crăiasă ! Ea-şi iubeşte libertatea mai mult decît pe mine ; dar eu o iubesc pe dînsa mai mult decît traiul meu slobod ; de aceea, m-am hotărît să mă plec la picioa-

rele ei, așa cum mi-a poruncit, ca să vadă toată lumea că frumusețea ei l-a robit pe viteazul Loiko Zobar, care se juca pîn-acum cu inimile fetelor, ca șoimul cu rațele. Atunci, ea va fi nevasta mea, mă va dezmierda și mă va săruta, de nu-mi va mai veni să vă cînt vouă cîntecele mele și nici nu-mi va părea rău după libertatea mea pierdută! Nu-i așa, Radda?" Își ridică ochii și se uită la dînsa posomorît. Ea dădu din cap tăcută, și cu o căutătură aspră îi arătă cu mîna picioarele ei. Noi priveam fără să înțelegem nimic. Mai bine am fi plecat decît să-l vedem pe Loiko Zobar căzînd la picioarele unei fete, fie ea chiar Radda. Ni-era rușine și milă și ne durea inima.

„Ei, haide odată!", îi strigă Radda lui Zobar.

„Stai, nu te grăbi atîta, mai e vreme, că tot ai să te saturi...", rîse el. Și rîsul lui sună ca oțelul.

„Asta-i tot, fraților! Ce-mi rămîne de făcut? Trebuie să încerc dacă inima Raddei mele e într-adevăr atît de tare, pe cît zice ea. Să-ncerc... iertați-mă, fraților!"

N-apucasem a bănui ce vrea să facă Zobar, că Radda și zăcea la pămînt. În piept, îi sta înfipt pînă-n plăsele cuțitul lui Zobar. Am rămas încremeniți.

Radda scoase cuțitul, îl aruncă la o parte și, astupîndu-și rana cu o șuviță de păr negru, zîmbi, spunînd tare și deslușit:

„Rămîi cu bine, Loiko! Știam că așa vei face!..." Și muri...

Înțelegi tu ce fată era aceea, șoimule?! Îndrăcită fată, blestemat să fiu dacă nu-i adevărat!

„Și uite că mă plec la picioarele tale, mîndra mea crăiasă!", strigă Zobar cît îl ținea gura; apoi, aruncîndu-se la pămînt, își lipi buzele de picioarele moartei și rămase nemișcat. Toți ne-am descoperit în tăcere.

Ei, ce zici de asta, şoimule ? Uite-aşa a fost ! Nur porunci : „Legaţi-l !“ Dar nici o mînă nu s-ar fi ridicat să-l lege pe Loiko Zobar, şi Nur o ştia prea bine. Îşi lăsă braţele de-a lungul trupului şi se îndepărtă. Iar Danilo luă cuţitul pe care Radda îl aruncase şi se uită lung la el ; mustăţile-i albe tremurau. Sîngele Raddei nu se închegase încă pe cuţitul încovoiat şi atît de ascuţit. Pe urmă, Danilo se apropie de Zobar şi-i înfipse cuţitul în spate, în dreptul inimii. Bătrînul soldat Danilo era tatăl Raddei !

„Aşa-i drept !“, zise Loiko cu glas limpede, întorcîndu-se spre Danilo, şi se duse după Radda.

Iar noi ne uitam. Radda zăcea întinsă, apăsîndu-şi pe piept mîna în care ţinea o şuviţă de păr ; ochii deschişi priveau cerul albastru, iar la picioarele ei sta lungit viteazul Loiko Zobar. Pletele răvăşite pe obraz îi acopereau faţa.

Toţi şedeam pe gînduri. Mustăţile soldatului Danilo tremurau ; tăcut, încruntat, se uita la cer, iar bătrînul Nur, cu părul alb ca zăpada, se aruncă la pămînt, cu faţa în jos, plîngînd în hohote, de i se cutremurau umerii gîrbovi.

Avea şi de ce plînge, şoimule !...

...Dacă pleci... umblă, şoimule şi nu te abate din cale. Ţine-o drept înainte. Poate că nu vei pieri în zadar. Asta-i tot, şoimule !...

Makar tăcu şi, băgîndu-şi luleaua în punga de tutun, se înfăşură în caftan. Începuse a bura, vîntul se înverşuna şi marea mînioasă vuia înăbuşit. Caii se apropiau, unul după altul, de focul care se stingea încetişor şi, privindu-ne cu ochii lor mari şi înţelegători, se opreau şi rămîneau nemişcaţi, înconjurîndu-ne ca într-un cerc.

— Ho, ho ! Ehei !, le striga Makar prieteneşte, mîngîind cu palma grumazul calului negru care-i era cel mai drag. Pe urmă îmi zise :

— E vremea să ne culcăm!

Trăgîndu-şi bine caftanul peste cap, se întinse pe pămînt şi tăcu.

Mie nu mi-era somn. Mă uitam în negura din stepă şi prin faţa ochilor mei plutea chipul frumos şi mîndru, de crăiasă, al Raddei. Apăsa cu mîna o şuviţă de păr negru pe rana de la piept, şi printre degetele-i subţiri şi negricioase sîngele se prelingea, picurînd pe pămînt ca nişte steluţe roşii de foc.

În urma ei, venea viteazul Loiko Zobar; faţa-i era acoperită cu pletele dese şi negre, de sub care-i cădeau lacrimi mari şi reci...

Ploaia se înteţea, iar marea înălţa un imn trist şi măreţ falnicei şi frumoasei perechi de ţigani Loiko Zobar şi Radda, fata bătrînului soldat Danilo.

Pluteau amîndoi tăcuţi, rotindu-se lin în noaptea întunecată, iar Loiko, neasemuitul cîntăreţ, nu putea s-o ajungă pe mîndra Radda.

Traducere de *Livia Storescu* şi *R. Donici.*

Versuri de *Al. Philippide.*

EMELIAN PILIAI

— N-avem ce face. Musai să cercăm la sare. Asta-i muncă blestemată şi sărată a dracului, da, dacă nu ne apucăm de ea, aşa cum ne merge de la o vreme te pomeneşti că ne ia dracu de foame.

Glăsuind astfel, tovarăşul meu, Emelian Piliai, îşi scoase pentru a zecea oară punga de tutun din buzunar şi, încredinţîndu-se că era tot goală ca şi în ajun, oftă, scuipă, şi întorcîndu-se pe spate, începu să fluiere privind cerul limpede, încins de arşiţă. Lihniţi de foame, stăteam tolăniţi pe o limbă de nisip la vreo trei verste de Odesa, de unde plecasem fiindcă nu găsisem nimic de lucru. Emelian se trîntise pe spate cu capul spre stepă şi picioarele către ţărm iar valurile, revărsîndu-se pe nisip cu un clipocit molcom, îi spălau picioarele desculţe şi murdare. Cu ochii pe jumătate închişi din pricina soarelui, cînd se întindea ca un motan, cînd se trăgea mai spre apă ; valul îl scălda atunci pînă aproape de umeri. Şi lui Emelian îi plăcea.

Întorsei privirea spre portul în care se înălţa o pădure de catarge, învăluite în nori groşi de fum negru-cenuşiu ; un vuiet înfundat de lanţuri de ancoră şi şuierături de locomotivă ne venea dintr-acolo. Dar ochii nu întîlneau nimic care să ne poată reînvia nădejdea că vom găsi de lucru. Ridicîndu-mă în picioare, îi spusei lui Emelian :

— Să mergem şi la sare, dacă nu-i chip.
— Să mergem zici ? Bineee... Da' tu ai s-o poţi scoate la capăt ?, întrebă el tărăgănat şi fără să se uite la mine.
— Asta om vedea-o noi acolo.
— Care va să zică, pornim ?, zise iar Emelian, fără să se clintească.
— Mai e vorbă !
— Bineee ! Dacă-i aşa... să mergem ! Blestemată fie Odesa asta... lua-o-ar dracu... Aici să putrezească ! Cică-i port ! Înghiţi-l-ar pămîntul !
— Hai, scoală odată să mergem ; nu-i de nici un folos să sudui.
— Unde să ne ducem omule ? La sare ?... Bineee, să ne ducem. Numai că, vezi tu, frăţioare, nici acolo n-o să facem mare scofală.
— Păi nu spuneai tot tu că nu ne mai rămîne altceva de făcut ?
— De spus, am spus, asta-i drept, şi dac-am spus, n-am să mă lepăd de vorbele mele. Da' că n-o să facem nici o scofală, şi asta-i drept.
— Şi de ce să nu facem ?
— De ce ? Păi ce crezi tu, că acolo ne aşteaptă cu braţele deschise şi or să ne roage cum ne-or vedea : „Poftim, domnule Emelian şi domnule Maxim, faceţi-ne hatîrul să vă rupeţi oasele în schimbul gologanilor noştri !"... Nu, frate-meu, aşa ceva nu se prea întîmplă ! Să-ţi spun eu cum stă treaba : tu şi cu mine sîntem acum deplin stăpîni pe pielea noastră...
— Bine, bine, ajunge ! S-o luăm din loc.
— Stai, uşurel ! O să trebuiască să ne ducem întîi la domnul administrator al sării şi să-i spunem cu tot respectul : „Milostive domn, mult stimate jefuitor care sugi sîngele oamenilor, am venit să ne dăm pielea pe mîna tîlhărimii tale, poate o să binevoieşti s-o jupoi pentru şaizeci de copeici pe zi !" Şi atunci...

— Ştii ce, scoală şi hai să mergem! Pînă diseară tocmai bine ajungem la cherhanale. Ajutăm şi noi la scosul năvodului şi poate ne-or da să îmbucăm ceva.

— Să îmbucăm ceva? Că bine zici. Sigur c-o să ne dea, pescarii sînt oameni cumsecade. S-o întindem... Da' nici acolo n-o să facem mare scofală, frate dragă, fiindcă toată săptămîna nu ne-a mers, asta-i!

Se ridică în picioare, ud leoarcă, se întinse, şi îşi scotoci îndelung buzunarele pantalonilor, croiţi chiar de el din doi saci de făină. Îşi scoase apoi mîinile din buzunar şi le cercetă cu un aer mucalit.

— Nimic!... De patru zile caut mereu şi tot nimic! Dacă nu-i... nu-i!

O luarăm de-a lungul ţărmului, împărtăşindu-ne cînd şi cînd cîte un gînd fugar. Picioarele ni se afundau în nisipul moale, amestecat cu scoici, care foşneau melodios sub mîngîierile metalice ale valurilor ce se revărsau alene. Ici-colo se zăreau meduze vîscoase, peştişori, bucăţi de lemn ude şi înnegrite, cu forme stranii, zvîrlite de talazuri... Din larg venea o adiere uşoară, proaspătă, plăcută, care ne învăluia într-o boare răcoroasă şi alerga apoi mai departe în stepă, ridicînd vîrtejuri mărunte de colb albicios.

Emelian, care de obicei era vesel, părea de data aceasta cătrănit rău. Dîndu-mi seama de acest lucru încercai să-l mai înseninez.

— Hai, Emelian, povesteşte şi tu ceva!

— Cîte n-aş povesti eu, frate, dar mi-a cam pierit piuitul, că mi-i burta goală. Burta e lucru de căpetenie la om, poţi găsi pe lume fel de fel de pocitanii, dar făptură fără burtă n-ai să găseşti. Dacă burta e sătulă, apoi duhul e viu! Orice faptă omenească de la burtă purcede...

Tăcu un timp.

— Ce-ar fi să-mi arunce acum marea... uite-aşa, o mie de ruble : na-ţi-le ! Aş deschide la iuţeală o cîrciumă, te-aş lua vînzător, mi-aş face un pat sub tejghea şi mi-aş trage o ţeavă de la butoi drept în gură. Cum mi-ar veni poftă să trag o duşcă din izvorul veseliei şi bucuriei ţi-aş porunci : „Maxime, dă drumu la cana !" Şi, gîl, gîl, gîl, mi-ar curge drept pe gît. Trage-i Emelian ! Bună treabă ar fi, dracu să mă ia ! Ce l-aş mai jefui pe mujic, pe nesătulul ăsta de pămînt gras. Iha-a ! L-aş jupui de piele !... L-aş întoarce pe dos. Cînd ar pofti la cîrciumă, să se dreagă, zicîndu-mi de colo : „Emelian Pavlîci ! Dă-mi pe tibişir un păhăruţ" „Aşa ?, i-aş răspunde eu... Pe tibişir ? Iaca nu-ţi dau pe tibişir !" „Emelian Pavlîci, fă-ţi o pomană de mine !" „Bine, poftim ; adu căruţa încoa şi repede îţi dau o litruţă." Aha-ha-ha ! Mi ţi l-aş învăţa eu minte pe diavolul ăsta blestemat.

— De ce să fii atît de nemilos ? Nu vezi că mujicul rabdă şi el de foame ?

— De foame ? Ei şi ce ? Eu nu rabd de foame ? Eu, măi frate, sînt lihnit de foame de cînd m-a făcut mama, şi aşa ceva nu stă scris în lege. Mm-de ! O fi el înfometat mujicul, da de ce ? Nu s-au făcut bucate ? Mujicul n-are grăunţe-n cap, d-aia n-are nici pe cîmp : asta-i ! De ce în alte împărăţii nu se ştie ce-i aia că nu s-au făcut bucate ? Fiindcă acolo nu li s-au pus oamenilor capete pe umeri numai aşa ca să se poată scărpina la ceafă ; acolo lumea-i cu judecată, asta-i ! Acolo, mă frate-meu, ploaia poate fi amînată pe a doua zi, dacă nu-i de trebuinţă astăzi, şi soarele poate şi el să fie dat mai la o parte, dacă prea îşi face de cap... Dar noi putem lua vreo măsură ? Nici una, fîrtate... Chestia e că toate astea-s mofturi ! Dacă mi-ar pica mie acu, de-adevăratelea, o mie de ruble şi o cîrciumă, asta ar fi ceva...

Tăcu şi din obişnuinţă îşi căută iarăşi punga, o scoase din buzunar, o întoarse pe dos, se uită la ea şi, scuipînd mînios, o aruncă în mare.

Valurile luară săculeţul soios şi porniră să-l ducă spre larg, dar dîndu-şi mai apoi seama de nimicnicia darului, îl aruncară mîniate, din nou, pe ţărm.

— Nu-l vrei ? Ba ai să-l iei !...

Ridicînd punga udă Emelian băgă în ea o piatră şi o aruncă cu toată puterea departe în mare.

Începui să rîd.

— Ei, ce te hlizeşti ?... Aşa sînteţi cu toţii ! Citeşti cărţi, le porţi chiar cu tine, dar nu ştii să pricepi un om ! Satană cu patru ochi !

Dacă Emelian mă făcea satană cu patru ochi, însemna că se mîniase de-a binelea pe mine : numai în clipe de mare ciudă şi ură împotriva întregii firi îşi îngăduia el să-şi bată joc de ochelarii mei ; podoaba aceasta de care m-aş fi lipsit cu bucurie, îmi dădea îndeobşte, în ochii lui, atîta prestigiu, încît în primele zile ale cunoştinţei noastre nu izbutise să mi se adreseze altfel decît cu „dumneavoastră“ şi pe un ton de mare cinstire, deşi încărcam, cot la cot cu el, cărbune pe un vapor românesc şi eram ca şi el zdrenţăros, zgîriat şi negru ca dracu.

Îl rugai să mă ierte şi, căutînd să-l liniştesc pe cît era cu putinţă, începui să-i povestesc despre împărăţiile de peste hotare, încercînd să-i dovedesc că presupunerile lui despre mînuirea după voie a norilor şi a soarelui erau de domeniul născocirilor.

— Ce spui ?... Ia te uită ! Ei !... Aşa, aşa... zicea el din cînd în cînd dar simţeam că de data aceasta interesul lui pentru împărăţiile de peste hotare nu era atît de mare ca de obicei ; Emelian aproape că nu mă asculta ; privea cu îndărătnicie drept înainte, scrutînd depărtările.

— Toate astea or fi ele cum zici, mă întrerupse el, făcînd un gest nehotărît cu mîna, da eu te-ntreb pe tine : dacă ne-ar ieşi acuşica în cale unu cu bani şi cu bani mulţi, mulţi nu aşa, întări el aruncînd în treacăt o privire piezişă sub ochelarii mei, ce-ai face ? Ai fi în stare să-l căsăpeşti, ca să faci rost burţii tale de fel de fel de buntăţi ?

— Fireşte că nu, răspunsei eu. Nimeni nu are dreptul să-şi cumpere fericirea cu preţul vieţii altui om.

— Ehei ! Da... Asta sună foarte frumos în cărţi da-i numai aşa... pentru „conştiinţă" ; eu mă prind că de s-ar găsi la ananghie şi i-ar veni bine, chiar boierul care a născocit ăl dintîi vorbele astea, ar ucide cu siguranţă pe cineva dacă ar fi vorba să iasă dintr-o încurcătură. Dreptul ! Uite cum arată dreptul !

Sub nasul meu se încleştă pumnul vînjos, înfricoşător al lui Emelian.

— Tot omul îşi face rosturile după dreptul ăsta, numai că fiecare în alt chip. Drepturi ! Ei comedie !...

Emelian se încruntă, ascunzîndu-şi ochii sub sprîncenele stufoase şi spălăcite.

Tăceam, ştiind din experienţă că nu folosea la nimic să-l contrazic cînd era mîniat.

Zvîrli în mare cu piciorul o bucată de lemn ce i se nimerise în cale şi oftă :

— Ce-aş mai trage acum o ţigară...

Privi spre dreapta peste stepă, zării doi ciobani care stăteau întinşi pe pămînt şi se uitau la noi.

— Bună ziua boierilor !, strigă către ei Emelian. Nu cumva aveţi niscaiva tutun ?

Unul dintre ciobani întoarse capul spre celălalt, scuipă firicelul de iarbă pe care-l mesteca şi mormăi alene :

— Ce zici, Mihal... vor tutun !...

Mihal ridică ochii spre cer, ca şi cînd ar fi cerut voie să intre în vorbă cu noi, apoi binevoi să se uite spre mine şi spre Emelian :

— Bună ziua !, zise el. Încotro ?

— Spre Oceakov, la sare.

— Aha !

Ne întinserăm şi noi lîngă ei, fără să mai spunem un cuvînt.

— Ia strînge traista, Nikita, să n-o ciupească stăncuţele !, zise unul din ciobani.

Nikita zîmbi şiret pe sub mustaţă şi strînse traista. Emelian scrîşni din dinţi.

— Care va să zică, vreţi tutun ?

— De mult n-am mai fumat !, zisei eu.

— Cum aşa ? Trebuia să fumaţi.

— Să te ia dracu, hohol afurisit. Dacă vrei să ne dai tutun, dă-ne, dar nu rîde de noi ! Pocitanie ! Nu cumva ţi-ai pierdut sufletul hoinărind prin stepă ? Cînd ţi-oi trînti un pumn în cap nu mai zici nici pîs !, zbieră Emelian rotindu-şi ochii holbaţi.

Ciobanii săriră în picioare şi punînd mîna pe ciomegele lor lungi, se strînseră unul lîngă altul.

— Aşa cereţi voi, fraţilor ?... Bineee, poftiţi încoa.

Drăcoşii de hoholi, aveau fără doar şi poate poftă de trîntă. Judecînd după pumnii lui strînşi şi după ochii care-i fulgerau sălbatic, Emelian era şi el gata de harţă. Cît despre mine, n-aveam nici o poftă să iau parte la asemenea bătaie şi căutai să-i împac.

— Staţi, fraţilor ! Tovarăşul meu s-a cam înfierbîntat, dar nu trebuie să faceţi pricină pentru atîta lucru. Uite ce-i : daţi-ne oleacă de tutun, dacă vă lasă inima, şi pe urmă ne căutăm de drum.

Mihal se uită la Nikita, Nikita se uită la Mihal şi amîndoi zîmbiră.

— Păi de ce nu spuserăţi aşa de la început ?

Mihal băgă mîna în buzunarul sumanului, scoase de acolo o pungă mare şi mi-o întinse :

— Na, ia-ţi tutun !

Nikita vîrî mîna în traistă, apoi îmi întinse o pîine mare şi o bucată de slănină, presărată din belşug cu sare. Le primii pe amîndouă. Mihal zîmbi şi îmi mai turnă tutun.

— La bună vedere ! mormăi Nikita.

Îi mulţumii.

Emelian se aşeză posomorît pe pămînt şi, cu glas şuierător, spuse destul de tare :

— Porcii dracului !

Ucrainienii se îndepărtară cu pas greoi, legănat, afundîndu-se în stepă şi întorcînd mereu capul spre noi. Fără să-i mai luăm în seamă, începurăm să înfulecăm din pîinea gustoasă, aproape albă, şi din slănină. Emelian înfuleca zgomotos, răsufla pe nas şi, nu ştiu de ce, se ferea, cu grijă, să-mi întîlnească privirea.

Cobora seara. Întunericul se zămislea în depărtările mării şi plutea deasupra ei, acoperind cu o ceaţă tulbure, albăstrie, întinderile abia încreţite de valuri mărunte. În zare se ridicase un zăgaz de nori galbeni-liliachii tiviţi pe margini cu aur trandafiriu. Zăgazul se lăţea spre ţărm şi pe urma lui umbrele serii se făceau şi mai groase. Iar pe partea cealaltă a zării, hăt, departe, se desfăcuse deasupra stepei uriaşul evantai de purpură al apusului de soare, colorînd gingaş pămîntul şi cerul. Valurile băteau în mal şi marea — cînd trandafirie, cînd albastră închis — era sublimă în frumuseţea şi vigoarea ei.

— Acu hai să fumăm ! Dracu să vă ia de hoholi !, şi isprăvind cu ucrainienii, Emelian răsuflă în voie.

— Ce facem ? Pornim mai departe ori înnoptăm aici ?

Mi-era lene să mai merg.

— Hai să rămînem aici!, hotărîi eu.

— Fie şi aşa. Şi tovarăşul meu se tolăni jos, cu ochii la cer.

Fuma şi scuipa, iar eu priveam în jurul nostru, desfătîndu-mă cu minunata privelişte a serii. Plescăitul valurilor, care izbeau monoton ţărmul, plutea lin pînă departe, deasupra stepei.

— Orice-ai zice, dar să dai la cap unuia cu bani, mai ales dacă te pricepi să faci lucru de ispravă, nu-i o treabă de lepădat!, izbucni Emelian pe neaşteptate.

— Ia nu mai trăncăni, răspunsei eu.

— Să trăncănesc? Ce, asta-i trăncăneală? Odată şi odată tot am s-o fac: pe legea mea! Am patruzeci şi şapte de ani şi de vreo douăzeci de ani îmi tot bat capul cu o socoteală. Ce fel de viaţă e asta, pe care o duc? Viaţă de cîine. Nici adăpost, nici hrană, mai rău chiar ca un cîine! Sînt eu om? Nu frate, nu-s. Mai puţin chiar decît un vierme sau o fiară! Cine poate să mă înţeleagă? Nimeni! Şi dacă ştiu că oamenii pot să trăiască bine, de ce să nu trăiesc şi eu? Ai? Dracu să vă ia diavolilor!

Deodată se întoarse cu faţa spre mine şi spuse repede:

— Ştii, odată era cît p-aci s-o fac... dar s-au încurcat iţele... blestemat să fiu, afurisitul de mine! Am fost un neghiob, mi s-a făcut milă. Vrei să-ţi spun cum a fost?

Incuviinţai în grabă. Aprinzîndu-şi o ţigară, Emelian începu:

— Treaba asta, frate dragă, s-a întîmplat la Poltava... acum vreo opt ani. Eram vînzător la un negustor de cherestea. Vreun an, am dus-o binişor, toate mergeau strună, apoi am început dintr-o dată să beau; am băut vreo şaizeci de ruble ale stăpînului. M-au judecat pentru isprava asta şi m-au băgat pe trei luni la gros... şi toate celelalte, cum scrie la carte. Cînd

am ieşit nu ştiam încotro s-o apuc. În oraş lumea îmi ştia povestea, să plec în altă parte n-aveam cu ce. M-am dus la un cunoscut de-al meu ; era un om care se ţinea de treburi nu tocmai curate, avea o cîrciumă, era în cîrd cu hoţii. Găzduia în ascuns fel de fel de derbedei care dracu ştie ce învîrteau. Încolo, suflet bun, cinstit de ţi-era mai mare mirarea şi o minte tare limpede. Era mare cărturar, citise multe şi de toate şi cunoştea tare bine viaţa. Şi uite, cum îţi zic, m-am dus la el : „Pavel Petrov, ajută-mă să ies din necaz", i-am spus eu. „Cum de nu, mi-a răspuns el, se poate! Oamenii trebuie să se ajute între ei odată ce sînt de-o teapă. Stai la mine, bea, mănîncă, deschide ochii şi te uită în jurul tău". Deştept om era, frate dragă, Pavel Petrov ăsta ! Îl respectam nevoie mare, dar şi eu îi eram tare drag. I se întîmpla să şadă o zi întreagă după tejghea citind o carte despre tîlharii franţuzi. În toate cărţile lui numai despre tîlhari era vorba; straşnici băieţi mai erau tîlharii ăştia ; făcea lucruri grozave — să tot asculţi — da pînă la urmă sfîrşeau rău de tot. Aveau o judecată şi o mînă de ai fi zis că n-ai ce le face, da' la sfîrşitul cărţii, ha, toţi nimereau la puşcărie şi basta ! Praful se alegea de ei.

Am stat la Pavel Petrov ăsta o lună, şi încă una, ascultînd poveştile pe care le citea şi felurite discuţii. Vedeam cum se perindau pe la el tot soiul de mutre deochiate, aducînd fel de fel de lucruşoare de-ţi era mai mare dragul : ceasuri, brăţări şi alte giuvaericale... Numai că din socoteala asta nu se alegeau cu nimic. Cum şterpelea vreunul un lucru, Pavel Petrov îi dădea jumătate din preţ — îi plătea cinstit, mă frate — dar de îndată omul cerea de băut şi, haida !... se încingea un chef să te ţii, că pînă la urmă nu le mai rămînea leţcaie, cu nimic nu se alegeau frăţioare. Apoi cînd unul, cînd altul nimerea la judecată. Şi

pentru ce ? Pentru bănuială de furt cu spargere, cînd lucrurile furate nu făceau mai mult de o sută de ruble ! O sută de ruble ! Păi o viață omenească face numai o sută de ruble ? Nişte zevzeci... Şi iată că într-o zi i-am zis lui Pavel Petrov : „Toate astea Pavel Petrov, sînt prostii şi nu face să te-ncurci cu ele". „Hm ! Cum să-ți spun ?, mi-a răspuns el. Pe de o parte, o fi adevărat că, bob cu bob, umpli sacul tot, dar nu e mai puțin adevărat că în toate treburile lor, oamenii n-au nici un respect față de ei înşişi, asta-i chestia ! Ce adică, un om care-şi cunoaşte prețul s-ar mînji, furînd, prin spargere, douăzeci de copeici ? Nicidecum ! Crezi că eu, bunăoară, om cu mintea luminată, care se chiamă că am cultură europeană, m-aş vinde pentru o sută de ruble ?" Şi-a început să-mi arate prin diferite pilde cum ar trebui să se poarte unul care se respectă ; am vorbit îndelung atunci. Apoi i-am spus : „De mult, Pavel Petrov, mă bate gîndul să-mi încerc norocul şi să te rog pe dumneata, om care ştii atîtea din viață, să mă ajuți şi să mă sfătuieşti cum şi ce să fac". Hm !, mi-a zis el, asta se poate ! Da ce-ar fi să înjghebi o afacere pe cont propriu şi după capul tău, fără ajutor ? Bunăoară... Obaimov se întoarce de unul singur cu bihunca lui de la depozitul de cherestea şi trece peste Vorska ; după cum ştii, are întotdeauna mult bănet la el. Administratorul său îi varsă banii încasați în cursul săptămînii, iar vînzările sînt de vreo trei sute de ruble şi mai bine pe zi. Ce-ai zice tu de treaba asta ?"

Am rămas pe gînduri. Obaimov era chiar negustorul la care fusesem vînzător. Afacerea era de două ori faină ; puteam să mă şi răzbun pentru felul cum se purtase cu mine şi, totodată, să pun mîna şi pe o bucăţică grasă.

„Să mai chibzuiesc“, i-am spus eu. „Fireşte, făr de asta nu se poate“, mi-a răspuns Pavel Petrov.

Emelian tăcu şi se apucă să-şi răsucească pe îndelete o ţigară. Amurgul aproape se stinsese, doar o fîşi îngustă, trandafirie, ce pălea din clipă în clipă, abia mai înviora marginea unui nor ca de puf care sta nemişcat, parcă istovit pe cerul întunecat. Stepa era liniştită, tristă, şi plescăitul mîngîietor şi neîntrerupt al valurilor accentua şi mai mult cu oftatul său monoton şi molcom această linişte şi tristeţe. Deasupra mării se aprindeau, una cîte una, şi licăreau viu stele atît de curate, încît ai fi zis că au fost aninate în înalturi abia în ajun, pentru a împodobi cerul catifelat de miazăzi.

— Ei, da, frate, am rumegat eu bine toată afacerea asta şi în aceeaşi noapte m-am pus la pîndă în nişte tufe, lîngă Vorska. Aveam la mine un cui de oişte, de fier, greu de vreo trei kilograme. Îmi aduc aminte că era în octombrie, cam pe la sfîrşitul lunii. Noaptea mi se părea cît se poate de potrivită : întuneric beznă ca într-un suflet de om... Locul, nici nu puteam visa un altul mai prielnic. La o palmă de acolo podul, iar la capătul lui lipseau cîteva scînduri — omul meu va fi nevoit deci să meargă la pas. Stăteam pitit jos şi aşteptam. Mînia care mă muncea în noaptea aceea, frate dragă, era aşa de mare, că aş fi ucis şi zece negustori. Mi se părea că treaba o să fie uşoară, cum nici nu s-ar putea mai simplă : o lovitură şi basta !... Da, da !... Care va să zică stăteam culcat la pămînt şi în capul meu totul era pregătit : lovesc o dată cu sete, şi banii sînt ai mei. O dată : pac şi gata.

Da crezi că omul e stăpîn pe soarta lui ? Mofturi, frate ! Poţi să-mi spui ce ai să faci mîine ? De unde ! Nu poţi să spui nici măcar încotro ai să apuci mîine, la dreapta sau la stînga. Stăteam jos şi aşteptam una, şi de ieşit a ieşit alta. Şi încă anapoda de tot !

Numai ce văd că vine cineva dinspre oraş — parcă era beat, aşa se clătina ; în mînă avea un băţ. Bălmăjea ceva nedesluşit şi icnea a plîns... Cînd s-a mai apropiat, ce să vezi : o muiere ! „Ptiu, blestemato ! Las-că-ţi trag eu o scărmăneală s-o ţii minte. Numai să vii mai aproape“, m-am gîndit eu. Ea se ducea drept spre pod şi deodată a gemut : „Dragul meu, pentru ce, pentru ce ? !“ Da ştii cum a gemut, de-am tresărit : „Ce drăcovenie o fi asta ?“, îmi zic. Şi iată că vine de-a dreptul spre mine. Mă lungisem şi mă făcusem una cu pămîntul, tremuram ca de friguri — unde dracu se dusese toată mînia mea ? Acuş, acuş, avea să dea peste mine ! Şi iar a început să bocească : „Pentru ce ?! Pentru ce ?!“

Şi numai ce văd că se prăbuşeşte la pămînt ca un buştean, chiar lîngă mine, şi că începe să plîngă cu hohote, frate dragă, dar aşa cum nu pot să-ţi spun. Ţi se rupea inima auzind-o. Nici nu clinteam, iar ea îi dădea înainte cu plînsul. M-a apucat jalea. „Ce-ar fi s-o şterg de-aici ?“, mi-am zis eu ! Tocmai atunci însă luna a ieşit din nori şi s-a făcut o lumină mare de te treceau fiorii. M-am ridicat într-un cot şi m-am uitat la ea... Şi ce să vezi frate, totul s-a făcut scrum, toate planurile mele s-au dus dracului ! Cînd am văzut-o mai bine, mi-a zvîcnit inima : o fetişcană mică, micuţă, aproape un copil, albă la faţă, cu părul cîrlionţi şi cu nişte ochi mari — se uita aşa... şi umerii îi tresăreau într-una, iar din ochi îi curgeau, una după alta, lacrimi cît nişte broboane.

Mi s-a făcut aşa de milă de ea, frate dragă ! Ce să mă fac ? Am început să tuşesc. Ea a strigat dintr-o dată : „Cine-i ? Cine-i acolo ?“ Se vede treaba că se speriase... De !... m-am sculat de îndată în picioare şi i-am zis : „Eu sînt“. „Cine eu ?“ şi ochii i s-au făcut iac-aşa de mari, şi tremura toată ca o piftie. „Cine eşti dumneata ?“, m-a întrebat ea.

Emelian începu să rîdă.

— „Cine sînt ? Întîi şi întîi să nu vă temeţi de mine, domnişoară, n-am să vă fac nici un rău. Sînt şi eu... aşa, unul din tagma celor desculţi". Ei, da, se cheamă că am minţit-o, doar nu ai fi vrut, caraghiosule, să-i spun că mă pusesem la pîndă să omor un negustor ! Da ea de colo : „Mie totuna îmi e : am venit aici să mă arunc în apă". Da mi-a spus-o în aşa fel încît am simţit că mă trece un fior rece — prea vorbise serios, mă frate-meu. Ei, acu ce te faci ?

Emelian desfăcu braţele a consternare şi mă privi, zîmbind larg şi cu bunătate.

— Şi dintr-o dată, frate dragă, m-am pus să-i vorbesc. Ce i-am spus, nu ştiu ; dar am vorbit în aşa fel că eu singur ascultam şi mă minunam de vorbele mele ; i-am zis mai ales că e tînără şi atît de frumoasă. Că era frumoasă e adevărat, minune de frumoasă ! O-of ! frate dragă ! Ce să mai zic ? O chema Liza. Care va să zică îi dădeam înainte, dar ce ? Cine mai poate şti ! Îmi vorbea inima. Se uita la mine posomorîtă, da'deodată a zîmbit !... A zîmbit !, zbieră Emilian de răsună toată stepa. Avea lacrimi în glas şi în ochi şi strîngea pumnii. Cînd a zîmbit m-am şi muiat ; am căzut în genunchi în faţa ei : „Domnişoară, domnişoară !" Atîta puteam să-i mai spun ! Iar ea, frate dragă, mi-a cuprins capul cu mîinile şi s-a uitat în ochii mei, zîmbind ca o cadră ; mişca buzele, voia să spună ceva, apoi s-a hotărît şi mi-a zis : „Dragul meu şi dumneata eşti nenorocit ca şi mine ! Da ? Spune-mi prietene !" Da, frate, iată cum a fost ! Şi nu-i tot ; m-a şi sărutat pe frunte, frate. Uite-aşa ! M-auzi ? Zău aşa ! Of, porumbiţa ! Ştii, în toţi cei patruzeci şi şapte de ani de viaţă nu mi s-a întîmplat vreodată ceva mai frumos ! Ai ? Aşa-i ! Şi cînd te gîndeşti pentru ce mă dusesem acolo ! Eh, viaţă, viaţă !...

Tăcu, sprijinindu-şi capul în mîini. Copleşit de strania poveste a tovarăşului meu, tăceam şi eu şi priveam marea, care părea un piept uriaş răsuflînd lin şi adînc prin somn.

— Fata s-a sculat apoi, reluă Emilian, şi mi-a spus : „Du-mă pînă acasă". Am pornit. Mergeam şi parcă nu-mi simţeam picioarele, iar ea îmi povestea ce i se întîmplase. Vezi tu, era singură la părinţi — nişte negustori — va să zică, răsfăţată ; şi a venit un student care a început s-o înveţe şi s-au îndrăgostit unul de altul. După aia, el a plecat, iar ea îl aştepta, să-şi isprăvească adică învăţătura, ca să se cunune, aşa se înţeleseseră ei. Da el n-a mai venit şi i-a scris doar că ea nu-i pentru el. Fireşte că a durut-o. Şi era gata să facă pozna. Tot povestindu-mi am ajuns cu ea pînă la casa unde sta. „Acum, dragul meu, rămîi cu bine !, mi-a spus. Mîine am să plec de aici. Poate că ai nevoie de bani ? Spune-mi, nu te sfii." „Nu, domnişoară, n-am nevoie !, îţi mulţumesc !" Da ea stăruia : „Dragul meu nu te sfii, spune-mi prieteneşte". Şi eu, deşi eram zdrenţăros îi dădeam înainte : „Nu, domnişoară, n-am nevoie". Ştii, parcă nu-mi mai ardea de bani. Ne-am luat rămas bun. Îmi spunea atît de mîngîietor : „Niciodată n-am să te uit : eşti un om străin, şi totuşi, îmi eşti atît de..." Ei, dar astea-s prostii...

Şi Emilian îşi aprinse din nou o ţigară.

— A intrat în casă iar eu m-am aşezat pe banca de la poartă. Şi m-a apucat aşa, o jale. Colac peste pupăză, văd că vine paznicul de noapte. „Ce stai aici, se răţoieşte el la mine, poate vrei să şterpeleşti ceva ?" Parcă mi-a fript rărunchii. Numai ce i-am repezit în bot un pumn, să mă ţină minte. Zbierete, fluierături... hai la secţie. Bine, hai şi la secţie. Ce mai una alta — mie puţin îmi mai păsa, da dacă e vorba pe aşa, i-am mai ars una ! M-am aşezat după aia pe

bancă şi am stat liniştit, nici prin gînd nu mi-a da
s-o şterg. Noaptea am dormit la secţie ; dimineaţ
mi-au dat drumul. M-am dus la Pavel Petrov : „P
unde te-ai plimbat ?“, mă întrebă zîmbind. M-am ui
tat la el era tot cum îl ştiam ; dar acum parcă îl ve
deam altfel. Fireşte, i-am povestit totul din fir în păr
M-a ascultat cu luare-aminte, apoi mi-a spus : „Eme-
lian Pavlîci, eşti un prost şi un dobitoc ; fă bine şi ieş
afară !“ De, parcă n-avea dreptate ? Am plecat şi dus
am fost... ! Uite asta s-a întîmplat, frate.

Tăcu, se lungi la pămînt, îşi împreună mîinile sub
cap şi rămase cu privirile pierdute la cerul catifelat
spuzit de stele. În jurul nostru totul tăcea. Foşnetul
valurilor, care ajungea pînă la noi, plutind deasupra
stepei suna acum mai lin, ca un oftat uşor, somnoros

Traducere de *Anda Boldur*

MOŞ ARHIP ŞI LIONKA

În aşteptarea podului plutitor, s-au culcat la umbra ţărmului rîpos şi, timp îndelungat, priviră în tăcere, la picioarele lor, valurile repezi şi tulburi ale Kubanului. Lionka aţipi, dar moş Arhip nu putea să adoarmă, chinuit de-o durere surdă şi apăsătoare în piept. Făpturile lor zdrenţăroase şi chircite, abia se deosebeau de ţărîna mohorîtă, ca două ghemuleţe prăpădite, unul mai mare, altul mai mititel; feţele lor istovite, arse de soare şi colbăite erau şi ele de culoarea zdrenţelor ruginii.

Trupul deşirat şi ciolănos al lui moş Arhip era lungit de-a curmezişul fîşiei înguste de nisip, care se întindea ca o panglică gălbuie de-a lungul malului, între rîpă şi rîu. Lionka aţipise încolăcit lîngă bunic. Era mărunţel şi firav, iar aşa flenduros, părea o crenguţă răsărită din trunchiul bunicului — copac bătrîn şi uscat, adus aici şi azvîrlit pe nisip de talazurile fluviului.

Sprijinit în cot, unchiaşul privea spre malul celălalt scăldat de soare şi abia tivit pe alocuri cu răzleţe tufe de salcie : dintre bozi se ivea parapetul negru al podului plutitor. Totul era acolo mîhnit şi pustiu. Fîşia cenuşie a drumului pornea dinspre rîu spre fundul stepei, parcă neîndurat de dreaptă şi uscată, mărind tristeţea pustiului.

Ochii lui de moşneag — stinşi şi tulburi, cu pleoapele roşii şi spuzite — clipeau cu îngrijorare, iar în cutele care-i brăzdau faţa zăceau încremenite semnele unui dor fără istov. Tuşea mereu, încercînd să se stăpînească şi uneori aruncînd o privire nepotului, îşi acoperea gura cu palma. Tusea răguşită şi înecăcioasă îl silea să se ridice de jos şi-i storcea din ochi picături mari de lacrimi.

În afară de tusea uscată şi de clipocitul uşor al valurilor pe nisip, în stepă pierise orice vuiet... Stepa se întindea de amîndouă laturile fluviului, imensă, vineţie, pîrjolită de soare, şi numai acolo departe, în zare, mai mult ghicită de ochiul bătrîn, unduia bogat marea de aur a lanurilor de grîu şi deasupra-i se prăvălea cerul orbitor şi învîlvorat. În zare se profilau trei siluete zvelte de plopi depărtaţi ; uneori păreau că se micşorează, pe urmă că se înalţă mai sus, iar cerul şi lanul dedesubt păreau astfel că palpită ridicîndu-se şi lăsîndu-se lin. Şi deodată totul dispărea după vălul argintiu şi lucios al mirajului de stepă.

Vălul acesta unduios, sclipind amăgitor, înainta uneori din depărtări aproape pînă la malul rîului, iar atunci părea şi el un rîu îndeaievea, revărsat brusc din cer, tot atît de limpede şi senin cum e cerul.

Atunci, moş Arhip, care nu mai văzuse aşa ceva, îşi freca ochii şi gîndea cu amar că stepa şi dogoreala aceasta îi iau vederea cum îi luaseră rămăşiţele puterii din picioare.

În ziua aceea se simţea mai vlăguit ca de obicei în ultimul timp. Simţea că va muri în curînd şi deşi privea faptul acesta cu nepăsare, fără tulburare, ca pe un soroc de neînlăturat, totuşi ar fi vrut să nu moară aici, ci departe, în patria sa şi, mai mult decît asta, îl frămînta îndeosebi soarta nepotului. Ce se va face Lionka ?...

Îşi punea întrebarea de cîteva ori pe zi şi de fiecare dată ceva se strîngea în el, îl îngheţa şi-l cuprindea altă jale încît ar fi vrut să se-ntoarcă numaidecît acasă, în Rusia...

Dar e cale lungă pînă-n Rusia... Tot nu ţi-e dat să ajungi, mori undeva pe drum. Aici, în Kuban, pomana se făcea cu dărnicie, oamenii erau înstăriţi, deşi greoi şi porniţi pe batjocură. Fiindcă erau bogaţi nu vedeau cu ochi buni cerşetorii...

Oprindu-şi asupra nepotului privirea umezită de lacrimi, bunicul îi mîngîie uşor căpşorul cu mîna-i aspră.

Băiatul se mişcă şi ridică spre dînsul ochii albaştri, mari, adînci, prea îngînduraţi pentru un copil şi care păreau şi mai mari pe feţişoara lui slăbuţă, ciupită de vărsat, cu buze palide şi subţiri, cu nas ascuţit.

— Vine ?, întrebă el şi, punînd mîna straşină la ochi, privi spre rîul care răsfrîngea raze de soare.

— Nu, nu vine încă. Stă. Ce să caute aici ? Nu-l cheamă nimeni şi deci stă... rosti rar Arhip, mîngîind mai departe căpşorul nepotului. Ai aţipit ?

Lionka clătină nehotărît capul şi se întinse pe nisip. Tăcură amîndoi.

— Dacă aş şti să înot, m-aş scălda, spuse Lionka, privind spre rîu. Grozav de iute-i rîul ! La noi nu sînt asemenea ape. Oare de ce se zbate ? Fuge, parcă s-ar teme să nu întîrzie...

Posomorît, Lionka întoarse privirea de la rîu.

— Uite ce facem, grăi unchiaşul după ce se gîndi un timp, ne descingem, înnădim brîurile, eu te leg de picior şi tu du-te şi te scaldă...

— Nici pomeneală !..., îngînă plin de cuminţenie Lionka. Ce-ţi dă prin cap ? ! Crezi că nu te trage şi pe tine ? Ne înecăm amîndoi.

— Aşa-i, ne trage ! Uite-l cum dă năvală... Ti-i, cînd s-o revărsa ăsta primăvara !... Şi ce mai fîneaţă pe aici ! Cît vezi cu ochii !

Lionka n-avea chef de vorbă şi lăsă cuvintele bătrînului fără răspuns ; luă în mînă un bulgăre de lut uscat şi-l frecă între degete, prefăcîndu-l în praf ; faţa lui căpătase o expresie gravă şi concentrată.

Bunicul îl privea îngîndurat, cu ochii micşoraţi.

— Iată, grăi Lionka cu glas scăzut şi şters, scuturînd pulberea de pe mîini, pămîntul ăsta, uite, acum l-am luat în mînă, să-l frec niţel şi s-a şi făcut praf... E numai fărîme mărunţele abia de le mai vezi cu ochiul...

— Ei şi ce ?, întrebă Arhip şi tuşi, uitîndu-se printre lacrimile care-l podideau, la ochii mari, uscaţi şi strălucitori ai nepotului. De ce spui asta ?, adăugă, cînd isprăvi de tuşit.

— Uite aşa..., clătină Lionka din cap. Pentru că, zic, aşa-i tot pămîntul !..., arătă el cu mîna întinderea de dincolo de rîu. Cîte şi cîte nu sînt zidite pe el !... Prin cîte tîrguri n-am trecut noi ! Grozav ! Şi cîtă puzderie de oameni mişună pretutindeni !

Neştiind să prindă firul propriului său cuget, Lionka tăcu şi căzu din nou pe gînduri, uitîndu-se în jurul lui.

Bunicul tăcu şi el un timp, apoi alipindu-se strîns de nepot, îi vorbi blînd :

— Băiatul meu cuminte ! Bine ai zis : totul e ţărînă... şi tîrgurile şi oamenii, şi noi doi — nimic altceva decît numai ţărînă. Ei, Lionka, Lionka !... dacă ai învăţa carte !... Ai ajunge departe. Aşa, ce-o să se aleagă de tine ?...

Moşul strînse capul nepotului la piept şi-l sărută.

— Ia stai !..., strigă Lionka, înviorîndu-se şi liberîndu-şi părul de sub degetele noduroase şi pline de tremur ale bunicului. Cum ai spus ? Ţărînă ? Oraşele şi toate cîte-s pe lume ?

— Aşa a fost orînduit de Dumnezeu, hulubaşule. Totul e pămînt, iar pămîntul însuşi e ţărînă. Şi tot ce este pe el moare... Aşa-i ? Şi de aceea omul trebuie să trăiască smerit şi din muncă. Iată, nici eu nu mai am multe zile... se întoarse bunicul la gîndul său şi adăugă trist : Ce-ai să te faci tu atunci fără mine ?

Lionka auzise de prea multe ori această întrebare a bunicului, i se urîse să tot vorbească despre moarte, încît întoarse tăcut capul, smulse un fir de iarbă, îl luă în gură şi începu să-l mozolească încet.

Dar tocmai aceasta era rana cea dureroasă a bătrînului.

— De ce taci ? Zic, cum ai să rămîi fără mine ? întrebă el încet, plecîndu-se spre nepot şi tuşind din nou.

— Am mai spus..., rosti cu lehamite şi posac Lionka, uitîndu-se pieziş la bunic.

Asemenea discuţii nu-i plăceau fiindcă adesea se sfîrşeau cu gîlceavă. Uchiaşul vorbea mereu despre apropierea morţii. La început, Lionka îl asculta cu încordată luare-aminte, se înspăimînta de ameninţarea necunoscutului şi plîngea ; treptat obosea şi nu-l mai asculta, lăsîndu-se în voia gîndurilor. Prinzînd de veste, moşneagul se supăra, se tînguia că Lionka nu ţine la dînsul, că nu-i preţuieşte îndestul grija şi, în sfîrşit, îşi învinuia nepotul că i-ar dori moartea cît mai grabnică.

— Ce-ai spus ? Eşti prostuţ încă, nu poţi să înţelegi viaţa. Cîţi ani ai ? Abia de ai împlinit zece. Şi aşa plăpînd, cum ţi-e feleşagul, nu eşti bun de muncă. Unde ai să te duci ? Crezi că oamenii milostivi te vor ajuta ? Dacă ai avea bani, he-hei, te-ar ajuta ei să-i cheltuieşti, asta da. Dar să cer de pomană nu-mi vine uşor nici chiar mie, om bătrîn. Să te ploconeşti fiecăruia, la fiecare să te milogeşti. Te înjură, nu odată te lovesc şi te alungă... Crezi tu că un cerşetor e socotit om ? Nimeni nu-l socoate om. De zece ani

umblu prin lume — ştiu. Dînşii cînd dau de pomană umflă preţul unei bucăţi de pîine ca la o mie de ruble. Ţi-o dau şi-şi închipuie că îndată au să li se deschidă porţile raiului! De ce crezi că se îndură oamenii să facă pomană? Pentru a-şi linişti cugetul; iată de ce, fătul meu, iar nu din milă! Îţi aruncă un cîrmoj şi cu asta nu le mai este ruşine că se îndoapă. Omul sătul e o fiară. Şi niciodată nu-l căinează pe cel flămînd. Sătulul şi flămîndul sînt duşmani unul altuia şi în vecii vecilor vor fi ca un ghimpe unul în ochiul celuilalt. De aceea nu-i cu putinţă să le pese unuia de celălalt şi nici să se înţeleagă unul pe altul...

Bunicul se îndîrji de mînie şi de chin. Din care pricină buzele îi tremurau, ochii deşi sleiţi se roteau repede în găoacea spuzită a pleoapelor şi a genelor, iar zbîrciturile pe faţa-i smeadă se şănţuiră şi mai adînci.

Lionka se înstrăina de el cînd arăta aşa, şi se cam temea, fără să-şi dea seama de ce.

— De aceea te şi întreb: ce-ai să faci tu pe lume? Eşti un copilaş plăpînd, iar lumea este o fiară. Şi te va înghiţi dintr-o dată, iar eu nu vreau asta... Doar te iubesc, fătul meu! Numai pe tine te am şi tu nu mă ai decît pe mine... Cum să mor? Nu pot să mor şi să te las aşa... În seama cui?... Doamne... De ce l-ai urgisit pe robul tău?! Îmi este peste putinţă să trăiesc şi nici nu pot să mor: rămîne copilul, trebuie să-l ocrotesc. L-am dădăcit şapte ani... în braţele mele... bătrîne... ajută-mă, Doamne.

Bunicul se încovrigă şi începu să plîngă, vîrîndu-şi capul între genunchii care tremurau.

Rîul se rostogolea grăbit spre depărtări, se izbea cu vuiet de mal, căutînd parcă să înăbuşe cu zbuciumul său gemetele bătrînului. Cerul senin zîmbea

radios, revărsînd arşiţa-i dogoritoare şi ascultînd nepăsător tumultul răzvrătit al talazurilor turburi.

— Ajunge, nu mai plînge, bunicule, vorbi Lionka cu glas aspru, privind într-o parte. Apoi adăugă, întorcînd faţa spre unchiaş : Am mai vorbit noi despre toate. N-am să pier. Mă voi tocmi undeva, la un birt...

— Te vor stîlci în bătăi... gemu bătrînul printre lacrimi.

— Poate că nu mă vor bate. Află că n-au să mă stîlcească în bătăi !, strigă Lionka cu o înfăţişare semeaţă. Ce-or să-mi facă ? Nu mă voi lăsa la cheremul oricui !...

Lionka se opri deodată fără pricină şi, după ce tăcu un timp, spuse încetişor :

— De nu, mă duc la mînăstire...

— N-ar fi rău la mînăstire, oftă moşul, înviorîndu-se, şi începu din nou să se zvîrcolească într-un icnet de tuse care-l îneca.

Deasupra capetelor lor se auziră strigăte şi scîrţîitul unor roţi...

— Po-o-dul !... Po-o-dul, hei !, cutremură văzduhul un gîtlej de voinic.

Amîndoi săriră în picioare, adunîndu-şi traistele şi bîtele.

Scîrţîind asurzitor, o haraba se opri pe nisip. În haraba stătea, în picioare, un cazac şi, dîndu-şi pe spate capul cu căciulă miţoasă, împinsă pe o ureche, se pregătea să chiuie, trăgînd aşa de puternic aerul cu gura deschisă, încît pieptul său, lat şi scos înainte, se încorda şi mai vîrtos. Dinţii albi îi luceau viu în caierul de mătase neagră al bărbii, care începea chiar sub ochii cu vinişoare de sînge. De sub cămaşa descheiată şi de sub bunda zvîrlită într-o doară pe umeri, se zărea trupul păros, ars de soare. Întreaga lui făptură mare şi temeinic zidită ca şi calul chilos, bălţat, mare — de speriat şi el, ca şi roţile harabalei,

înalte, ferecate cu şine groase — vădea îndestulare, forţă, sănătate.

— Hei! Hei!...

Moşul şi nepotul îşi scoaseră căciulile de pe cap şi se ploconiră adînc.

— Bună ziua, tăie cu glas detunat noul venit şi după ce aruncă o privire spre malul celălalt, de unde podul negru se ivea încet şi greoi dintre tufişuri, începu să cerceteze cu atenţie cerşetorii. Din Rusia?

— De acolo, om milostiv!, răspunse Arhip, ploconindu-se.

— E foamete pe-acolo la voi, hai?, întrebă omul, sărind jos din haraba şi apucîndu-se să strîngă ceva la hamuri.

— Pînă şi gîndacii mor de foame.

— Ha-ha! Şi gîndacii mor? Înseamnă că nici fărîmituri n-au mai rămas, aţi dumicat tot? Zdravăn mai haliţi! În schimb, prost munciţi, pesemne. Că dacă munciţi bine, n-are cum fi foamete!

— Acolo, om milostiv, vina cea mare o poartă pămîntul. Nu rodeşte. Am secătuit noi pămîntul?

— Pămîntul?, scutură din cap cazacul. Pămîntul trebuie să rodească întotdeauna, de aceea a şi fost dat omului. Zi mai bine: nu pămîntul, ci braţele. Braţele sînt păcătoase. Dacă braţele îs vrednice, pînă şi piatra rodeşte.

Podul sosi.

Proptindu-se cu picioarele vînjoase în duşumeaua podului, doi cazaci zdraveni, stacojii la faţă, îl izbiră cu trosnet de mal, se clătinară, aruncară parîma şi uitîndu-se unul la altul, răsuflară din greu.

— Cald?, rînji noul venit, mînînd calul pe pod şi atingîndu-şi căciula cu mîna.

— Ehei!, răspunse unul din podari, vîrîndu-şi mîinile adînc în buzunarele şalvarilor şi, apropiindu-se

de haraba, se uită înăuntru şi strîmbă din nas, adulmecînd adînc cu nările.

Celălalt se aşezase şi se căznea să-şi scoată o cizmă.

Bunicul şi Lionka păşiră pe pod şi se rezemară de parapet, cu ochii la cazaci.

— Hai, mergem !, porunci stăpînul harabalei.

— Nu duci nimic de băut ?, îl întrebă cel care cercetase harabaua.

Tovarăşul său izbutise să-şi scoată cizma şi, închizînd un ochi, se uită la carîmb.

— Nimic. De ce ? Oare în Kuban nu-i destulă apă ?

— Apă !... Nu vorbesc de apă.

— Ci de votcă ? Nu duc votcă.

— Cum de nu duci ?, căzu pe gînduri dezamăgit cel care întrebase cu privirea aţintită în duşumeaua podului.

— Hai ! Hai să mergem !

Cazacul scuipă în palme şi apucă părîma. Drumeţul se grăbi să-l ajute.

— Dar tu, moşule, de ce nu dai o mînă de ajutor ?, îl întrebă pe Arhip, luntraşul care se îndeletnicea cu cizma.

— Nu-i de mine, dragul meu !, îngăimă unchiaşul pe un ton plîngăreţ.

— Şi nici nu s-arată nevoia să-i ajuţi. Dovedesc ei şi singuri.

Ţinînd parcă să-l încredinţeze pe unchiaş de temeinicia spuselor sale, luntraşul de-al doilea se lăsă greoi în genunchi şi se tolăni pe puntea podului.

Tovarăşul lui îl bodogăni de mîntuială şi neprimind nici un răspuns, tropăi vîrtos din picioare, proptindu-se în punte.

Purtat de şuvoiul apei, care izbea cu şuier înfundat în şăici, podul tremura si se legăna înaintînd încet.

Privind curgerea apei, Lionka se simţea cuprins de o dulce ameţeală şi ochii lui obosiţi de goana săltată a valurilor, se închideau într-o toropeală de somn. Îl legănau şoapta înăbuşită a moşului, scîrţîitul parîmei şi clipocitul valurilor ; era gata să se întindă pe punte doborît de oboseala moleşitoare, cînd deodată o zgîlţîitură puternică îl prăvăli jos.

Deschise larg ochii şi se holbă buimac în jur. Cazacii rîdeau de dînsul, legînd podul de un butuc ars de pe mal.

— Dormi de-a-npicioarelea ? Măi, că prăpădit mai eşti ! Urcă-te în haraba, să te duc pînă în staniţă. Suie-te şi tu moşule !

Mulţumind cazacului cu o voce înadins fonfăită, moşul se căţără gemînd în haraba. Lionka sări şi el, şi plecară într-un nor de pulbere neagră şi măruntă, care-l făcea pe moş să se înăbuşe chihăind.

Cazacul dondăni un cîntec. Cînta cu sunete ciudate, întrerupînd notele la mijloc, şi isprăvindu-le cu fluierături. S-ar fi zis că depăna sunetele ca un fir dintr-un ghem şi cînd da de un nod, îl rupea.

Roţile scîrţîiau plîngător, praful se învolbura fără istov ; moşul îşi bălăbănea capul, tuşind necurmat, iar Lionka se gîndea că acuşi vor ajunge în sat şi că va trebui să cînte cu glas fonfăit sub ferestrele caselor : „Doamne Isuse Hristoase !"... Băieţii din sat se vor lega din nou de dînsul, iar femeile îl vor cicăli cu întrebări despre Rusia. Nici nu-i vine atunci să se uite la bunicul care tuşeşte tot mai des şi se gîrboveşte tot mai tare, ceea ce poate nici lui nu-i este la îndemînă şi-l doare ; iar apoi vorbeşte cu un glas nemaipomenit de văicăros, sughiţînd de plîns şi povestind lucruri care nu se întîmplaseră niciodată şi nicăieri... Spune că în Rusia oamenii mor pe uliţă şi zac unde au căzut, căci nu-i cine să-i ridice, fiind toţi sfîrşiţi de foame... Nimic din toate acestea nu văzuseră amîn-

doi nicăieri. Însă erau de trebuinţă pentru ca oamenii să se îndure a da mai mult. Dar ce să faci aici cu bucatele din pomana lor ? Acasă le-ai putea vinde oricînd cu patruzeci, poate chiar cincizeci de copeici pudul, aici însă nu le cumpără nimeni. Pe urmă, în stepă, eşti nevoit să arunci din traistă prisosul acestor bucate, uneori cît se poate de bune.

— Vă duceţi să cerşiţi ?, întrebă cazacul, privind peste umăr cele două trupuri chircite.

— Taman aşa, prea cinstite !, îi răspunse suspinînd moş Arhip.

— Şcoală, moşule, să-ţi arăt unde stau. Veniţi la mine să mîneţi la noapte.

Moşneagul încercă să se ridice, dar căzu, lovindu-se de marginea harabalei şi gemu cu obidă.

— Eh, bătrîneţe !..., mormăi cazacul cu compătimire. Lasă, nu te mai căzni ; cînd va fi timpul de mas pe noapte întreabă de Ciornîi, Andrei Ciornîi, eu îs acela. Şi acum daţi-vă jos. Cu bine !

Bunicul şi nepotul se pomeniră în faţa unui pîlc de plopi. Dincolo de trunchiurile lor se zăreau acoperişuri, garduri ; pretutindeni, la dreapta şi la stînga, se înălţau spre cer alte pîlcuri de copaci. Frunzişul lor verde era căptuşit cu praf cenuşiu, iar scoarţa trunchiurilor groase şi drepte se scorojise de arşiţă.

Drept în faţa cerşetorilor, între două garduri, se întindea o ulicioară strîmtă. Porniră într-acolo cu mersul acela legănat al oamenilor care au umblat mult pe jos.

— Cum să mergem, Lionka : împreună sau fiecare pe socoteala lui ?, întrebă unchiul şi, fără să aştepte răspunsul, adăugă : Mai bine împreună, tu prea puţin capeţi. Nu ştii să ceri...

— La ce ne trebuie mai mult ? Şi aşa nu mîncăm tot..., răspunse Lionka posomorît, privind în jur.

— Cum ? Chisnovatic mai eşti ?... Şi dacă nimerim peste un om care să cumpere ? Iată pentru ce !... Ne va da bani, iar banii sînt mare lucru : cu bani nu vei pieri, dacă mor eu.

Zîmbind blînd, moşul mîngîie căpşorul nepotului.

— Ştii tu cît am strîns de cînd umblăm ? Ia, zi !

— Cît ?, întrebă cu nepăsare Lionka.

— Unsprezece şi jumătate !... Vezi !

Dar lui Lionka nu-i făcu mare impresie nici suma, nici tonul triumfător al bătrînului.

— Eh, piciule, piciule !, suspină moşul. Atunci, mergem fiecare pe alt drum, ce zici ?

— Fiecare pe alt drum...

— Hai !... să vii pe urmă la biserică...

— Bine.

Bunicul coti pe ulicioara din stînga iar Lionka porni drept înainte. După ce făcu vreo zece paşi, auzi glasul hodorogit strigînd : „Oameni buni şi milostivi !..." Acest strigăt amintea sunetul unei guzle dezacordate peste care o mînă ar fi trecut de la coarda cea mai groasă pînă la cea mai subţire. Lionka tresări şi grăbi pasul. Întotdeauna cînd auzea milogelile bunicului îl încerca un sentiment neplăcut şi îl cuprindea un amar ; iar cînd bătrînul era alungat, îl şi apuca groaza, să nu-l vadă cum începe de îndată să se căineze.

La auzul lui ajungeau tot mai slab învăluirile tremurate şi tînguitoare din glasul bunicului, care pluteau peste staniţă în văzduhul toropit şi încins. Era atîta linişte în jurul lui, parcă s-ar fi lăsat noapte. Lionka se apropie de un zaplaz şi se aşeză la umbra unor crengi de vişin, care se întindeau pînă în uliţă. Zumzetul unei albine se auzea undeva, aproape, sonor...

Lepădînd traista de pe umăr, Lionka îşi puse capul deasupra şi, după ce rămase un timp, uitîndu-se la cer

prin ochiurile din frunziş, adormi adînc ; buruienile înalte şi umbra gardului îl fereau de privirile trecătorilor...

Abia într-un tîrziu l-au trezit nişte sunete ciudate, care tremurau în aerul răcorit de boarea înserării. Cineva plîngea nu departe de dînsul. Plînsul era copilăresc, năvalnic, neogoit. Suspinele se pierdeau pe o notă subţire, tînguitoare, şi izbucneau deodată din nou cu putere sporită şi se revărsau tot mai aproape de el. Înălţă capul şi se uită peste vîrful buruienilor spre uliţă.

Pe drum, venea o fetiţă de vreo şapte ani în străiţe curate, cu faţa roşie şi umflată de lacrimile pe care le ştergea mereu cu poala fustei albe. Mergea încet, tîrîndu-şi picioarele goale, ridicînd un nor des de pulbere şi s-ar fi zis că nu ştia de ce şi unde merge. Avea ochi mari şi negri, acum îndureraţi, trişti şi umezi ; urechile trandafirii, mici şi fine, se iţeau şăgalnic printre şuviţele părului castaniu, ciufulit, care îi cădeau pe frunte, pe obraji şi pe umeri.

Lui Lionka îi păru foarte hazlie, cu toate lacrimile ei — hazlie şi fără îndoială poznaşă !...

— De ce plîngi ?, o întrebă el, ridicîndu-se în picioare, cînd fata ajunse în dreptul lui.

Copila tresări şi se opri, curmînd totodată şi plînsul, dar tot mai suspina încetişor. Apoi, după ce-l privi cîteva clipe, buzele îi tresăriră din nou, faţa i se zbîrci, pieptul i se înălţă şi, izbucnind în acelaşi plîns zgomotos, porni mai departe.

Lionka simţi cum se strînge ceva în el şi se luă repede după dînsa.

— Nu mai plînge. Doar nu mai eşti copilaş de-o şchioapă, mai mare ruşinea !, începu el înainte de a o fi ajuns, iar atunci cînd fu alături de dînsa o privi în faţă şi o întrebă din nou : De ce boceşti, măi fată ?

— Da-a !... îngînă fetiţa. Dacă tu..., se aşeză deodată în praful drumului, îşi acoperi obrajii cu mîinile şi scînci cu deznădejde.

— Haide !, făcu Lionka un gest dispreţuitor. Muiere !... Muiere şi atît. Ptiu !

Dar aceasta nu-i ajută cu nimic nici ei şi nici lui. Uitîndu-se cum printre degetele subţiri şi trandafirii ale fetei se prelingeau lacrimile una după alta, pe Lionka îl podidi mîhnirea şi simţi că-i vine şi lui să plîngă. Se plecă spre dînsa şi, ridicînd uşor mîna, îi atinse părul. Înfricoşat însă de atîta îndrăzneală o retrase îndată. Fata o ţinea înainte cu scîncetul, fără să scoată o vorbă.

— Auzi !..., începu Lionka după un timp de tăcere, împins de nevoia poruncitoare de a-i veni în ajutor. De ce plîngi ? Te-au bătut cumva ?... O să-ţi treacă ! Sau poate s-a întîmplat altceva ? Spune-mi ! Hai, fetiţo !...

Fără să-şi desprindă mîinile de pe obraz, copila clătină cu obidă capul şi, în sfîrşit, răspunse încet, printre suspinele care-i zgîlţîiau umerii :

— Am pierdut... basmaua !... Tăicuţul a adus-o de la tîrg... albastră, cu floricele, iar eu am pus-o şi-am pierdut-o. Începu să plîngă din nou mai tare şi mai amarnic, sughiţînd şi îngînînd cu voce tînguitoare un fel nemaipomenit de ! „O-o-o."

Lionka nu se simţea în stare s-o ajute cu nimic şi dîndu-se la o parte copleşit de sfiiciune, privi mohorît şi îngîndurat cum se întuneca cerul. Era mîhnit şi-i era milă grozav de fetiţă.

— Nu mai plînge !... Poate că se găseşte..., şopti el blînd, dar băgînd de seamă că fetiţa nici nu-i putea auzi vorbele de mîngîiere, se depărtă şi mai mult de dînsa, gîndindu-se cît de straşnic o va muştrului, fără doar şi poate, tăicuţul ei, pentru că pierduse basmaua. Îşi închipui de îndată cum acest tată, un cazac negru

şi mătăhălos o ia la bătaie, şi cum dînsa, scăldată în lacrimi şi tremurînd de spaimă şi de durere se tîrăşte la picioarele lui...

Se ridică şi porni să plece, dar abia făcu cinci paşi şi se întoarse iarăşi brusc, se opri în faţa ei şi lipit de gard, se sili să-şi amintească măcar cîteva cuvinte bune şi blînde...

— Fă bine şi pleacă din drum, fetiţo. Şi sfîrşeşte odată cu plînsul. Du-te acasă şi spune tot cum a fost. Am pierdut-o, spune... ce mare lucru ?

Începuse să vorbească cu glas scăzut şi înduioşat, şi sfîrşind cu o exclamaţie de revoltă, se bucură văzînd că fetiţa se ridică de jos.

— Aşa-i bine !, continuă el zîmbind însufleţit. Du-te acum. Merg eu cu tine, vrei ? Merg şi povestesc tot. Îţi iau apărarea, nu te teme !

Lionka îşi îndreptă viteaz, umerii, uitîndu-se de jur împrejur.

— Nu trebuie..., şopti fetiţa, scuturîndu-şi încet colbul de pe rochiţă şi suspinînd mereu.

— Nu, zău, viu şi eu !, declară Lionka din toată inima, trăgîndu-şi şapca pe urechi.

Stătea acum în faţa ei, cu picioarele larg răşchirate, ceea ce făcea ca zdrenţele cu care era îmbrăcat să se zbîrlească viteješte. Bătea hotărît cu bîta în pămînt şi o privea stăruitor, iar ochii lui mari şi trişti erau luminaţi de o îndîrjire mîndră şi cutezătoare.

Fetiţa se uită piezis la dînsul, ştergîndu-şi lacrimile de pe obrăjori şi oftînd, apoi repetă încă o dată :

— Nu trebuie, nu veni !... Mămicăi nu-i plac cerşetorii.

După care cuvinte plecă de lîngă dînsul, privind de două ori înapoi.

Lui Lionka îi pierise orice avînt. Pe nesimţite, cu mişcări lîncede, îşi schimbă atitudinea hotărîtă şi semeaţă, se gîrbovi iarăşi, se potoli şi, luîndu-şi pe

umăr traista atîrnată pînă atunci de braţ, strigă în urma fetei, care se apropia de cotitura uliţei:

— Cu bine!

Copila întoarse capul spre dînsul, fără să se oprească din mers şi pieri din văz.

Se însera, iar în văzduh mocnea acea zăpuşeală nespus de apăsătoare, care vesteşte furtuna. Soarele cobora spre asfinţit şi vîrfurile plopilor se învăpăiau de o rumeneală trandafirie. În umbrele serii care le învăluise crengile, drepţi şi nemişcaţi cum erau, păreau mai stufoşi şi mai înalţi... Deasupra lor cerul se întuneca şi el, se catifela şi pogora parcă tot mai jos, spre pămînt. Undeva, departe, vorbeau nişte oameni, iar undeva şi mai departe, dar spre cealaltă zare — alţii cîntau. Aceste zvonuri domoale şi totuşi greoaie, păreau şi ele năclăite de zăpuşeală.

Lionka se simţi şi mai răpus încă de urîtul pustiului şi chiar cuprins parcă de o nelinişte. Ar fi vrut să se afle lîngă bunic; se uită în jurul lui şi o porni grăbit înainte, de-a lungul ulicioarei. Nu-i venea să cerşească pentru nimic în lume. Mergea şi simţea cum îi bate inima repede, repede în piept, şi-i era cumplit de lehamite, şi să meargă şi să gîndească... Fetiţa nu-i ieşea din minte. Mereu se gîndea: „Oare ce-o fi cu dînsa acum? Dacă-i dintr-o casă de oameni înstăriţi, de bună seamă că o vor bate; toţi bogătaşii sînt zgîrciţi; dar dacă-i săracă însă, poate că scapă fără bătaie... În casele sărăcimii, copiii se bucură de mai multă dragoste, fiindcă de la dînşii se aşteaptă un ajutor la muncă." Unul după altul, gîndurile se perindau încărcate de plictis în mintea lui şi, cu fiece clipă, mîhnirea adîncă şi chinuită, care însoţea ca o umbră aceste gînduri, era tot mai apăsătoare, îl cuprindea mai deznădăjduit.

Pînă şi umbrele serii se lăsau mai înăbuşitoare, mai nepătrunse. În drumul lui, Lionka întîlnea cazaci şi

femei, care treceau pe lîngă el fără să-l bage în seamă, deprinşi cum erau cu năvala flămînzilor din Rusia. Privirea lui stinsă luneca şi ea alene peste trupurile lor spătoase şi bine hrănite; îşi urma întins drumul spre biserică, călăuzit de crucea care strălucea printre pomii din faţă.

În întîmpinarea lui venea larma unei turme înapoindu-se de la păscut. Iată şi biserica, scundă şi lată, cu cinci turle vopsite în culoare albastră, împresurată de plopi. Vîrfurile lor crescuseră mai înalte decît crucile bisericii scăldate de razele asfinţitului şi lucind prin verdeaţă ca aurul roşcat.

Iată şi bunicul care se apropia de biserică, gîrbovit sub povara traistei, şi privind în jurul lui cu mîna streaşină la ochi.

În urma unchiaşului venea un cazac cu mersul ţanţoş şi legănat, purtînd o şapcă trasă pe frunte şi un băţ în mînă.

— Ţi-e goală traista, hai?, întrebă bunicul, apropiindu-se de nepotul care se oprise aşteptîndu-l lîngă ograda bisericii. Ia te uită cît a strîns moşneagul!..., scoase de pe umăr, gemînd, sacul de pînză, umflat să crape, şi, punîndu-l jos: Uf!... bine se mai dă pomană aici! Straşnic de bine!... Dar tu, de ce eşti bosumflat?

— Mă doare capul..., zise Lionka încet, aşezîndu-se pe pămînt, alături de bunic.

— Da?... Ai obosit... Eşti istovit!... Mergem îndată să ne găsim adăpost pe noapte. Cum îl cheamă pe cazacul acela?

— Andrei Ciornîi.

— Aşa, să şi întrebăm: unde stă Andrei Ciornîi? Iată că vine un om spre noi... Da... bun popor, sătul! Şi toţi mănîncă pîine de grîu. Să trăieşti, om bun!

Cazacul se apropie de dînşii, aţinîndu-le calea, şi glăsui fără grabă, răspunzînd la salutul unchiaşului:

— Să trăiţi şi voi!

Apoi, crăcănîndu-şi picioarele şi ţintuind pe cerşetor cu ochii lui mari care nu exprimau nimic, se scărpină în tăcere.

Lionka îl privea iscoditor, moşul clipea o întrebare din ochii bătrîni, cazacul tăcea mereu şi, în sfîrşit, scoţînd pe jumătate limba încercă să prindă cu ea vîrful mustăţii. Isprăvind cu bine această operaţie, trase mustaţa în gură, o morfoli, o împinse iar cu limba afară şi, rupînd în fine tăcerea care se lăţise apăsătoare, rosti alene :

— Hai, să mergem la casa sfatului!

— De ce ?, tresări moşul.

Ceva zvîcni în pieptul lui Lionka.

— Aşa trebuie... E ordin, haide!

Le întoarse spatele şi dădu să plece dar, uitîndu-se înapoi şi văzînd că nici unul nu se urnise din loc, strigă din nou, de data asta răstit :

— Ce mai aşteptaţi ?

Atunci bunicul şi Lionka porniră îndată în urma lui.

Lionka îl privea stăruitor pe unchiaş şi, văzînd cum îi tremură buzele şi capul, şi cum îşi vîra repede mîna în sîn, trăgînd cu ochiul îngrijorat în jurul său, înţelese că bunicul făcuse iar vreo ispravă, ca atunci, la Taman. Amintindu-şi acea întîmplare, îl cuprinse groaza. Bunicul ciordise dintr-o curte nişte rufe şi fusese prins cu ele. Oamenii au rîs, l-au înjurat, l-au mai şi bătut niţel, pe urmă l-au alungat din staniţă. Amîndoi şi-au petrecut noaptea undeva, pe malul trecătorii, pe nisip, şi marea vuise tot timpul năprasnic... Nisipul plescăia purtat de valurile care se rostogoleau deasupra... Toată noaptea bătrînul gemuse şi se rugase în şoaptă lui Dumnezeu, mărturisind că-i hoţ şi cerîndu-i iertare.

— Lionka...

Primind un ghiont în coastă, Lionka tresări şi se uită la bunic.

Chipul unchiaşului se trăsese, se făcuse mai uscat, mai cenuşiu şi era scuturat de tremur.

Cazacul mergea la vreo cinci paşi înaintea lor, îşi fuma luleaua, reteza cu băţul capetele ciulinilor, şi nu întorcea capul spre dînşii.

— Haide, ia !... Aruncă în buruieni... dar bagă de seamă unde arunci... ca să luăm mai tîrziu... şopti moşul abia auzit şi, lipindu-se strîns de nepot, fără a se opri din mers, îi vîrî în mînă o cîrpă mototolită ghem.

Lionka se dădu de o parte tresărind de spaima care îi îngheţase toată fiinţa, apoi se apropie de gardul unde se înălţau pîlcuri stufoase de bălării. Cu ochii aţintiţi la spinarea lată a cazacului — întinse mîna şi zvîrli cîrpa în buruieni, urmărind-o cu privirea numai o clipă...

Căzînd, cîrpa se desfăcu şi în ochii lui Lionka fulgeră o basma albastră cu floricele, din care îndată se ivi chipul fetiţei zguduită de plîns. I se înfăţişă ca îndeaievea, ştergînd chipul cazacului, al bunicului şi totul din jurul lui... Plînsul fetiţei răsună din nou desluşit în urechile lui Lionka şi i se păru că înaintea sa cad la pămînt stropi limpezi de lacrimi...

În starea aceasta, aproape bolnav, ajunse în urma bunicului la casa sfatului. Auzea o larmă învălmăşită, pe care nu putea şi nu voia s-o desluşească, vedea ca prin ceaţă cum traista bunicului era golită pe o masă mare. Rostogolite afară, merindele oamenilor se loveau de tăblia mesei cu duruit înăbuşit... Sumedenie de capete cu căciuli înalte se plecară deasupra lor ; capetele şi căciulile erau posomorîte şi întunecate şi, prin ceaţa care le învăluia, se legănau cumplit de ameninţătoare... Apoi, deodată, mormăind ceva răguşit, bunicul se răsuci ca o sfîrlează în mîinile celor doi flăcăi voinici care-l ţineau.

— Degeaba, creştini pravoslavnici !... Nu sînt vinovat, martor mi-e Domnul !, strigă bunicul cu glas ascuţit.

Lionka izbucni în plîns şi căzu pe duşumea. Atunci s-au apropiat şi de dînsul, l-au ridicat, l-au aşezat pe bancă şi i-au scotocit toate zdrenţele care-i acopereau trupuşorul.

— Minte Danilovna, muierea dracului !, bubui cineva, izbind parcă cu vocea-i groasă şi scrîşnită urechile lui Lionka.

— Poate că au ascuns-o undeva !, răspunse altul strigînd şi mai tare.

Lionka simţea că sunetele acestea îl loveau în cap şi îl cuprinse o frică atît de mare încît îşi pierdu cunoştinţa, afundîndu-se parcă într-o prăpastie neagră şi fără fund, care se căscase să-l înghită.

Cînd îşi veni în fire, capul îi odihnea pe genunchii bunicului ; asupra lui se apleca chipul unchiaşului, mai jalnic şi mai zbîrcit ca oricînd, iar din ochii cu sclipiri speriate picurau pe fruntea lui Lionka lacrimi mici şi turburi, care-l gîdilau, rostogolindu-se pe obraji şi pe gît...

— Ţi-ai venit în fire, drăguţă !... Să mergem, ne-au dat drumul, afurisiţii !

Lionka se ridică, simţind parcă o greutate de plumb, turnată în ţeasta lui, gata să-i cadă de pe umeri... Îşi strînse tîmplele în palme şi-şi legănă capul dintr-o parte într-alta, gemînd încetişor.

— Te doare căpşorul ? Copilul meu drag... Rău de tot ne-au canonit... Fiare ! A dispărut, cică, un pumnal, ca să vezi, şi o fetişcană, cică, a pierdut o basma, şi iată pentru ce au tăbărît asupra noastră... Of, Doamne !... Pentru ce mă pedepseşti !

Vocea scîrţîitoare a moşului părea că-l zgîrie pe Lionka, simţea că aţîţă în el săgetările unei scîntei,

care-l sileau să se depărteze de bunic. Se dădu la o parte şi se uită de jur împrejur...

Se aflau la ieşirea din sat, la umbra deasă a unui plop negru, noduros... Se înnoptase, luna răsărise şi lumina ei lăptos-argintie scălda întinderea netedă a stepei, făcînd-o parcă mai strîmtă decît fusese ziua — mai strîmtă, mai pustie, mai tristă. De departe, din stepa contopită cu cerul, se ridicau nori şi se împînzeau încet deasupra întinderilor, acoperind luna şi aruncînd pe pămînt umbre întunecate. Umbrele se aşterneau prelins pe pămînt, se tîrau agale, ca duse pe gînduri şi se mistuiau deodată, intrînd parcă în pămînt, prin crăpăturile despicate de razele arzătoare ale soarelui... Din staniţă, străbăteau glasuri şi, icicolo, se aprindeau luminiţe care clipeau asemeni stelelor aurii.

— Să mergem, dragul meu !... Trebuie să plecăm, rosti bunicul.

— Mai stăm..., şopti Lionka încet.

Îi plăcea stepa. Pribegind ziua de-a lungul ei, îi plăcea să privească înainte, acolo unde bolta cerului se sprijină pe pieptul lat al pămîntului... Acolo îşi închipuie el oraşe mari şi minunate, cu oameni buni, cum încă nu mai văzuse, cărora nu va fi nevoie să le ceară pîine, fiindcă vor da-o şi fără să li-o ceară... Şi cînd stepa, desfăşurîndu-se tot mai larg în faţa ochilor săi, lăsa deodată să se ivească o staniţă parcă de mult cunoscută, ale cărei sălaşuri şi oameni semănau aidoma cu toate cele cîte le mai văzuse, se simţea trist şi dezamăgit de înşelăciunea aceasta.

Privea şi acum îngîndurat spre zarea de unde se ridicau încet norii. Îi apăreau ca fumul a mii de coşuri ale oraşului, pe care atîta dorea să-l vadă... Tusea seacă a bunicului le-a risipit pe toate.

Lionka întoarse ochii şi se uită ţintă la faţa udă de lacrimi a moşului, care înghiţea lacom aerul.

Luminat de lună şi brăzdat de umbrele ciudate, ce cădeau de sub zdrenţele şepcii, din sprîncene şi din barbă, chipul acesta, cu gura mişcîndu-se convulsiv şi cu ochii larg deschişi, luminaţi de un fel de tainică vrăjire, era înfricoşător, jalnic şi trezea în Lionka acel sentiment nou, care-l silea să se depărteze acum cît mai mult de bunic...

— Bine ! Mai stăm, mai stăm !..., mormăi unchiaşul, zîmbind netot şi scotocindu-se în sîn.

Lionka întoarse capul şi începu să privească din nou zarea.

— Lionka !... Ia uită-te colea !..., sughiţă deodată moşul plin de încîntare, dar zvîrcolit de tusea care-l sugruma, întinzînd nepotului ceva lung şi lucios. E tot în argint ! Argint curat !... face măcar o jumătate de sutar !...

Mîinile şi buzele îi tremurau într-un amestec de lăcomie şi de durere, iar toată faţa i se schimonosise.

Lionka tresări şi-i împinse mîna.

— Ascunde repede !... Ah, ascunde, bunicule !..., şopti el rugător, privind roată împrejur.

— De ce, prostuţule ? Ţi-e frică, dragule ?... Mă uitam pe fereastră, în casă, îl văd cum atîrnă... hîşti ! Îl înhăţ şi-l bag sub pulpană... iar pe urmă l-am ascuns în tufiş. Cînd am plecat din staniţă, mă fac că scap jos şapca, mă aplec şi-l iau... Toţi sînt nişte nătărăi !... Am luat şi basmaua — uite-o !...

Cu mîinile tremurătoare, scoase basmaua de sub zdrenţele sale şi o flutură în faţa băiatului.

Înaintea ochilor lui Lionka se sfîşie o perdea de ceaţă, lăsîndu-i limpede văzului numai această privelişte ; el şi bunicul merg cît îi ţin picioarele pe uliţa staniţei, ocolind privirile celor întîlniţi în cale, merg speriaţi, şi lui Lionka i se pare că oricine ar pofti e în drept să-i bată pe amîndoi, să-i scuipe, să-i batjocorească... Tot ce se află în jurul lui — gar-

durile, casele, copacii — se mişcă într-o ceaţă stranie ca legănate de vînt... şi aude larma unor voci aspre, duşmănoase... Calea aceasta e nesfîrşit de lungă şi de grea, iar ieşirea din staniţă în cîmp nu se zăreşte prin vălmăşagul caselor care se clatină, cînd apropiindu-se de ei şi vrînd parcă să-i strivească, cînd depărtîndu-se undeva, hohotindu-le în obraz cu gurile căscate şi întunecate ale ferestrelor... Deodată, dintr-o fereastră răsună limpede : „Hoţilor ! Hoţilor ! Hoţomanule !..." Lionka strecoară pe furiş o privire în acea parte şi zăreşte la fereastră fetiţa pe care-o întîlnise mai adineaori plîngînd şi pe care voise el s-o apere... Fetiţa îi surprinde privirea şi arată limba, iar ochişorii ei lucesc cu răutate şi-l împung pe Lionka, ascuţiţi ca nişte ace.

Această imagine răsări în mintea băiatului şi dispăru numaidecît, lăsînd în urma ei un zîmbet neîndurat, pe care nepotul îl aruncă bunicului în obraz.

Moşneagul tot mai îndruga ceva, întrerupt de tuse, dădea mereu din mîini, îşi bălăbănea capul şi-şi ştergea broboanele mari de sudoare de pe zbîrciturile feţei.

Un nor greu, zdrenţuit şi lăţos, ascunse luna, şi Lionka aproape că nu mai zărea trăsăturile bunicului... Închipuirea lui însă chemă în cuget şi aşeză alături de unchiaş pe fetiţa înlăcrimată, iar imaginea ei mereu îl îndemnă să-i măsoare în gînd pe amîndoi. Alături de copila oropsită din pricina lui — înlăcrimată dar sănătoasă, fragedă, frumoasă — moşul neputincios, sîcîitor, lacom şi zdrenţuit îi apăru de prisos pe lume şi aproape tot atît de rău şi de păcătos ca moş Koşcei din basme. Cum de-i cu putinţă una ca asta ? Pentru ce obidise copila ? Nu-i era doar nici măcar rudă...

Iar bunicul scîrţîia înainte :

— De-aş strînge o sută de ruble !... Aş muri atunci liniştit !...

— Chiar că !..., izbucni deodată ceva în pieptul lui Lionka. Mai bine taci ! Ai muri, ai muri !... Dar, iată că tot nu mori !... Furi..., strigă Lionka şi, tremurînd din tot trupul, sări în picioare. Hoţ bătrîn !... U-u !, strîngînd pumnul mititel îl scutură sub nasul bunicului amuţit şi căzu iar mototol la pămînt continuînd printre dinţi : Ai furat de la un copil... Ah, ah, ce frumos !... Bătrîn, dar tot acolo tragi... Nici o iertare n-are să fie pentru tine pe lumea cealaltă !...

Întreaga stepă se răscoli deodată — învăpăiată de o lumină albastră, orbitoare — şi se lărgi... Bezna care o învăluia tresări şi dispăru pentru o clipă... Tunetul izbucni şi se rostogoli bubuind de-a lungul stepei, cutremurînd pămîntul şi cerul, unde zbura acum în iureş o grămadă deasă de nori negri, care înghiţiseră luna.

Se făcu întuneric. Undeva, departe, tăcut dar ameninţător, scăpără un fulger, şi, după o clipă, tunetul bubui slab... Apoi se aşternu o linişte care părea că nu va mai avea sfîrşit.

Lionka îşi făcea semnul crucii. Moşul şedea nemişcat şi mut, parcă crescuse laolaltă cu trunchiul copacului de care se rezemase cu spatele.

— Bunicule !..., şopti Lionka, chinuit de spaimă, în aşteptarea unei alte răbufneli de tunet. Mergem în staniţă !

Cerul se cutremură din nou şi, învăpăindu-se iarăşi în flacăra albastră, aruncă spre pămînt o detunare puternică şi metalică. S-ar fi zis că mii de foi de tablă se rostogoleau pe pămînt, lovindu-se una de alta...

— Bunicule !..., strigă Lionka.

Strigătul lui înăbuşit de ecoul tunetului sună ca un dangăt de clopot mic şi dogit.

— Ce, ţi-e frică ?..., rosti moşul cu glas răguşit, fără să se mişte.

Începură să cadă stropi mari de ploaie şi foşnetul lor suna atît de tainic, parcă prevestind ceva... În depărtare se contopiseră într-un vuiet larg şi uniform, asemeni hîrşîitului unei perii uriaşe pe pămîntul uscat — dar aici lîngă bunic şi nepot, fiecare strop, căzînd pe pămînt, suna scurt şi sacadat, şi murea fără ecou. Bubuiturile de tunet se apropiau mereu, şi cerul se învîlvora tot mai des.

— Nu merg în staniţă ! Las'să mă înece aici ploaia... Cîine bătrîn şi hoţ ce sînt... Să mă omoare trăsnetul !... spuse moşul, înăbuşindu-se. Nu merg !... Du-te singur... Iat-o, staniţa ! Du-te !... Nu vreau să stai aici... Pleacă !... Du-te, du-te !... Du-te !

Bătrînul striga acum surd şi răguşit.

— Bunicule !... Iartă-mă !..., se ruga Lionka, apropiindu-se de el.

— Nu merg !... Nu te iert... Şapte ani te-am dădăcit !... Totul era pentru tine... Şi nici n-am trăit... decît pentru tine... Parcă mie-mi trebuie ceva !... Doar sînt pe moarte... Mor... iar tu spui — hoţ... Pentru ce, hoţ ? Pentru tine... totul e pentru tine... Uite, ia !... Ia totul !... Pentru viaţa ta... pentru toată... am strîns... am şi furat. Dumnezeu vede tot... El ştie... că am furat... Mă va pedepsi. O-o, nu se va milostivi de mine... Cîine bătrîn ce sînt... Pentru hoţie. M-a şi pedepsit... Doamne ! M-ai pedepsit !... Nu m-ai pedepsit ?... Cu mîna copilului m-ai omorît ! Aşa-i, Doamne !... E drept !... Drept eşti Dumnezeule ! Trimite după sufletul meu... O — of !...

Vocea moşneagului se ridică pînă ce dădu într-un ţipăt ascuţit, care băgă groaza în inima lui Lionka.

Cutremurînd stepa şi cerul, bubuiturile tunetului vuiau acum atît de tare şi de zorit, încît fiecare din ele parcă ar fi vrut să spună pămîntului ceva de nea-

părata lui trebuinţă şi parcă toate, luîndu-se la întrecere urlau aproape fără întrerupere. Cerul sfîşiat de fulgere tremura, tremura şi stepa, cînd aprinzîndu-se de focul albastru, cînd afundîndu-se în bezna rece, grea şi strîmtă, care o îngusta în chip straniu. Uneori fulgerele luminau zarea. Şi părea că zarea aceea fuge alungată de ropote şi urlete...

Ploaia se înteţi, iar stropii, lucind ca oţelul în sclipirea fulgerelor, ascunseră luminiţele staniţei, care sclipiseră atît de prietenos pînă atunci.

Lionka încremeni de groază, de frig, de o amară căinţă la strigătele bunicului. Privea drept înainte, cu ochii larg deschişi, temîndu-se să clipească, chiar şi atunci cînd stropii de apă nimereau în lumina lor; prelingîndu-se de pe fruntea udă de ploaie, privea şi asculta vocea bunicului, care se pierdea în tălăzuirea de năprasnice vuiete.

Lionka simţea că moşul stă nemişcat, dar i se părea că se pregăteşte să piară, să plece undeva şi să-l lase singur aici. Fără să-şi dea seama, se apropia puţin cîte puţin de bunic şi cînd îl atinse cu cotul tresări, aşteptîndu-se la ceva înfiorător...

Sfîşiind cerul, fulgerul îi lumină pe amîndoi, unul lîngă altul, mici, chirciţi, udaţi de şiroaiele de apă care potopeau de pe crengile copacului...

Moşul clătina mîna în aer şi mereu mormăia ceva, istovit şi sugrumat.

Privindu-i chipul, Lionka scoase un ţipăt de spaimă... În strălucirea albastră a fulgerului, chipul părea ca de mort, doar ochii lui tulburi, în care dospea nebunia, se roteau mereu.

— Bunicule !... Mergem !..., ţipă Lionka ascuţit, vîrîndu-şi capul între genunchii bătrînului.

Moşul se plecă peste el, îl cuprinse cu braţele slabe şi osoase, strîngîndu-l desnădăjduit la piept, şi

începu deodată să urle tare şi străpungător ca un lup prins în capcană.

Scos aproape din minţi de urletul acesta, Lionka se smulse din braţele unchiaşului, sări în picioare şi se repezi înainte ca o săgeată, cu ochii larg deschişi, orbit de fulgere, căzînd, ridicîndu-se şi afundîndu-se tot mai adînc în bezna, care, cînd se risipea la sclipirea albastră a fulgerului, cînd se strîngea din nou să învăluie băiatul înnebunit de groază.

Iar ploaia tălăzuind mereu, vuia atît de rece, de stăruitor şi atît de trist ! Părea că în stepă nu mai fusese niciodată nimic în afară de răpăitul picurilor, de sclipirea fulgerelor şi de bubuitul furios al tunetului.

A doua zi dimineaţă, cînd ieşiră la marginea satului, băieţii din staniţă se înapoiară într-un suflet, băgară toată lumea în frămîntare, povestind că au văzut sub plopul negru pe cerşetorul de ieri şi că fusese, pesemne înjunghiat, întrucît, lîngă dînsul se afla aruncat un pumnal.

Cînd cazacii mai bătrîni se înfăţişară să vadă cum stau lucrurile se dovedi că nu era tocmai aşa. Bătrînul mai trăia. La apropierea oamenilor, încercă să se ridice, dar nu izbuti. Limba-i paralizase, ochii lui înlăcrimaţi întrebau ceva pe toţi cei din jur şi tot căutau prin mulţime, dar nu găseau şi nu primeau nici un răspuns.

Către seară muri şi l-au îngropat în locul unde-l găsiseră, sub plopul negru, întrucît părerea tuturor fusese că nu se cuvine să fie înmormîntat la cimitir ; în primul rînd, fiind străin ; în al doilea rînd, fiind hoţ ; în al treilea rînd, ca unul care murise fără împărtăşanie. Alături de el, în noroi, găsiră pumnalul şi basmaua.

Iar peste două sau trei zile l-au găsit şi pe Lionka.

Deasupra unei rîpe, în stepă, nu departe de sta-nită, începuseră să se rotească stoluri de ciori şi cînd oamenii s-au dus acolo să vadă ce-i, găsiră băiatul care zăcea cu braţele desfăcute şi cu faţa în jos, în mîlul clisos, rămas în fundul rîpei după ploaie.

Oamenii hotărîseră la început să-l înmormînteze la cimitir, pentru că era doar un copil dar, răzgîndindu-se, l-au aşezat lîngă bunic, sub acelaşi plop negru. Au înălţat o movilă de pămînt şi au înfipt la căpătîii o cruce necioplită de piatră.

Traducere de *Cezar Petrescu* şi
Elena Constantinescu

BĂTRÎNA IZERGHIL

I

Povestirile astea le-am auzit în Basarabia, lîngă Akerman, la marginea mării.

Într-o seară, după ce se isprăvise ziua de muncă la culesul viilor, un grup de moldoveni, cu care lucram, porni spre mare. Eu şi cu bătrîna Izerghil am rămas la umbra deasă a viţei de vie şi, stînd jos pe pămînt, ne uitam tăcuţi la oamenii care coborau spre ţărm. Priveam cum se topeau în negura tot mai adîncă a înserării.

Moldovenii mergeau cîntînd şi rîzînd. Bărbaţii, arşi de soare, cu mustăţi negre şi stufoase şi cu plete lungi, care le cădeau pe umeri, purtau bluze scurte şi pantaloni largi ; femeile şi fetele erau vesele, mlădioase ca trestia, aveau ochi albaştri şi faţa tot aşa de arsă. Părul negru şi mătăsos şi-l purtau despletit, iar vîntul şăgalnic şi cald, jucîndu-se prin el, le zornăia salbele prinse în plete. Adia în valuri largi şi domoale, dar uneori, vrînd parcă să treacă peste ceva nevăzut, se înteţea zburlind şi răsfirînd părul femeilor, ca pe nişte coame fantastice, ce fluturau în jurul capetelor lor, dîndu-le o înfăţişare ciudată, de basm. Şi cu cît ele se îndepărtau de noi, umbrele înserării şi închipuirea mă făceau să le văd tot mai frumoase.

Se auzea o vioară... O fată cînta cu glas catifelat de contralto, răsunau rîsete...

Văzduhul era plin de mireasma pătrunzătoare mării şi de aburii groşi care se ridicau deasupra pă mîntului, udat din belşug de ploaie, pe înserate. Ma rătăceau pe cer zdrenţe de nori, cu forme şi culor ciudate, ici — unduioase ca nişte rotogoale de fum albăstrii şi sure, colo — crestate ca nişte stînci întu necate, aproape negre. Printre nori luceau blînd bu căţi de cer albastru închis, împodobite cu stele de aur. Toate — sunetele, miresmele, norii şi oamenii — era ciudat de frumoase şi de triste, ca începutul unu basm minunat. Parcă toate s-ar fi oprit din mers ş mureau pe încetul ; glasurile se îndepărtau, pierzîn du-se treptat, şi prefăcîndu-se în suspine înăbuşite.

— De ce nu te-ai dus cu ei ?, m-a întrebat bătrîna Izerghil, clătinînd din cap.

Încovoiată sub povara anilor, ochii ei, odinioară negri, erau acuma stinşi, lăcrimînd într-una. Glasul sec răsuna ciudat şi hodorogit ca şi cum i-ar fi trosnit oasele bătrîne.

— N-am vrut ! i-am răspuns.

— Mă-ă ! Voi, ruşii, vă naşteţi moşnegi. Sînteţi întunecaţi ca nişte diavoli... Fetele noastre se tem de tine... cu toate că eşti tînăr şi voinic...

Luna răsări. Globul ei mare şi roşu ca sîngele, parcă ieşise din adîncurile stepei care mistuise atîtea trupuri şi atîta sînge omenesc ; pesemne că de-aceea era aşa de aprigă şi de darnică. Frunzişul viţei arunca umbre de horbotă peste noi, învăluindu-ne, ca într-o plasă, pe bătrînă şi pe mine. La stînga noastră, deasupra stepei, cădeau umbrele norilor scăldaţi în strălucirea albastră a lunii, care-i făcea mai străvezii şi mai luminoşi.

— Uite-l pe Larra !

M-am uitat în partea spre care arăta bătrîna cu mîna ei tremurătoare, cu degete zgîrcite, şi am văzut plutind o mulţime de umbre ; una din ele, mai neagră

şi mai deasă, luneca mai repede şi mai jos decît celelalte. Era umbra unui nouraş, care alerga mai iute şi mai aproape de pămînt.

— Dar nu-i nimeni acolo !

— Eşti mai chior decît o babă ! Uite-l colo, întunecatul cela care fuge prin stepă !

M-am uitat încă o dată şi iarăşi n-am văzut nimic decît o umbră.

— E numai o umbră ! De ce-i zici Larra ?

— Pentru că el este. Acuma nu-i decît o umbră — era şi timpul ! Trăieşte de mii de ani, soarele i-a uscat trupul, sîngele şi oasele, iar vîntul i le-a spulberat. Uite cum îl pedepseşte Dumnezeu pe om pentru mîndria lui !...

— Povesteşte-mi, cum s-a întîmplat ?, m-am rugat de bătrînă, presimţind că voi auzi unul din minunatele basme, plăsmuite în stepă.

Şi Izerghil începu să-mi povestească.

„De atunci au trecut multe mii de ani. Departe, peste mări, spre soare-răsare, este o ţară cu o apă mare, unde fiecare frunză şi fiece fir de iarbă fac atîta umbră cît îi trebuie unui om ca să se ferească de razele soarelui care amarnic mai dogoreşte pe acolo.

Uite aşa de darnic e pămîntul în ţara aceea !

Odinioară, trăia acolo o seminţie de oameni vînjoşi, care-şi păşteau turmele şi-şi încercau puterea şi bărbăţia vînînd tot felul de fiare, iar după vînătoare se aşezau la ospeţe, cîntau şi petreceau cu fetele.

Odată, în timpul unor petreceri, un vultur coborî din cer şi răpi o fată cu păr negru şi gingaşă ca noaptea. Săgeţile aruncate de bărbaţi asupra vulturului căzură jalnic înapoi pe pămînt. Atunci porniră cu

toții să caute fata. Dar n-au găsit-o nicăieri, și pe urmă au uitat-o, așa cum se uită toate pe pămînt."

Bătrîna oftă și tăcu. Glasul ei hodorogit răsuna de parcă în piept i-ar fi vuit toate veacurile trecute, întruchipate în umbrele amintirilor. Marea murmura încet, îngînînd începutul uneia din vechile legende care, poate s-au zămislit, chiar aici, pe țărmul ei.

„Dar, peste douăzeci de ani, fata s-a întors sleită de puteri și uscată, însoțită de un tînăr frumos și voinic, așa cum era și ea cu douăzeci de ani în urmă. Cînd au întrebat-o unde a fost, ea povesti că vulturul a dus-o cu el departe în munți, unde au trăit ca soț și soție. Voinicul acesta e fiul lor, iar tatăl său a murit ; în ziua cînd a simțit că i se apropie sfîrșitul, a zburat pentru cea din urmă oară sus în cer și, strîngîndu-și aripile, s-a prăbușit peste crestele ascuțite ale munților, zdrobindu-se...

Oamenii s-au uitat cu mirare la fiul de vultur, dar au văzut că nu era întru nimic mai bun decît ei. Avea numai ochi reci și mîndri ca un adevărat rege al păsărilor. Cînd îi vorbea cineva, răspundea numai dacă avea chef — dacă nu, tăcea. Iar cînd veniră bătrînii le grăi de parcă ar fi fost de-o seamă cu ei. Asta-i jigni rău de tot, și, poreclindu-l «săgeată fără pene și cu vîrf bont», îl dojeniră spunîndu-i că mii de tineri ca el și chiar mii de oameni mai în vîrstă îi respectă și li se supun. Dar fiul de vultur, privindu-i cu trufie, le răspunse că nu mai este alt om ca dînsul pe lume, și că deși semenii lor îi respectă el n-are s-o facă. Atunci bătrînii s-au supărat foc și au strigat mînioși : «N-are ce căuta printre noi ! Să plece unde-o vrea !»

El a prins a rîde și s-a dus unde i-a plăcut : lîngă o fată frumoasă care-l privea țintă. Se apropie de dînsa și o îmbrățișă. Dar ea era fiica unuia dintre bătrînii care-l certaseră, și-l respinse, cu toate că era băiat

frumos, fiindcă se temea de tatăl ei. Voi să se îndepărteze, el însă o lovi, ea căzu la pămînt iar fiul de vultur își puse piciorul pe pieptul ei. Sîngele îi țîșni pe gură, oftă adînc, se zvîrcoli ca un șarpe și-și dădu sufletul fata.

Văzînd aceasta, oamenii au încremenit de groază : pentru întîia dată o femeie era ucisă astfel, sub ochii lor. Tăcură toți multă vreme, de parcă le-ar fi pierit glasul uitîndu-se la fata care zăcea la pămînt cu ochii holbați și gura plină de sînge, și măsurîndu-l pe tînăr din cap pînă-n picioare, cum sta alături de ea — unul împotriva tuturor — mîndru, cu fruntea sus, așteptîndu-și parcă osînda. Pe urmă, după ce oamenii și-au venit în fire, au pus mîna pe el, l-au legat burduf și l-au părăsit acolo, socotind că ar fi o pedeapsă prea ușoară, să-l omoare îndată și că asta nu i-ar răzbuna."

Noaptea se făcea tot mai adîncă, se înfiripau ciudate zgomote ușoare. Popîndăii șuierau trist în stepă, țîrîitul ascuțit al cosașilor umplea viile, frunzele foșneau oftînd, iar luna, pînă mai adineauri sîngerie, pălea treptat, cu cît se depărta de pămînt și învăluia stepa într-o ceață ușoară, albăstrie...

„Și iată că oamenii s-au adunat la sfat, ca să născocească o cazně pe măsura fărădelegii lui... Au vrut să-l sfîșie în bucăți, legîndu-l de cozile a doi cai, dar li s-a părut că-i prea puțin ; pe urmă au hotărît ca fiecare să-i arunce o săgeată în trup ; s-au răzgîndit însă și nici să-l ardă pe rug nu s-au îndurat, fiindcă fumul i-ar fi împiedicat să se bucure de chinurile lui ; alții au mai iscodit și alte feluri, de-a-l ucide, totuși nu s-a găsit nici unul care să fie pe placul tuturor. În răstimp, maică-sa stătea în genunchi în fața lor și tăcea, neavînd nici lacrimi, nici cuvinte cu care să-i înduplece. Oamenii s-au mai sfătuit ei cît s-au

mai sfătuit şi, pînă la urmă, un înţelept zise, după o îndelungată chibzuire :

— Să-l întrebăm de ce-a făcut asta ?

Dar cînd l-au întrebat, tînărul răspunse :

— Dezlegaţi-mă ! Nu vorbesc cu voi legat !

După ce l-au dezlegat, el îi întrebă la rîndul său :

— Ce vreţi de la mine ?, vorbindu-le ca şi cum toţi ar fi fost robii lui.

— Ai auzit doar prea bine, spuse înţeleptul.

— De ce să vă dau socoteală de faptele mele ?

— Ca să te putem înţelege. Ia aminte, trufaşule ! Oricum, tot vei muri... Fă-ne măcar să-ţi pricepem fapta. Noi vom trăi mai departe, şi se cade să ştim mai multe decît pînă acum...

— Fie, am să vă spun, cu toate că, la drept vorbind, nici eu nu înţeleg prea bine ce s-a întîmplat. Cred c-am ucis-o fiindcă m-a respins... Şi eu o doream !

— Doar nu era a ta, i se împotrivi unul.

— Parcă voi vă folosiţi numai de ce-i al vostru ? Eu văd că omul n-are cu adevărat ale sale decît graiul, mîinile şi picioarele... Şi uite că stăpîneşte animale, femei, pămînt... şi cîte şi mai cîte.

Altul i-a răspuns că pentru tot ce ia, omul plăteşte cu deşteptăciunea şi cu puterea lui, ba uneori chiar şi cu viaţa lui. Dar tînărul îi vesti că vrea să-şi păstreze neatinsă întreaga lui fiinţă.

Au mai stat, aşa, mult de vorbă cu dînsul şi, pînă la sfîrşit şi-au dat seama că tînărul se credea fiinţa cea mai desăvîrşită de pe pămînt şi că, în afară de el, nu preţuia nimic altceva. Spaima-i cuprinse pe toţi, cînd înţeleseră la ce singurătate se osîndea el însuşi. Tînărul n-avea nici seminţia lui, nici mamă, nici vite, nici femeie, şi nici nu dorea nimic din toate acestea.

Cînd au priceput oamenii, începură iar să se gîndească ce pedeapsă să-i dea. Dar de astă dată n-au mai căutat mult. Înţeleptul, care-i lăsase să vorbească în voie, grăi astfel :

— Staţi ! am găsit osînda. E o pedeapsă cumplită. N-aţi putea născoci alta la fel nici chiar într-o mie de ani ! Pedeapsa lui e în el însuşi ! Lăsaţi-l slobod. Asta-i osînda ce i se cuvine !

Atunci s-a întîmplat ceva neaşteptat. Tunetul a bubuit cu toate că nu se vedea nici un nor : puterile cerului întăreau vorbele înţeleptului. Oamenii îşi plecară capetele, apoi se împrăştiară. Iar tînărul, care primise acum numele de Larra, ceea ce înseamnă respins, aruncat afară, izbucni într-un hohot de rîs bătîndu-şi astfel joc de cei care se îndepărtau de el, şi tot mai rîdea şi cînd rămase singur, liber, ca şi tatăl său odinioară. Dar acela n-a fost om... Pe cînd tînărul nostru era om. Şi începu să trăiască liber, ca pasărea. Le fura oamenilor fetele, vitele şi tot ce poftea... Ei aruncau în el săgeţi care însă nu-i puteau străpunge trupul, înfăşurat în vălul nevăzut al celei mai cumplite pedepse. Tînărul era sprinten, voinic, crud ca o pasăre de pradă, şi nu se întîlnea niciodată faţă în faţă cu oamenii. Ei îl vedeau numai de departe. Vreme îndelungată, zeci de ani, se tot învîrti astfel, singuratic, pe lîngă oameni. Dar, într-o zi, se apropie şi, cînd ei tăbărîră asupra lui, nici nu se clinti din loc şi nici măcar nu încercă să se apere. Atunci, unul dintre oameni înţelese şi strigă cu glas tare :

— Lăsaţi-l ! Vrea să moară !

Toţi s-au oprit, fiindcă nu voiau să-l ucidă, ca să nu uşureze astfel soarta aceluia care le făcuse numai rău. S-au oprit rîzînd batjocoritor. El tremura din tot trupul ascultîndu-i, şi-şi căuta mereu cu înfrigurare ceva la piept. Deodată, apucînd o piatră, se năpusti asupra oamenilor. Ei se feriră de loviturile lui

şi nici nu încercară să-l lovească la rîndul lor. Şi cînd fiul de vultur căzu istovit, cu un geamăt jalnic la pămînt, oamenii se îndepărtară, urmărindu-l doar cu privirea. Larra se ridică şi apucînd un cuţit, pierdut prin învălmăşeală, şi-l înfipse în piept. Cuţitul se frînse, ca şi cînd ar fi dat de piatră, iar el se prăbuşi din nou, şi începu să se izbească într-una cu capul de pămînt. Dar şi pămîntul se feri de el, scufundîndu-se sub capul lui.

— Nu poate să moară ! strigară oamenii cu bucurie şi se duseră, lăsîndu-l singur.

El sta întins, cu faţa la cer şi privea cum plutesc vulturii puternici ca nişte puncte negre în văzduh. In ochii lui era atîta amărăciune c-ar fi putut otrăvi cu ea toată omenirea. De atunci a rămas singur, liber, căutîndu-şi fără încetare moartea. Şi rătăceşte, rătăceşte peste tot locul... Vezi, acuma-i ca o umbră şi aşa va rămîne în veci. Nu înţelege graiul oamenilor, nici faptele lor — nimic ; tot caută şi rătăceşte, rătăceşte într-una. De mult nu mai e viu, dar nici moartea nu-i zîmbeşte. Nu-şi găseşte loc printre oameni. Uite cum a fost pedepsit un om pentru mîndria lui !"

Bătrîna oftă şi tăcu ; capul îi căzu pe piept clătinîndu-se ciudat de cîteva ori.

M-am uitat la ea. Parcă o cuprinsese somnul. Şi, nu ştiu de ce, mi s-a făcut tare milă de ea. Sfîrşitul povestirii îl spusese ridicînd glasul ca şi cum ar fi ameninţat pe cineva ; dar în vocea ei se simţea parcă o umbră de teamă, teama omului care se ştie rob.

Dinspre mare se auzi un cîntec ciudat : o voce joasă de femeie îngînă cîteva cuvinte ; apoi răsună alt glas ce reluă cîntecul de la început, pe cînd vocea dintîi cînta melodia mai departe... A treia, a patra şi a cincea voce intrau apoi treptat în cîntec în aceeaşi

rînduială. Pe urmă, cîntecul a fost reluat de un cor de bărbaţi.

Vocile femeilor sunau desluşit: parcă erau nişte pîrîiaşe de toate culorile care curgeau, săltînd şi susurînd, printre pietre, ca să se verse în valul spumos al vocilor bărbăteşti, din care, pe urmă, se înălţau iar una după alta, limpezi şi puternice.

Şi glasurile acopereau vuietul valurilor...

II

— Ai mai auzit vreodată asemenea cîntece ?, mă întrebă Izerghil, ridicîndu-şi fruntea şi zîmbind cu gura-i ştirbă.

— Nu. Niciodată n-am auzit aşa ceva...

— Şi nici n-ai să mai auzi. Nouă ne place să cîntăm. Numai oamenii frumoşi, care iubesc viaţa cîntă bine. Şi noi iubim viaţa. Ia spune-mi, te rog, dacă cei care cîntă acolo nu-s obosiţi de munca zilei ? Au lucrat din zori şi pînă-n seară, dar de cum a răsărit luna, au şi început să cînte ! Oamenii care nu ştiu să trăiască, s-ar fi culcat de mult. Iar cei care iubesc viaţa, aceia cîntă.

— Dar sănătatea..., i-am răspuns eu.

— Sănătatea ! Cît trăieşti, ai şi sănătate. Dac-ai avea bani, nu i-ai cheltui ? Sănătatea-i ca aurul. Ştii ce făceam eu cînd eram tînără ? Ţeseam covoare de dimineaţă şi pînă seara tîrziu, aproape fără să mă ridic de la lucru. Eram zglobie ca o rază de soare, dar trebuia să stau nemişcată ca o stană de piatră. Şi şedeam aşa de mult de mă dureau uneori oasele. Pe înnoptate însă, fugeam la iubitul meu să-l sărut şi să mă sărute. Am alergat aşa trei luni, cît a ţinut dragostea. Pe vremea aceea petreceam toate nopţile împreună. Şi totuşi, uite la ce vîrstă am ajuns ; aşa

că, vezi, am avut destul sînge în vine ! Şi cît am mai iubit ! Şi cîte sărutări am mai dat !

M-am uitat la faţa bătrînei. Ochii ei negri erau tot stinşi ; amintirile nu-i învioraseră. Luna îi lumina buzele uscate şi crăpate, bărbia ascuţită, acoperită cu peri albi şi nasul zbîrcit, coroiat ca un plisc de bufniţă. În locul obrajilor, avea două scofîlcituri întunecate şi peste una din ele îi căzuse o şuviţă de păr cenuşiu, ieşită de sub broboada roşie, care-i înfăşura capul. Pielea de pe obraz, de pe gît şi de pe mîini era toată brăzdată de zbîrcituri, şi, la fiecare mişcare, te aşteptai ca pielea asta uscată să se destrame scoţînd la iveală doar un schelet gol, cu ochi negri şi stinşi.

Începu să povestească iar cu glasu-i scîrţîitor :

— Locuiam cu mama lîngă Falmi, pe malul Bîrladului, şi aveam cincisprezece ani cînd a venit el în cătunul nostru. Era înalt, vesel, cu trupul mlădios şi cu mustaţă neagră. Sta într-o barcă şi ne striga : „Hei, voi de colo, n-aveţi vin... şi ceva de mîncare ?" M-am uitat pe fereastră printre ramurile frasinilor şi ce să văd : rîul părea albastru sub razele lunei, iar el într-o cămaşă albă, strînsă cu un brîu lat cu capetele atîrnînd pe şold, şedea cu un picior în barcă şi cu celălalt pe mal. Se legăna şi cînta încetişor. Cînd m-a zărit, a spus : „Ian te uită ce fată frumoasă stă aici ! Şi eu habar n-aveam !" Ca şi cum ar fi cunoscut toate fetele frumoase din lume ! I-am dus vin şi carne de porc fiartă... Patru zile mai tîrziu, m-am dăruit toată lui... Ne plimbam nopţile cu barca. Venea şi fluiera încetişor, ca un popîndău, iar eu săream pe fereastră, ca un peşte în apă. Şi porneam... Era pescar de la Prut. Apoi, cînd mama află totul şi-mi trase o sfîntă de bătaie, el a căutat să mă înduplece să fugim împreună în Dobrogea, şi chiar mai departe, prin bălţile Dunării. Dar nu-l mai iubeam. Nu ştia decît să cînte şi să mă sărute, alta nimic ! Pînă la urmă, m-am

plictisit. Era pe vremea cînd huţulii umblau în cete prin părţile noastre şi fiecare avea cîte o drăguţă pe acolo... Ele o duceau tare bine. Fiecare fată îşi aştepta voinicul din Carpaţi, şi se temea să nu-l prindă poterile sau să nu fi căzut în vreo încăierare : cînd, deodată, iată-l că se ivea, singur sau cu încă vreo doi-trei tovarăşi de-ai lui, picînd ca din cer. Era încărcat cu daruri bogate, pe care le dobîndise fără trudă. Benchetuiau cu toţii acasă la fată, şi el se fălea cu ea faţă de prietenii lui. Asta-i place mult oricărei fete. Odată m-am rugat de o prietenă, care trăia cu un huţul, să mi-l arate şi mie... Stai, cum o chema ? Am uitat... Am început să uit. A trecut doar atîta vreme de atunci ! Prin ea, am făcut dar cunoştinţă cu voinicul : un bărbat frumos... roşcovan cu părul şi mustăţile roşcate ! Capul lui părea o flacără. Şi era atît de trist şi de blînd ! Cîteodată însă urla ca o fiară şi tăbăra cu pumnii. Într-o zi m-a lovit peste faţă. Iar eu i-am sărit în piept ca o pisică şi mi-am înfipt dinţii în obrazul lui... De atunci rămăsese cu un semn pe faţă şi tare-i plăcea cînd i-l sărutam...

— Da' pescarul ce s-a făcut ?, am întrebat-o eu.

— Pescarul ? Era... acolo... Se alăturase şi el huţulilor. La început, mi-a cerut să mă întorc la dînsul şi mă tot ameninţa că mă aruncă în apă dacă nu primesc, dar pe urmă s-a potolit, a intrat în ceata huţulilor, şi a găsit altă fată. Au fost spînzuraţi amîndoi odată, pescarul şi huţulul meu. M-am dus să văd şi eu cum îi spînzură. Era în Dobrogea. Pescarul păşea plîngînd spre locul osîndei şi era alb ca varul, pe cînd huţulul îşi fuma liniştit luleaua. Mergea pufăind din lulea, cu mîinile în buzunare ; un vîrf al mustăţii i se zbîrlea într-o parte, iar celălalt atîrna pleoştit. Cînd m-a zărit, şi-a scos luleaua din gură şi a strigat : „Rămîi cu bine !“... L-am bocit un an întreg. Vai !... Era tocmai pe vremea cînd se pregă-

ncau să se întoarcă în Carpaţi. Se duseseră la un român, să-şi ia rămas bun şi au dat peste ei acolo. Dar numai pe ei amîndoi i-au prins ; cîţiva au fost ucişi, iar ceilalţi au fugit... pe român s-au răzbunat mai tîrziu... I-au dat foc la gospodărie, la moară şi la grîne. A rămas sărac lipit pămîntului.

— Tu ai făcut asta ?, am întrebat-o într-o doară.

— Huţulii aveau mulţi prieteni, nu numai pe mine. I-a răzbunat cel mai bun prieten al lor.

Cîntecul de pe ţărmul mării încetase. Numai vuietul valurilor mai însoţea vorbele bătrînei ; vuietul trist şi zbuciumat era o melodie potrivită cu povestea unei vieţi frămîntate. Noaptea părea din ce în ce mai blîndă, strălucirea albastră a lunii se făcea tot mai luminoasă ; sunetele nedesluşite, care vădeau că mai erau de faţă unele fiinţe vii şi nevăzute, se domoleau încetul cu încetul, înăbuşite de zgomotul crescînd al valurilor, iar vîntul se înteţea mereu.

— Pe urmă am iubit un turc. M-a luat în haremul lui, la Scutari. O săptămînă întreagă am rămas acolo ; nu pot spune c-am dus-o rău... Dar m-am plictisit grozav... Nu erau decît femei... Opt femei care mîncau, dormeau şi pălăvrăgeau toată ziulica... Sau se ocărau, sau cotcodăceau ca nişte găini. Turcul nu mai era tînăr, avea părul cărunt, om cu vază şi bogat. Se purta ca un adevărat stăpîn.. Şi avea ochi negri... Nişte ochi pătrunzători... care-ţi citeau în suflet. Îi plăcea mult să-şi facă rugăciunile... L-am întîlnit la Bucureşti... Se plimba ca un rege printr-o piaţă, şi privea încruntat şi mîndru în jurul său. I-am zîmbit. În aceeaşi seară am fost răpită de pe stradă şi dusă la dînsul. Făcea negustorie cu lemn de santal şi de palmier, de aceea şi venise la Bucureşti. „Mergi cu mine ?“ mă întrebă. „Da, merg !“ „Bine !“ Şi cum îţi spun, am plecat. Era bogat turcul. Avea un băiat de şaisprezece ani, cu trupul mlădios şi părul negru.

Cu el am fugit de la turc... Am ajuns în Bulgaria, la Lom-Palanka... Acolo, o bulgăroaică mi-a implîntat un cuţit în piept, din pricina logodnicului ori a bărbatului ei, nu-mi mai aduc bine aminte.

Am zăcut multă vreme într-o mînăstire. Era o mînăstire de maici. M-a îngrijit o fată, o poloneză... şi ţin minte că fratele ei, călugăr şi el, venea deseori la ea, de la altă mănăstire, de lîngă Arţer-Palanka. Parcă era... un vierme şi se tot învîrtea în jurul meu... Cînd m-am însănătoşit, am plecat cu el... în Polonia lui.

— Ia stai puţin !... Dar ce s-a făcut turcul cel mic ?

— Băiatul ? Băiatul a murit. De dorul casei, sau poate din pricina dragostei ; tînjea ca un copac firav care-a avut prea mult soare... S-a uscat, s-a tot uscat... Parcă-l văd cum stătea culcat, cu faţa străvezie şi albăstruie, ca un sloi de gheaţă, dar dragostea tot mai ardea în el... Voia mereu să m-aplec... şi să-l sărut... Îl iubeam, şi ţin minte că-l sărutam mult... Pe urmă, i s-a făcut rău de tot, aproape că nu se mai putea mişca. Zăcea întins şi mă ruga cu glas jalnic, ca un cerşetor care cere de pomană să mă culc lîngă el, ca să-l încălzesc. Mă culcam şi-atunci... se aprindea tot. Odată cînd m-am trezit din somn, alături de el, era rece... murise... Am plîns mult la căpătîiul lui. Cine ştie ? Poate că-l omorîsem eu. Pe atunci, eram de două ori mai în vîrstă decît el. Eram aşa de zdravănă şi de puternică... pe cînd el... nu era decît un copil !...

Izerghil oftă iar, şi pentru întîia oară am văzut că-şi face de trei ori cruce, mormăind nu ştiu ce printre buzele-i veştede.

— Ai plecat, va să zică, în Polonia, cu acela..., i-am suflat eu...

— Da... cu polonezul cel mic. Era un om caraghios şi mîrşav. Cînd avea nevoie de mine se linguşea ca un motan şi-mi spunea vorbe mieroase şi înflăcărate, dar cînd nu mă dorea, cuvintele lui mă şfi-

chiuiau ca un bici. Într-o zi, pe cînd ne plimbam pe malul unei ape, mi-a trîntit cu dispreţ o vorbă obraznică şi jignitoare. Vai, ce tare m-am supărat! Fierbeam ca smoala! L-am înhăţat în braţe ca pe un copil — era foarte mic — şi unde mi l-am ridicat şi i-am strîns coatele aşa de tare, de s-a învineţi tot. Apoi i-am făcut vînt în apă. Să-l fi auzit cum se văicărea. Era aşa de caraghios! M-am uitat la el de sus, de pe mal, cum se zbătea jos în apă. Pe urmă, am plecat. Nu l-am mai văzut de atunci. Am avut noroc: nu m-am întîlnit niciodată cu cei pe care i-am iubit cîndva. Astea-s întîlniri rele; parcă ţi s-ar arăta nişte strigoi.

Bătrîna oftă şi tăcu. Mi se părea că văd aievea toţi oamenii pe care-i reînviase povestirea ei. Iată-l pe huţulul mustăcios, cu părul roşu ca focul, care mergea la moarte, fumîndu-şi nepăsător luleaua. Trebuie să fi avut ochi albaştri şi reci care privesc totul în faţă, cu hotărîre şi curaj. Lîngă el, iată şi pescarul de la Prut, cu mustaţa neagră: plînge fiindcă nu vrea să moară, şi pe chipu-i galben ca ceara şi îndurerat de apropierea morţii, ochii lui veseli s-au stins şi mustăţile udate de lacrimi îi atîrnă jalnic la colţurile gurii strîmbe. Iată-l şi pe turcul cel bătrîn, impunător, pesemne fatalist şi despot, iar alături de el, fiul său ca o floare palidă şi gingaşă din Orient, ofilită de otrava sărutărilor. Iată-l, în sfîrşit şi pe polonezul cel înfumurat, curtenitor, vorbăreţ dar rece şi crud... Cu toţii sînt acum doar nişte biete umbre, iar ea, pe care ei au sărutat-o pe rînd stă aici lîngă mine, vie, însă uscată de ani: nu mai are nici trup, nici sînge, şi nici o dorinţă în inimă, ochii i s-au stins şi-i aproape o umbră.

Izerghil povesti mai departe:

— În Polonia am dus-o tare greu. Acolo, oamenii sînt reci şi făţarnici. Nu mă împăcam cu limba lor de şarpe. Toţi şuieră cînd vorbesc. Asta încă n-ar fi fost

nimic. Dumnezeu le-a dat o limbă şerpească, fiindcă toţi sînt făţarnici. Am plecat fără să ştiu nici eu încotro mă îndrept şi am văzut cum se punea la cale răzvrătirea împotriva voastră, a ruşilor. Pînă la urmă am ajuns în oraşul Bohnia. Acolo m-a cumpărat un evreu. Nu m-a cumpărat pentru el, ci ca să mă vîndă altora. Am primit. Ca să poţi trăi, trebuie să şti să faci ceva. Dar eu nu ştiam să fac nimic aşa că plăteam numai cu preţul trupului meu. Atunci m-am hotărît că de îndată ce voi face rost de ceva parale, să-mi sfărîm lanţurile, oricît de tari ar fi fost ele şi să mă întorc la mine acasă, la Bîrlad. Şi, uite aşa, am trăit acolo. Boierii cei mai bogaţi veneau şi chefuiau cu mine. Asta-i costa însă mulţi bani. Se băteau între ei şi sărăceau din pricina mea. Unul dintre ei s-a ţinut multă vreme de mine şi să vezi ce-a făcut : a venit într-o zi cu un servitor care ducea în spate un sac. Boierul a luat sacul în mînă şi l-a răsturnat deasupra mea. Galbenii îmi curgeau pe cap şi eu rîdeam de plăcere ascultînd zornăitul lor cînd se rostogoleau pe podea. Cu toate acestea l-am dat afară pe *pan*. Avea o faţă buhăită şi năclăită de grăsime şi o burtă mare ca o pernă. Cînd se uita la mine, parcă era un porc sătul. Da, l-am dat afară deşi se jura că şi-a vîndut toate moşiile şi casele şi caii, numai ca să mă poată acoperi cu aur. Iubeam atunci pe un alt *pan*, un viteaz vrednic de respect, cu faţa crestată de săbiile turcilor, cu care se bătuse puţin mai înainte, luînd partea grecilor. Acela ştiu că era om !... Ce-l durea pe el de greci, de vreme ce era polonez ? Şi totuşi s-a războit alături de ei, împotriva vrăjmaşilor lor. Toată faţa i-a fost tăiată de săbii, ba a mai pierdut în luptă şi un ochi şi două degete de la mîna stîngă... Ce-l durea pe el de greci, de vreme ce era polonez ? Îi plăcea vitejia, asta-i ! Iar cînd unui om îi plac faptele vitejeşti le va săvîrşi totdeauna de cîte ori va avea prilejul. Şi, după cum ştii

şi tu, în viaţă întîlneşti la tot pasul asemenea prilej. Oamenii care nu-l găsesc sînt trîndavi ori mişei, sau nu înţeleg viaţa pentru că dac-ar înţelege-o fiecare ar dori să lase măcar un semn ca să se vadă pe unde a trecut. Atunci viaţa n-ar mai înghiţi atîţia oameni după care nu rămîne nici o urmă... Ah ! Ce suflet avea omul acela cu faţa crestată ! Era gata s-alerge pînă la capătul pămîntului, cînd îşi punea în gînd să facă un lucru. Cu siguranţă că l-au ucis ai voştri în timpul răscoalei. Dar şi voi de ce v-aţi războit cu ungurii ? Haide, haide să taci din gură !...

Şi poruncindu-mi să tac, bătrîna Izerghil se opri din povestit şi căzu pe gînduri.

— Am cunoscut şi un ungur. Apoi m-am pomenit fără el — era iarna şi l-au găsit cu capul găurit de un glonte tocmai primăvara cînd s-a topit zăpada pe cîmp. Aşa-i ! Vezi ? Dac-ai socoti bine, dragostea secera oamenii întocmai ca ciuma... Dar despre ce vorbeam oare ? A ! Da ! Despre Polonia... Da, acolo mi-am jucat cea din urmă carte. Întîlnisem un tînăr nobil... Ce frumos era ! Ca un diavol. Eu însă îmbătrînisem, vai, ce bătrînă eram ! Să fi avut patruzeci de ani ! Mi se pare că da... Şi el era mîndru şi răsfăţat de femei. Asta m-a costat scump... Da ! A vrut să mă ia de cum m-a văzut. Dar eu nu m-am dat aşa de uşor. N-am fost niciodată roaba nimănui. Scăpasem şi de evreu plătindu-i mulţi bani în schimb... Pe vremea aceea, locuiam în Cracovia. Aveam tot ce doream : cai, aur, servitori... El însă, diavol mîndru cum era, venea la mine şi aştepta să mă arunc eu în braţele lui. Mi-aduc aminte c-o duceam numai într-o ceartă. Ştiu că m-am şi urîţit din pricina asta. Povestea a ţinut mult... Dar tot eu l-am biruit : m-a rugat în genunchi să fiu a lui... Abia mă luase însă, că în curînd m-a şi părăsit... Atunci mi-am dat seama că îmbătrînisem... Vai, nu era de loc plăcut !... Il iubeam doar pe diavo-

lul cela ! Iar el, cînd ne întîlneam nu găsea nimic mai bun decît să rîdă... un ticălos. Îşi bătea joc de mine şi faţă de alţii, ştiam eu bine. Nici nu-ţi închipui cît am suferit ! Totuşi, fiind în preajma mea puteam cel puţin să-l sorb din ochi cît voiam. Dar, după ce a plecat să lupte cu voi, ruşii, m-a cuprins un urît groaznic. Am căutat să mă stăpînesc, şi n-a fost chip... Atunci, m-am hotărît să plec după el. Se găsea într-o pădure lîngă Varşovia.

Cînd am ajuns acolo, am aflat că ai voştri erau învingători... că el fusese făcut prizionier şi era într-un sat, prin apropiere. „Va să zică, m-am gîndit, n-am să-l mai văd !" Şi straşnic doream să-l mai văd măcar o dată ! Atunci, am căutat s-ajung pînă la el ; m-am îmbrăcat ca o cerşetoare, prefăcîndu-mă că şchiopătez, m-am legat la cap cu o basma ca să-mi ascund faţa şi am luat-o spre satul unde se găsea el. Pretutindeni numai cazaci şi soldaţi... Ah, mult m-a mai costat plimbarea aceea ! Am întrebat unde erau închişi polonezii şi mi-am dat seama ce greu era să pătrund acolo. Trebuia să încerc însă, cu orice preţ. Am pornit noaptea într-acolo pe furiş şi-am trecut tupilîndu-mă printr-o grădină de zarzavat. În faţa mea era o sentinelă... Auzeam cum cîntau şi vorbeau polonezii, cu glas tare. Înălţau un cîntec de slavă... către Maica Domnului... Cînta şi Arkadek al meu. Mi se rupea inima zicîndu-mi că, odinioară se tîrau alţii la picioarele mele... iar acuma venise vremea să mă tîrăsc eu pe pămînt ca un şarpe pentru un bărbat, înfruntînd chiar şi moartea. Sentinela mă simţi şi făcu doi paşi înainte. Ei, ce-mi rămînea de făcut ? M-am ridicat şi am pornit drept spre ea : n-aveam nici măcar un cuţit la mine, n-aveam nimic afară de gura şi mîinile mele. Îmi părea rău că nu luasem un cuţit. Îi spun în şoaptă : „Stai puţin !..." Dar el, soldatul cela, îmi şi pune baioneta în piept. Îi şoptesc : „Nu mă ucide, stai, as-

cultă, dacă ai un pic de suflet! Nu pot să-ţi dau nimic, te rog numai..." El lăsă puşca în jos şi-mi răspunse tot în şoaptă: „Pleacă de aici, babo! Pleacă! Ce cauţi aici?" Îi spun că băiatul meu e închis acolo... „Înţelegi tu, soldatule, băiatul meu! Ai şi tu mamă, nu-i aşa? Atunci, uită-te bine la mine, am şi eu un băiat ca tine, care-i închis acolo! Lasă-mă să-l văd, poate moare curînd... Dacă mîine te-ar închide pe tine... maică-ta nu te-ar jeli? Cred că ţi-ar fi greu să mori fără s-o mai vezi măcar o dată! Tot aşa de greu i-ar veni şi băiatului meu. Fie-ţi milă de tine, de el şi de mine, maică-sa!"

Vai, nici nu ştiu cîtă vreme i-am vorbit aşa. Ploaia ne pătrundea pînă la piele. Vîntul urla şi vuia, aruncîndu-mă încoace şi încolo. Stăteam clătinîndu-mă pe picioare în faţa soldatului cu inima de piatră... Iar el zicea mereu: „Nu!" De cîte ori îi auzeam răspunsul rece, dorinţa de a-l vedea pe Arkadek se aprindea şi mai fierbinte în mine... Vorbeam cu soldatul şi-l măsuram din ochi: era mic, uscat şi tuşea într-una. I-am căzut la picioare, cuprinzîndu-i genunchii cu braţele şi rugîndu-l mereu cu vorbe îndurerate, l-am răsturnat la pămînt. A căzut în noroi. Atunci l-am întors repede cu faţa în jos băgîndu-i capul într-o mocirlă ca să nu ţipe. N-a strigat de loc, dar se zbătea cît putea încercînd să mă arunce din spatele lui. Eu îi afundam capul, cu amîndouă mîinile, tot mai adînc, în noroi. În sfîrşit s-a înăbuşit... Am luat-o la fugă spre hambarul în care cîntau polonezii. „Arkadek!..." l-am chemat în şoaptă printr-o crăpătură din perete. Polonezii ăştia pricep repede, m-au auzit dar nu s-au oprit din cîntat! Şi deodată-i văd ochii în dreptul ochilor mei... „Poţi ieşi de aici?" „Da, prin podea!" răspunse el. „Hai, vino repede!" Patru oameni ieşiră, unul după altul, de sub hambar: trei şi Arkadek al meu. „Unde-s sentinelele?" mă întrebă Arkadek. „Uite, acolo, una întinsă pe

jos !..." Şi-o pornim cu toţii, tupilîndu-ne. Ploua şi vîntul urla cu furie. Am ieşit din sat şi am umblat multă vreme, tăcuţi prin pădure. Mergeam repede. Arkadek mă ţinea de mînă ; mîna lui era caldă şi tremura. Vai !... Ce bine m-am simţit lîngă el, cîtă vreme a tăcut. Erau cele din urmă clipe frumoase ale vieţii mele aşa de zbuciumate. Peste puţin am ieşit în cîmpie şi ne-am oprit. Mi-au mulţumit toţi patru. Ah, şi cît mi-au mai vorbit ! Eu îi ascultam tăcută şi nu mă uitam decît la *panul* meu. Ce-o să facă el acuma ? Iată că mă îmbrăţişează şi-mi spune cu trufie... Nu-mi amintesc bine vorbele lui dar ştiu că mi-a jurat să mă iubească din recunoştinţă pentru ce am făcut pentru el... A îngenunchiat înaintea mea şi mi-a spus zîmbind : „Domniţa mea !" Ce cîine mincinos !... Atunci, i-am dat cu piciorul şi l-aş fi lovit şi-n obraz, dar el s-a tras înapoi la timp şi a sărit în picioare. Sta înaintea mea, ameninţător şi alb ca varul... Ceilalţi erau şi ei posomorîţi, cîteşitrei. Toţi tăceau. Eu îi priveam... Îmi aduc aminte că m-a cuprins o tristeţe fără margini şi m-a doborît deodată o cumplită oboseală... Le-am spus : „Pieriţi din faţa mea !" Iar ei, cîinii m-au întrebat : „Ai să te întorci să le arăţi încotro am apucat-o ?" Ca să vezi ce ticăloşi erau ! În sfîrşit, s-au dus. Pe urmă, am plecat şi eu. A doua zi, m-au arestat ai voştri, mi-au dat însă repede drumul. Am înţeles atunci c-a venit vremea să-mi fac şi eu un cuib al meu. Mă săturasem să trăiesc singură ca un cuc ! Îmbătrîneam, aripile-mi slăbeau, iar penele-şi pierdeau culorile vii de altă dată... Era şi timpul ! Am plecat dar în Galiţia, şi de acolo în Dobrogea. Se împlinesc aproape treizeci de ani de cînd stau aici. Am avut un bărbat moldovean. A murit de vreun an de zile. Trăiesc şi eu cum pot ! Singură... Adică nu-s singură, sînt cu oamenii ceia de colo.

Bătrîna arătă cu mîna spre mare. În partea aceea era linişte. Din cînd în cînd se auzea cîte un zgomot scurt şi nedesluşit care se stingea curînd.

— Ei mă iubesc. Le povestesc multe lucruri. Au nevoie de asta. Toţi sînt tineri... Mi-e bine în mijlocul lor. Mă uit la ei şi mă gîndesc : aşa eram şi eu cîndva... Numai că pe vremea mea, omul avea mai multă putere şi mai mult foc în vine şi asta-l făcea să fie mai vesel şi să trăiască mai bine... Da !..

Izerghil tăcu. Mă simţeam trist lîngă ea. Bătrîna moţăia clătinînd din cap şi şoptea nu ştiu ce, încetişor... Poate că se închina...

Un nor gros şi negru, colţuros ca un lanţ de munţi, se ridica dinspre mare, îndreptîndu-se spre stepă. Din creştetul lui, se desprindeau zdrenţe de nori care lunecau pe cer, stingînd stelele, una după alta. Marea vuia. În preajma noastră, sub frunzişul viilor, se auzeau sărutări, şoapte şi suspine. Un cîine urla departe, în stepă... Aerul îţi gîdila nările cu o mireasmă ciudată, întărîtîndu-ţi nervii. Umbrele negre ale norilor coborau aproape de pămînt, se topeau pentru ca apoi să se ivească din nou... Una din ele nu mai era decît doar o pată tulbure de opal peste care trecea din cînd în cînd cîte un nouraş cenuşiu. Şi pe întinsul stepei, acum întunecată şi înfricoşătoare, ascunzînd parcă o taină, se aprindeau luminiţe albastre. Străluceau o clipă ici-colo, apoi piereau îndată de parcă oameni risipiţi prin stepă ar fi căutat ceva pe întuneric, aprinzînd chibrituri pe care vîntul le stingea numaidecît. Erau limbi albastre de foc, tare ciudate, cu luciri de nălucă.

— Vezi nişte scîntei ?, făcu Izerghil.

— Scînteile albastre de colo ?, am zis eu arătînd spre stepă.

— Albastre ? Da, ele... Înseamnă că tot mai zboară, zboară într-una. Eu nu le mai văd. Acuma, nu mai văd multe.

— De unde vin scînteile astea ?, am întrebat-o pe bătrînă.

Mai demult auzisem ceva despre obîrşia lor, dar voiam s-aud ce-mi va povesti despre ele bătrîna Izerghil.

— Sînt scîntei din inima aprinsă a lui Danko. A fost odată în lume o inimă care s-a aprins... Şi din ea sar scînteile acestea. Am să-ţi istorisesc dacă vrei... E tot o poveste veche... Dar toate-s vechi, toate ! Vezi cîte s-au întîmplat odinioară ?... În zilele noastre însă nu mai întîlneşti nimic, nici fapte, nici oameni, nici poveşti ca cele din trecut... Oare de ce ?... Ia spune-mi ! Aşa-i că nu poţi să-mi spui ?!... Ce ştii tu ? Ce ştiţi voi tinerii ? Ehei ! Priveşte cu luare-aminte în trecut... şi acolo vei găsi răspuns la toate... Da voi nu vreţi să vă uitaţi în urmă, şi, de aceea, nu ştiţi să trăiţi... Parcă eu nu văd cum e viaţa de astăzi ? Ah, văd prea bine, cu toate că mi-a slăbit vederea ! Văd că oamenii nu mai trăiesc, ci doar încearcă să trăiască, istovindu-şi în zadar toată vlaga din ei... Şi după ce s-au prădat chiar pe ei, pierzîndu-şi vremea în zadar, încep să se plîngă de soartă. Ce amestec are ea în toate acestea ? Fiecare îşi croieşte singur soarta lui ! În ziua de azi văd tot felul de oameni, dar oameni puternici nu mai văd ! Unde s-au ascuns oare ?... Şi oameni frumoşi întîlneşti tot mai rar.

Bătrîna se întreba, cercetînd cu privirea stepa întunecată, ca şi cum ar fi căutat răspunsul în ea.

Aşteptam povestea şi tăceam, temîndu-mă s-o mai întreb ceva, ca nu cumva să-i abat din nou gîndurile.

Şi Izerghil începu să-mi povestească.

III

„În vremurile de demult, trăia undeva pe pămînt o seminție de oameni. Codri de nepătruns înconjurau din trei părți așezările lor, iar în partea cealaltă se întindea stepa. Erau oameni veseli, puternici și viteji. Odată s-au abătut mari greutăți asupra lor. Alte neamuri s-au ivit prin meleagurile acelea și i-au alungat pe băștinași pînă în fundul pădurii. Acolo domneau mlaștinile și întunericul, fiindcă pădurea era bătrînă și crengile copacilor se împleteau așa de strîns de nu se mai vedea cerul printre ele, iar soarele abia răzbea prin frunzișul stufos pînă la mlaștini. Dar cînd ajungea pînă acolo se răspîndea o duhoare așa de puternică încît mureau oamenii ca muștele. Atunci femeile și copiii au început să plîngă iar bătrînii au căzut pe gînduri și s-au întristat. Trebuiau să iasă din pădure și n-aveau decît două drumuri de urmat : unul înapoi unde se găseau dușmanii lor cei aprigi și neîmpăcați, iar altul înainte închis de copaci uriași cu trunchiurile îmbrățișate cu crengi puternice, și cu rădăcini noduroase, adînc înfipte în nămolul vîscos al mlaștinilor. În timpul zilei cernea în pădure o lumină cenușie ca-n amurg și copacii se înălțau neclintiți și tăcuți ca stîncile, dar seara, cînd se aprindeau focurile, parcă se apropiau și mai mult de oameni. Neîncetat, zi și noapte, oamenii erau împresurați ca de o pîclă deasă, gata să-i înăbușe. Ei însă erau deprinși să trăiască în nemărginirea stepei. Dar și mai înfiorător era cînd furtuna biciuia vîrfurile copacilor de clocotea toată pădurea de un vuiet înfundat și amenințător parc-ar fi urlat cîntecul de îngropăciune al seminției. Erau totuși oameni puternici, care ar fi putut să lupte pe viață și pe moarte cu biruitorii lor, dar nu le era îngăduit să moară în luptă, fiindcă erau păstrătorii unor învățături și dac-ar fi murit, odată cu ei s-ar fi pierdut și învățăturile. De aceea stăteau acolo și se gîndeau

nopți întregi în freamătul stins al pădurii și în duhoarea otrăvitoare a mlaștinilor. Stăteau acolo, iar umbrele focurilor tremurau în jurul lor, într-un joc mut. Și li se părea mereu că umbrele acelea erau chiar duhurile rele ale pădurii și ale mlaștinilor... Ședeau oamenii și se gîndeau într-una. Nici munca, nici femeile, nimic nu istovește pînă-ntr-atîta trupul și sufletul cum le istovesc gîndurile negre... Sub povara lor au slăbit oamenii... Spaima s-a iscat printre ei și le-a înlănțuit brațele vînjoase ; femeile răspîndeau și mai mult groaza, bocindu-i pe cei răpuși de duhoarea otrăvită și plîngînd soarta celor vii, încătușați de frică ; și astfel, au început să se audă prin pădure șoapte de îndoială, mai întîi sfioase, pe urmă tot mai puternice... Oamenii voiau chiar să se ducă la dușman să se predea, jertfindu-și libertatea, fiindcă nici unul dintre cei îngroziți de nemiloasa moarte, nu se mai temea acum de viața de rob... Atunci s-a ivit Danko și el singur i-a scăpat pe toți.“

Se cunoștea că bătrîna povestea adeseori despre inima aprinsă a lui Danko. Vorbea tărăgănat, cîntînd parcă, iar glasul ei spart și slab, trezea viu pe dinaintea mea freamătul pădurii în mijlocul căreia oameni nenorociți și alungați mureau de suflarea otrăvită a mlaștinilor...

„Danko, unul din ei, era tînăr și frumos. Oamenii frumoși sînt totdeauna curajoși. De aceea, Danko a spus tovarășilor săi :

«Nu poți muta o stîncă din loc numai cu gîndul. Cel care nu face nimic, n-ajunge la nimic. De ce să ne istovim puterile zbătîndu-ne în gînduri negre și-n tînguieli ? Ridicați-vă ca să înaintăm prin pădure, s-o străbatem, căci trebuie să aibă și ea un sfîrșit. Toate au un sfîrșit pe lume ! Să pornim. Haideți !...»

Oamenii l-au privit cu luare aminte şi s-au încredinţat că-i cel mai bun dintre toţi, fiindcă în ochii lui se citea multă putere şi strălucea o flacără vie.

«Condu-ne tu», i-am spus ei.

Şi el i-a condus..."

Bătrîna tăcu un timp, întorcîndu-şi faţa spre stepa tot mai întunecată. Scînteile din inima aprinsă a lui Danko se zăreau undeva în depărtare, ca nişte flori albastre, străvezii care înfloreau numai o clipă.

„Danko a pornit în fruntea lor. Cu toţii l-au urmat, că aveau încredere în el. Drumul era greu! Prin pădure era întuneric, mlaştinile îşi căscau la fiecare pas gurile lacome şi putrede ca să înghită oamenii, iar copacii le închideau calea ca un zid de nepătruns. Crengile se împleteau între ele: rădăcinile se întindeau pretutindeni ca nişte şerpi, şi fiecare pas îi costa pe bieţii oameni multă sudoare şi mult sînge. Au mers ei vreme îndelungată... Pădurea era din ce în ce mai deasă, iar puterile lor scădeau mereu. De la un timp, au început să murmure împotriva lui Danko, spunînd că-i tînăr şi nepriceput şi că degeaba i-a tîrît la drum, dacă nu ştie încotro să-i ducă. Danko însă, încrezător şi voios, mergea înaintea lor.

Într-o zi, s-a dezlănţuit o vijelie deasupra pădurii şi copacii au prins să foşnească ameninţător... S-a făcut aşa de întuneric ca şi cum toate nopţile de pe lume, de cînd era pădurea, s-ar fi adunat laolaltă acolo. Oamenii se strecurau ca nişte furnici pe sub copacii uriaşi în bubuitul groaznic al tunetelor; pe cînd înaintau cu toţii, copacii trosneau, urlîndu-şi cîntecul ameninţător, iar deasupra pădurii fulgerele o luminau o clipă ca o flacără albastră şi rece, care se stingea tot atît de repede precum se şi ivise, băgînd groaza în oameni. La lumina lor copacii prindeau viaţă întinzîndu-şi parcă braţele lungi şi noduroase, împletite într-o plasă deasă, spre cei care se zbăteau

să scape de sclavia întunericului, ca şi cum ar fi vrut să-i oprească. Iar din bezna crengilor îi întîmpina un rînjet înfiorător. Drumul era greu şi oamenii obosiţi îşi pierdeau curajul. Dar le era ruşine să-şi mărturisească neputinţa. Atunci, înfuriaţi şi mînioşi, s-au năpustit asupra lui Danko, omul care mergea în fruntea lor. Au început să-l dojenească pentru nepriceperea cu care-i conducea!

S-au oprit cu toţii şi, în freamătul biruitor al pădurii, în bezna tremurătoare, sleiţi de puteri şi întărîtaţi, l-au judecat pe Danko.

«Eşti un om de nimic, ne pui viaţa în primejdie!, l-au învinuit. Ne-ai tîrît pe drumuri şi ne-ai istovit; de aceea trebuie să mori!»

«Mi-aţi spus: Condu-ne!, şi v-am condus!, le-a strigat Danko, întorcîndu-se cu faţa spre ei. Am curajul să vă conduc, iată de ce am mers în fruntea voastră! Dar voi? Ce aţi făcut voi pentru voi înşivă? Aţi pornit la drum şi atîta tot, fără să vă păstraţi puterile pentru o cale mai lungă! Aţi pornit la drum ca o turmă de oi, şi atîta tot!»

Vorbele acestea i-au înverşunat şi mai rău.

«Trebuie să mori! Trebuie să mori!», urlau oamenii. În răstimp pădurea vuia şi mai tare, însoţind răcnetele lor, iar fulgerele sfîşiau întunericul. Danko se uita la cei pentru care se trudise şi vedea că sînt nişte fiare. În jurul lui erau mulţi, dar pe faţa nici unuia nu se vedea mărinimie, aşa că nu se putea aştepta la îndurare din partea lor. Atunci simţi cum clocoteşte răzvrătirea în el, se potoli însă repede din milă pentru oameni. Danko-i iubea pe oamenii aceştia şi se gîndea că poate vor pieri fără el. Şi iată că-n inimă i se aprinse flacăra vie a dorinţei de a-i scăpa, de a-i scoate la un drum mai uşor, iar în ochi i-au strălucit razele acelei flăcări puternice... Dar oamenii au crezut că ochii lui Danko strălucesc de mînie. Îl pîndeau

ca lupii, aşteptînd să-i înfrunte şi se strîngeau tot mai mult în jurul lui ca să-l prindă mai uşor şi să-l omoare. Danko însă pricepu ce voiau şi-n inima lui se aprinse o flacăre şi mai vie fiindcă-l îndurera gîndul oamenilor.

Iar pădurea îşi cînta mereu cîntecul trist, tunetul bubuia neîncetat şi de sus ploua cu găleata...

«Ce-mi rămîne să fac pentru oamenii aceştia ?!», exclamă Danko cu glas mai puternic decît tunetul.

Şi, deodată, îşi sfîşie pieptul cu mîinile şi-şi smulse inima, ridicînd-o sus deasupra capului său.

Şi inima lui ardea ca o flacără, tot atît de orbitoare ca soarele, ba poate chiar mai vie. Atunci, pădurea întreagă a tăcut, luminată de făclia acestei mari iubiri de oameni, iar în faţa luminii, întunericul s-a dat îndărăt, tremurînd, departe, în fundul pădurii unde l-a înghiţit gura mlaştinilor. Oamenii au rămas împietriţi...

«Să mergem !» strigă Danko, pornind iar în fruntea lor şi, înălţîndu-şi deasupra capului inima aprinsă, le lumina drumul cu flacăra ei.

Toţi s-au avîntat după el, ca fermecaţi. Pădurea prinse iar a fremăta legănîndu-şi mirată vîrfurile copacilor, dar foşnetul ei îl acoperea acum tropăitul oamenilor care înaintau. Mergeau repede şi plini de curaj, îndemnaţi de flacăra minunată a inimii aprinse. Tot mai mureau unii dintre ei, mureau însă fără vaiete şi fără lacrimi. Danko era mereu în fruntea lor, iar inima lui ardea, ardea într-una !

Deodată, pădurea s-a deschis în faţa lui, rămînînd în urmă, deasă şi tăcută. Danko şi toţi cei care-l însoţeau s-au pomenit într-o mare de lumină şi de aer curat, limpezit de ploaie. Furtuna mai bîntuia în urma lor, deasupra pădurii. Pe cînd aici strălucea soarele şi stepa ofta ; picăturile de ploaie luceau ca nişte diamante în iarbă, iar un rîu curgea cu răsfrîn-

geri scînteietoare. de aur... Era spre seară şi, sub razele soarelui în amurg, apa rîului părea roşie ca sîngele cald care ţîşnea din pieptul sfîşiat al lui Danko.

Danko, viteazul cel mîndru şi îndrăzneţ, a privit înaintea lui stepa nemărginită, a văzut pămîntul liber şi a zîmbit cu mîndrie. Pe urmă a căzut, dîndu-şi sufletul.

Iar oamenii, veseli şi plini de nădejde, nici n-au băgat de seamă că cel care-i conducea a murit şi n-au văzut că lîngă trup îi mai pîlpîia încă inima lui vitează. Doar unul singur, mai prevăzător, a zărit-o şi de teamă şi-a pus piciorul pe inima cea mîndră... Atunci inima s-a risipit în scîntei şi s-a stins...

Astea sînt scînteile albastre care se văd în stepă înainte de furtună !"

Cînd bătrîna îşi isprăvi frumosul basm, stepa era nespus de liniştită, ca şi cum ar fi rămas şi ea uimită de puterea lui Danko cel viteaz, care şi-a aprins inima şi a murit din iubire de oameni, fără să le ceară nici o răsplată. Bătrîna moţăia. Mă uitam la ea şi mă întrebam : oare cîte basme şi amintiri or mai fi dăinuind în mintea ei ? Şi mă gîndeam la inima largă ce ardea în flăcări, inima lui Danko, şi la închipuirea omului care a plăsmuit atîtea legende frumoase şi nepieritoare.

Vîntul flutura zdrenţele ce acopereau pieptul uscat al bătrînei Izerghil care adormise. Am învelit-o şi m-am culcat pe pămînt lîngă ea. Stepa era liniştită şi întunecată. Norii pluteau mereu pe cer, încet şi parcă trist... Marea vuia adînc şi tînguitor.

Traducere de *Livia Storescu* şi *R. Donici*

CELKAŞ

I

Cerul albastru de miazăzi e întunecat de praf şi tulbure ; soarele fierbinte priveşte marea verzuie ca printr-o pînză subţire, cenuşie. Mai că nici nu se poate oglindi în apa pe care o spintecă bătăile lopeţilor, elicele vapoarelor, carenele ascuţite ale felucelor turceşti şi ale celorlalte corăbii care brăzdează din toate părţile rada îngustă a portului. Talazurile mării, încătuşate în ziduri de granit, gem sub povara uriaşelor încărcături ce alunecă pe spinarea lor, sfărîmîndu-se apoi de pieptul navelor şi de cheiuri. Valurile, pline de tot felul de gunoaie, se zbat şi mugesc, spumegînd.

Zăngănitul lanţurilor de la ancore, uruitul vagoanelor care aduc mărfuri, freamătul metalic al foilor de tablă ce cad de sus pe caldarîm, trosnetul înăbuşit al lemnului, hodorogeala camioanelor, sirenele vapoarelor ce urlă, cînd ţiuitor, cînd înfundat, strigătele hamalilor, ale marinarilor şi ale grănicerilor — toate zgomotele acestea alcătuiesc cîntecul asurzitor al unei zile de muncă. Şi cîntecul pluteşte frămîntîndu-se, sub cerul care s-a lăsat deasupra portului ; valuri de zgomote noi se înalţă neîncetat, unele groase, mugind şi cutremurînd totul în jurul lor, altele ascuţite, spintecînd aerul dogoritor şi îmbîcsit de colb.

Granitul, fierul, lemnul, caldarîmul portului, vasele şi oamenii, toate laolaltă înalţă un imn pătimaş,

închinat zeului Mercur. Dar glasurile oamenilor abia se desluşesc ; sînt slabe şi caraghioase. Înşişi oamenii, făuritorii acestui iureş fantastic, par vrednici de rîs şi neînsemnaţi : trupurile lor pipernicite, pline de praf şi grăbite, încovoiate sub povara lăzilor pe care le cară în spinare, mişunînd pretutindeni prin nori de colb, prin arşiţă şi larmă — trupurile lor par mici şi neînsemnate faţă de giganţii de fier şi stivele de mărfuri care-i înconjoară, faţă de vagoanele ce uruie şi faţă de tot ceea ce ei înşişi au creat. Pînă la urmă, au ajuns robii propriilor înfăptuiri, care le-au răpit toată personalitatea.

Vapoare uriaşe pufăie sub presiune, gem din greu, fluieră şi fiecare zgomot al lor e ca o batjocură dispreţuitoare faţă de oamenii prăfuiţi şi cenuşii, care se tîrăsc pe punţi şi umplu calele adînci cu rodul muncii lor de robi.

Ce nesăbuite par şi-ţi vine să rîzi cu lacrimi, cînd vezi şirurile nesfîrşite de hamali care cară pe umeri mii de puduri de grîne, şi le varsă în pîntecele de fier ale vaselor, cîştigînd astfel pentru burta lor cîţiva funţi de pîine plămădită din grînele acestea. Oameni jerpeliţi, asudaţi, buimăciţi de oboseală, de zgomot şi de arşiţă — iar de cealaltă parte, maşini mari, puternice, strălucind în soare, puse în mişcare nu de aburi, ci de muşchii şi sîngele acestor oameni, făuritorii lor ; în contrastul acesta neîncetat, e un poem întreg, de o crudă ironie.

Vuietul îţi sparge urechile, nările te ustură, praful te orbeşte, arşiţa îţi prăjeşte trupul sleindu-l de puteri, şi totul împrejur pare încordat, ca şi cum ţi-ar pune la încercare ultima rămăşiţă de răbdare. Ţi se pare că, dintr-o clipă într-alta, va izbucni o catastrofă nemaipomenită, o explozie în urma căreia respiraţia va fi mai uşoară în văzduhul reîmprospătat ; liniştea va coborî din nou pe pămînt, în timp ce praful şi zgo-

motul asurzitor, care te apasă pînă la durere, vor pieri deodată. Atunci, va fi iar senin, va fi iar linişte şi plăcut în oraş, pe mare şi-n cer...

Se aud douăsprezece bătăi puternice şi regulate de clopot. Cînd cel din urmă sunet de aramă se stinge, cîntecul asurzitor al muncii răsună şi el mai slab. Peste o clipă, se preface într-un murmur de nemulţumire. Acum glasurile oamenilor şi freamătul mării se desluşesc mai bine. E vremea prînzului.

II

După ce lăsau lucrul, hamalii se împrăştiau în grupuri zgomotoase prin port cumpărînd de-ale mîncării de la precupeţe şi se aşezau pe caldarîm, prin colţurile umbroase, ca să-şi astîmpere foamea. Atunci se apropie de ei Grişka Celkaş, un lup bătrîn, hăituit, pe care toată lumea din port îl cunoştea bine ca pe un beţivan înrăit şi un pungaş dibaci şi îndrăzneţ. Umbla desculţ, cu capul gol, purta pantaloni de catifea ponosiţi şi o cămaşă murdară de stambă, ruptă la guler, din care i se vedea gîtul osos şi arămiu. Păru-i negru, ciufulit, presărat cu fire albe, ca şi faţa buhăită, cu trăsături ascuţite de pasăre de pradă, arătau că abia se sculase din somn. Un pai i se aninase în mustaţa roşcată ; altul i se încurcase în barbă iar după ureche avea o crenguţă de tei, culeasă de curînd. Înalt şi ciolănos, puţin adus de spate, păşea încet pe caldarîm şi, umflîndu-şi nările, părea că adulmecă cu nasul lui mare şi coroiat, aruncînd de jur împrejur priviri iscoditoare ; ochii reci şi cenuşii îi scînteiau, căutînd pe cineva printre hamali. Mustăţile-i roşcate, stufoase şi lungi, se mişcau mereu ca la motani, şi-şi freca într-una mîinile împreunate la spate, încolăcindu-şi neliniştit degetele lungi, strîmbe

şi noduroase. Chiar şi aici, printre sute de golani ca el, bătea la ochi prin asemănarea cu un uliu de stepă, prin vioiciunea-i de pasăre de pradă, prin mersul său care părea domol şi măsurat, dar, de fapt, era tot atît de sprinten şi de încordat ca şi zborul păsării de pradă, cu care se asemăna.

Cînd ajunse la unul din grupurile de hamali desculţi, care se lungiseră la umbră lîngă un morman de coşuri cu cărbuni, iată că spre el se ridică un flăcău îndesat, cu faţa de tîmpit, plină de pete roşii şi cu gîtul zgîriat : pesemne că fusese bătut de curînd. Băiatul se apropie şi merse alături de Celkaş, şoptîndu-i :

— Marinarii se plîng că le lipsesc două baloturi de stofă... şi le caută.

— Ei şi ?, făcu Celkaş, măsurîndu-l nepăsător din ochi.

— Cum „ei şi" ? Le caută, şi atît.

— N-au întrebat cumva de mine ca să le ajut la căutat ?, şi Celkaş se uită, zîmbind, spre locul unde se aflau antrepozitele marinei civile.

— Du-te dracului !

Flăcăul dădu să se întoarcă.

— Ia stai ! Cine te-a adus în halul ăsta ? Ţi-au stricat rău firma... Nu l-ai văzut cumva pe-aici pe Mişka ?

— Nu l-am mai văzut de mult !, răspunse flăcăul şi se întoarse la tovarăşii lui.

Celkaş porni mai departe şi toţi îl întîmpinau ca pe un vechi cunoscut. Dar el, de obicei vesel şi glumeţ, n-avea astăzi chef de vorbă şi le răspundea scurt şi rece.

Deodată, de după un morman de baloturi, se ivi paznicul vămii, în hainele lui verzi, prăfuite. Avea o ţinută militărească. Îi tăie calea lui Celkaş, oprindu-se provocator în faţa lui, cu mîna stîngă pe pumnalul

marinăresc, iar cu dreapta încercînd să-l apuce de guler.

— Stai ! Unde te duci ?

Celkaş se trase un pas îndărăt şi ridică ochii spre paznic, zîmbind nepăsător.

Faţa roşie, şireată, dar blîndă a slujbaşului, se silea să pară cît mai înfricoşătoare ; se umfla, rotunjindu-se, şi se înroşea mai rău, îşi încrunta sprîncenele, holba ochii, dar nu izbutea să fie decît tare caraghioasă.

— Parcă ţi-am spus să nu mai calci prin port, că-ţi rup picioarele dar tu iar te-nvîrţi pe-aici, se răsti paznicul ameninţător.

— Bună ziua, Semionîci ! Nu ne-am mai întîlnit de mult, îi zise Celkaş liniştit, întinzîndu-i mîna.

— Să nu te mai văd înaintea ochilor. Hai, ştergeo ! Totuşi, Semionîci strînse mîna pe care i-o întinsese Celkaş.

— Ia spune-mi, urmă Celkaş, păstrînd mîna lui Semionîci între degetele lui noduroase şi scuturînd-o prieteneşte, nu l-ai văzut pe Mişka ?

— Care Mişka ? Nu cunosc nici un Mişka ! Pleacă odată de-aici, că te vede magazionerul şi te...

— Ştii, roşcovanul cela cu care am lucrat rîndul trecut pe „Kostroma“, stărui Celkaş.

— Cu care ai furat împreună, vrei să zici ! Mişka al tău e la spital, fiindcă şi-a strivit piciorul cu cablul de oţel care leagă ancora. Da' pleacă odată, omule, cît te rog cu frumosul, că de nu, te înhăţ de guler !...

— Ia te uită, mă rog ! Şi de ce ziceai că nu-l cunoşti pe Mişka ? Văd că-l cunoşti ! De ce eşti aşa de rău, Semionîci ?

— Nu mă mai duce cu zăhărelul şi vezi-ţi de treabă...

Paznicul începea să se supere de-a binelea şi, uitîndu-se împrejur, încercă să-şi tragă mîna din strînsoarea puternică a lui Celkaş, care-l privea fără grijă,

pe sub sprîncenele-i stufoase, şi ţinîndu-i mîna, îi dădea înainte :

— Nu mă mai zori aşa, bre! Întîi să mă satur de vorbă cu tine, şi pe urmă plec. Ia, spune-mi mai bine, cum o mai duci? Nevasta, copiii, sînt sănătoşi? Ochii îi străluceau şi, strîmbîndu-şi buzele într-un zîmbet batjocoritor, urmă: De mult tot vreau eu să trec pe la tine, dar n-am cînd, beau într-una...

— Hai, hai, lasă fleacurile! Nu te mai ţine de glume, drac împieliţat ce eşti! Zău... Nu cumva ai de gînd să începi a jefui oamenii prin case şi pe stradă?

— Ca ce? Mă mulţumesc cu ce găsesc pe-aici. Zău că ne ajunge pînă la sfîrşitul vieţii... Semionîci! Am auzit că iar ai şterpelit două baloturi de stofă... Păzeşte-te, Semionîci, fii mai cu băgare de seamă, să nu te prindă cumva!

Indignat peste măsură, slujbaşul începu să tremure din tot trupul, împroşcînd cu scuipat şi încercă să-i răspundă ceva. Celkaş îi dădu drumul şi porni liniştit cu pasul lui rar spre poarta cheiului. Paznicul se luă după el, înjurînd amarnic.

Celkaş se înveselise. Fluiera încetişor printre dinţi, îndesîndu-şi mîinile în buzunarele pantalonilor, şi călca măsurat, aruncînd tot felul de glume veninoase în dreapta şi-n stînga. Toţi îi răspundeau cu aceeaşi monedă.

— Grişka, vezi cum te apără şefii?!, strigă cineva din grupul de hamali care isprăviseră de mîncat şi acum se odihneau, tolăniţi pe jos.

— Sînt desculţ, şi Semionîci are grijă să nu mă calce nimeni pe picioare, i-o întoarse Celkaş.

Se apropie de poartă. Doi soldaţi îl percheziţionară, îmbrîncindu-l apoi uşor.

Trecu de cealaltă parte a drumului şi se aşeză pe un ciot în faţa cîrciumii. Un şir de căruţe încărcate ieşeau duruind pe poarta debarcaderului. Altele,

goale, intrau şi căruţaşii săltau pe capră de atîta zdruncinătură. Din port venea un vuiet asurzitor şi un val de praf înecăcios...

Celkaş se simţea la largul său în groaznica învălmăşeală. Îi surîdea un cîştig frumos care-i cerea muncă puţină şi dibăcie multă. Încredinţat că nu-i lipseşte aşa ceva şi, cu ochii pe jumătate închişi, visa la cheful pe care-l va trage a doua zi dimineaţă cînd bumăştile vor fîşîi în buzunarul lui... Se gîndi apoi la tovarăşul său, Mişka, pe ajutorul căruia ar fi pus mare temei la noapte, dacă băiatul nu şi-ar fi rupt piciorul. Înjură în gînd, socotind că s-ar putea întîmpla să nu izbutească singur. Cum va fi oare vremea la noapte ?... Se uită la cer şi apoi de-a lungul străzii.

La vreo şase paşi de el, sta pe caldarîm, rezemat de alt ciot, un flăcău în cămaşă şi pantaloni albaştri de dril, cu opinci în picioare, iar în cap cu o şapcă roşcată şi ruptă. Lîngă el, era pe jos o traistă mică şi o coasă fără coadă, învelită în fire de paie răsucite cu grijă ca o sfoară. Flăcăul era spătos, zdravăn, cu părul castaniu, faţa pîrlită de soare, crăpată de vînt şi cu ochi mari, albaştri, care priveau cu încredere şi blîndeţe spre Celkaş.

Acesta se rînji la el, apoi scoase limba, strîmbîndu-se îngrozitor şi-l privi ţintă, cu ochii holbaţi.

Băiatul clipi întîi nedumerit din ochi, apoi deodată pufni de rîs, strigînd printre hohote : „Măi, da' caraghios mai eşti !" şi, fără să se ridice de la pămînt, se tîrî spre ciotul pe care şedea Celkaş. Trase după el şi traista, iar vîrful coasei zăngănea, izbindu-se de pietre.

— Se vede c-ai făcut un chef grozav, omule !..., îi zise el lui Celkaş, apucîndu-l de un crac al pantalonilor.

— Am chefuit, ţîncule, da, am chefuit!, mărturisi Celkaş, zîmbind. Băiatul ăsta sănătos, blajin, cu ochi senini de copil, îi plăcuse de cum îl zărise. Vii de la cosit, nu-i aşa ?

— Se-nţelege !... Am cosit pînă n-am mai putut şi m-am ales cu o nimica toată. Merge prost ! Sîntem prea mulţi ! Iaca vin şi înfometaţii ceia şi au stricat preţurile rău de tot, de nici nu-ţi vine să mai munceşti ! În Kuban, m-au plătit cu şase grivne [1]. Treabă-i asta ? ! Am auzit că mai înainte preţul era trei, patru şi chiar cinci ruble !...

— Ei, da, mai înainte !... Mai înainte oamenii dădeau acolo trei ruble, numai ca să vadă un rus... Acum vreo zece ani, asta mi-a fost chiar meseria. Mă duceam într-un sat de cazaci şi le spuneam că sînt rus. Veneau să se uite la mine, mă pipăiau, se minunau, şi cît ai zice pîs, mă şi făceam cu trei ruble ! Ba-mi dădeau şi de mîncare şi de băut. Şi puteai să rămîi acolo cît pofteai !

La început băietanul ascultase cu gura căscată şi cu o înfăţişare de nedumerire şi de încîntare pe faţa lui rotundă : dar cînd înţelese că haimanaua minte, plescăi din limbă şi se strică de rîs. Celkaş însă era serios, ascunzîndu-şi un zîmbet pe sub mustăţi...

— Măi, da ciudat om mai eşti şi tu. Vorbeşti ca de lucruri adevărate, iar eu stau şi te cred ca prostu... Nu zău, că mai înainte, acolo...

— Ei, da parcă eu ce-ţi spun ? Şi eu spun că mai înainte acolo...

— Fugi de-aici !..., şi băiatul dădu din mînă. Tu ce eşti : cizmar, sau poate croitor ?

— Eu ?, făcu Celkaş, şi după ce se gîndi un timp, răspunse : Sînt pescar.

---

[1] *Grivnă* — monedă de 10 copeici, în Rusia ţaristă.

— Pescar ! Nu mai spune ! Şi prinzi peşte ?

— De ce numaidecît peşte ? Pescarii de-aici nu prind numai peşte. Pescuiesc mai mult leşuri de înecaţi, ancore vechi, vapoare scufundate, mă rog, de toate ! Sînt anumite undiţe pentru aşa ceva...

— Iar minţi, mă !... Sau poate că şi tu eşti din pescarii ceia care cîntă despre ei :

„Slobozim de sîrg năvoade
Peste ţărmuri fără roade,
Prin hambare şi cămări..."

— Ai văzut tu vreodată din ăştia ?, întrebă Celkaş, zîmbind şiret.

— Nu. Unde era să-i văd ? Am auzit numai...

— Şi-ţi plac ?

— Ei ? Mai încape vorbă !... Nu-s băieţi răi, sînt liberi...

— Şi ce-ai tu cu libertatea, mă ? Îţi place, cumva, libertatea ?

— Cum să nu-mi placă ? Eşti de capul tău, te duci unde vrei, faci ce vrei... Cum să nu-mi placă ? Dacă te pricepi să fii în regulă şi n-ai vreo angara pe cap, apoi duci o viaţă număru unu ! Poţi să petreci cît pofteşti, numai să fii cu frica lui Dumnezeu...

Celkaş scuipă cu dispreţ şi se întoarse cu spatele spre flăcău.

— Cu mine, uite cum stă treaba, urmă băiatul. Tata a murit, gospodăria e mică, mama-i bătrînă şi pămîntul — sterp. Ce să fac eu acolo ? Trebuie să trăiesc. Dar cum ? singur nu ştiu. Să mă însor cu fata unui om cu stare. Bine. Da măcar să-i dea fetei pămînt... Crezi că păcătosul de socru-meu vrea să i-l dea ? Şi va trebui să muncesc multă vreme pentru el... Ani de-a rîndul ! Vezi tu, iac-aşa stă treaba ! Dac-aş cîştiga vreo sută de ruble, m-aş face îndată

om ! Atunci i-aş arăta eu lui Antip : Îi dai Marfei partea ei de pămînt ? Nu ? Nu-i nimic. Slavă Domnului, mai sînt şi alte fete în sat. Şi atunci aş fi liber şi de capul meu. Da-a ! Băietanul oftă. Dar acuma n-am altceva de făcut. Mă gîndeam tocmai să plec în Kuban, ca să pun mîna pe vreo două sute de ruble şi să mă fac şi eu boier !... Dar n-a fost chip. Şi trebuie să mă bag argat că, oricum, tot nu pot trăi din gospodăria mea !... of !

Se vedea cît de colo că flăcăul n-avea chef să se însoare. Chipul i se întunecase de tot. Nu-şi mai găsea loc, sărmanul.

Celkaş îl întrebă :

— Şi, acuma, unde te duci ?

— Unde să mă duc ? Acasă, se-nţelege !

— Da de unde să ştiu ? Poate vrei să pleci în Turcia...

— În Tu-urcia !..., se miră băiatul cu glas tărăgănat. Dar ce creştin ai mai văzut tu să plece în Turcia ?

— Mă, prost mai eşti !, zise Celkaş oftînd şi-i întoarse iar spatele. Flăcăul ăsta sănătos de la ţară trezise în el un simţămînt nedesluşit... O ciudă, care creştea încet şi-l mişca pînă-n adîncul sufletului, împiedicîndu-l să se reculeagă şi să chibzuiască la tot ce avea de făcut la noapte.

După ce-l ocărîse Celkaş, băiatul mormăia şi, din cînd în cînd se uita chiorîş spre haimana. Obrajii i se umflau caraghios, căsca gura şi, strîngîndu-şi ochii, clipea des. Pesemne, nu se aşteptase ca vorba lui cu mustăciosul de golan să se sfîrşească aşa de repede şi într-un chip atît de jignitor.

Zdrenţărosul nici nu-l mai băgă în seamă. Stînd pe buturugă, fluiera dus pe gînduri şi bătea tactul cu talpa-i goală şi murdară.

Flăcăul voia să se răzbune :

— Hei, măi pescarule ! Te îmbeţi des?, începu el, tocmai cînd pescarul se întorsese deodată cu faţa spre el şi-l întrebă :

— Ascultă, ţîncule, vrei să lucrezi la noapte cu mine ? Ei, răspunde repede !

— Cum să lucrez ?, întrebă flăcăul bănuitor.

— Ei, asta-i ! Aşa cum îţi voi spune eu !... Mergem la prins peşte. Tu ai să vîsleşti...

— Aşa-a... De ce nu ? Asta mai zic şi eu. Pot să lucrez. Numai, ştii, să nu păţesc ceva cu tine. Eşti aşa de sucit... aşa de ciudat...

Celkaş simţi ca o arsură în piept şi grăi mînios, cu glas scăzut :

— Nu vorbi ce nu pricepi... Cînd ţi-oi da una-n scăfîrlie, te luminezi tu îndată...

Sări de pe buturugă, îşi duse mîna stîngă la mustaţă, iar dreapta şi-o strînse pumn. Ochii îi scăpărau.

Flăcăul se sperie. Se uită repede împrejur, şi, clipind sfios, sări şi el în sus. Măsurîndu-se amîndoi cu privirea, tăcură un timp.

— Ce-ai spus ? !, făcu Celkaş răstit. Fierbea şi tremura tot de mînie ; îl jignise viţelul ăsta pe care-l dispreţuise într-una de cînd vorbeau iar acuma îl ura, fiindcă avea ochi senini şi albaştri, faţa sănătoasă şi pîrlită de vînt, braţele scurte şi vînjoase ; îl ura fiindcă locuia la ţară şi avea undeva, într-un sat, o casă a lui, fiindcă un ţăran înstărit şi-ar da fata după dînsul. Îl ura pentru toată viaţa lui trecută şi viitoare, dar mai ales fiindcă el, un copil pe lîngă Celkaş, îndrăznea să iubească libertatea, al cărei preţ nu-l cunoştea încă, şi nici măcar n-avea nevoie de ea. Niciodată nu-ţi face plăcere să vezi că un om, pe care-l socoteai mai rău şi mai prejos decît tine, iubeşte sau urăşte, ceea ce tu însuţi iubeşti sau urăşti şi, prin aceasta, se aseamănă cu tine.

Flăcăul se uită la Celkaş şi simţi în el un stăpîn.

— Nu mă dau... în lături, răspunse. Tot caut eu de lucru. Şi mi-e tot una la cine muncesc, la tine sau la altul. Am spus aşa, numai fiindcă nu arăţi a muncitor. Eşti prea, cum să zic... zdrenţăros. Dar ştiu că asta se poate întîmpla oricui. Doamne, Dumnezeule, ce crezi că n-am mai văzut beţivani ? ! Ehei, am văzut eu destui !... Şi încă mai dihai decît tine.

— Bine, bine ! Te învoieşti ?, întrebă Celkaş, mai puţin răstit.

— Eu ? Bucuros ! Cît dai ?

— La mine, cum e lucru aşa-i şi preţul. Să vedem întîi ce avem de făcut. Adică, cum va ieşi pescuitul... Poţi cîştiga chiar cinci ruble. M-ai înţeles ?

Dar, fiind vorba de bani, ţăranul, care voia să se poarte cinstit, cerea aceeaşi cinste şi din partea celui care-i da de lucru. Flăcăul era iar neîncrezător şi bănuitor.

— Atîta nu-mi ajunge, frate !

Celkaş începu să-şi joace rolul :

— Nu mai trăncăni. Aşteaptă ! Haidem la cîrciumă !

Şi, unul lîngă altul, porniră amîndoi pe stradă. Celkaş îşi răsucea mustaţa făcînd pe grozavul, ca stăpîn, iar flăcăul avea o înfăţişare supusă. Totuşi era încă neîncrezător şi cam speriat.

— Cum te chiamă ?, întrebă Celkaş.

— Gavril !, răspunse băiatul.

Cînd intrară în cîrciuma murdară, cu pereţii afumaţi, Celkaş se apropie de tejghea şi, cu glas familiar de vechi muşteriu, porunci să i se aducă o sticlă de votcă, ciorbă, friptură şi ceai : apoi, după ce repetă comanda, strigă scurt cîrciumarului : „Pe datorie !" Cîrciumarul dădu din cap, tăcut. Gavril prinse dintr-o dată un fel de respect pentru stăpînul său, care cu toată înfăţişarea lui de pungaş era totuşi aşa de bine cunoscut aici şi se bucura de atîta încredere.

— Ei, acuma să mîncăm ceva şi pe urmă să stăm de vorbă cum trebuie. Tu rămîi puţin aici, că eu mă reped pînă undeva.

Celkaş plecă. Gavril se uită în jurul lui. Cîrciuma era într-un subsol umed şi întunecos, îmbîcsită de duhoarea înecăcioasă de rachiu, de tutun, de răşină şi de acreală. La masa din faţa lui şedea un om beat, cu barbă roşie, în uniformă de marinar, negru tot de praf de cărbuni şi de smoală. Îngîna un cîntec cu vorbe din gît, uneori şuierătoare, întretăiate mai în fiece clipă de sughiţ. Pesemne că nu era rus.

În spatele lui, două moldovence zdrenţăroase, cu părul negru, pîrlite de soare, mormăiau şi ele un cîntec cu glasuri răguşite de beţive.

Pe urmă, se iviră din întuneric tot felul de oameni ; toţi erau ameţiţi, cu părul vîlvoi şi făceau mare gălăgie...

Flăcăul se înfricoşă oarecum. Dorea ca stăpînul lui să se înapoieze cît mai repede. Zgomotele din cîrciumă se contopiră apoi, într-o singură larmă asurzitoare : parcă urla numai o singură fiară uriaşă, cu sute de glasuri felurite, şi înfuriată, se zbătea orbeşte să scape din pivniţă, dar nu-i nimerea ieşirea. Gavril simţea că-l pătrunde în tot trupul ceva care-l zăpăcea şi-l apăsa. Îi venea ameţeală şi i se împăienjeneau ochii, ce-i alergau încoace şi-ncolo cu spaimă şi curiozitate prin cîrciumă.

Celkaş se întoarse şi începură să mănînce, să bea şi să se sfătuiască. După al treilea pahar, Gavril se chercheli. Se înveselise şi voia să spună ceva plăcut stăpînului său — un om aşa de cumsecade — care-l ospătase atît de bine ! Dar cuvintele ce-i năvăleau în gîtlej nu i se desprindeau de pe limba care i se împleticise deodată.

Celkaş se uită la el şi-i spuse, zîmbind batjocoritor :

— Te-ai turtit !... Mă, gură-cască ! După cinci pahare !... Cum o să mai poţi lucra ?...

— Măi, frate !, îngînă Gavril. Nu te teme ! Ai să fii mulţumit !... Dă-mi voie să te pup !...

— Lasă, lasă !... Na, mai bea !

Gavril mai bău şi se îmbătă în aşa hal încît totul începu să se clatine în valuri unduioase pe dinaintea ochilor lui. Era tare neplăcut şi-i venea greaţă. Avea acum o înfăţişare de încîntare prostească. De cîte ori voia să spună ceva, plescăia din buze şi mîrîia. Celkaş îl privea ţintă, îşi răsucea mustaţa şi zîmbea mereu ; deodată zîmbetul i se întunecă, parcă şi-ar fi amintit ceva.

Cîrciuma răsuna de strigătele beţivilor. Marinarul cel roşcovan adormise cu coatele pe masă.

— Hai să plecăm, zise Celkaş, ridicîndu-se.

Gavril încercă să se scoale, dar nu putu şi, înjurînd tare, rîse prosteşte, ca beţivii.

— Eşti beat criţă !, făcu Celkaş, aşezîndu-se din nou pe scaun, în faţa lui.

Gavril rîdea într-una privindu-şi stăpînul cu ochi tulburi. Celkaş se uita la el, dus pe gînduri. Vedea în faţa lui un om a cărui viaţă o prinsese în ghiara-i de lup. Se simţea în stare să-l întoarcă oricum i-ar fi plăcut. Putea să-l rupă în bucăţi ca pe o carte de joc, sau să-l ajute să-şi întemeieze o gospodărie trainică la ţară. Se simţea stăpînul lui şi gîndea că băiatul ăsta n-ar putea niciodată să golească pînă la fund un pahar ca cel pe care soarta i-l hărăzise lui... Pizmuia şi căina în acelaşi timp viaţa flăcăului ; îşi bătea joc de ea, totuşi se întrista la gîndul c-ar putea să mai încapă odată pe nişte mîini ca ale lui... Toate simţămintele i se contopiră într-o singură pornire de părinte şi de stăpîn. Îi părea rău de băiat, dar avea nevoie de el. Atunci Celkaş îl apucă de subţiori şi, împingîndu-l uşor cu genunchiul din spate, îl scoase în curtea cîr-

ciumii, unde-l lăsă jos, la umbra unei grămezi de lemne. Se aşeză şi el alături şi-şi aprinse luleaua. Flăcăul se mai răsuci puţin, îngînă ceva şi adormi.

III

— Ei, eşti gata ?, şopti Celkaş lui Gavril, care meşterea ceva la vîsle.

— Îndată ! Se mişcă furca lopeţii. Pot s-o bat o dată cu vîsla ?

— Nu-u ! Nu fă zgomot ! Apasă mai tare cu mîna deasupra că se înţepeneşte ea singură la loc.

Roboteau încet amîndoi, într-o barcă legată de pupa unui barcaz cu pînze, care făcea parte dintr-o flotilă de corăbii, încărcate cu doage de stejar şi de feluce mari turceşti, pline cu lemn de palmier, de santal şi cu buşteni groşi de chiparos.

Noaptea era întunecoasă şi nori zbîrliţi lunecau rînduri-rînduri pe cer. Marea era liniştită, neagră, grea ca uleiul şi răspîndea un miros umed şi sărat. Valurile fremătau prietenoase, lovindu-se de bordurile vapoarelor, de ţărm, şi legănînd uşor barca lui Celkaş. Cînd priveai de pe ţărm, se ridicau din mare, cît vedeai cu ochii, umbre întunecate de corăbii care-şi înfigeau în cerul nopţii catargele ascuţite, cu felinare colorate în vîrf. Luminile lor se oglindeau în apa ce părea semănată cu pete galbene care tremurau frumos pe catifeaua moale a valurilor negre şi fără luciu. Marea dormea somnul adînc şi sănătos al muncitorului trudit de munca grea de peste zi.

— Gata !, zise Gavril, afundînd vîslele în apă.

— Pornim !, şi cu o smucitură puternică a cîrmei, Celkaş împinse barca în mare, între două corăbii. Înaintau repede pe apa care, sub loviturile lopeţilor,

prindea un lustru albăstrui, fosforescent, şi lăsa o dîră lungă şi tremurătoare şerpuind în urma bărcii.

— Te mai doare capul ?, întrebă Celkaş, prietenos.

— Grozav !... Îmi vuieşte, parc-ar fi de tuci... Am să mi-l ud numaidecît cu apă.

— De ce ? Udă-ţi mai bine maţele, poate că aşa să te dezmeticeşti mai repede, şi-i întinse sticla.

— Oare ? Doamne-ajută !...

Bău, gîlgîind încetişor.

— Ho, măi ! Ajunge !, îl opri Celkaş.

Barca porni din nou, strecurîndu-se uşor şi fără zgomot printre corăbii... Deodată, ieşiră dintre nave, şi înaintea lor se deschise marea puternică şi nemărginită, pierzîndu-se în depărtarea albastră de unde se ridicau spre cer munţi de nori viorii şi albaştri, cu marginile galbene şi străvezii ; alţii erau verzui, ca marea iar alţii grei, ca de plumb, aruncau umbre apăsătoare şi mohorîte. Alunecau încet, contopindu-se ori depăşindu-se, îşi amestecau culorile şi formele, înghiţindu-se unii pe alţii. Apoi se desprindeau din nou cu alte contururi, mai măreţi şi mai întunecaţi... Învălmăşeală potolită a masei neînsufleţite era ca o prevestire. Părea că la capătul zării s-au îngrămădit puzderie de nori care se vor ridica mereu pe cer cu gîndul rău de a-l împiedica să mai lucească deasupra mării adormite, cu milioanele lui de ochi aurii — stelele de toate culorile, scînteietoare şi vii, a căror strălucire e scumpă oamenilor şi trezeşte în ei numai dorinţi curate.

— E frumoasă marea ?, întrebă Celkaş.

— Aşa şi aşa ! Dar mi-e cam frică pe mare, răspunse Gavril, lovind regulat şi puternic apa cu lopeţile. Valurile plescăiau încet sub izbiturile vîslelor lungi, răspîndind mereu o lumină blîndă şi albastră.

— Ţi-e frică ! Măi că prost mai eşti !..., bombăni Celkaş, în batjocură.

El, hoţul, iubea marea. Firea lui sălbatică şi clocotitoare, lacomă de viaţă nouă, nu se sătura niciodată să privească întinderea întunecată, fără zăgazuri, liberă şi măreaţă. Se simţi jignit primind asemenea răspuns la întrebarea dacă-i frumos ceea ce-i era foarte drag. Sta la pupă, despicînd apa cu cîrma şi privea liniştit înainte, cu dorul de a merge îndelung şi cît mai departe pe întinsul catifelat al mării.

Cînd era pe mare, un simţămînt cald de dărnicie îi cuprindea sufletul, curăţindu-l parcă de murdăriile vieţii. Celkaş preţuia lucrul ăsta şi-i plăcea să se simtă mai bun, aici, în împărăţia apelor şi a cerului, unde gîndurile despre viaţă îşi pierd totdeauna din asprime, iar viaţa însăşi nu mai are însemnătate... Răsuflarea mării adormite — vuiet uşor şi nedesluşit — pluteşte lin, noaptea, deasupra ei, linişteşte sufletul omului, şi domolindu-i pornirile rele, trezeşte în el vise înaripate...

— Da unde-i năvodul ?, întrebă pe neaşteptate Gavril, şi, cu o privire neliniştită, cercetă barca.

Celkaş tresări.

— Năvodul ? E la mine, la pupă.

Se ruşină însă că trebuie să-l mintă pe băiat şi-i păru rău de gîndurile şi de simţămintele pe care i le alungase cu întrebarea lui. Se înfurie şi simţi arsura bine cunoscută ce parcă-l frigea în piept şi-n gît. Porunci răstit şi neînduplecat :

— Ia ascultă, băiete, stai binişor la locul tău. Nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala. Te-am tocmit ca să vîsleşti, aşa că vîsleşte ! Dar vai de capul tău dacă nu-ţi ţii gura. M-ai înţeles ?

Barca se zgudui şi se opri o clipă. Vîslele se afundară în apă, înspumînd-o, iar Gavril începu să se sucească neliniştit, pe bancă.

— Vîsleşte !

O înjurătură grosolană răsună în văzduh. Băiatul apucă iar lopeţile. Barca, speriată parcă, porni repede, spintecînd zgomotos apa în zmucituri.

— Mai lin !...

Şi se ridică puţin, fără să lase cîrma din mînă, pironindu-şi ochii reci pe faţa palidă a băiatului. Încovoiat şi aplecat înainte, Celkaş semăna cu o pisică ce sta gata să se arunce asupra prăzii. Scrîşnea din dinţi cu răutate.

— Cine strigă acolo ?, se auzi un glas aspru pe mare.

— Hai ! Da vîsleşte odată, diavole !... Nu fă zgomot !... Că te omor ca pe un cîine ! Dă-i drumul !... Una, două ! Dacă scoţi o vorbă, te sfîşii !..., şuieră Celkaş.

— Maica ta, Hristoase..., şopti Gavril, tremurînd de spaimă şi de trudă.

Barca se întoarse lin şi porni înapoi spre port, unde luminile felinarelor alcătuiau un grup pestriţ, în care se zăreau catargele.

— Hei, cine zbiară acolo ?, răsună iar.

Glasul venea acum mai de departe decît întîia oară. Celkaş se linişti.

— Chiar tu zbieri !, şuieră el în partea dinspre care se auzea strigătul, apoi se întoarse spre Gavril, care murmura într-una o rugăciune :

— Ai avut noroc, măi frate ! Dacă dracu' cela s-ar fi luat după noi, erai pierdut ! Mă-nţelegi ? Te aruncam peştilor !

Auzindu-l vorbind liniştit şi chiar prietenos, Gavril, care mai tremura încă de frică, se rugă de el :

— Ascultă, dă-mi drumul ! Pentru numele lui Dumnezeu, coboară-mă, te rog, undeva la mal. Valeu, valeu ! Sînt pierdut ! Fie-ţi teamă de Dumnezeu şi dă-mi drumul ! Ce-ai cu mine ? Nu pot să fac una ca asta !... N-am făcut niciodată asemenea treburi...

Acuma-i întîia oară... Doamne, Dumnezeule ! Am să pier. De ce m-ai înşelat ? E păcat mare... Îţi pierzi sufletul !... Ce mai îndeletniciri !...

— Cum, ce îndeletniciri ? !, se răsti Celkaş. Hai, vorbeşte. Adică ce fel de îndeletniciri ?

Spaima băiatului îl înveselea şi-i părea bine că el, Celkaş, e un om aşa de temut.

— Îndeletniciri necurate, frate !... Dă-mi drumul, pentru numele lui Dumnezeu ! Ce-ai cu mine ?... Hai, dragul meu...

— Taci odată ! Dacă n-aş fi avut nevoie de tine nu te luam. M-ai înţeles ? Acuma taci !

— Doamne !, oftă Gavril.

— Hai, nu mai scînci !, i-o curmă celălalt.

Băiatul însă nu se mai putea stăpîni şi plîngea, gemea încetişor, îşi sufla nasul, se sucea pe bancă, dar vîslea voiniceşte, cu deznădejde. Barca înainta ca o săgeată. Umbrele întunecate ale vaselor se iviră din nou în faţa lor şi barca se pierdu printre ele, învîrtindu-se ca o sfîrlează prin fîşiile înguste de apă dintre bordurile vaselor.

— Ascultă, măi, dacă te întreabă cineva ceva, să taci din gură, dacă vrei să mai trăieşti ! M-ai înţeles ?

— Aoleu !..., oftă Gavril deznădăjduit, răspunzînd poruncii lui aspre şi adăugă cu amărăciune : Vai de mine, m-am nenorocit !...

— Nu te mai văicări atîta !, şopti ameninţător Celkaş.

Auzindu-i şoapta, Gavril îşi pierdu cu totul puterea de a mai înţelege şi încremeni, cuprins de presimţirea rece a unei nenorociri. Afunda, fără să-şi dea seama, vîslele în apă, se apleca îndărăt, le scotea, apoi le afunda din nou, privindu-şi într-una opincile.

Valurile trezite din somn vuiau trist şi înfricoşător. Iată şi portul... Dincolo de zidul lui de granit se au-

zeau glasuri de oameni, plescăit de apă, cîntece şi fluierături ascuţite.

— Opreşte !, şopti Celkaş. Lasă lopeţile ! Sprijină-te cu mîinile de zid ! Nu fă zgomot, diavole !...

Ţinîndu-se cu mîinile de piatra udă a zidului, Gavril trase barca de-a lungul acestuia ; înaintau în linişte, iar bordul aluneca pe mîzga ce acoperea pietrele.

— Stai ! Dă-mi lopeţile ! Dă-le-ncoa ! Unde ţi-e buletinul ? În traistă ? Dă-mi şi traista ! Hai, dă-mi-o mai repede ! Asta ca să n-o ştergi, băieţele... Acuma nu mai ai încotro. Fără lopeţi tot mai puteai să-ţi iei tălpăşiţa, dar fără buletin n-ai să îndrăzneşti. Aşteaptă-mă aici ! Şi bagă de seamă : dacă strigi cumva, nu scapi de mine nici în fundul mării.

Pe urmă se agăţă cu mîinile de ceva, se avîntă deodată în aer şi se făcu nevăzut dincolo de zid.

Gavril tresări... Totul se petrecuse foarte repede. Simţi că-i piere frica şi simţămîntul apăsător pe care-l încercase în faţa hoţului uscăţiv şi mustăcios !... Acum, să fugă !... Se uită în jur, răsuflînd uşurat. La stînga lui, se înălţa cheresteaua neagră a unui vapor fără catarge, ca un sicriu uriaş, gol,... Fiecare izbitură a valurilor în pereţii lui stîrnea un ecou înăbuşit ce semăna cu un oftat adînc. La dreapta, se ridica deasupra apei zidul de piatră al digului, ca un şarpe rece şi nemişcat. În spatele lui, se vedeau nişte carene negre, iar în faţă, în spaţiul dintre zid şi bordul acestui sicriu, era marea, tăcută, pustie, cu nori negri deasupra ei. Erau nori mari, grei, înfricoşător de întunecaţi, care se mişcau încet, gata să strivească lumea sub povara lor. Totul era rece, negru, înfiorător. Gavril se înfricoşă : o frică mai grozavă decît cea pe care i-o trezise Celkaş ; îi strîngea pieptul cu putere, făcîndu-l ghem şi ţintuindu-l îngrozit pe banca bărcii...

Era linişte în jur. Nici un zgomot, afară de oftatul apei. Norii alunecau pe cer tot aşa de încet şi de trist ca mai înainte ; alţii se ridicau din mare, şi, privind cerul puteai crede că şi el e tot o mare, dar o mare furioasă, plutind răsturnată deasupra celei adevărate, acum somnoroasă, liniştită şi netedă. Norii semănau cu nişte valuri care cu crestele lor unduioase şi înspumate, parcă voiau să se reverse peste pămînt. Mai semănau şi cu nişte prăpăstii, din care vîntul parc-ar fi smuls valurile abia stîrnite şi încă neacoperite de spuma verzuie a mîniei.

Gavril se simţea copleşit de frumuseţea şi de tăcerea înspăimîntătoare, şi-şi aştepta cu nerăbdare stăpînul. Ce-ar fi să nu se mai întoarcă ?!... Timpul trecea încet, mult mai încet decît norii pe cer... De la o vreme, tăcerea se făcu tot mai înfiorătoare... Dar iată că, dincolo de zidul digului, se auzi, în sfîrşit, un foşnet şi o şoaptă. Gavril crezu că moare de frică...

— Hei, dormi, mă ? Na, ţine !... Fii cu băgare de seamă ! zise Celkaş cu glas înăbuşit.

Ceva pătrat şi greu se lăsa de pe zid. Gavril îl luă şi-l puse în barcă. Apoi urmă alt balot la fel. Pe urmă, trupul lung şi deşirat al lui Celkaş se întinse de-a lungul zidului. La sfîrşit se iviră vîslele şi traista lui Gavril, care-i căzu la picioare ; Celkaş se aşeză la cîrmă, răsuflînd din greu.

Celălalt îl privea, zîmbind mulţumit şi sfios.

— Eşti obosit ?, întrebă el.

— Ba bine că nu ! Şi-acum, vîsleşte zdravăn ! Cît poţi mai tare ! Te alegi şi tu, frate, cu un cîştig bun ! Treaba-i pe jumătate făcută. Trebuie doar să ne mai strecurăm pe sub ochii diavolilor ceia, şi pe urmă îţi primeşti plata şi te poţi întoarce la Maşka ta. Desigur ai şi tu o Maşka ? Ei, băiete, n-auzi ?

— Nu, n-am !

Gavril vîslea din răsputeri. Pieptul i se umfla ca nişte foale, iar braţele se încordau ca nişte arcuri de oţel. Marea fremăta sub barcă şi dîra albastră pe care o lăsa în urma ei se mai lăţea. Gavril era asudat leoarcă dar vîslea din răsputeri. Trecuse de două ori în noaptea asta printr-o spaimă groaznică, şi se temea să nu i se mai întîmple o dată aşa ceva. Nu dorea decît un singur lucru : să isprăvească mai repede munca asta blestemată, să tragă la ţărm şi să scape cît mai curînd de omul ăsta, înainte de a fi omorît de el sau băgat la puşcărie din pricina lui. Se hotărî să nu-i mai vorbească de loc, să facă tot ce-i va porunci, şi, dacă va izbuti să scape cu bine de el, să dea chiar a doua zi un acatist sfîntului Nicolai, făcătorul de minuni. Pufăia ca o maşină de aburi, tăcea şi din cînd în cînd se uita cu coada ochiului la Celkaş.

Iar Celkaş, aplecîndu-şi înainte trupul uscăţiv şi lung, ca o pasăre cînd îşi ia zborul, cerceta cu ochi de uliu întunericul din faţa bărcii şi adulmeca, umflîndu-şi în vînt nările nasului coroiat. Cu o mînă ţinea strîns cîrma, iar cu cealaltă îşi răsucea mustaţa, care i se mişca într-una din pricina zîmbetelor ce-i strîmbau buzele subţiri. Celkaş era mulţumit de isprava lui, mulţumit de sine şi de băiat, pe care-l îngrozise pînă într-atîta, încît ajunsese robul său. Văzînd cum se străduia Gavril, i se făcu milă şi încercă să-l îmbărbăteze.

— Hei, ascultă !, începu el încet, surîzînd, zici c-ai tras o spaimă straşnică ?

— N-nu-i nimic !, oftă celălalt şi sughiţă.

— Acuma nu-i nevoie să mai vîsleşti aşa de tare. S-a isprăvit. Printr-un singur loc trebuie să ne mai strecurăm... Odihneşte-te puţin...

Gavril se opri, supus, îşi şterse cu mîneca sudoarea de pe frunte şi afundă iar lopeţile.

— Vîsleşte mai încet. Să nu clipocească apa. Trebuie să mai trecem printr-o poartă... Încet... Pe aici se întîmplă să dai de oameni curioşi. Numai ce te pomeneşti că deodată se şi joacă cu arma. Îţi fac un cucui în frunte de nu mai scoţi o vorbă.

Barca se furişa acum, aproape fără zgomot. Doar stropi albaştri picurau de pe lopeţi şi, în locul unde piereau în mare, rămînea, cîteva clipe, o pată albastră. Noaptea era tot mai întunecoasă şi mai tăcută. Cerul nu mai semăna cu marea tulburată : norii se răspîndiseră şi-l acopereau cu o pînză netedă şi grea, care se lăsase în jos, nemişcată, pînă aproape de apă. Marea era mai liniştită, mai neagră, mai tare mirosul ei sărat şi cald. Acum nu mai părea aşa de largă.

— Ah, de-ar ploua !, şopti Celkaş. Atunci am trece uşor, ca după o perdea.

La stînga şi la dreapta bărcii, se iviră din apa întunecată nişte umbre ca nişte clădiri : erau şlepuri înţepenite pe loc, şi tot întunecate. Pe unul din ele se mişca o lumină ; cineva umbla cu un felinar aprins. Marea mîngîia bordurile vaselor şi mugea rugător şi înăbuşit, iar ele îi răspundeau ca un ecou sonor şi rece, parcă s-ar fi certat, împotrivindu-i-se.

— Post de pază !..., şopti Celkaş aşa de încet, încît deabia se auzi.

Din clipa în care-i poruncise lui Gavril să vîslească mai încet, băiatul fu iar cuprins de-o încordare înfrigurată. Se apleca înainte în beznă şi i se părea că se lungeşte iar oasele şi muşchii i se destind cu o durere înăbuşită ; capul îi ardea, plin de un singur gînd, pielea de pe spate i se încreţea, iar în picioare parcă i se înfigeau ace ascuţite şi reci. Ochii îl dureau din pricina sforţării pe care o făcea ca să străpungă întunericul, de unde se aştepta mereu să se ridice cineva şi să-i strige : „Staţi ! Hoţii !..."

Acum, cînd Celkaş îi şopti : „Paza !" Gavril tresări ; îl trecu un fior ascuţit şi arzător, biciuindu-i nervii încordaţi. Îi venea să ţipe, să cheme, să strige după ajutor... Deschise gura şi se săltă puţin pe bancă, scoţîndu-şi pieptul în afară şi trăgînd aer cînd, deodăta, cuprins de o groază care-l plezni ca un bici, închise ochii şi căzu de pe bancă.

... La orizont, un paloş de foc, cu flacără albăstruie, se ridică din apa neagră a mării, şi înaintă pînă în faţa bărcii. Se ridică tot mai mult spintecînd bezna şi atingînd cu vîrfu-i norii de pe cer, apoi se întinse pe pieptul mării ca o fîşie lată, albastră ; sumedenie de vase negre, tăcute şi nevăzute, învăluite pînă atunci în negura deasă a nopţii se iviră din întuneric, cuprinse în raza strălucitoare a paloşului de foc. Parc-ar fi stat multă vreme în fundul mării, aruncate acolo de o furtună puternică iar acum se ridicaseră la porunca paloşului, făurit de duhul mării, ca să cerceteze cerul şi tot ce se găseşte la suprafaţa apei... Parîmele, încolăcite în jurul catargelor, păreau nişte alge agăţătoare ieşite din fundul mării odată cu uriaşii întunecaţi, prinşi în plasa lor. Paloşul albastru şi înfricoşător se înalţă iarăşi din adîncurile mării, străluci puternic, spintecă noaptea, apoi căzu din nou, în altă parte. Şi acolo se iviră din întuneric o mulţime de alte nave pe care pîn-atunci nu le văzuseră.

Barca lui Celkaş se opri şi se legănă ca mirată deasupra apei. Gavril sta întins în fundul ei, acoperindu-şi faţa cu mîinile, iar Celkaş îl împingea cu piciorul, şuierînd furios, dar încet :

— Prostule, e crucişătorul vămii. Ăsta-i un felinar electric !... Scoală-te, tîmpitule ! Or s-arunce lumină şi asupra noastră !... Din vina ta ne curăţăm amîndoi !... Haide odată !...

În sfîrşit, cînd Celkaş îl lovi mai tare cu tocul cizmei în spate, băiatul sări ars, fără să deschidă însă

ochii, se aşeză pe bancă şi, apucînd lopeţile pe dibuite, porni iar barca.

— Nu fă zgomot, că te omor ! Încet... Al dracului tîmpit ! De ce te-ai speriat ? Nu-i decît un felinar, boule !... Mai încet cu lopeţile, diavole !... Ei urmăresc contrabandiştii. Pe noi nu ne mai pot prinde, că s-au îndepărtat prea mult. Nu te teme că de acuma n-or să ne mai înhaţe... Celkaş se uită biruitor în jurul său...

— Gata, am scăpat !... Mare noroc mai ai, prostule !...

Gavril vîslea tăcut, răsufla greu şi se uita cu coada ochiului, spre partea de unde se tot ridica şi se cobora paloşul de foc. Nu putea crede că nu-i decît un felinar, cum îl încredinţa Celkaş. Lumina albastră şi rece, care spinteca bezna, făcînd să scînteieze marea cu luciri argintii, era pentru el ceva de neînţeles şi fu iar ca hipnotizat de o frică sfîşietoare. Vîslea ca o maşină, se făcea ghem, aşteptînd parcă o lovitură de sus. Nu mai avea nici o dorinţă. Sufletu-i era pustiit. Încercările prin care trecuse toată noaptea nimiciseră tot ce mai rămăsese omenesc în el.

Celkaş triumfa. Nervii lui, obişnuiţi cu primejdiile, se destinseră. Mustaţa i se mişca de plăcere şi ochii îi străluceau. Se simţea în largul său ; fluierînd printre dinţi, trăgea adînc în piept aerul umed al mării, se uita în juru-i, zîmbea binevoitor cînd privirea i se oprea asupra flăcăului.

Se iscă un vînt trezind marea care începu să freamăte uşurel. Norii se mai subţiară, erau mai străvezii, dar acum acopereau tot cerul şi cu toate că vîntul, încă slab, se plimba nestingherit pe deasupra apei, stăteau nemişcaţi ca şi cum s-ar fi lăsat în voia unor gînduri triste şi cenuşii.

— Hai, vino-ţi în fire ! Parcă ţi-a scos cineva sufletul din tine şi-ai rămas numai un sac de oase !

Acuma gata, s-a isprăvit, m-auzi ?!

Gavril se bucură s-audă un glas de om, deşi nu era decît al lui Celkaş.

— Aud, zise el încet.

— Ei, aşa da, moliîule !... Treci tu la cîrmă şi lasă-mă pe mine să vîslesc. Te pomeneşti c-ai obosit!

Băiatul se supuse maşinal. În timp ce-şi schimbau locurile, Celkaş se uită la faţa lui şi, văzîndu-l că nu se poate ţine pe picioare, i se făcu şi mai mare milă de el. Îl bătu pe umăr :

— Hai, hai, nu te mai teme ! Ai cîştigat parale bune. Am să te plătesc cu dărnicie. Vrei o bumaşcă de douăzeci şi cinci de ruble ?

— Nu-mi trebuie nimic. Vreau doar s-ajung la ţărm...

Celkaş dădu din mîini, scuipă în palme şi prinse a vîsli, aruncînd lopeţile departe, înapoi, cu braţele-i lungi.

Marea se trezea. Zburda, făcînd valuri mici pe care le tivea cu ciucuri de spumă, le rostogolea unul peste altul şi le spulbera în stropi mărunţi. Spuma se topea, clipocind uşor, ca şi cum ar fi oftat. De jur împrejur văzduhul fremăta plin de armonie. Întunericul părea mai viu.

— Ia spune-mi, începu Celkaş, nu-i aşa că dacă te-ntorci la tine în sat, te-nsori, te-apuci să ari pămîntul, să semeni grîu, nevastă-ta îţi face copii, pîinea nu-ţi ajunge. Şi ai să trudeşti din greu toată viaţa... Plăcere-i asta ?

— Mde, plăcere !, răspunse celălalt sfios şi tresări.

Vîntul spărsese ici-colo norii şi, printre ei, se vedeau petice de cer albastru cu cîte o stea-două ; se oglindeau în marea care zburda, şi, săltînd pe valuri, ba piereau în beznă, ba străluceau din nou.

— Cîrmește la dreapta !, porunci Celkaș. Ajungem îndată. Da... Gata ! Bună ispravă ! Vezi tu, așa-i treaba asta. Într-o singură noapte, cîștigi o jumătate de mie.

— O jumătate de mie ? !, îngăimă băiatul, cu neîncrede, dar se sperie îndată și întrebă repede, împingînd cu piciorul baloturile din barcă : Da' ce-i acolo ?

— Lucruri scumpe. Dac-aș ține la preț, aș lua peste o mie de ruble. Dar eu nu mă lăcomesc... Îs dibaci, nu-i așa ?

— De..., făcu Gavril cu glas tărăgănat. De-aș avea și eu așa ceva, oftă el, amintindu-și deodată de satul lui, de gospodăria-i sărăcăcioasă, de mamă-sa și de tot ce-i era scump, dar acum așa de departe de el, și pentru care plecase după lucru și se chinuise atîta în noaptea asta. Îl năpădi un val de amintiri din satul lui, care începe în povîrnișul rîpos al unui deal și se întinde spre rîu pînă la un crîng de mesteceni, de sălcii, de scoruși și de mălini...

— Ah ! Ce bine-ar fi !..., oftă el iar, cu tristețe.

— Ehei, cred și eu !... Te-ai sui numaidecît în tren, să te-ntorci acasă... Și cum te-ar mai iubi fetele din sat ! Ai putea să iei pe oricare din ele ! Ți-ai face casă — adică pentru casă tot nu ți-ar ajunge banii...

— Așa-i... Pentru casă-i prea puțin. Lemnu-i scump la noi.

— Nu-i nimic. Ți-ai drege casa veche. Cal ai ?

— Cal ? Am unul, da-i tare bătrîn.

— Ți-ai cumpăra altul. Un cal bun ! Vacă... oi... păsări, ai ?

— Nu mă mai întreba ! Doamne, Dumnezeule, cum aș mai duce-o !

— Da, frate, n-ai duce-o tocmai rău... mă cam pricep și eu la astea. Am avut și eu odată gospodărie... Tata era poate cel mai bogat om din sat...

Celkaș vîslea încet. Barca sălta ușor pe valurile care se izbeau jucăușe de marginea ei și abia înainta pe

marea întunecată, ce zburda tot mai voioasă. Amîndoi visau, legănîndu-se pe apă şi privind duşi pe gînduri în jur. Celkaş începu să vorbească flăcăului despre satul lui, ca să-l îmbărbăteze şi să-l liniştească. Mai întîi povesti zîmbind pe sub mustaţă; dar pe urmă, răspunzîndu-i la întrebări şi înşirîndu-i bucuriile vieţii de la ţară, care pe el îl dezamăgiseră de mult, şi le uitase cu totul, amintindu-şi-le abia acum, se lăsă în voia lor încetul cu încetul şi, în loc să-l întrebe pe Gavril despre satul şi treburile lui, se pomeni că-i istoriseşte el însuşi, fără să-şi dea seama:

— Cel mai bun lucru în viaţa săteanului e libertatea! Eşti stăpîn pe tine. Casa ta, chiar de nu face nici două parale, măcar e casa ta. Ai numai un petic de pămînt, dar e al tău!... Eşti domn pe pămîntul tău!... Eşti cineva... Poţi cere oricui să-ţi poarte respect... Nu-i aşa?, încheie Celkaş cu înflăcărare.

Flăcăul îl privea cu luare-aminte şi se însufleţea şi el. Şi, pe cînd celălalt vorbea, uită cu cine are-aface, închipuindu-şi că-n faţa lui sta un ţăran, legat ca şi el pe veci de pămînt, prin sudoarea multor generaţii şi prin aceleaşi amintiri din copilărie, un ţăran care se dezlipise de bună voie de pămînt şi de grijile lui primindu-şi acum pedeapsa cuvenită pentru această despărţire.

— Ai dreptate, frate, ai mare dreptate! Ia te uită la tine: ce eşti tu fără pămînt? Pămîntul e ca o mamă, nu poţi să te desparţi multă vreme de el.

Celkaş se trezi brusc din visuri.... Simţi iar în piept arsura care-l apuca, oridecîteori, el, viteazul nesocotit, era jignit în mîndria lui, mai cu seamă de vreunul care n-avea nici o trecere în ochii lui.

— Ce tot trăncăneşti?, se răsti el mînios. Poate crezi cumva c-am vorbit cu tot dinadinsul?... Nici prin gînd să-ţi treacă una ca asta!

— Măi, da' ciudat mai eşti !... zise Găvril, cuprins iar de sfială. Ce, parc-am vorbit anume despre tine ? ! Ca tine mai sînt o mulţime ! Cîţi oameni nenorociţi nu-s pe lume !... Şi fără nici un căpătîi !...

— Treci la vîsle, măgarule !, porunci aspru Celkaş, abia stăpînindu-şi valul de înjurături care-i veneau pe limbă.

Îşi schimbară din nou locurile şi, cînd Celkaş păşi la cîrmă, peste baloturi, simţi dorinţa arzătoare de-al îmbrînci pe flăcău în apă.

Vorba încetase, dar, deşi Gavril tăcea, Celkaş se mai gîndea încă la viaţa de la ţară... Furat de amintiri uită să cîrmească barca pe care curentul o întorsese în largul mării. Valurile parcă înţelegeau că barca asta îşi pierduse ţinta şi-o săltau din ce în ce mai sus, jucîndu-se uşor cu ea şi strălucind sub lopeţi cu lumina lor blîndă şi albastră. Pe dinaintea lui Celkaş se perindau acum, cu repeziciune, icoanele trecutului îndepărtat, despărţit de prezent, prin zidul celor unsprezece ani de viaţă de golan. Se văzu iar copil, îşi văzu satul, pe maică-sa, o femeie grasă, rumenă la faţă, cu ochii cenuşii, blajini. Îl văzu pe taică-său, un uriaş cu barbă roşcată, şi cu înfăţişare aspră. Se văzu logodit : îşi văzu soţia, vesela şi durdulia Anfisa, cu ochi negri şi părul împletit într-o coadă lungă ; se văzu apoi soldat chipeş din gardă ; îşi revăzu tatăl, dar de rîndul ăsta albit şi încovoiat de muncă şi pe mamă-sa, gîrbovită, cu faţa plină de zbîrcituri ; îşi aminti ce mîndru era taică-său faţă de tot satul, cînd i se întorsese din armată Grigori al lui, soldat voinic, frumos, sprinten şi mustăcios... Amintirile, biciul celor nenorociţi, dau viaţă pînă şi pietrelor din trecut şi picură miere chiar şi-n otrava băută cîndva, odinioară...

Celkaş se simţea învăluit de o adiere dulce şi prietenoasă ce venea dintr-un trecut frumos, şi-i aducea în urechi cuvintele de mîngîiere ale maică-si şi vorba

cumpătată a tatălui său, ţăranul înstărit. Mai auzea încă nenumărate alte zvonuri de viaţă uitate şi parcă adulmeca mireasma pămîntului dezgheţat de curînd şi abia acoperit cu mătasea de smaragd a grîului de toamnă... Se simţea singur, smuls şi aruncat pentru totdeauna din făgaşul vieţii în care se plămădise sîngele care-i curgea în vine.

— Ei, încotro mergem ?, întrebă deodată Gavril.

Celkaş tresări şi se uită repede împrejur cu o privire de animal de pradă.

— La dracu ! Ian te uită unde ne-a dus curentul !... Afundă vîslele mai adînc...

— Te-au furat gîndurile ?, întrebă iar Gavril, zîmbind.

— Sînt obosit...

— Şi zici că acuma n-au să ne mai prindă cu astea ?, spuse Gavril atingînd baloturile cu piciorul.

— N-avea nici o grijă. Le predau îndată şi primesc banii pe ele...

— Cincisute de ruble ?

— Pe puţin.

— De, ăştia-s bani, nu glumă ! Ehei ! Să-i am eu, nenorocitul de mine !... Ce n-aş face eu cu ei !...

— La ţară ?

— De bună seamă ! Îndată ce...

Gavril se lăsă purtat pe aripile visurilor. Celkaş tăcea. Mustăţile-i atîrnau în jos, ochii i se adînciseră în fundul capului, pierzîndu-şi strălucirea şi era ud leoarcă pe partea dreaptă a trupului stropită de valuri. Înfăţişarea lui de animal de pradă parcă se mai îmblînzise prin tristeţea şi umilinţa, care se puteau citi pînă şi-n cutele cămăşii lui murdare.

Celkaş cîrmi brusc barca şi o îndreptă spre ceva negru care ieşea din apă.

Cerul se acoperise iar cu nori şi se porni ploaia. Stropii mici şi calzi băteau voioşi în crestele valurilor.

— Stai ! Mai încet !, porunci Celkaş.

Barca se izbi cu prora de un barcaz.

— Nu cumva s-au culcat diavolii ?... bombăni Celkaş, agăţîndu-se de frînghiile care atîrnau de-a lungul vasului. Uite că plouă. Nu putea să înceapă mai devreme ? Hei ! Ascultă !...

— E Ţelkaş ?, se auzi de sus un glas subţire şi dulce.

— Hei, lasă scara-n jos.

— Calimera [1], Ţelkaş !

— Lasă scara-n jos, drac împieliţat, răcni Celkaş.

— Bre, da rău mai eşti astăzi... Aoleu !

— Urcă-te, băiete, zise Celkaş tovarăşului său.

O clipă mai tîrziu erau amîndoi pe punte unde trei matahale negre şi bărboase vorbeau repede o limbă ciudată, sîsîitoare şi se uitau peste bord în barca lui Celkaş. A patra matahală, înfăşurată într-o manta lungă, se apropie de Celkaş şi-i strînse mîna în tăcere ; apoi îl măsură bănuitor pe Gavril din cap pînă-n picioare.

— Să-mi faci rost de bani, pe mîine dimineaţă ! spuse scurt Celkaş. Acuma mă duc să mă culc. Haide, Gavril ! Nu ţi-e foame ?

— M-aş culca..., răspunse Gavril. Cinci minute mai tîrziu sforăia, iar lîngă el Celkaş, cufundat în gînduri, încerca o cizmă, scuipînd într-o parte şi fluiera jalnic printre dinţi. Pe urmă, se lungi alături de flăcău, încrucişîndu-şi mîinile sub cap şi mişcîndu-şi mustăţile stufoase.

Barcazul se legăna uşor pe valurile jucăuşe. Grinzile scîrţîiau tînguitoare, ploaia cădea încet pe punte

[1] Bună ziua.

şi valurile fremătau, izbindu-se de borduri... Totul era trist. Parcă era cîntecul de leagăn al unei mame care nu mai nădăjduia în fericirea fiului ei...

Celkaş ridică puţin capul, rînjindu-şi dinţii, se uită în jurul său şi, după ce mai şopti nu ştiu ce, se culcă... Cum sta întins şi cu picioarele depărtate semăna cu un foarfece mare.

IV

Celkaş se trezi cel dintîi, privi cu teamă în jurul lui, dar se linişti numaidecît şi se uită la Gavril care mai dormea. Flăcăul sforăia încet, iar faţa-i copilărească, sănătoasă pîrlită de soare zîmbea prin somn. Celkaş oftă şi dispăru pe scara îngustă de frînghie. Prin gura calei se vedea o bucată de cer plumburiu. Era lumină, dar o lumină tristă şi cenuşie ca de toamnă.

Se înapoie abia după două ceasuri. Obrazu-i era roşu şi mustăţile răsucite ştrengăreşte în sus. Purta cizme bune, înalte, bluză şi pantaloni de piele şi semăna cu un vînător. Hainele de pe el erau vechi, dar încă în bună stare, şi-i veneau bine. Aşa îmbrăcat, părea şi mai lat în spate, oasele nu i se mai vedeau şi avea o înfăţişare îndrăzneaţă.

— Hai, ţîncule, scoală-te !..., îl trezi el pe Gavril, împingîndu-l cu piciorul.

Băiatul sări ars şi, nerecunoscîndu-l îndată, îl privi speriat, cu ochi buimăciţi. Celkaş rîse în hohote.

— Te-ai înţolit !..., zise în sfîrşit Gavril, zîmbindu-i cu toată gura. Te-ai făcut boier !

— Aşa merge, repede, la noi. Măi, da sperios mai eşti ! De cîte ori ai crezut că mori astă noapte ?

— Ia gîndeşte şi tu ! Era doar întîia oară ! Puteam să mă nenorocesc pe toată viaţa !

— Şi-ai mai merge o dată acolo ?
— Încă o dată ?... De, ştiu şi eu ?... Atîrnă de cîştig...
— Pentru două bumăşti de o sută ?
— Pentru două sute de ruble, vrei să spui ? Poate c-aş mai merge...
— Stai ! Şi dacă te nenoroceşti ?
— Da poate că nu mă nenorocesc, zîmbi băiatul şi Celkaş rîse voios.
— Ei, gata ! Am glumit destul ! Acum plecăm la ţărm...
Iată-i din nou în barcă. Celkaş e la cîrmă. Gavril vîsleşte. Deasupra lor, cerul cenuşiu, înourat ; marea tulbure, verzuie, se hîrjoneşte cu barca, săltînd-o zgomotos pe valurile deocamdată mici care aruncă-n ea stropi săraţi şi voioşi. În zare, drept înaintea lor se vede fîşia galbenă a ţărmului nisipos, iar în urmă se întinde marea brăzdată de valuri cu creste albe şi spumegînde. În depărtare, se văd nave multe ; la stînga e o pădure întreagă de catarge şi casele albe, îngrămădite, ale unui oraş. Dintr-acolo se revarsă înspre mare un vuiet înăbuşit care, împreună cu freamătul valurilor, dă o muzică frumoasă şi răsunătoare... Un văl subţire de ceaţă cenuşie le învăluie pe toate, încît par şi mai îndepărtate...
— Grozavă furtună o să fie diseară, zise Celkaş, arătînd cu capul spre mare.
— Furtună ?, întrebă Gavril, despicînd valurile cu lopeţile. Era ud din cap pînă-n picioare de stropii pe care vîntul îi împrăştia în toate părţile.
— Fireşte !..., întări Celkaş.
Flăcăul îl privi iscoditor...
— Ei, cît ţi-au dat ?, întrebă el, văzînd că celălalt n-avea de gînd să înceapă vorba.
— Uite !, făcu Celkaş, scoţînd banii din buzunar şi întinzîndu-i spre Gavril.

Văzînd bumăştile pestriţe, deodată totul începu să-i joace pe dinaintea ochilor.

— Aoleu ! Şi eu care credeam că minţi numai !... Cît e aici ?

— Cinci sute patruzeci de ruble !

— Straşnic lucru..., şopti Gavril, urmărind cu o privire lacomă cele cinci sute patruzeci de ruble, pe care Celkaş le vîrî iar în buzunar. Aoleu ! De-aş avea şi eu atîţia bani.. zise el, oftînd din greu, parcă l-ar fi apăsat ceva.

— O să facem chef, băiete !, strigă Celkaş încîntat. Hei, ce mai chef o să fie ! Să nu crezi cumva că te trag pe sfoară !... Îţi plătesc patruzeci de ruble ! Eşti mulţumit ? Vrei să ţi le dau chiar acuma ?

— Dacă nu te superi... Eu le primesc !

Flăcăul tremura de nerăbdare şi simţea că-l roade ceva chinuitor la inimă.

— Auzi, caraghiosul dracului ! „Le primesc !" Primeşte-le, frate, cum de nu, chiar te rog. Te rog foarte mult, primeşte-le ! Nici nu ştiu ce să mai fac cu atîţia bani ! Scapă-mă de ei şi primeşte-i ! Na !

Celkaş întinse lui Gavril cîteva bumăşti. El le luă cu o mînă tremurătoare, lăsă vîslele şi-şi băgă banii în sîn, închizînd ochii cu lăcomie şi răsuflînd adînc, parc-ar fi băut ceva care-l ardea în piept. Celkaş se uita la el cu un zîmbet batjocoritor. Pe urmă, băiatul apucă iar lopeţile şi vîsli neliniştit şi repede, lăsînd ochii în jos, ca şi cum s-ar fi temut. Umerii şi urechile îi tremurau nervos.

— Măi, da lacom mai eşti !... Asta nu-i bine... Şi mă mir... Doar eşti ţăran..., zise Celkaş dus pe gînduri.

— Ce nu poţi face cu banii ăştia !, spuse Gavril cuprins deodată de o însufleţire pătimaşă. Apoi se opri, vrînd parcă să-şi ajungă din urmă gîndurile şi să-şi prindă cuvintele din zbor ; începu să vorbească

despre viaţa din sat cînd ai, sau n-ai bani. Cu bani ai onoruri, belşug, veselie !...

Celălalt asculta cu luare aminte, adîncit în gînduri, cu faţa gravă şi cu ochii pe jumătate închişi. Din cînd în cînd, zîmbea mulţumit.

— Am ajuns !, îl opri Celkaş.

Un val săltă barca şi o aruncă uşor pe nisip.

— Ei, frate, s-a isprăvit. Trebuie să tragem barca mai departe, ca să n-o ia apa. O să vie cineva după ea. Şi acum să ne luăm rămas bun !... De aici, sînt vreo opt verste pînă la oraş. Te-ntorci acolo ?

Un zîmbet blajin, dar şiret, îi juca pe faţă ; se vedea că pusese la cale ceva tare plăcut pentru el, dar neprevăzut pentru Gavril. Îşi băgă mîna în buzunar, făcînd să foşnească bumăştile.

— Nu... nu mă duc... vreau să... Flăcăul se înăbuşea, parcă-l strîngea ceva de gît.

Celkaş se uită la el.

— Ce ţi-e mă ?

— Nimic... Gavril însă făcea feţe-feţe şi sta nehotărît în loc ; îi venea să se năpustească asupra lui Celkaş, dar se stăpînea, cuprins parcă de altă dorinţă, care i se părea şi mai greu de îndeplinit.

Celkaş nu se mai simţea în largul său, văzîndu-l atît de întărîtat. Aştepta să vadă ce întorsătură va lua tulburarea aceasta.

Gavril începu să rîdă ciudat, un rîs care semăna a plîns. Lăsă capul în jos. Celkaş nu-i vedea faţa, ci numai urechile, care ba se înroşeau, ba se îngălbeneau.

— Du-te dracului !, strigă el, dînd din mînă. Ce, te-ai amorezat de mine ? Stai şi te fandoseşti ca o fată mare. Sau poate că nu-ţi vine să te mai desparţi de mine ? Hai, ţîncule, vorbeşte odată. Spune ce vrei, că altfel mă duc !...

— Te duci ?, răcni tare Gavril.

Țărmul nisipos și pustiu se cutremură de răcnetul ăsta și brazdele galbene de nisip, udate de apa mării, parcă se ridicară fără veste. Celkaș tresări și el. Cu o mișcare neașteptată, Gavril se aruncă la picioarele lui, i le cuprinse cu brațele și-l trase spre dînsul. Celkaș se clătină, căzu greoi pe nisip și, scrîșnind din dinți își ridică pumnul în aer. Dar nu apucă să lovească, îmbunat de șoaptele sfioase și rugătoare ale lui Gavril.

— Frate dragă, dă-mi mie banii! Dă-mi-i pentru numele lui Dumnezeu! Ce ai să faci tu cu ei?... I-ai cîștigat într-o singură noapte... Iar mie îmi trebuie ani de-a rîndul ca să-i cîștig... Dă-mi-i și am să mă rog pentru tine... Am să mă rog toată viața, la trei biserici, pentru mîntuirea sufletului tău!... Tu îi arunci în vînt... eu i-aș băga în pămînt! Ah! Dă-mi-i, te rog! Ce nevoie ai tu de bani?... Sau poate crezi că-i prea mult? Numai o singură noapte și te-ai îmbogățit! Fă și tu o faptă bună! Doar tot ești pierdut... N-ai nici un rost... Pe cînd eu, nenorocitul! Ah! Dă-mi-i mie!

Celkaș sta nemișcat, încremenit și speriat, aplecat pe spate, cu coatele sprijinite în nisip. Tăcea, holbîndu-și fioros ochii la flăcăul care-și lipise capul de genunchii lui și se ruga de el în șoaptă. În sfîrșit, îl dădu la o parte, sări în sus și, băgîndu-și mîna în buzunar, azvîrli bumăștile înaintea lui Gavril.

— Na! Crapă!..., răcni el, tremurînd de mînie, de milă și de ură față de robul acesta lacom. Aruncîndu-i banii, se simți un erou. Chiar voiam să-ți dau mai mult. M-am înduioșat ieri, aducîndu-mi aminte de sat... Mi-am zis: „Ia să-l ajut pe băiatul ăsta!“ Am așteptat să văd ce-ai să faci, dac-ai să-mi ceri sau nu. Dar tu... Ești o cîrpă, un cerșetor!... Cum se poate să te chinuiești în așa hal pentru niște bani? Dobitocule! Diavol hrăpăreț!... Ți-ai pierdut capul... Te vinzi pentru un pitac!...

— Frate dragă ! Dumnezeu să te blagoslovească ! Ştii ce-s eu acuma ?... Acuma... sînt un om bogat !... ţipă Gavril fericit, tremurînd din tot trupul şi vîrîndu-şi banii în sîn. Ah, suflet bun ce eşti, n-am să te uit cît oi trăi ! Niciodată !... Am să poruncesc şi nevestei şi copiilor mei să se roage pentru tine.

Celkaş îi asculta strigătele de bucurie, privindu-i faţa voioasă, schimonosită de fericire şi de lăcomie, şi simţea că el, hoţul, derbedeul, smuls pentru totdeauna de lîngă tot ce-i fusese scump, nu va fi niciodată aşa de lacom şi aşa de josnic, şi că niciodată nu-şi va pierde firea în halul ăsta. Niciodată nu va fi astfel !... Gîndul şi simţămîntul acesta îl făceau să-şi preţuiască şi mai mult libertatea, hotărîndu-se să nu plece încă de lîngă Gavril, care stătea pe ţărmul pustiu al mării.

— M-ai fericit !, striga el şi, apucîndu-i mîna îşi lipi faţa de ea.

Celkaş tăcea, rînjindu-şi dinţii ca un lup. Flăcăul urmă :

— Ştii la ce mă gîndisem ? Cînd veneam încoace... mi-am zis : Ia să-i trag una cu lopata-n cap !... Îmi iau banii, iar pe el îl arunc în mare... Pe tine adică... Cine o să-l mai caute ? Şi chiar dacă l-ar găsi, cine o să cerceteze ce şi cum. Adică, nu-i un om pentru care să se facă multă gălăgie ! Un om de prisos pe pămînt. Cine să-i ia apărarea ?

— Dă banii-ncoace !, răcni Celkaş, şi înhăţă băiatul de gît.

Gavril se smuci, dar celălalt braţ al lui Celkaş îl cuprinse ca un şarpe... Cămaşa-i pîrîi, rupîndu-se şi rămase lungit pe nisip, cu ochii înnebuniţi dînd din mîini şi din picioare. Celkaş sta drept, cu trupul lui uscat de animal de pradă, şi rînjea cu răutate. Rîdea scurt şi veninos, iar mustăţile-i tremurau nervos pe

fața osoasă. Niciodată nu primise o lovitură mai cruntă, niciodată nu fusese așa de întărîtat.

— Ei, acum ești fericit ?, întrebă el rîzînd și, întorcîndu-i spatele, porni spre oraș. Dar n-apucă să se îndepărteze nici cinci pași, cînd Gavril, mlădiindu-se ca o pisică, sări în picioare și, făcîndu-și vînt, aruncă într-însul cu o piatră rotundă, strigînd mînios :

— Arde-l !...

Celkaș icni, își duse mîinile la cap, clătinîndu-se pe picioare, se întoarse către Gavril și căzu cu fața în nisip. Flăcăul încremeni, privindu-l. Celkaș mișcă un picior, încercă să-și ridice capul, și se întinse tremurînd tot, ca o coardă. Atunci Gavril o luă la fugă spre stepa învăluită în ceață. Deasupra ei plutea un nor negru și colțuros. Valurile murmurau, urcîndu-se pe mal, și pierzîndu-se în nisip ; apoi se ridicau altele și încă altele... Spuma albă fierbea, iar stropii de apă zburau prin aer.

Începu ploaia. La început măruntă, pe urmă tot mai tare. Șiroaiele de apă, ce cădeau din nori, țeseau o plasă care acoperi repede toată stepa și marea. Gavril se făcu nevăzut în dosul acestei perdele. Multă vreme nu se mai desluși nimic altceva decît ploaia și un om deșirat, întins pe nisip. Dar deodată, prin ploaie se ivi din nou Gavril : alerga așa de tare încît mai că zbura ca o pasăre. Apropiindu-se de Celkaș, se așeză lîngă el și începu să-l zgîlțîie cu putere. Își simți mîna udă ; era ceva cald și lipicios... Băiatul tresări și se dădu înapoi, alb ca varul și înnebunit !...

— Scoală-te frate !, șopti el la urechea lui Celkaș.

Omul își veni în simțiri și-l împinse spunîndu-i cu glas răgușit :

— Pleacă de-aici !

— Frate, iartă-mă !... Intrase necuratul în mine..., mai șopti tremurînd Gavril și sărută mîna lui Celkaș.

— Pleacă... Pleacă..., gemu celălalt.

— Ia-mi păcatul de pe suflet !... Frate ! Iartă-mă !
— Te ie... Pleacă !... Du-te dracului !, strigă deodată Celkaş şi se ridică din nisip. Era mînios şi galben la faţă, ochii tulburi i se închideau mereu, parcă i-ar fi fost somn. Ce mai vrei ? Ai făcut tot de-ai poftit !... Acuma pleacă ! Du-te ! Şi voi să-l împingă cu piciorul pe Gavril care rămăsese zdrobit de durere. Dar n-avea destulă putere şi ar fi căzut din nou, dacă flăcăul nu l-ar fi cuprins de umeri. Faţa lui Celkaş se găsea în dreptul feţei lui Gavril. Amîndoi erau palizi şi înspăimîntători.
— Ptiu !, îl scuipă Celkaş drept în ochii larg deschişi.
Băiatul şi-i şterse smerit cu mîneca, şoptind :
— Fă-mi ce vrei... N-am să scot o vorbă. Da' iartă-mă pentru numele lui Dumnezeu !
— Ticălosule ! Nici să păcătuieşti nu ştii !, strigă Celkaş cu dispreţ ; îşi rupse cămaşa de sub haină şi tăcut, scrîşnind din dinţi, începu să-şi lege rana de la cap. Ai luat banii ?, întrebă el printre dinţi.
— Nu i-am luat frate ! Nu-mi trebuiesc... Aduc nenorocire !
Celkaş îşi vîrî mîna în buzunar, scoase teancul de bumăşti, puse înapoi una de o sută de ruble, iar pe celelalte le aruncă lui Gavril.
— Ia banii şi du-te.
— Nu-i iau, frate !... Nu pot ! Iartă-mă !
— Ia-i cînd îţi spun !..., răcni Celkaş, rotindu-şi ochii înfricoşători.
— Atunci iartă-mă şi-i iau !..., spuse Gavril sfios şi-i căzu la picioare, pe nisipul muiat de ploaie.
— Minţi, nemernicule, o să-i iei şi aşa !, rosti Celkaş cu încredinţare şi, trăgîndu-l de păr ca să-i ridice capul, îi vîrî banii în faţă.
— Ia-i ! Ia-i ! Doar n-ai muncit pe degeaba ! Ia-i, nu te teme ! Să nu-ţi fie ruşine că era cît pe ce să

ucizi un om ! Pentru unul ca mine n-o să te tragă nimeni la răspundere. Ba chiar au să-ţi mulţumească, dac-ar afla. Na !

Văzînd că Celkaş rîde iar, flăcăul se simţi ceva mai uşurat. Strînse cu putere banii în mînă.

— Mă ierţi, frate ? Nu vrei ?, întrebă el cu lacrimi în glas.

— Om bun !... îi răspunse Celkaş în acelaşi fel, încercînd să se ridice, dar se clătină pe picioare. De ce să te iert ? N-am pentru ce ! Azi mă cureţi tu pe mine, mîine eu pe tine !

— Ah, frate dragă !..., oftă trist Gavril, dînd din cap.

Celkaş sta înaintea băiatului zîmbind ciudat. Cîrpa de pe capul lui, înroşindu-se din ce în ce, semăna cu un fes turcesc.

Ploua cu găleata. Marea mugea înăbuşit, iar valurile se izbeau cu furie de ţărm.

Amîndoi tăcură un timp.

— Ei, rămîi sănătos !, zise Celkaş în batjocură şi plecă.

Se împleticea, picioarele-i tremurau şi-şi ţinea capul într-un chip neobişnuit, parcă s-ar fi temut să nu şi-l piardă.

— Iartă-mă frate !..., se mai rugă o dată Gavril.

— Lasă, nu-i nimic !, făcu Celkaş rece.

Porni, clătinîndu-se, sprijinindu-şi capul de palma mîinii stîngi, iar cu dreapta îşi trăgea mustaţa roşcată.

Gavril se uită lung în urma lui, pînă în clipa cînd Celkaş se pierdu în ploaia care se tot înteţea. Din nori cădeau şiroaie nesfîrşite, învăluind stepa într-o ceaţă cenuşie, de nepătruns.

Pe urmă Gavril îşi scoase şapca udă, îşi făcu cruce, se uită la banii pe care-i ţinea strîns în mînă, răsuflă adînc şi uşurat, şi-i băgă în sîn şi se duse cu paşi

mari şi hotărîţi de-a lungul ţărmului, în partea dimpotrivă a drumului pe care apucase Celkaş.

Marea mugea şi azvîrlea talazuri mari pe nisipul de pe ţărm, prefăcîndu-le în stropi şi-n spumă. Ploaia biciuia neîncetat apa şi pămîntul... Vîntul vîjîia... Totul urla şi vuia, de jur împrejur. Din pricina ploii, nu se mai vedeau nici marea nici cerul.

Peste puţin, ploaia şi stropii valurilor spălară pata roşie de pe locul unde zăcuse Celkaş ; spălară de pe nisip şi urmele paşilor săi şi ai băiatului...

Şi, pe ţărmul pustiu, nu mai rămase nici un semn care să amintească drama scurtă ce se petrecuse între doi oameni...

Traducere de *Liviu Storescu* şi *R. Donici*

DOI VAGABONZI

Schiță

Îi întîlnisem prima dată la Sevastopol. Într-un grup de vreo douăzeci de „înfometați din Rusia“, veniți să ceară de lucru unui antreprenor de săpături, doi lungani slăbănogi se deosebeau izbitor de toți ceilalți. Înfățișarea, îmbrăcămintea, atitudinea nepăsătoare și faptul că se simțeau la largul lor printre înfometații apăsați parcă de restriște, adunați în curtea antreprenorului în fața pridvorului de lemn sculptat al căsuței sale vesele, înconjurată de plopi, arătau limpede că erau niște vagabonzi.

Înfometații stăteau abătuți, cu capetele descoperite, vorbind încet și rugător și fiecare cută a sumanelor lor zdrențuite mărturisea convingerea dureroasă a neputinței lor, acea stare de deznădejde care, copleșindu-l pe om, îl preface într-un fel de automat, gata oricînd să se supună unei voințe străine.

Acela care vorbea în numele celorlalți cu antreprenorul era un mujic scund, cu barba neagră, cu față galbenă și ochi ageri, învăluiți într-o abureală de tristețe. Colțurile gurii le avea lăsate în jos, unite cu două cute adînci, ce porneau de la rădăcina nasului, cute ce imprimă sfinților de pe icoanele din școala rusă expresia aceea caracteristică de suferință și de istovire. Vorbea încet și apăsat :

— Fă-ne un bine, boierule, şi ia-ne ! Ne învoim cu orice plată, numai să avem o bucăţică de pîine, că tare mai sîntem lihniţi !

În spatele lui se auzeau oftaturi. Antreprenorul, un om gras, puhav, de vîrstă mijlocie, cu o expresie bolnăvicioasă zugrăvită pe faţă şi cu ochii cenuşii pe jumătate închişi îşi bătea îngîndurat cu degetele darabana pe burtă şi cîntărea grupul din privire.

— Fă-ţi o pomană şi ia-ne ! Te rugăm în genunchi !... Şi mujicul sta gata să i se arunce la picioare.

— Bine, bine, lasă !, îl opri antreprenorul, dînd din mînă. Fie, vă iau. Vă iau pe toţi. Dar cu cincizeci de copeici pe zi ; hrana vă priveşte...

Mujicul se scărpină la ceafă şi se întoarse oftînd spre tovarăşii săi. Pe feţele lor triste trecuse parcă o umbră uşoară ; oftară şi ei. Omul cu barba neagră tuşi, mutîndu-şi greutatea trupului de pe un picior pe celălalt.

— Alţii lucrează la tine cu şaizeci de copeici şi cu tainul tău..., zise el sfios.

— Ei şi ?, se răsti antreprenorul.

— Păi zic şi eu aşa... Ce, noi nu muncim la fel ?

— Munciţi la fel ! Las'că vă ştiu eu ! Aceia sînt din Smolensk, săpători din tată-n fiu.

— Da' cei mai mulţi îs tot de prin părţile noastre...

— Da'voi de pe unde sînteţi ?

— De prin Samara... Penza... Simb...

— Uite ce e : dacă vrei să rămîi, du-te şi apucă-te de lucru, dacă nu, şterge-o... Ei, ce zici ? Rămîi ? Bine... Cîţi sînteţi ?

— Noi ? Optsprezece inşi... ăştialalţi trei nu sînt de-ai noştri..., şi mujicul făcu un semn cu capul înspre mine şi cei doi vagabonzi.

Antreprenorul se ridică, ne cercetă cu privirea şi faţa sa buhăită se schimonosi de mînie. Obrajii şi bu-

zele începură să-i tremure, strînse pumnul şi amenințîndu-ne cu el răcni :

— Iar aţi venit diavolilor ? Ei, comedia dracului !... Cînd o să vă bage la ocnă ? Unde-s lopeţile ? Unde-s tîrnăcoapele, nemernicilor ? Nemernicilor ! Dac-aş avea vreme de pierdut, v-aş arăta eu vouă...

Unul dintre vagabonzi, ceva mai mic de statură, fără barbă şi mustăţi, şi pe cap cu o pălărie roşiatică fără boruri, înălţă din umeri şi spuse liniştit :

— Nu lătra, Sergheika... Altfel te ducem noi la judecătorul de pace pentru insultă. Ai înţeles ? Unde-s lopeţile ? Unde-s tîrnăcoapele ?... Dobitoc umflat ! Ai văzut tu cu ochii tăi că ţi-am luat lopeţile ?

Antreprenorul bătu din picior şi începu să urle şi mai tare :

— Afară, spurcaţilor !... Căraţi-vă ! Alungaţi-i, oameni buni, pe toţi trei ! Alungaţi-i...

Înfometaţii se uitară nehotărîţi la noi şi ne făcură loc. Celălalt vagabond cu un chipiu de soldat din alte vremi, cu barbă căruntă, lată şi cîrlionţată şi cu ochii negri, întunecaţi, întrebă cu voce sonoră, de bas :

— Va să zică, nu ne dai de lucru ?

— Căraţi-vă ! Marş de-aici !

— Nu ţipa, Sergheika, nu ţipa, c-ai să plesneşti !, îl sfătui vagabondul cel ras. Hai s-o luăm din loc, Maslov...

Tovarăşul său cu barba căruntă făcu stînga-mprejur şi, ridicînd capul semeţ, dădu să iasă din curte cu pas legănat.

Înfometaţii se traseră grăbiţi la o parte din faţa vlăjganului, care părea să privească undeva departe peste capetele ţăranilor acelora butucănoşi şi îndesaţi, veniţi de prin părţile Volgăi.

— La bună vedere, Sergheika! Dacă ai să crăpi cumva fără să ne mai întîlnim, nu face nimic: îţi ard eu o labă şi pe lumea ailaltă...

Vagabondul fără barbă ieşi şi el din curte; mă luai după ei.

Maslov avea o rubaşcă albastră de stambă şi nădragi din barhet, iar tovarăşul său purta, de-a dreptul pe piele, o bluză scurtă de bucătar, ce fusese cîndva albă, dar acum părea cenuşie, de murdară ce era, şi nişte pantaloni gri, cu pătrăţele, noi-nouţi.

— Care va să zică, Mişa, iar n-am făcut nimic. N-avem noroc şi pace! Trebuie să ne luăm tălpăşiţa din fundătura asta. Ce zici?, începu cel ras.

— Să ne-o luăm, răspunse celălalt. Da-ncotro?

— Cum încotro? Oriunde. Toate drumurile ne sînt slobode. Unde ni se năzare, într-acolo pornim. La Astrahan, bunăoară... Şi pe drum ne oprim în Kuban... Acolo începe curînd treieratul.

— În drum ne putem opri şi la Arhanghelsk... Acolo în curînd vine iarna... Poate...

— Crăpăm de ger! Eh! Se mai întîmplă şi d-astea. Numai tu nu-mi umbla cătrănit că nu-ţi şade bine cu aşa barbă...

— N-avem nimic?

— De-ale mîncării, adicătelea?... Tufă!

— Ce ne facem?

— Ştiu eu? Trebuie să mai căutăm ceva... Dacă nu ne lasă Dumnezeu, n-o să ne mănînce porcii... Mai bine îi mîncăm noi...

Cei doi tovarăşi tăcură. Cel ras mergea fluierînd, cu mîinile la spate. Prietenul lui îşi netezea cu o mînă barba şi pe cealaltă o băgase sub cureaua pantalonilor.

— Ai văzut cum şi-a dat drumul Seriojka?... Nu poate de fel să uite lopeţile... Bine ne-ar prinde acum o lopată! Am putea să mai facem rost de vreo cîţiva

pitaci pe ea. „Afară !“ îi dădea el zor mereu... Din pricina noastră l-a alungat şi pe celălalt... Mai era un lungan pe acolo, nu l-ai văzut ?

— Uite-l că vine după noi.., răspunse Maslov fără a întoarce capul.

Cu siguranţă că şi tovarşul său ştia că merg la doi paşi în urma lor ; nu putea să nu-mi audă paşii şi ţăcănitul băţului pe caldarîm, dar, pesemne că nu voia să arate.

— Zău ?, exclamă el întorcînd capul şi măsurîndu-mă dintr-o singură privire, cercetătoare şi bănuitoare, cu ochii săi căprui, ironici. Ce-i, mă frate-meu, te-au dat afară şi pe tine ? Din pricina noastră. De unde eşti ?

I-am spus de unde.

Cel fără barbă s-a oprit ca să-l ajung, şi primul lucru pe care l-a făcut a fost să-mi pipăie fără fasoane traista.

— Văd că pîine ai !, constată el.

Maslov se opri şi el, măsurîndu-mă la rîndul lui, neîncrezător, cu ochii săi întunecaţi.

— Nu numai pîine !..., spusei eu. Am şi bani.

— Şi bani ?, se minună cel ras. Mulţi ?

— Optzeci şi patru de copeici !, răspunsei mîndru.

— Dă-mi mie douăzeci !, îmi spuse Maslov pe un ton hotărît, punîndu-mi pe umăr mîna sa grea, păroasă, fără să-şi ia de la mine ochii în care i se aprinsese o licărire lacomă.

— Mai bine să mergem cu toţii laolaltă, propusei eu.

— Fain !, strigă cel ras. Aşa îmi placi ! Straşnic !... Eşti băiat de ispravă !... Dar ia spune-mi ceva — bani ai, pîine ai...

— Ba şi un kilogram de slănină.

Spunînd acestea am simţit cum îmi creştea treptat prestigiul în ochii noilor mele cunoştinţe.

Maslov se porni pe un rîs mulţumit şi mă anunţă cu multă convingere :

— O-nfulecăm toată pînă la ultima fărîmă !

— Un kilogram de slănină !..., se minună din nou cel ras. Şi ai mai venit la Seriojka să-ţi cauţi de lucru ?

— Ei şi ? spusei eu neînţelegînd ce vrea să spună.

— Păi, ce-ai nevoie ? Haleală ai, bani ai ! Sau te pomeneşti că vrei să-ţi faci o casă de piatră ? Ptiu !... Dacă am avea noi atîta... Ne-am duce puşcă la cîrciumă : „băiete : ceai ! O sticlă ! Pîine !"... Eeheei !

Un ceas după aceea, din tot avutul nu-mi mai rămăsese decît senzaţia plăcută a unei călduri înviorătoare în stomac şi o uşoară negură în cap. Şedeam tustrei într-o cîrciumă afumată, învăluiţi într-o hărmălaie năucitoare şi în fum gros de tutun, iar prin geamurile deschise vedeam marea albastră strălucind la soare. Maslov se uita la ea, iar tovarăşul lui, pe care-l chema Stiopok, stătea la taifas cu mine, cu coatele proptite pe masă. După ce vorbisem pe săturate de cele materiale ajunsesem să vorbim despre suflet şi Stiopok îmi expunea părerile sale în acest domeniu.

— Eu cred, mă frate-meu, că sufletul omului poate fi şi într-un fel şi în altul. Totul atîrnă de cum îl bate vîntul vieţii. Dacă-l mîngîie — sufletul îi este vesel, luminos, da'dacă suflă a toamnă — sufletul n-are nici el nici o strălucire, nici o vlagă. Omul n-are amestec în treaba asta. Ce putere să aibă ? Cît creşte, creşte şi sufletul din el. Să zicem că a ajuns la douăzeci de ani... Atunci trebuie să ia bine seama, dacă vrea să rămînă stăpîn pe el. La vîrsta asta sufletul e simţitor nevoie mare... ca o strună. Înseamnă că omul trebuie să se înfrîneze, să se ţină bine... să nu-şi lase sufletul să-i tremure pentru orice fleac... Altminteri — s-a isprăvit cu el ! Sufletul, de îndată, sau îl face ghemotoc, sau îl trage în toate părţile... îl rupe în bu-

căţi... pricepi ? Viaţa e ca o maşină : trebuie să fii cu băgare de seamă.. aci-s roţile cu dinţi, aci-s zimţii ascuţiţi, aci parcă zboară fel de fel de greutăţi barosane... Deschide bine ochii şi nu căsca gura, că de nu, îţi rupe pielea şi îţi frînge oasele. Da, da, şi sufletului îi trebuie o teacă... cum îi trebuie poliţaiului o canţilerie.

Încheindu-şi cugetările cu o metaforă atît de sugestivă, Stiopok îşi trase tovarăşul de bluză şi-i spuse :

— Mişa ! Hai să mergem în Kuban, ce zici ? Aici nu-i rost de nimic, prea ne-au luat la ochi...

— Să mergem... Îmi place să umblu..., răspunse Maslov fără a întoarce capul.

— Mie-mi spui ! Va să zică mergem ? Straşnic ! Tu ce faci prietene ? Vii cu noi ? mă întrebă Stiopok.

— Şi eu tot acolo am de gînd să mă duc.

— Chiar acolo ? Fain ! Mergem toţi trei. Bu-un ! O să ne întoarcem cu un sac de bani ! Unde mai pui că am pe acolo una cu ochi negri care ţine sărbătoare sîmbăta...

— Sectantă ?

— Da păi ! Din secta staroverilor... Deşi s-a măritat, mă iubeşte tot ca pe timpuri...

— Şi eu care credeam că e chiar adevărat din secta celor care ţin sîmbăta..., zisei eu.

— Pe sfînta cruce că-i aşa !, se jura Stiopok. Totdeauna mă cheamă sîmbăta la dînsa să-mi petrec noaptea cu ea !... Şi spunînd aceasta rîdea cu poftă.

Maslov privea mai departe în largul mării, cu coatele proptite de pervazul ferestrei. Părul lung, ce-i cădea pe umeri şi rubaşca albastră îl făceau să semene cu un pictor.

După altă oră ne aflam pe drumul spre Ialta ; hotărîsem să mergem pînă la Kerci tot pe ţărmul mării.

La asfinţitul soarelui poposirăm pentru noapte, şi aleserăm o scobitură foarte potrivită în peretele mun-

telui, cu intrarea ascunsă de perdeaua naturală a tufişurilor din faţa lui. Părea să fie, într-adins, sortită de natura prietenoasă a Crimeii înnoptatului vagabonzilor. Judecînd după stratul de frunze aşternut pe jos, şi după rămăşiţele unui foc, nu eram noi cei dintîi oaspeţi ai peşterii.

Pe drum, Stiopok îşi umpluse buzunarele cu mere şi pere, iar după ce lipsi vreo jumătate de ceas, apăru cu o pită cît toate zilele căpătată nu ştiu prin ce tainic mijloc. Acum se lungise sub tufişuri şi înfuleca vesel merele, schimonosindu-se ca o maimuţă ; strîmbăturile sale se potriveau de minune cu mutra lui colţuroasă, neregulată şi năpădită de barba aspră, nerasă de cîteva zile. Maslov aduna tăcut vreascuri. Eu descoperisem în apropiere un pîrîiaş şi mă spălam cu apa rece ca gheaţa.

În jurul nostru umbrele copacilor aşterneau horbote...

— Ce, vrei să faci foc ?, îl întrebă Stiopok pe tovarăşul său.

— Da...

— Păi e cald...

— La noapte o să fie rece...

— Bine...

Maslov dispărea şi apărea mereu cu braţele pline de vreascuri mărunte. Curînd focul se ridică trosnind. Întunericul umed care umplea peştera noastră căpătă dintr-o dată viaţă şi prinse să joace în umbre compacte pe pereţii stîncoşi, cînd în sus, cînd în jos.

Maslov tăcea şi zîmbea, privind focul.

— Parc-am fi nişte tîlhari ! zise el deodată.

Îl privii şi rămăsei uimit. Semăna mai mult cu un copil pierdut în visare decît cu un tîlhar. Ochii lui negri nu mai erau întunecaţi şi, cu toate că rămîneau pătrunzători, oglindeau numai blîndeţe dezmierdătoare, şi o mare tristeţe. Zîmbetul îi rotunjise chipul

prelung şi îndulcise obişnuita lui înfăţişare aspră, bosumflată care se potrivea atît de puţin cu trăsăturile sale vioaie şi plăcute, în ciuda pungilor de sub ochi şi a vinişoarelor roşii care i se zăreau sub pielea, arsă de soare, a obrajilor.

— Copile ! Îţi faci jucării..., zîmbi un pic batjocoritor Stiopok. Vezi, Maxim, se întoarse el către mine, cum poate să fie sufletul omului ! Jumătate e ca zăpada, jumătate ca funinginea. De ce ? Tocmai fiindcă vînturile vieţii îl bat cînd într-un fel cînd în altul : dintr-o parte cald, din alta rece. Aşa se face că omul în sinea lui e copil, iar faţă de ăilalţi — drac...

— S-a pornit pe trăncănit !..., mormăi Maslov posac şi îşi întoarse faţa de la foc, privind în altă parte.

Prin tufişurile care ascundeau intrarea peşterii noastre, se vedea fîşia îngustă a drumului pietros ; dincolo de drum, muntele cobora prăpăstios, şi din prăpastie se vedeau mijind vîrfurile copacilor, luminaţi de lună ; departe în zare, se întindea marea nemişcată, strălucind ca sticla...

Vorbele lui Stiopok trezeau un ecou sonor... Nici un alt sunet nu turbura tăcerea.

— Am spus vreo vorbă jignitoare ? Nici una ! Maxim zice că omul trebuie să-şi îngrijească sufletul... să-l înveţe. Parc-aşa spui tu ? Iar eu zic că omul n-are nici o putere în treaba asta. El este ca o pană : încotro bate vîntul, într-acolo o poartă. Şi ce va să zică asta ? Că nu trebuie să-ţi pese de nimic ! zburdă cît poţi de vesel fără să-ţi faci nici un fel de socoteli. La ce bun ? Oricum ai trăi, pînă la urmă tot crăpi. După toate, nici nu ştii cînd îţi sună ceasul să dai ortul popii : poate chiar acum, poate mîine. Stăpînirea nu-ţi face cunoscut acest lucru. Odată, cînd făceam parte dintr-un artel la Moscova, mi s-a întîmplat să...

— Am mai auzit povestea asta. Şi nu o dată... Mai bine ai tăcea acum... Ascultă ce linişte... Nu mişcă o

frunză ! Maslov începuse să vorbească mînios dar isprăvi gînditor şi trist.

— De frunze-mi arde mie acum ! Vreau să vorbesc de mine, îi dădea înainte Stiopok, întărîtîndu-se din ce în ce, în timp ce tovarăşul lui se posomora şi se adîncea tot mai mult în gînduri. Vreau să mă lămuresc ; ce sînt eu pe lume ? Trăiesc... şi aşa mai departe... Mişa, hai să cîntăm ! Ştii tu cîntecul acela de prin părţile Volgăi. Nu mă rabdă inima să te văd atît de posac. Noi, ăştia de la Moscova, avem o inimă uşoară şi vrem să-i vedem şi pe ceilalţi la fel. Hai, zău ! De mult n-a mai cîntat !... Hai să-i zicem ! Te mai înveseleşti şi tu...

Stiopok îşi schimbase dintr-o dată glasul vesel şi vioi într-unul rugător, aproape tînguitor.

— De cîntat, putem cînta... Asta nu strică, se învoi Maslov şi, trăgîndu-se lîngă tovarăşul său, spuse :

— Hai, dă-i drumu !...

— Ăla, de ne place nouă ?, se învioră din nou Stiopok.

Maslov încuviinţă din cap. Şedeau amîndoi în faţa mea, de cealaltă parte a focului, şi feţele lor, cînd se luminau viu de flăcări, cînd dispăreau în norii de fum. Stiopok se ridică în genunchi, îşi pipăi gîtul cu mîna şi dîndu-şi capul puţin pe spate îşi înfipse un deget sub beregată.

„Of, împrăştie-e..."

începu Stiopok, încet, cu o voce înaltă de tenor, privindu-mă cu ochi strălucitori. Apăsa mai tot timpul cu degetul pe beregată, şi de aceea notele prelungi vibrau în triluri mărunte.

„Împrăştie, vîntule, norii cumpliţi !..."

se ruga Maslov, dînd ciudat din cap, ca şi cum s-ar fi îndoit că vîntul avea să-i îndeplinească rugămintea.

„Risipe-este...“

reluă Stiopok firul cîntecului, ridicînd mîna şi legănînd-o lin. Glasul său prinsese tărie şi poruncea parcă.

„Risipeşte ja-lea şi do-orul meu“

urmă Maslov şi treptat-treptat din cuvintele cîntecului se înfiripa acea melodie jalnică, largă ca şi stepa rusească, întreruptă de strigăte scurte, ce înfăţişează întotdeauna celui ce o ascultă jalea de moarte, tînguirile şi gemetele deznădăjduite, ultimele zvîrcoliri ale vieţii ce se stinge. Maslov cînta cu glas de bariton, foarte sonor şi mlădios ; cîteodată în vocea sa răsuna o notă spartă şi răguşită dar ea nu dăuna cîntecului, ci dimpotrivă, îl însufleţea, îi dădea şi mai multă frumuseţe din aceea simplă, adevărată.

„...Ca soarele să lucească limpede...“

îşi înălţa Stiopok glasul, închizînd pe jumătate ochii şi făcîndu-se stacojiu de sforţare.

„Ca să-mi fie traiul slobod...“

se ruga şi se tînguia Maslov, ridicînd şi el glasul.

„Fără griji, în voie... vesel !...“

Glasul lui Stiopok, cu vibraţiile sale artificiale, se opri scurt, în timp ce baritonul lui Maslov modela înainte cuvintele puternic şi frumos ;

„Hai, în voie... ve-esel !...“

Stiopok se sculă în picioare şi, dînd din mînă, reîncepu să cînte, cu toată puterea, închizînd de-a binelea ochii :

„Of, pe cer se plimbă...
Nori cumpli-iţi...“

iar Maslov îi ţinea hangul cu jale :

„Şi dorul mi-a mîncat inima...“

— O-o-of !... suspină Stiopok, din adîncul inimii, fără să-şi deschidă ochii.

Maslov ţinea însă ochii deschişi şi chipul îi era foarte palid. Şedea cu picioarele întinse şi, lăsîndu-se pe spate, se proptise cu mîinile de pămînt. Pieptul, scos mult înainte, se ridica şi se lăsa puternic, şi cuvintele cîntecului curgeau şuvoi, pline de jale, ca un plîns sfîşietor... din ce în ce mai sonore.

Nu puteam să-mi iau ochii de la el, şi aveam senzaţia aceea aproape insuportabilă, atît de bine redată prin expresia „te frige la inimă“.

Glasurile celor doi tovarăşi cînd se împleteau într-acelaşi şuvoi, cînd răsunau fiecare în parte, scoţînd în relief şi subliniind expresivitatea celuilalt.

Malsov nu se mişca. Stiopok stătea în picioare, legănîndu-se dintr-o parte într-alta. Obrazu-i colţuros strălucea de fericire pe cînd chipul frumos al tovarăşului său tresărea nervos şi se făcea, parcă, din ce în ce mai palid, ca şi cum din piept i s-ar fi scurs, odată cu glasul, şi sîngele din el. Ochii lui negri, plini de adîncă melancolie, mă priveau ţintă, dar îmi dădeam seama că nu vede nimic — nici pe mine, nici muntele, de al cărui perete se proptise... Simţeai că pieptul omului acestuia era plin de o durere grea, chinuitoare, şi cîntecul era singurul leac care i-o uşura. Maslov dădea drumul aleanului său şi totodată îşi cînta parcă prohodul... Uneori o strîmbătură ce-i schimonosea faţa mă făcea să cred că va izbucni în plîns... şi atunci îmi venea să fug de lîngă omul acela atît de puternic, atît de frumos şi chinuit pînă la lacrimi...

Cîntecul plîngea, cînd mai slab, cînd mai tare... şi, cu fiecare notă, semăna tot mai mult cu un bocet de mort, iar Maslov, dîndu-se cu totul pe spate, se arcuia

din ce în ce mai tare, ca şi cum ar fi vrut să elibereze astfel sunetele care-i umpleau pieptul.

Stiopok adăuga înflorituri şi triolete uimitoare, apăsîndu-şi uşor degetul pe beregată şi, fără să deschidă ochii, îşi legăna capul dintr-o parte într-alta, mişca umerii, flutura din mînă, trăia din tot sufletul cîntecul.

— *Mon dieu ! Comme c-est beau ! Quelle poésie !... Un feu sur la montagne et la chanson !* [1] Parcă sînt nişte gnomi... *Je veux les voir...* [2], se auzi dintr-o dată o voce de femeie.

— Hei, cine cîntă acolo ? Veniţi încoace !, strigă apoi un glas gros şi poruncitor.

Cîntecul se frînse. Maslov deschise larg gura şi privi prosteşte spre drum... Stiopok tresări şi-şi rînji dinţii, închizînd pe jumătate ochii în care străluci o căutătură rea.

Prin plasa crengilor zărirăm doi cai ; în şaua unuia se întrezărea silueta subţirică a unei doamne cu un văl alb iar de pe celălalt sări un coconaş îmbrăcat într-un costum de culoare deschisă. Aruncînd frîul pe oblîncul şeii, se întoarse să spună ceva doamnei.

— Staţi să vedeţi !, ne-a şoptit Stiopok şi deodată se repezi cît îl ţineau picioarele spre drum, făcînd să foşnească tufişurile şi zbierînd sălbatic :

— Venim... înălţimea voastră ! ! !

— Au !..., ţipă doamna.

— Drace !... Stai !...

Dar caii, speriaţi, făcură amîndoi o săritură într-o parte, apoi porniră în galop nebun... tropotul copitelor şi ţipetele doamnei se auzeau depărtîndu-se tot mai mult.

---

[1] Doamne ! Ce frumos ! Ce poezie !... Un foc pe munte şi cîntecul ! (Fr.).

[2] Vreau să-i văd... (Fr.).

— Măgarule Prinde-i !, răcni boierul, ridicînd cravaşa asupra lui Stiopok.

— Numai să nu cadă în prăpastie !, zise Stiopok ferindu-se de lovitură şi întinzînd urechea în direcţia în care se pierdea tropotul. Coconaşul o zbughi întracolo, alergînd cît îl ţineau picioarele. Stiopok se porni pe un rîs nebun şi se trînti la pămînt drept în mijlocul drumului.

— Ia te uită cum fuge !... Ha-ha-ha !... Dracu să-i ia !...

Maslov tăcea, întunecat şi nepăsător. Tropotul cailor şi paşii domnişorului se pierdură cu totul în depărtare...

— Bine i-am mai speriat !... Ai, Mişa ?, rîse iarăşi Stiopok. Uite ce-am găsit... Vezi ?, şi-i arătă tovarăşului său o cravaşă de damă şi o batistă cu dantelă.

Maslov se uită la ele fără să scoată o vorbă.

— Le-a pierdut cucoana !... Da cum a şters-o el !.. Bivolul dracului !... Pe marafeturile astea luăm cincizeci de copeici, ca nimic !

— Aruncă-le ! Dă-le naibii..., zise Maslov, făcînd un gest scîrbit cu mîna.

— Să le arunc ?! Da'pentru ce ? Au ascultat sau nu cîntecul ? Se cheamă că sîntem chit ! Poate că ar fi fost mai bine să nu-i sperii şi să le cer un bacşiş ? Ai ? Drace !... Cum de nu mi-a venit în cap !...

— Dă-o dracului, Stiopok, ar trebui să-ţi fie ruşine !..., strigă Maslov mîniat.

— De ce să-mi fie ruşine ? Să cer un bacşiş ? Nu ne-au ascultat cîntecul ?

— Tacă-ţi gura, ai înţeles ?... Şi Maslov trase o sudalmă. De nu, îţi ard una...

Şi-l ameninţă cu pumnul privindu-l cu ochi sălbatici, dintr-o dată injectaţi.

— Hait ! S-a pornit !, şi Stiopok scoase un fluierat mirat. Ce-i boieria asta ? Ptiu !... De unde-ţi veni ? Parcă nu te-ai ţinut şi tu de aşa ceva !... Ori ai uitat că la Odesa, la franţuzu-ăla... Şi parcă numai la el !... Mă faci să rîd !

— Bagă de seamă Stiopka... Tacă-ţi fleanca !... De nu..., spuse Maslov încet şi apăsat.

Stiopok se lungi pe pămînt.

— Da nici tu să nu-ţi jigneşti tovarăşul..., îngăimă el, cerîndu-şi parcă iertare.

...Cîntecul se risipise ca un vis. O dată cu el se spulberase şi atmosfera pe care o crease... Focul abia mai pîlpîia. Maslov rupea vreascuri şi, îngîndurat, le tot arunca pe tăciuni. Curînd Stiopok începu să sforăie. Mă uitam la mare, printre frunzişuri, şi la faţa lui Maslov, prin pîcla fumului. Marea era liniştită, pustie... Maslov, dus pe gînduri. Umbrele focului îi alergau pe barbă, pe obraji, pe frunte...

— Ce te zgîieşti aşa la mine ?, se răsti el.

Se cunoaştea că voia să rămînă singur cu gîndurile lui. I-am întors spatele şi m-am întins lîngă foc. Noaptea, prin somn, am auzit un cîntec şoptit şi, deschizînd ochii, l-am văzut pe Maslov şezînd ca şi mai înainte în faţa focului. Clătina din cap şi, uitîndu-se la flăcări, cînta cu jumătate de glas...

Cînd m-am trezit dimineaţa, prietenii mei dispăruseră. Plecaseră fără să mă trezească şi-mi luaseră din traistă două cămăşi, lăsîndu-mi mărinimoşi pe a treia. Am dedus că părăsiseră gîndul să mai meargă în Kuban şi mi-a părut rău.

Angajîndu-mă la treierat într-una din staniţele Kubanului, am plecat în stepă într-o căruţă cu o droaie de căzăciţe drăcoase şi cu un gruzin, tovarăşul meu de drum. Fetele cîntau şi ciripeau. Staniţa se topise

în depărtare şi în jurul nostru se întindea stepa nesfîrşită.

O fată care mai fusese în stepă povestea :

— La batoză, la coş, lucrează un caţap[1] ...Un drac de te sperii ! Are nişte ochi negri, o barbă lungă şi e rău, nevoie mare. Cum întîrzie unul un pic să-i dea snopii să vezi ce se mai răsteşte la el !... Munceşte iute ca focul... Zbiară ca o trîmbiţă ! Şi-i dă zor, îi dă zor !... Mecanicul latră : „Îmi prăpădiţi batoza". Da Totenko îi răspunde : „Bani îţi place să primeşti şi vrei să-ţi cruţi şi batoza !" Iar caţapul urlă : „Hai, dă-i !" şi cînd suduie îţi vine să-ţi iei lumea-n cap !

— Toţi caţapii suduie rău !, îşi dete cu părerea, vorbind ca din butoi, un munte de fată cu cozi groase şi obraji rumeni, bucălaţi, care încă de la plecarea din staniţă înfuleca într-una la mere şi avea poala plină, o baniţă, pe puţin.

— Şi ce urîţi sînt toţi... slabi pipernicţi !... spuse cu milă şi dispreţ o şerpoaică cu părul negru, subţirică şi sprintenă.

— Ba nu toţi !, hotărî scurt alta, cu păr castaniu şi faţa lunguiaţă, energică.

Fetele se uitară la ea şi se porniră pe rîs.

— Ehei, îl aperi pe-al tău !...

În depărtare se zărea o pală de fum.

— Uite, colo gîfîie batoza..., spuse iarăşi cea cu păr castaniu.

— Te bucuri că nu mai e mult ?, o necăjiră celelalte.

— Cum să nu mă bucur... Oricine s-ar bucura...

— De ce i-o fi plăcînd... se miră una din fete.

— Mai arătoşi sînt cei de la noi din staniţă...

— Fiecare cu ce-i place. Ce-i prea mult nu face parale !... nu se lăsă cea cu părul castaniu.

---

[1] Poreclă dată ruşilor de către ucrainieni.

Drept înaintea noastră se iviră muşuroaiele aurii ale snopilor, apoi, de după ele, fumul negru al locomobilei... Oameni mărunţi forfoteau în arie, se auzea hărmălaie, rîsete şi bătaia caracteristică, grăbită şi lacomă, a treierătoarei... Un nor de praf şi de pleavă, amestecată cu fumul ce ieşea din coş, plutea nemişcat în văzduh, acoperind, ca o şapcă neagră, oaza aceasta plină de mişcare în pustiul gălbui, care se întindea în toate părţile.

Fetele ţîşniră din căruţă ca mazărea din sacul rupt, înainte chiar de a fi oprit, şi alergară spre şirele de paie, aşezate în rînd, care luceau orbitor la soare.

— Prînzul !, strigă cineva.

Zgomotul batozei încetă dintr-o dată. Prăfuiţi, cu hainele pline de fire de paie, unii din ei cu ochelari mari cu site, oamenii se îndreptară cu toţii în aceeaşi parte. Apropiindu-se din spate cineva mă bătu pe umăr :

— Maslov !...

— Chiar eu ! Ai venit şi tu aici ? Asta-i grozav ! Atunci ştii, în noaptea aceea, ne-am... cum să zic... ne-am răzgîndit... dar pînă la urmă am ajuns totuşi aici. Unde era să ne mai ducem ?!

— E şi Stiopok aici ?

— Da, da ! El e la Hanskaia, la vreo cincisprezece verste de aici. O ţine într-un chef... Are o cumătră pe acolo. Ai dat vreodată snopi la batoză ? Te pricepi la asta ? Bu-un ! Ai să-mi dai mie... Aici nici unul nu poate să se ţină de mine. Prost mai lucrează, dracu să-i ia !... Nu-i trage inima la muncă. Eu unu nu pot să rabd... Nu mă simt în apele mele decît dacă batoza înfulecă şi mai cere. Vreau mereu să-i bag atît de mult pe gîtlej cît să se înece... Să ştie şi ea, drăcoaica, ce-i greul. Ea înghite şi eu îi dau, îi dau mereu !... na, înfulecă, îneacă-te, crapă... Barosana asta !... Treieră scîrnăvia vreo douăsprezece mii

pe zi.. Am mai dat gata vreo două batoze hrănindu-le tot aşa. S-au stricat... Cîrr... pîrr... gata ! S-a oprit. Mecanicul latră. Gospodarul se vaită. Şi pe mine mă umflă rîsul... Zău că-mi vine să rîd ! Mare dracovenie au mai fost în stare să născocească ei cu maşina asta. Sigur că-i nemţească... Dacă mai ţine şi mîine dihania asta a dracului am s-o cinstesc eu ! Am să bag un cui de oişte într-un snop... Cîrr !... O să-i rupă toţi dinţii... şi fălcile alea porceşti !...

— De ce ţi-e aşa ciudă pe ea ?, l-am întrebat eu arătînd cu capul spre batoză.

— Nici eu nu ştiu... Uite aşa !... E de lemn, n-are minte şi cu toate astea, parcă-i vie. Dacă-i bagi în gură un snop, îl înfulecă, dacă bagi mîna, ţi-o sfîşie, dacă bagi un copil, îl mestecă cu poftă. Dacă ar fi după mine, aş opri toate maşinile, afară de cele de pe vapoare şi de cale ferată... Acelea nu fac nici un rău, găfîie şi te duc... Da toate celelalte sînt nişte parşivenii. Am lucrat odată la o fabrică de ţesătorie, la Tomaşev... acolo-i prăpăd nu altceva din pricina porcăriilor ăstora ! Se învîrtesc, se sucesc, bat şi... fac totul singure iar omul stă lîngă ele ca un dobitoc... Să nu mori de ciudă ? Şi cum nu iei seama, hîrşt ! Gata ! Erai un om şi rămîi bucăţele... Multe maşini am mai văzut... Dar ce-i mai rău e că de pe urma lor, te faci fiară. Stai, stai lîngă ele, pînă-ţi vine poftă să faci un rău... Fără nici o pricină, aşa, din senin ; să desfaci un şurub... să strici ceva. Te apucă o mînie atît de groaznică încît ai putea să sfîşii un copil cu dinţii... Zău aşa. De aceea toţi muncitorii de la fabrici sînt năuci, le vine să-şi ia lumea-n cap... Şi omorurile tot de acolo se trag.

Şedeam cu el lîngă o şiră pe jumătate desfăcută, în care forfoteau şoarecii de cîmp de foşnea toată. Maslov era plin de însufleţire şi ochii săi negri străluceau vii. În barbă, mustăţi şi sprîncene i se prinse-

seră fire de paie şi din tot trupul său mare, falnic, se desprindea ceva puternic şi sănătos.

— Uf..., răsuflă el adînc. Îmi place să muncesc în stepă ! Loc cît vrei !... Aer !... Atît că oamenii sînt de nimic... răi. Şi lacomi ! Fiecare caută să-ţi sugă sîngele, iar cel care-i sătul te muşcă numai aşa, ca să-l ţii minte. Cu cine-ai vorbit cînd te-ai tocmit ? Cu stăpînul sau cu stăpîna ? Stiopok s-a băgat şi la unul şi la altul ; mai întîi la el, cu zece ruble pe săptămînă, şi a luat o rublă avans... Apoi s-a învîrtit şi s-a învoit şi la ea. A luat şi de acolo două ruble avans — şi noaptea a şters-o din staniţă ! O să i se înfunde odată şi o să-l snopească în bătăi. Stăpînii m-au ocărît pe mine. „Vezi ce hoţ e tovarăşul tău !" „Ce să-i fac, doar nu l-am crescut eu...". Fireşte, Stiopka e un porc. Dar parcă ei nu sînt hoţi ? S-au bucurat că anul ăsta îs mai mulţi flămînzi şi au scăzut plata de la două ruble pe zi la optzeci şi chiar la şaizeci de copeici ! Şi recolta e straşnică !... Nu-i un snop mai puţin ca anul trecut... ba-s poate chiar mai mulţi. Ce mare lucru ar fi dacă i-ar costa muncile cît şi anul trecut ? Nişte hapsîni !... Barem de-ar munci cu mîna lor !...

Se vede treaba că Maslov nu stătuse de mult de vorbă cu cineva şi acum îşi scotea pîrleala fără să se sinchisească dacă-l ascultam şi fără să se uite la mine.

— De ce nu te duci să mănînci ? Nu vrei !... Mîncarea lor e o batjocură, frate... Mereu găluşti şi găluşti... parc-ar hrăni porcii. Cînd ne-a învoit stăpînul, mai-mai că nu ne-a făgăduit găini, şi ea, grăsana lui, la fel... „Noi dăm de mîncare pe cinste !"... N-au ruşine ! I-ai văzut ochii ? Ai ?... Frumoşi ochi, parcă te dezmiardă. Şi el e un cazac arătos. Frumoşi sînt oamenii de pe aici ! Nu ca la noi în Rusia, unde-s nişte slăbănogi, nişte sfrijiţi... Votcă vrei ? Am o sti-

clă jumătate. O litruţă am chiar la mine. E scump votca pe aici. Hai să te cinstesc. Nu pot să uit că atunci, la Sevastopol, ne-ai dat tot ce-ai avut ! A fost frumos ! Nouă, ăstora, aşa ne stă bine. Cînd este — ia-ţi, cînd nu-i, caută şi-ţi fă rost. Ca păsările. Şi nici măcar ca ele... fiindcă pasărea e gospodină, are casă, gospodărie... noi nici atîta n-avem... Se cheamă că trebuie să ne ţinem şi mai vîrtos unul de altul. Sîntem mulţi şi, după cum văd, ne înmulţim pe an ce trece. Anul ăsta o să ni se îngroaşe vîrtos rîndurile ; o droaie de oameni au fost rupţi de pămînt... Mi s-a făcut somn. Hai să dormim un pic, vrei ? Pe urmă, ne sculăm şi ne apucăm să hrănim şi burta asta de Anticrist.

Ne-am lungit pe nişte paie şi, după ce-am mai trăncănit niţel, am adormit buştean.

— Sculaţi !... Treceţi la batoză. Hai !...

Maşina se şi puse în mişcare. Un car cu snopi stătea gata lîngă batoză, altul tocmai sosea. Maslov s-a căţărat repede la coş şi mi-a strigat :

— Dă de pe car ! Să mai vină două fete încoa, la dezlegat snopii ! Doi inşi pe car ! Repede !... Hai, dă-i !

Am nimerit o furcă bună şi, vrînd să-i fac pe plac lui Maslov, am început să arunc cu putere şi des snopii fetelor. Tovarăşul meu de pe car, un flăcău din Viatka, şi el un „înfometat“, dar băiat vioi şi vesel, nevoind să rămînă mai prejos, sufla grăbit şi încerca mereu să răstoarne fetele care apucau snopii de-a dreptul din furci.

— Daţi din plin, copii !..., striga Maslov cu foc.

De cîte ori mă uitam la el, îl vedeam smulgînd aproape din mîinile fetelor snopii dezlegaţi, pe care îi băga în coş, aplecîndu-se atît de mult deasupra lui, încît mai-mai să-i prindă barba.

— Daţi-mi snopi, cît mai mulţi ! Mai daţi-mi !... Mişcaţi-vă mai iute, mai iute ! Să hrănim diavolul, striga el stacojiu la faţă.

— Hrăneşte-l mai încet ! Ne îneacă pleava !, i-a strigat careva.

— Las'să-nghită !... Daţi zor fetelor !... Atinge-le cu furca, Maxim !... Mişcaţi-vă bucătăreselor !... Daţi din mîini !...

Cele patru fete se zbuciumau năucite, abia pridi-dind, şi întindeau, cu teamă lui Maslov snopii dezle-gaţi. El îi înşfăca şi presăra spicele într-un strat egal şi gros, scăpărînd din ochii negri, încruntat şi fier-bînd de mînie, de mînia aceea chibzuită, răzbună-toare, care îşi ajunge întotdeauna scopul.

— A-ah !..., icnea flăcăul din Viatka, aruncînd snopii.

Calul de la căruţa pe care o descărcam noi fusese deshămat şi dus ; începură să ne dea snopi de pe un alt car, tras alături de ea. Sudoarea curgea şiroaie pe mine, dar, întărîtat de strigătele lui Maslov, mînuiam furca din toate puterile, furat de acest ritm sălbatic, şi totuşi, în felul lui, plin de poezie, al hrănirii fiarei de lemn, care icnea de lăcomie. Stacojiu, lac de su-doare, arătîndu-şi toţi dinţii, Maslov striga într-una răguşit :

— Mişcaţi, fetelor !... Nu vă lăsaţi rădaştelor !... Acoperiţi-le cu snopi, băieţi !...

Fetele şi aşa nu mai prididea u cu dezlegatul sno-pilor...

— Nu mai ies paiele... s-a înfundat batoza !... Dia-vole ! Împieliţatule, mai încet !... se auzeau strigăte din spate.

— Straşnici flăcăi ! Vă cinstesc cu votcă. Aveţi de la mine o vadră ! Dă-i înainte, tu, ăla de la coş !... Mulţumesc !... Aşa ! Aşa !..., striga gospodarul cazac.

— Mai încet dracilor !... De nu, opresc maşina !... ţipa mecanicul.

— Las'că-nghite ea ! Mişcă Maxim !... Mai dă din şale, tu, ăla de la Viatka !... Hai fetelor !... Vă omor, drăcoaicelor !..., se mînia Maslov.

Simţeam căruţa tremurînd sub picioarele mele, mi se părea că totul în jurul meu se clatină, parcă ar fi căutat să se desprindă de pămînt. Batoza clănţănea înfrigurată din fălci şi huruia. Zgomotul te asurzea şi te îmbăta în acelaşi timp. Blestemata de maşină se arăta într-adevăr nemiloasă faţă de noi, înghiţînd snopii cu o repeziciune uimitoare. Dacă m-aş fi aflat în locul lui Maslov, mi-ar fi venit şi mie poftă să-i mut din loc fălcile ei lacome. Cu poalele mult suflecate, fetele de pe batoză se zbăteau nebuneşte, îmboldite de Maslov, iar el, aplecat deasupra coşului, cu mînecile sumese pînă la umeri, roşu, cu părul vîlvoi, era înfricoşător în extazul lui sălbatic... Deodată s-a aplecat şi mai mult, zvîcnind din tot trupul, ca şi cum l-ar fi tras cineva cu putere în jos... Ceva cald mi-a stropit mîinile şi faţa... Flăcăul din Viatka a scos un ţipăt slab, a sărit repede din căruţă şi a luat-o la fugă. Batoza duduia febril...

— Ma-mă !!!, a ţipat puternic şi ascuţit una dintre fete.

Maslov s-a zbătut o clipă, apoi a rămas nemişcat.

— Aoleo !... Opriţi batoza !, a strigat altă fată.

— Opreşte !... Spuneţi-i mecanicului să oprească, au răcnit mai multe glasuri.

Vrînd să sar pe batoză, am călcat greşit şi am căzut jos. Maşina a mai mîrîit de cîteva ori triumfător, apoi a tăcut...

S-a aşternut o tăcere grea. Oamenii se zoreau amuţiţi sau vorbind în şoaptă...

— ...A murit ?

— ...Nu se moare de asta !...

— Stai... a strigat cuiva gospodarul. Ce te amesteci tu să dai ordine ? Duceţi-l de-a dreptul în staniţă...

— Pe căldura asta ?... Braţul ar trebui legat... Mai e şi praful...

— O să i-l lege femeile.

Îl coborîră pe Maslov de pe batoză. Era palid şi fără cunoştinţă. Îl purtau ţinîndu-l de cap, de picioare şi de umărul drept. În locul braţului stîng îi atîrna un fel de zdreanţă roşie din care sîngele picura, stropea, curgea şiroaie. Printre bucăţile informe de carne, ieşeau frînturi albe, ascuţite de oase şi se vedeau vinele.

— Tii !, se minuna mecanicul, un om mic şi mustăcios. Cum l-a mai sfîşiat !... Şi oasele i le-a făcut harcea-parcea. E puternică a dracului...

Şi, mulţumit pesemne de isprava odraslei sale mătăhăloase, zîmbi gînditor şi clătină din cap, îndepărtîndu-se de lîngă Maslov, care palid, aproape vînăt, zăcea în nemişcare.

— Lăsaţi-l jos !

Maslov fu întins pe pămînt.

— Am să-l leg eu..., zise cu jumătate de glas o femeie, şi, fără să se sinchisească de lumea din jur, începu să se dezbrace. După ce îşi scoase sarafanul, îşi dete jos şi cămaşa, apoi fără să se grăbească prea tare, îşi îmbrăcă din nou sarafanul şi începu să rupă cămaşa în fîşii. E curată ! Am pus-o abia azi dimineaţă. Zău aşa ! Se apleca deasupra rănitului şi îi ridică braţul sfîşiat !... Binecuvîntează-mă, Doamne !

— Mi-a smuls-o de tot ?, întrebă Maslov, deschizînd ochii şi întorcînd capul în partea dreaptă, ca să nu-şi vadă braţul sfîşiat.

— Ţi-a făcut-o praf, maică. Mă tem c-ai s-o pierzi de-a binelea ! şopti prietenos femeia.

Maslov scuipă liniştit într-o parte.

— Ei, mai încet ! Doar nu întorci pe-dos un ciorap... adăugă el, cînd femeia începu să-i înfăşure braţul.

M-am aplecat să o ajut.

— Ascultă, Maxim, mi-a spus Maslov, du-te la Hanskaia, la Stiopka. Îl găseşti în casa cazacului Makarşa, drept în faţa bisericii... Du-te şi spune-i cum mi-a înşfăcat braţul blestemata asta de batoză... Am dat de bucluc... Şi-a rămas întreagă, jucăria dracului, nu şi-a rupt dinţii în oasele mele... Du-te cît mai repede... fă-mi binele ăsta. Fără el am să crăp aici. Nu mă ştie nimeni... Te duci, ai ? E aproape.

— Mă duc... Rămîi cu bine, frate !

— Te mai întorci pe aici ?

— Nu, nu mă mai întorc.

— Du-te sănătos. Om mai trăi noi..., dădu el din mînă şi zîmbi. Ne mai întîlnim noi. Drumurile noastre-s cunoscute... Mergi cu bine !

Mi-a zîmbit cu ochii săi negri în care întărîtarea se stinsese fără urmă şi lucea doar mîhnirea şi durerea. Am pornit după Stiopok...

Ajunsei la Hanskaia pe la orele şapte seara şi găsii de îndată casa cazacului Makarşa. Intrai în curte. Pe ghizdul puţului şedea o fată împletindu-şi cozile.

— Ce vrei ? mă întrebă ea.

Îi spusei pe cine căutam.

— Du-te colo, în grădina de zarzavat... Da lasă-ţi băţul, că te mănîncă javrele...

Am aruncat băţul şi m-am dus în grădina de zarzavat. Doi cîini s-au ivit, mi-au mirosit picioarele şi gîndindu-se, pesemne, că nu făcea să-şi piardă vremea cu mine, s-au retras nepăsători în nişte tufişuri. Drept înainte răsuna glasul lui Stiopka.

— Tu zici că nu se poate ? Şi ce-mi pasă mie că nu se poate !... Uite că o să se poată, mă prostule, mă caraghiosule ! Nouă, ăstora, totul ne este îngăduit...

şi ţie ţi-e îngăduit. Îmi eşti cumătru, ori ba ? Şi crezi ? Ţi-am bătut în geam noaptea... aşa-i ? Cine-i ? Eu îs, lasă-mă să dorm noaptea asta aici. Bu-un !... Tu mi-ai spus : Vino, om bun, vino ! Nevastă-mea dă să nască, da, vino ! Aşa-i sau nu ? Vezi !... Eu am intrat, nevastă-ta a născut, şi tu mi-ai spus să-ţi fiu cumătru că aşa-i datina... Ei, da ce-mi văd ochii... Măi frate !... Tu eşti ?... Hei, ce bucurie !... Porumbelule ! De unde vii ?, strigă deodată zărindu-mă.

Şedea la umbră sub un cireş, în faţa unui cazac cu păr roşcovan, numai în cămaşă şi beat turtă, care holba prosteşte la mine nişte ochi îndobitociţi, rotunzi ca ai unei bufniţe. În faţa lor, pe un fel de ştergar în culori vii, se afla o ploscă cu vin, o grămăjoară de mere, nişte carne fiartă şi castraveţi.

— Makarşa ! Îl vezi pe omul ăsta ?, strigă Stiopok împingîndu-mă spre cazac.

— Îl văd !, oftă Makarşa, clipind jalnic din ochi, Dumnezeu ştie de ce, şi clătinînd din cap parcă ar fi fost gata să se pornească pe plîns.

— Stai niţel, Stiopok..., am încercat să-l lămuresc eu.

— Îl vezi ?..., nu se lăsa Stiopok, îmboldindu-mă cam tărişor din spate cu pumnii şi genunchii. Atunci, pupă-l... Amîndoi sînteţi mari beţivi ; se cheamă că sînteţi ca şi fraţi buni, asta-i ! Ştii cine-i omul ăsta ? Da mişcă-te odată, buduhaniţă !...

În cele din urmă, Stiopok izbuti să mă împingă pînă la cazac, care desfăcu braţele şi plescăi cu poftă din buze. Stiopok mă aplecă cu de-a sila şi-mi dete brînci iar eu căzui cu nasul în mustăţile ude ale cazacului, care se agăţă pe loc de gîtul meu... Dar mă smulsei din strînsoarea lui.

— Aşa-a !, îşi exprimă Stiopok mulţumirea. S-a făcut. Acum sînteţi prieteni ! Tu, Makarşa, să-l preţuieşti... Ştii cine-i ? E fiu de negustor din Moscova !

Ce spui, ai ? A băut pa-atru case cu trei etaje şi şa[illegible]
prăvălii pline de marfă a-ntîia ! Un milion ! Ai [illegible]
ţeles ?

— Ţeles ! A băut tot şi a rămas în nădragi..., răs-
punse cazacul făcînd un gest trist cu mîna.

— Ha-ha !... Aşa face el, bea pînă la nădragi...
adică pînă ce cumătra îi ia nădragii şi gata... Nu mai
poate cazacul să se ducă la cîrciumă ! Şi acasă nu-[illegible]
rachiu ! Ai priceput ?, mă lămuri Stiopoc.

— A murit Maslov, zisei prinzînd, în sfîrşit, o
clipă de răgaz.

Stiopok tăcu şi mă privi deodată cu un zîmbet
trist, neîncrezător.

— L-a schilodit batoza, adăgai eu.

— Ei, ce-am zis eu ? N-am avut dreptate ?, urlă
jalnic Stiopok îngălbenindu-se şi începu să dea din
mîini fără rost. I-am spus dobitocului să ia seama, să
nu se bage !... Dar el o ţinea una şi bună : „Nu-mi
plac dracoveniile astea de batoze !" L-au schilodit va
să zică ?... Cazacii ?... Beţivii ăştia ?, Stiopok ciocăni
cu degetul în fruntea cumătrului şi profitînd de oca-
zie îi trînti şi un picior în coastă. Ihaa !... Ce-i de
făcut acum ?... Ce mă fac eu ?... Şi unde-i Maslov ?...
Ce stai şi taci, diavole înlemnit ?! se mînie el deodată
pe mine. Spune-mi, cum s-a întîmplat ? A stricat ba-
toza, şi ce s-a întîmplat după aceea ? L-au luat la
bătaie... ai ? Şi-a murit... ai ? L-au omorît ? Ce taci
diavole ? ! Şi cu o mutră fioroasă se năpusti asupra
mea cu pumnii : Vorbeşte odată, prăjină uscată ! Cum
a fost ?... Dracu să te ia ! Oi fi poate beat ?

Se învîrtea pe loc, îşi freca mîinile, le pleznea una
de alta, se freca pe frunte şi se trăgea de mustăţi, fă-
cîndu-se cînd galben, cînd roşu. Ameţeala i se ducea
treptat. Nu mă grăbeam să-i spun adevărul. Voiam
să ştiu în ce măsură efectul veştii că îi murise tova-
răşul se datora vinului şi ce va mai rămîne din acest

efect după ce ameţeala avea să treacă. Makarşa ne privea, cînd pe Stiopok, cînd pe mine şi deodată începu să plîngă în hohote.

Stiopok se uită distrat la el, la mine, apoi la cal, şi se lăsă pe pămînt, fără să mai spună o vorbă. Tăceam şi eu întrebîndu-mă ce putea să iasă din toate astea, aşteptînd ca aburii vinului să slobozească de tot mintea lui Stiopka.

— De ce urli ?, îl întrebă el mirat pe cazacul care bocea şi îşi trecea într-una mîinile peste faţă. De ce urli, diavole roşcovan !?, repetă Stiopok aspru întrebarea.

— A murit... un om !..., bîigui cazacul printre lacrimi.

— Da' ţie ce-ţi pasă ? Taci ! Nu-i de-ai tăi. Tîmpitule !... Taci cînd îţi spun.

— Ba am să plîng... Că mi-e milă de oamenii care mor !

— Am să-ţi ard un pumn în bot !...

Cazacul plîngea şi dădea din cap.

— Hai să plecăm, Maxim !, se ridică hotărît de pe jos Stiopok. Să mergem oriunde ar fi.

Se ţinea acum mai bine pe picioare şi se vedea că beţia i se topea cu încetul. Dar îşi umfla mereu obrajii şi, suflînd zgomotos, făcea gesturi mari cu braţele.

— Să mă fi trezit oare ? Ai ? Dracu ştie ce-i cu capu meu ! Parc-ar trosni... De trei zile beau... nu mai pricep nimic... E adevărat ? A murit ? Spune-mi, frate !

— Nu, n-a murit...

Stiopok se opri, mă cercetă cu atenţie.

— Tu să nu-mi faci glume de astea... zise el, ridicînd ameninţător umerii şi încleştînd pumnii. Nu glumi !... Că-ţi iau piuitul. Ai înţeles ? Acum să-mi spui ce s-a întîmplat.

Îi povestii totul pe îndelete şi, pe măsură ce-i povesteam, îşi venea în fire. Cînd isprăvii, se încruntă şi rămase tăcut, pe gînduri. Pe după tufişuri, se auzea mişcîndu-se şi mormăind cazacul beat :

— Cumetre ! Hai, cumetre, au venit nişte prăpădiţi de cîini şi ne mănîncă totul. Marş !... Stepane ! Ce faci cu carnea ? Uite că ţi-o mănîncă javrele... Marş !... E a cumătrului !... Marş !...

— Şi zi aşa... I-a înghiţit batoza braţul ?! Mare năpastă. Să mă duc să-l văd... Cred că de-acum s-a isprăvit cu el... o să se prăpădească, Of, dracu să vă ia !... Trebuie să mă duc. Zici că l-au trimis la spital ? Plec chiar acum. Da, da ! Tu încotro o apuci ? Mai departe ? Bine, du-te mai departe... umblă sănătos. Ia spune-mi, nu-ţi pare rău de el ? Îţi pare... Cred şi eu !... Da mie !... De vreo cinci ani sîntem un trup şi un suflet... La bună vedere, frate... Te duci la Beslan ? Atunci ne mai întîlnim noi. Întreabă acolo de Kostea Jucătorul. E băiat de treabă... bun prieten cu noi... cîntăreţ... Atîta, că-i mare hoţ. Să-i spui şi lui ce-a păţit Maslov. Să-l salut pe Maslov din partea ta ? Bine, îl salut... Ei, şi acum o şterg... numai pe cumătra trebuie s-o mai văd... da, pe cumătra... Şi tu pleci ? Rămîi noaptea asta aici... Nu, nu vrei ? Ei bine, du-te. Va să zică i-a smuls de tot mîna ? Pînă la umăr ? Ar trebui arsă, drăcia aia, nu ? E foarte lesne : îi bagi un chibrit în pîntece şi gata... Şi-ar mai arde şi grînele toate... ai ? Zău că ar arde... Sînt tare aproape. Hai... du-te cu bine, frate. Am să plec şi eu la noapte acolo.

Îi pierise toată veselia şi în timp ce vorbea căta în pămînt cu tristeţe. Frazele lui scurte cădeau ca nişte pietre şi după fiecare vorbă ridica ochii la mine. În ei am citit multe, care m-au făcut să mă încredinţez că Stiopok îşi iubea într-adevăr tovarăşul. Ne-am strîns puternic mîna şi ne-am despărţit.

La Beslan, o gară de la care, pe atunci, abia începea să se construiască linia ferată Vladikavkaz-Petrovsk, nici urmă de Stiopok.

Întrebînd de Kostea Jucătorul, am aflat că individul şterpelise nişte buloane şi piuliţe şi fusese condamnat la închisoare pentru furt, dar că „toate astea erau prostii şi Kostea nu avea să păţească nimic". Aducîndu-mi la cunoştinţă o veste atît de plăcută, jerpelitul care-mi dezvăluise adevărata faţă a isprăvilor lui Kostea m-a lămurit apoi mai pe deplin :

— Ştii de ce n-o să păţească nimic ? Fiindcă bietul Kostea a şi murit de tifos la închisoare. Ai priceput ?

Am priceput şi bucurîndu-mă pentru Kostea, după două zile am plecat din Beslan în Transcaucazia.

A trecut aproape un an. Într-o zi, venind de la Baku, sosii la Astrahan şi, aşteptînd vaporul care trebuia să mă ducă în sus, pe Volga, mă dusei să mă plimb prin oraş şi nimerii la Kutum. Eram îmbrăcat într-un palton nou-nouţ, lung, cu pătrăţele şi cu gaică, iar pe cap purtam o pălărie, şi ea nouă ; galoşii erau de asemenea noi... Adevărată înfăţişare de om civilizat... iar pe nas aveam nişte ochelari fumurii...

În faţa unei tarabe la care o femeie vindea nişte carne suspect de vînătă împrăştiind un miros acru, stătea Stiopok, cu capul gol, slab, dar vesel ca întotdeauna. Pe umăr îi atîrna o curea, iar într-o mînă ţinea un cîrlig. Înfuleca hălci mari ce duhneau, plătindu-le deocamdată doar cu glume. La început nu mă hotăram să mă apropii de el, stingherit de aspectul meu civilizat... dar pînă la urmă îmi biruii sfiala şi îl strigai, scoţîndu-mi însă mai întîi ochelarii şi băgîndu-i în buzunar.

— Stiopok !...

— Ei... asta-i bună! Da ia te uită la el!... Măi, măi, măi! Tii!... Dar grozav arăţi, mîncate-ar puricii! Cum de v-aţi înţolit aşa, înălţimea voastră? Daţi prietenului un pitac pentru pîine şi doi pentru băutură!...

Şi închizînd pe jumătate ochii şi strecurîndu-mi pe sub gene o privire obraznică şi răzbunătoare, cu o mînă îmi făcu salutul militar, iar pe cealaltă o întinse spre mine cu palma în sus.

Faţă de o asemenea primire, paltonul meu de om civilizat nu putu să nu roşească, galoşii se întunecară, pălăria se chirci şi toate mi se făcură dintr-o dată prea mici, prea strîmte şi prea grele... Stiopok îşi freca mîinile şi-mi făcu cu ochiul:

— Cît ai ciordit? O mie? Mai mult! Spune-mi unde, să dau şi eu pe acolo. Ia te uită minune Ivanovna!, se adresă el femeii de la tarabă care se holba la mine cu o curiozitate sălbatică în ochii ei negri, rotunzi şi ieşiţi în afară ca la un rac. Şi cînd te gîndeşti că mi-e prieten! Cine ar crede că am pătimit laolaltă, că ne-am vînturat prin coclauri şi cîte şi mai cîte... Să mă lovească damblaua dacă mint! Întreabă-l, o să-ţi spună singur! Şi acum... uită-te la el... aoleo!... Copleşit de o uimire comică, Stiopok se lăsă drept în faţa mea pe vine. Domnule! Cum vreţi să păşesc pe acelaşi pămînt cu domnia voastră? O să umblu în mîini ca să fie o deosebire...

Spusei lui Stiopok cîteva cuvinte calde, pline de dojană, îl poftii la o cîrciumă; dar lucrul acesta nu-l impresionă de loc.

— Ivanovna! Înţelege bine! Mă duc la cîrciumă... Am să beau şampanie şi am să mănînc privighetori fripte! Ivanovna!, zbieră Stiopok de-l auzi tot Kutumul, şi făcu o tumbă, nemernicul!, mînjind cu opincile sale poalele paltonului meu de om „civilizat"...

Mă simţeam cît se poate de stingherit... În jurul nostru începuse să se adune lume.

— Hai, Stiopok, să mergem dacă vrei !, spusei eu aspru.

— Am înţeles, să trăiţi, înălţimea voastrrrr... şi porni alături de mine cu capul descoperit, privind semeţ în jurul lui.

Ştia să se răzbune foarte subtil, şi în cei douăzeci de metri pînă la uşa cîrciumii mă făcu să simt atîtea lucruri neplăcute cîte n-ar fi putut altul nici în cinci verste bune. Cînd ajunserăm în sfîrşit înăuntru, ne aşezarăm la o masă şi îl întrebai :

— Vrei ceai ?

El se încruntă deodată şi mă privi bănuitor.

— Sau poate mai bine votcă ?

— Da tu! ce..., începu Stiopok, apoi se opri dintr-o dată.

— Eu ce ?, întrebai eu.

— Dă-mi o rublă... şi am să spăl putina, zise el cu glas înfundat.

Îl hotărîi totuşi să rămînă şi îl întrebai de Maslov. Se uită la mine şi deodată zîmbi cu zîmbetul lui binecunoscut, care-mi dădu nădejde că ne vom apropia din nou şi că nu-şi va mai bate joc de mine.

— Zău, îţi mai aduci aminte de Maslov ? Ia te uită !... Maslov a murit... L-a năpădit cangrena. Cînd l-au îngropat avea pete negre pe tot trupul, parcă s-ar fi îmbrăţişat cu un burlan de sobă. Da, da, a murit ! Of ! Nu ştii ce mi-a fost omul ăla !... M-da ! Ce suflet !

Tăcu din nou şi o clipă rămase pierdut în gînduri, cu o privire tîmpă, stinsă, închircit parcă... Ni se aduse ceai şi votcă. Stiopok se uită la toate şi zîmbi din nou, dar de data aceasta, sceptic.

— Ia povesteşte-mi cum te-ai îmbogăţit... E interesant.

Îi povestii atunci totul. Mă asculta cu atenție, fără să spună o vorbă.

— Aşa !..., spuse el cînd isprăvii. Va să zică... Cum vine asta ? N-ai fost golan de-adevăratelea... ci aşa, de curiozitate ?

— Da...

— Ia te uite, mă ! Ciudată curiozitate... Şi acum ai dat înapoi... nu ţi-a plăcut ? Şmecher ai mai fost !...

— Vreau să mai hoinăresc.

— Ei, asta... Va să zică, ai să hoinăreşti, şi atîta tot ?...

— Şi ce-i ?

— Nimic... Am spus şi eu aşa... într-o doară !, zise el şi îşi muşcă mustaţa. Va să zică nici un interes ! Ai hoinărit şi te-ai întors pe urmă acasă ? La gura sobei ?...

— Ba am avut un interes. Voiam să ştiu ce fel de oameni sînteţi voi.

— Pentru ce ?

— Ca să ştiu...

— M-da !... Atîta tot ? Te-ai uitat şi nimic altceva ?

— Poate am să povestesc toate astea la ziar.

— La ziar ? Da cine are nevoie să ştie d-alde astea ? Sau poate vrei s-o faci aşa... de lăudăroşie : uitaţi-vă ce pot eu ?!

Stiopok nimerise tocmai la ţintă, nu pot să nu recunosc acest lucru. Cunoştea bine sufletul omenesc şi trebuie să mărturisesc că mă încurca mult întrebarea lui...

— Bineînţeles că nu. Fac asta... ca să ştie lumea.

— De noi ?! Stiopok zîmbi larg şi ridică sarcastic sprîncenele.

— Da, de voi...

— Aş-şa-a !...

— Aşa !...

Se sculă şi se uită la mine cu aceeaşi privire rea, strecurată printre gene.

— Ştii ceva, Maxim ?

— Ce ?

— Asta e o ma-re ticăloşie, spuse cu tărie, arătîndu-mi pumnul, şi plecă fără să-şi ia rămas bun.

Rămasei locului şi mă uitai la ceaiul din pahare şi la sticla cu votcă... Şedeam şi mă întrebam pentru ce mă ocărîse Stiopok ? Avea sau nu dreptate ?

— Dă-mi o rublă !, spuse el, băgînd mîna pe fereastră.

Îi dădui.

— Ptii-iu !... Se vede că eşti tare bogat... trei ruble !... Da, ia ascultă, nu cumva te bagi, de curiozitate, şi în gropi de gunoi ? Ai ?

— Nu.

— Păcat !... Ţi-aş fi dat o mînă de ajutor ! Te-aş fi băgat în cea mai adîncă !

Şi dispăru.

Traducere de *Anda Boldur*

TOVARĂŞUL MEU DE DRUM

L-am întîlnit la Odesa, în port. Vreo trei zile în şir mă izbise statura lui spătoasă şi îndesată, faţa de meridional, împodobită de o bărbuţă frumoasă. Mereu dam de el. Îl vedeam stînd ceasuri de-a rîndul pe digul de granit, sprijinindu-şi bărbia de mînerul bastonului şi privind trist, cu ochii negri, migdalaţi, la apa tulbure. Trecea de zece ori pe zi pe dinaintea mea cu mersul lui nepăsător. Cine să fie ?... Am început să-l urmăresc. Ca într-adins, vrînd parcă anume să mă stîrnească, se nimerea tot mai des în calea mea, pînă ce m-am deprins să-i recunosc de departe haina deschisă, vărgată, la modă, pălăria neagră, mersul alene şi privirea lui plictisită aţintită în gol. Era un tip cu totul nelalocul lui aici în port, în vuietul sirenelor vapoarelor, şuieratul locomotivelor, zăngănitul lanţurilor, strigătele hamalilor, în forfota drăcească a portului care te cuprindea din toate părţile. Toţi erau grăbiţi, trudiţi, alergau asudaţi prin praf, strigau şi înjurau. În această învălmăşeală de oameni care munceau, se plimba agale, ciudatul necunoscut cu faţa nespus de plictisită, străină şi nepăsătoare la tot ce-l înconjura.

În sfîrşit a patra zi, cam pe la prînz, dînd iar de el, m-am hotărît, fie ce-o fi, să aflu cine era. M-am aşezat nu departe de el, cu un harbuz şi pîine şi am început să mănînc. Îl priveam, frămîntîndu-mă cu gîndul cum aş face să intru în vorbă cu el, fără să-l jignesc.

Omul sta sprijinit de-o stivă de lăzi de ceai, privea nepăsător în juru-i şi bătea darabana cu degetele pe mînerul bastonului.

Îmbrăcat ca vai de lume, cum eram, purtînd în spate cureaua de hamal, negru din cap pînă-n picioare de cărbune, îmi venea greu să intru în vorbă cu acest fante. Dar, spre marea mea uimire, vedeam că nu-şi lua de la mine ochii, în care se aprinsese o licărire lacomă de fiară. Mi-am dat seama că cel pe care-l urmăream era flămînd. Am aruncat o privire grăbită în jurul meu şi l-am întrebat, încet :

— N-ai vrea să guşti ?

Omul tresări, rînjind lacom cu o sută de dinţi mari şi sănătoşi şi se uită bănuitor în preajma lui.

Nimeni n-avea grija noastră. I-am pus îndată în mînă o jumătate de harbuz şi o bucată de pîine albă. El le înhaţă şi se trase după o stivă de mărfuri unde se aşeză. Din cînd în cînd răsărea din dosul stivei capul cu pălăria dată pe ceafă, lăsînd să i se vadă fruntea oacheşă şi asudată. Faţa îi strălucea plină de zîmbet şi, nu ştiu de ce, îmi făcea într-una cu ochiul, fără a se opri din mestecat. I-am făcut semn să mă aştepte, m-am dus să cumpăr nişte carne, am adus-o, i-am dat-o şi m-am aşezat în faţa lăzilor ca să-l ascund de priviri străine. Pînă să-i fi adus carnea, înfulecase ca o fiară, temîndu-se, parcă, să nu-i ia cineva îmbucătura. Acum mînca mai liniştit, dar atît de repede şi de hulpav, încît îmi făcea rău şi să mă uit la omul acesta lihnit de foame şi m-am întors cu spatele.

— Mulţămesc. Foarte mulţămesc.

Apoi mă bătu pe umăr, îmi luă mîna, mi-o strînse şi începu s-o scuture de zor.

Peste cinci minute mi-a spus cine era.

Se numea Şakro Ptadze, era prinţ georgian, singurul fiu al unui moşier bogat din Kutais. Fusese slujbaş la una din staţiile liniei ferate transcaucaziene şi lo-

cuia într-o casă împreună cu un coleg al său. Într-o bună zi acesta dispăru, luînd cu el banii şi lucrurile de preţ ale prinţului, care porni numaidecît în căutarea lui. Aflînd din întîmplare că acest coleg al său luase un bilet pînă la Batum, prinţul Şakro porni îndată într-acolo. Dar ajuns la Batum i se spuse că cel pe care-l căuta plecase la Odesa. Atunci prinţul Şakro luă buletinul unui oarecare Vano Svanidze, bărbier de meserie, prieten de al său, cam de aceeaşi vîrstă, dar ale cărui semnalmente nu i se potriveau şi plecă la Odesa. Cum sosi, făcu o reclamaţie împotriva hoţului şi i se făgădui că vinovatul va fi găsit ; aşteptase două săptămîni, mîncase toţi banii şi de două zile nu mai pusese nimic în gură.

Stam să-i ascult povestea împănată cu înjurături şi privindu-l, îl credeam, şi-mi părea rău de băiatul care n-avea încă douăzeci de ani, şi căruia, dacă te luai după firea lui copilăroasă, nu-i dădeai nici atît. Amintea mereu cu mînie de prietenia strînsă care-l legase de colegul său, cel care-i furase lucrurile, fapt pentru care severul tată a lui Şakro avea să-i taie lui feciorusău beregata cu pumnalul, dacă acesta n-avea să puie mîna pe hoţ. M-am gîndit că dacă nu-l ajut, are să ajungă repede prada oraşului nesăţios. Ştiam prin ce ciudate coincidenţe se recrutează clasa vagabonzilor. Prinţul Şakro avea mulţi sorţi de a nimeri în această onorabilă şi foarte puţin onorată clasă. Voiam să-l ajut şi i-am propus să mergem la poliţaiul oraşului să-i ceară un bilet de vapor şi să plece acasă. El se fîstîci şi-mi spuse că n-avea de gînd să se întoarcă. L-am întrebat de ce, şi mi-a spus că nu plătise camera unde locuia, iar cînd i s-a cerut s-o plătească, lovise pe cineva, apoi dispăruse, şi acum se temea, şi cu drept cuvînt, să nu-i mulţumească poliţia atît pentru neplata chiriei, cît şi pentru lovituri. De cîte ori dăduse în acel

cineva, nu-şi amintea : o dată, de două ori, sau poate de mai multe ori ?

Situaţia era din ce în ce mai încurcată. M-am hotărît să muncesc pînă oi strînge destui bani ca să-i dau să plece la Batum. Dar, vai ! Nu puteam izbuti degrabă pentru că flămîndul Şakro mînca el singur cît trei, dacă nu mai mult.

Pe timpul acela năvăliseră în port o sumedenie de „înfometaţi" şi preţul muncitorilor cu ziua scăzuse, iar din cele optzeci de copeici, pe care le cîştigam, noi amîndoi mîncam şaizeci. Afară de asta mai era ceva. Înainte de a mă întîlni cu prinţul meu, hotărîsem să plec în Crimeia şi n-aveam de gînd să rămîn prea multă vreme la Odesa. I-am propus atunci prinţului Şakro să pornim pe jos, cu următoarea învoială : dacă nu găsesc pe cineva care să-l însoţească pînă la Tiflis, să-l duc eu acolo, iar dacă găsesc, să ne despărţim.

Prinţul îşi privi ghetele elegante, pălăria şi pantalonii, îşi netezi surtucul, se gîndi, oftă de cîteva ori, şi pînă la urmă, se învoi. Şi aşa, am pornit-o împreună de la Odesa spre Tiflis.

II

Cînd am ajuns la Kerson mă încredinţasem că tovarăşul meu era un băiat copilăros, sălbatic şi cît se poate de mărginit la minte, vesel cîtă vreme era sătul, trist cînd era flămînd, dar îl credeam cel puţin un animal vînjos şi bun.

În timpul drumului îmi povestea despre Kaukaz şi viaţa moşierilor georgieni, despre petrecerile lor şi cum se purtau cu ţăranii. Povestirile lui erau atrăgătoare şi frumoase în felul lor, dar îl puneau pe povestitor într-o lumină prea puţin măgulitoare. Îmi istorisi de pildă următoarea întîmplare :

La un prinţ bogat s-au adunat vecinii la chef. După ce s-au ospătat, bînd vin şi mîncînd lipii şi frigărui de berbec, lavaş şi pilaf, prinţul şi-a dus musafirii în grajd. Apoi au pus şeile pe cai. Prinţul încălecă pe cel mai frumos şi-o porni razna pe cîmp. Iute îi mai era fugarul! Musafirii lăudară înfăţişarea şi iuţeala calului, şi prinţul mai trecu o dată în goană peste cîmp. Dar, deodată, se ivi un ţăran pe un cal alb şi-l întrecu pe prinţ. Îl întrecu şi... rîse cu mîndrie. Prinţul se ruşină faţă de musafiri... Îşi încruntă amarnic sprîncenele, chemă, cu un semn, pe ţăran, iar cînd acesta se apropie, îi despică ţeasta cu sabia şi, cu un foc de revolver în ureche, ucise şi calul. Apoi se duse şi mărturisi autorităţilor isprava pe care o făcuse. Prinţul fu osîndit la ocnă...

Şi în glasul lui Şakro, povestind această întîmplare, se simţea compătimirea pentru prinţ. Am încercat să-i dovedesc că dreptatea era de partea ţăranului. El, însă, îmi răspunse fudul :

— Ţărani sînt mulţi, însă prinţi puţini. Nu poţi trage la răspundere un prinţ pentru un ţăran. Ce-i un ţăran ? Uite ce-i ! spuse Şakro arătîndu-mi un bulgăre de pămînt. Iar un prinţ e ca o stea !

M-am certat cu el şi s-a supărat. Cînd se supăra, Şakro rînjea arătîndu-şi colţii ca un lup şi faţa i se ascuţea.

— Taci, Maxim ! Tu nu cunoşti viaţa din Kaukaz, se răsti el.

Toate cîte i le spuneam erau de neînţeles pentru mintea lui mărginită şi ceea ce era pentru mine limpede, îi părea lui caraghios. Cînd îl strîngeam cu uşa, dovedindu-i superioritatea concepţiilor mele, Şakro, fără să stea mult pe gînduri, îmi spunea :

— Du-te de trăieşte în Kaukaz. Ai să vezi că ţi-am spus adevărul. Dacă toţi fac aşa, înseamnă că aşa tre-

buie să fie. De ce te-aş crede pe tine ? Tu eşti singurul care spui că-i altfel, pe cînd ceilalţi sînt mii !

Îmi dădeam seama că trebuie să-l conving prin fapte şi nu prin vorbe, pe acest om care credea că o asemenea purtare era firească şi dreaptă, şi tăceam. Tăceam, iar el ţocăia din buze şi vorbea cu însufleţire despre viaţa din Kaukaz, plină de frumuseţe sălbatică, de foc şi de ciudăţenii. Povestirile lui mă atrăgeau şi mă lăsam furat de ele, dar totodată mă revoltau şi mă înfuriau prin cruzimea lor şi prin acea ploconire în faţa bogăţiei şi a puterii brutale. Odată l-am întrebat dacă cunoştea învăţătura lui Hristos.

— Cum nu ?, îmi răspunse el, ridicînd din umeri.

Aflai însă că tot ce ştia se mărginea la atît : fusese cîndva unul, Hristos, care se ridicase împotriva legilor evreeşti şi fusese răstignit. El însă, fiind Dumnezeu, n-a murit pe cruce, ci s-a înălţat la cer, de unde a dat oamenilor o lege nouă după care să trăiască.

— Care lege ? îl întrebai eu.

Şakro se uită la mine cu o uimire batjocoritoare şi mă întrebă :

— Eşti creştin ? Ei, şi eu sînt creştin. Aproape toţi oamenii de pe pămînt sînt creştini. La ce mă mai întrebi ? Vezi bine cum trăiesc toţi. Asta-i legea lui Hristos.

Mie, însă, îmi cam sărise ţandăra şi am început să-i vorbesc despre viaţa lui Hristos. La început, Şakro mă ascultă cu luare-aminte dar atenţia îi slăbi încetul cu încetul şi se sfîrşi într-un căscat.

Văzînd că sufletul lui nu mă asculta, m-am întors iar către minte, şi i-am vorbit despre foloasele ajutorului mutual, despre foloasele cunoştinţelor, ale legislaţiei şi-i dădeam înainte, vorbindu-i numai despre foloase. Dar dovezile mele se spărgeau de peretele de piatră al concepţiei lui despre viaţă, prefăcîndu-se în praf.

— Cine e puternic, acela îşi face singur legea. N-are nevoie să înveţe, şi orb să fie, tot şi-ar găsi drumul, mă contrazicea prinţul Şakro, cu ţîfnă. Ştia să rămînă credincios concepţiilor sale, şi asta mă făcea să-l stimez, dar era sălbatic şi crud şi simţeam uneori cum mă cuprindea ura împotriva lui. Totuşi nu-mi pierdeam nădejdea de a găsi un punct comun între noi, pe temeiul căruia să putem comunica amîndoi şi să ne înţelegem.

Am trecut de Perekop şi ne-am apropiat de Ialta. Visam la ţărmul de sud al Crimeii, iar prinţul era ursuz şi îngîna printre dinţi cîntece ciudate. Isprăvisem toţi banii şi, deocamdată, n-aveam cum cîştiga alţii. Ne grăbeam să ajungem la Feodosia, unde, pe vremea aceea, tocmai începeau lucrările de construcţie a portului.

Prinţul îmi spuse că avea de gînd să muncească şi el şi astfel, cîştigînd destui bani, vom putea pleca la Batum pe mare. Acolo, la Batum, avea mulţi cunoscuţi şi avea să-mi găsească un loc de portar sau de paznic. Mă bătea pe umăr, ţocăia dulce şi-mi spunea cu o mutră protectoare :

— Ţţţ ! Ce viaţă îţi pregătesc ! Iha ! Ai să bei la vin cît vrei, ai să înfuleci la carne de berbec cît pofteşti. Ţţţ !... Ai să te însori cu o georgiană grasă nevoie mare. Ea are să-ţi coacă lavaş, şi are să-ţi facă copii. Ţţţ, mulţi de tot !...

La început ţocăitul acesta mă mira, apoi începu să mă sîcîie pînă cînd, la urmă, îmi venea să-mi iau lumea în cap. La noi, în Rusia, cu sunetul ăsta chemăm porcii, în timp ce în Kaukaz, el exprimă admiraţia, părerea de rău, plăcerea ca şi durerea.

Haina la modă a lui Şakro se jerpelise de tot, iar ghetele îi plesniseră în multe locuri. Bastonul şi pălăria le vîndusem la Kerson. În locul pălăriei îşi cumpărase o şapcă veche de împiegat la calea ferată.

Cînd îşi puse întîia oară şapca în cap şi-o turti pe o ureche şi mă întrebă :

— Mă prinde bine ? Sînt frumos ?

III

Iată-ne ajunşi în Crimeia. Trecusem de Simferopol şi ne îndreptam spre Ialta. Mergeam cuprins de o admiraţie mută faţă de peticul acesta de pămînt alintat de mare. Prinţul era mîhnit, ofta şi, aruncînd în jurul lui priviri triste, căuta să-şi umple stomacul gol cu nişte fructe ciudate. Nu prea izbutea să se împace cu proprietăţile lor hrănitoare şi-mi spunea adesea cu un umor răutăcios :

— Spune şi tu ! Dacă mă îmbolnăvesc, cum dracu merg eu mai departe ?

Nu era chip să găsim vreun mijloc de a cîştiga cît de cît şi, neavînd nici un ban de pîine, ne hrăneam cu fructe şi cu nădejdea în viitor. Şakro începu să mă mustre zicînd că aş fi leneş şi gură-cască. Mi-era din ce în ce mai greu să am de-a face cu el, dar ceea ce mă copleşea mai mult ca toate erau povestirile în care era vorba de pofta lui de mîncare, de căpcăun. După ce lua pe la douăsprezece o gustare, alcătuită dintr-un „mieluţ" şi trei sticle de vin, putea mînca la masă, la ceasurile două, trei farfurii de „ceahahbili" sau de „cihirtma", o strachină de pilaf, toate frigăruile de berbec de la un întreg şampur [1], „tolma" după plac şi alte mîncăruri kaukaziene, la care bea vin cît îi cerea inima. Zile de-a rîndul îmi vorbea de cunoştinţele şi de slăbiciunile sale gastronomice plescăind din limbă în timp ce vorbea, cu ochii plini de foc, scrîş-

[1] Frigare lungă.

nid din dinţi, zîmbind şi tot înghiţind apa ce i-o lăsa cu prisosinţă gura sa elocventă.

Odată, ne aflam lîngă Ialta, şi mă tocmisem să curăţ o livadă de crengile tăiate. Luasem banii pe o zi înainte, şi îi dădusem pe toţi, adică jumătatea de rublă primită, pe carne şi pîine. Tocmai aduceam cele cumpărate cînd mă chemă grădinarul, aşa că lăsai cumpărăturile în seama lui Şakro care sub cuvînt că-l durea capul, nu se tocmise la lucru. Peste un ceas, cînd m-am întors, m-am încredinţat că Şakro nu se lăudase cînd îmi vorbise despre uriaşa lui poftă de mîncare. Din tot ce cumpărasem, nu mai rămăsese o fărîmă. Era o ispravă netovărăşească, dar am tăcut şi rău am făcut după cum se va vedea mai tîrziu.

Şakro, văzînd că nu zic nimic, răstălmăci tăcerea asta în felul lui. De atunci începu ceva cu totul fără noimă. Eu munceam iar el, ba că-i una, ba că-i alta, nu voia nicidecum să lucreze. Mînca, dormea şi aştepta totul de la mine. Era şi caraghios şi-mi făcea şi rău să mă uit la zdrahonul ăsta de băiat. Cînd mă întorceam de la lucru, rupt de oboseală, Şakro mă aştepta undeva într-un colţ umbros şi mă cerceta lacom din ochi. Dar ce mă întrista şi mă durea mai tare era să văd cum îşi bătea joc de mine şi de munca mea. Asta o făcea fiindcă dumnealui se învăţase să cerşească. La început îi era ruşine de mine dar, mai apoi, cum ne apropiam de vreun sătuc tătăresc, se apuca, sub ochii mei, să se pregătească de cerşit. Se sprijinea în băţ şi începea să-şi tragă piciorul ca şi cum l-ar fi durut, ştiind bine că zgîrciţii de tătari n-ar fi dat nimic unui flăcău voinic ca el. Îi vorbeam, încercînd să-i arăt că asemenea îndeletnicire era ruşinoasă.

— Nu ştiu să muncesc, mi-o tăia el scurt.

Pomana pe care o căpăta era o nimica toată. Pe atunci începusem să bolesc. Pe zi ce trecea, drumul se făcea tot mai greu şi legăturile mele cu Şakro tot mai

încordate. Ajunsese acum să ceară cu îndrăzneală să-l hrănesc.

— Dacă mă duci, atuncea du-mă ! Pot eu merge cale atît de lungă pe jos ? Nu-s deprins cu aşa ceva. Mai ştii ? Pot să şi mor. De ce mă canoneşti şi mă omori ? Vai, ce are să fie dacă oi muri ! Mama o să plîngă, tata o să plîngă, prietenii au să plîngă ! Cîte lacrimi n-au să curgă ! Îi ascultam vorbele, dar nu mă supăram. Pe atunci mi se furişase în minte un gînd ciudat care mă făcea să îndur uşor toate acestea. Cînd dormea, mă aşezam lîngă el, şi uitîndu-mă la faţa lui nemişcată şi liniştită, îmi ziceam ca şi cum aş fi ajuns oarecum să pricep ceva :

— Însoţitorul meu !... Ăsta-i însoţitorul meu !

În conştiinţa mea se ivea cîteodată gîndul nelămurit că Şakro cînd îmi cerea ceva — să-l ajut şi să-i port de grijă — nu făcea decît să se folosească de un drept al lui. A cere, era pentru el un semn de putere şi de voinţă. El mă subjuga, iar eu mă lăsam subjugat, studiindu-l şi urmărind fiecare expresie a chipului său, căutînd să înţeleg cît de departe avea să meargă în acest proces de acaparare a personalităţii altuia. Cît despre el, Şakro, se simţea cum nici că se poate mai bine. Cînta, dormea şi-şi bătea joc de mine după pofta inimii. Cîteodată ne despărţeam pe două-trei zile, pornind fiecare în altă parte. Îi lăsam pîine şi, dacă aveam, îi lăsam şi bani şi-i spuneam unde să mă aştepte. El mă petrecea cu o privire neîncrezătoare în care se amesteca o furie plină de tristeţe. Iar cînd ne regăseam mă întîmpina triumfător, cu nespusă bucurie, şi-mi spunea totdeauna :

— Credeam că m-ai părăsit şi ai fugit singur. Ha-ha-ha !

Îi dădeam de mîncare, îi povesteam despre locurile frumoase pe care le văzusem şi într-o zi vorbindu-i despre Bahcisarai, am adus vorba de Puşkin, şi

i-am spus nişte versuri. Dar acestea n-au făcut asupra lui nici o impresie.

— Ei, versuri ! Astea-s cîntece, nu versuri. Am cunoscut pe unul, un georgian, pe acela să-l fi auzit ce frumos cînta. Acelea erau cîntece ! Cînd îi trăgea cîte un cîntec, vai-vai, ce era ! Şi ce glas puternic avea ! Parcă-l înjunghia cineva. A înjunghiat şi el un cîrciumar şi acum e în Siberia.

De fiecare dată, cînd mă întorceam, scădeam în stima lui, şi nici nu-şi dădea osteneala să ascundă acest lucru.

Treburile noastre mergeau prost. Abia dacă puteam cîştiga o rublă sau o rublă şi jumătate pe săptămînă, ceea ce era mult prea puţin pentru doi oameni. Cu ce scotea Şakro din cerşit nu dobîndeam nici o economie. Stomacul lui era o prăpastie care înghiţea tot, fără alegere — struguri zămoşi, peşte uscat, fructe uscate — şi, cu timpul, stomacul acesta părea că se lărgeşte şi cere tot mai multe jertfe.

Şakro începu să mă hărţuiască să plecăm din Crimeia, amintindu-mi, şi asta pe bună dreptate, că toamna trecea şi mai aveam cale lungă de mers. I-am dat dreptate. Şi apoi, fiindcă apucasem să văd partea asta a Crimeii, am luat-o spre Fedosia în nădejdea să pun mîna pe ceva gologani, de care duceam mare lipsă.

După ce am umblat cale de vreo douăzeci de verste dincolo de Aluşta, ne-am oprit să înnoptăm. Izbutisem să-l conving pe Şakro să ţinem drumul de-a lungul ţărmului mării deşi calea era mai lungă. Voiam să mă bucur de aerul mării. Am aprins un foc şi ne-am întins lîngă el. Seara era minunată. Jos, sub noi, marea, de un verde întunecat, bătea în ţărmul stîncos. Cerul albastru tăcea solemn, iar în jurul nostru foşneau încetişor tufişurile şi ramurile copacilor. Răsărise luna. Frunzişul platanilor îşi arunca horbotele de umbră pe

pămînt. O pasăre cînta cu viers răsunător şi plin de îndrăzneală. Trilurile ei argintii se topeau în văzduhul plin de vuietul liniştit şi mîngîietor al valurilor, şi cînd se pierdeau se auzea ţîrîitul unui greier. Focul ardea vesel, asemenea unui buchet uriaş de flori aprinse, roşii şi galbene. Şi umbrele focului săreau voioase în jurul nostru, mîndre, parcă, să-şi arate vioiciunea faţă de umbrele leneşe aruncate de lună. Întinderea mării pînă în zări era pustie, iar cerul, deasupra, fără urmă de nor. Mă simţeam ca la capătul pămîntului privind nemărginirea — acest mister care-ţi farmecă sufletul. Sentimentul de frică, pe care ţi-l strecoară apropierea de măreţia firii, îmi umplea sufletul şi pieptul îmi zvîcnea de emoţie.

Deodată, Şakro izbucni în hohote de rîs.

— Ha-ha-ha !... Caraghioasă mutră ai. Curat parcă ai fi o oaie ! Ha-ha-ha !

M-am speriat ca de un tunet izbucnit din senin. Asta îl întărîtă şi mai rău. Avea de ce rîde, desigur, însă cît mă durea ! Şakro rîdea cu lacrimi. Şi mie îmi dădeau lacrimile, dar din altă pricină. Mi se pusese un nod în gît şi mă uitam la el cu ochi rătăciţi, ceea ce îi stîrnea rîsul şi mai tare. Se tăvălea pe pămînt, ţinîndu-se de burtă. Stam, fără să-mi pot veni în fire, uluit de jignirea ce-mi aducea. Da, era o jignire adîncă şi acei, puţin la număr, care au simţit şi ei, cîndva, ceva asemănător, nădăjduiesc că o vor înţelege şi vor cîntări din nou, în sufletul lor, greutatea acestei obide.

— Isprăveşte odată !, îi strigai, ca ieşit din minţi.

Şakro se sperie, tresări, dar tot nu fu în stare să se oprească. Accesele de rîs tot îl mai apucau, şi atunci îşi umfla obrajii, ochii i se bulbucau şi iar izbucnea în hohote. Pînă la urmă m-am ridicat şi am plecat de lîngă el. Am rătăcit multă vreme în neştire, fără gînduri, plin de veninul jignirii care mă ardea. Eu, care

îmbrăţişam întreaga fire, şi îi spuneam din tot sufletul că o iubesc cu dragoste fierbinte de om care e şi puţin poet, iar ea, luînd chipul lui Şakro, să-şi rîdă de mine ! Aş fi ajuns departe cu învinuirile mele împotriva lui Şakro şi a tuturor rînduielilor vieţii, de n-aş fi auzit răsunînd în urma mea paşi grăbiţi.

— Nu te supăra, îmi spuse Şakro fîstîcit, atingîndu-mi uşor umărul. Nu ştiam că te rugai.

Vorbea cu glasul sfios al unui copil, care făcuse cine ştie ce poznă. Şi cu toate că-mi ieşisem din fire, nu puteam să nu-i văd faţa schimonosită de sfială şi de frică, şi să nu-mi fie milă.

— Nu mă mai ating niciodată de tine. Zău, niciodată.

Şi-şi întărea spusele dînd, cu convingere, din cap :

— Văd că eşti cuminte, munceşti şi nu mă sileşti să lucrez şi eu. M-am întrebat ce te face să te porţi aşa cu mine ? Şi mi-am spus că trebuie să fii prost ca oaia...

Cu asta voia să mă liniştească şi să se dezvinovăţească faţă de mine ! Bineînţeles că după asemenea făgăduieli şi scuze nu-mi rămînea altceva de făcut decît să-l iert, nu numai pentru trecut, dar şi pentru viitor.

Peste o jumătate de ceas Şakro dormea dus, iar eu şedeam lîngă el şi-l priveam. Cînd doarme, omul, fie el cît de viguros, pare neputincios şi fără de apărare. Însă Şakro îţi făcea milă. Buzele lui groase şi sprîncenele ridicate îi dădeau o înfăţişare copilăroasă, plină de mirare şi sfiiciune. Răsufla măsurat şi liniştit dar, din cînd în cînd, se răsucea şi începea să aiureze, vorbind repede şi cu glas rugător, în limba lui. În jurul nostru domnea o linişte încordată, una din acele linişti care te fac întotdeauna să aştepţi ceva şi care, dacă ar fi să ţină mult, ar înnebuni un om prin neclintirea şi lipsa oricărui sunet, această umbră vie a mişcării.

Murmurul lin al valurilor nu ajungea pînă la noi. Ne găseam într-o fundătură năpădită de tufişuri ţepoase, care părea gura căscată a vreunei dihănii din închipuire. Mă uitam la Şakro şi mă gîndeam :

„Acesta-i însoţitorul meu... M-aş putea descotorosi de el aici, dar de scăpat tot n-aş scăpa, pentru că cei de teapa lui sînt legiuni... Se vede că-mi este sortit pe viaţă tovarăş de drum şi are să mă însoţească pînă la mormînt..."

Oraşul Fedosia ne înşelă aşteptările. Cînd am sosit acolo, am găsit aproape patru sute de oameni, ca şi noi, în căutare de lucru, siliţi să se mulţumească cu rolul de spectatori la construcţia digului. Aici lucrau toate neamurile : turci, greci, georgieni, oameni veniţi din Smolensk şi din Poltava. Pretutindeni, şi în oraş, şi în împrejurimi, rătăceau în pîlcuri cenuşii chipurile amărîte ale „înfometaţilor" şi forfoteau vagabonzi din Azov şi Taurida.

Am luat-o spre Kerci.

Însoţitorul meu se ţinea de cuvînt şi mă lăsa în pace. Era însă flămînd tare şi cînd vedea pe cineva mîncînd, scrîşnea din dinţi ca un lup şi mă înnebunea cu descrierile a tot felul de bucate pe care ar fi vrut să le înghită pe loc. De la un timp începuse să-şi amintească de femei. Întîi aducea vorba despre ele numai pe de departe şi ofta cu păreri de rău, apoi se puse să vorbească tot mai des cu zîmbetul plin de jind al meridionalului şi, pînă la urmă, ajunsese în aşa hal că nu mai lăsa să treacă pe lîngă el nici o fiinţă de sex femeiesc, de orice vîrstă sau înfăţişare, fără să spună vreo porcărie privind direct sau în general un amănunt al trupului ei. Vorbea pe şleau despre femei cu o deplină cunoaştere în materie, privindu-le dintr-un punct de vedere atît de bestial, încît îmi venea să scuip de scîrbă... Am încercat odată să-i dovedesc că femeia e o fiinţă întru nimic mai prejos decît el. Văzînd însă,

nu numai că se supără pe mine din pricina concepțiilor mele, dar că-i venea aproape să turbeze de înjosirea pe care, după părerea lui, i-o aduceam, am lăsat baltă încercările mele.

Ca să tăiem drumul n-am mai mers spre Kerci de-a lungul țărmului mării, ci am luat-o de-a dreptul prin stepă, pentru că n-aveam în legăturica noastră decît o singură pită de orz, de vreo trei funturi, pe care o cumpărasem de la un tătar cu cel din urmă pitac. Încercările lui Șakro de-a cerși pîine prin satele pe unde treceam au fost prost primite. Peste tot i se spunea scurt: „Sînteți prea mulți". Și era foarte adevărat. Oameni care să umble după un codru de pîine erau neînchipuit de mulți în acel an greu.

Tovarășul meu nu-i putea suferi pe „înfometați" fiindcă erau concurenții lui în ale cerșitului. Cu tot drumul greu și hrana proastă lui nu-i erau chiar atît de secătuite puterile ca să aibă înfățișarea nenorocită și fața suptă cu care se puteau mîndri ceilalți, pe bună dreptate, ca de oricare altă perfecțiune. Zărindu-i de departe spunea:

— Iar vin! Of-of! Ce mai vor? Unde se duc? Ce, nu mai e loc în Rusia? Nu pricep. Tare prost e norodul ăsta rusesc...

Cînd îi lămuream pricina care silea norodul acesta rusesc să vină în Crimeia să-și caute pîinea, el răspundea clătinînd neîncrezător din cap:

— Nu pricep. Cum se poate una ca asta? La noi în Georgia nu se întîmplă prostii de astea.

Am ajuns la Kerci seara tîrziu și am fost nevoiți să înnoptăm sub podiștele care duceau de la pontoanele de debarcare la mal. Și bine am făcut că ne-am ascuns. Știam că nu cu multă vreme înainte de sosirea noastră fuseseră scoși din Kerci toți vagabonzii, și cei veniți de aiurea și ne temeam să nu nimerim și noi la

poliţie. Deoarece Şakro călătorea cu un buletin străin, se putea întîmpla să avem neplăceri serioase.

Toată noaptea am fost stropiţi din belşug de valurile care băteau pontonul şi în zori, cînd am ieşit de sub podişcă, eram uzi şi zgribuliţi. Am rătăcit toată ziulica pe mal şi tot ce am izbutit să cîştig a fost o grivnă, căpătată de la o preoteasă căreia i-am cărat din piaţă pînă acasă un sac de pepeni.

Ca să ajungem la Taman mai aveam de trecut strîmtoarea.

Oricît ne-am rugat noi pe barcagii, nu s-a găsit unul care să vrea să ne primească vîslaşi, ca să trecem pe celălalt mal. Toţi erau porniţi împotriva vagabonzilor care, înaintea venirii noastre acolo, făcuseră tot felul de coţcării, şi în a căror tagmă, pe bună dreptate, ne treceau şi pe noi.

Cînd se înseră, mînios pe toată lumea, cum eram, m-am hotărît să încerc un lucru destul de primejdios, pe care, odată cu venirea nopţii l-am şi adus la îndeplinire.

IV

Noaptea m-am furişat împreună cu Şakro pe lîngă pichetul vămii unde se aflau ancorate trei şalupe legate cu lanţuri de inelele zidite în peretele de piatră al cheiului. Era întuneric, bătea vîntul şi vedetele se ciocneau una de alta zăngănind din lanţuri... Mi-a fost uşor să urnesc din loc inelul şi să-l zmulg din zid. Deasupra noastră, la o înălţime de vreo cinci arşini, umbla încolo şi încoace, fluierînd printre dinţi, sentinela postului de vamă. Cînd se oprea în dreptul nostru, mă opream şi eu din lucru, prevedere cu totul de prisos, deoarece nu şi-ar fi putut închipui că sub el lucra cineva cufundat în apă pînă la gît. De altfel, lanţurile

zăngăneau neîncetat şi fără ajutorul meu. Şakro întins în fundul şalupei îmi şoptea ceva ce nu puteam auzi din pricina zgomotului valurilor. În sfîrşit ţineam inelul în mîini... Un val luă şalupa şi o aruncă de la mal. Am înotat un timp alături de ea, ţinîndu-mă de lanţ, apoi am sărit înăuntru. Scosesem mai înainte două scînduri de pe fundul bărcii. Le-am pus în cîrlige în locul vîslelor şi am pornit...

Valurile îşi făceau de cap şi Şakro, care şedea la pupă, ba dispărea din ochii mei cu pupă cu tot, ba se ridica sus, deasupra mea, şi ţipa, gata să se prăbuşească peste mine. L-am sfătuit să nu ţipe, dacă vrea să nu-l audă sentinela şi a tăcut. În locul feţei lui vedeam o pată albă. Ţinea tot timpul cîrma. N-aveam cînd ne schimba şi, afară de asta, ne temeam să ne mişcăm de la un loc la altul. Eu îi strigam cum să cîrmească iar el mă înţelegea şi îndeplinea ordinele mele aşa de repede de parcă se născuse marinar. Scîndurile care ţineau loc de vîsle nu ne erau de mare ajutor. Vîntul bătea în pupă şi nici nu mă sinchiseam unde ne putea duce. Căutam numai ca prora să stea de-a curmezişul strîmtorii, ceea ce nu era greu deoarece se mai vedeau luminile Kerciului. Valurile ne aruncau cîte o privire pe deasupra bordului, vîjîind furioase şi cu cît înaintam în larg, cu atît creşteau mai vajnic. Din depărtare venea un muget sălbatic şi fioros. Şalupa plutea din ce în ce mai iute şi era foarte anevoios să-i ţii direcţia.

Eram mereu, cînd cufundaţi în văgăuni adînci, cînd ridicaţi pe coamele valurilor. Norii coborau din ce în ce mai jos şi noaptea se făcea tot mai întunecoasă. Luminile se mistuiră în întuneric şi bezna era îngrozitoare. Întinderea furioasă a apei părea fără de margini. Nu se vedea nimic alt decît valurile ţîşnind din întuneric. Una din scînduri mi-a fost smulsă din mînă, iar pe cealaltă am aruncat-o singur în fundul şalupei şi

m-am încleştat cu amîndouă mîinile de bord. De fiecare dată cînd şalupa sălta în sus Şakro urla sălbatic. Mă simţeam slab şi neputincios în această benză, în mijlocul valurilor dezlănţuite şi turbate care mă asurzeau cu larma lor. Cuprins de o deznădejde cruntă, nu vedeam în jurul meu decît valuri cu coamele albe spulberîndu-se în stropi săraţi, şi deasupra mea norii grei şi miţoşi care semănau şi ei cu talazurile mării... Îmi dădeam seama de un singur lucru : tot ce se petrecea în jurul meu ar fi putut fi mult mai cumplit şi mai crîncen şi mă simţeam parcă jignit că puterea aceasta se stăpînea şi nu-şi dădea drumul din plin, după cum cerea adevărata ei fire. Moartea era de neînlăturat. Dar această lege nemiloasă, care nu alege, trebuia oarecum înfrumuseţată pentru că prea era apăsătoare şi oarbă. De-ar fi fost să pier în flăcările unui foc sau înecat într-o mlaştină, cred că mi-aş fi ales moartea cea dintîi, socotind-o mai cuviincioasă...

— Hai să punem o pînză !, îmi strigă Şakro.

— De unde s-o luăm ? l-am întrebat eu.

— Din cecmenul[1] meu...

— Aruncă-l încoace. Dar nu lăsa cîrma din mîini.

Şakro se răsuci pe banca de la pupă fără să scoată o vorbă.

— Prinde ! şi-mi aruncă cecmenul.

M-am tîrît pe fundul bărcii, am mai rupt o scîndură, am trecut un capăt al ei prin mîneca hainei, am sprijinit-o de banca din mijloc a şalupei proptind-o cu picioarele şi, abia apucasem de mîneca cealaltă şi de poala hainei, cînd se întîmplă ceva neaşteptat... Barca sări sus de tot, se cufundă în jos şi mă trezii în apă cu cecmenul într-o mînă şi cu cealaltă încleştată de frînghia ce atîrna peste bord. Valurile săltau cu zgomot peste capul meu iar eu înghiţeam la apă sărată

[1] *Cecmen* — haină bărbătească, cu guler înalt şi încreţită în spate.

şi amară. Apa îmi umplea urechile, gura şi nasul... Mă ţineam cu putere de frînghie şi mă bălăbăneam în apă, lovindu-mă cu capul de bord. Am aruncat cecmenul pe barca răsturnată şi căutam să sar şi eu călare pe ea. După zeci de încercări am izbutit, în sfîrşit, şi în aceeaşi clipă l-am văzut pe Şakro, care se zbătea în apă agăţat de aceeaşi frînghie căreia eu tocmai îi dădusem drumul. Mi-am dat numaidecît seama că frînghia trecea prin nişte inele de fier de-a lungul întregului bord al şalupei.

— Sînt teafăr, i-am strigat eu.

El îşi făcu vînt deasupra apei şi sări pe fundul bărcii. L-am prins în cădere. Iată-ne faţă în faţă. Şedeam pe barcă parcă eram călare cu picioarele băgate în frînghie ca în nişte scări. Dar cum stam, nu mă ţineam vîrtos, orice val mă putea arunca din şa cu multă uşurinţă. Şakro se încleştase cu mîinile de genunchii mei şi-şi vîrîse capul în pieptul meu. Tremura ca varga şi simţeam cum îi clănţăneau dinţii. Trebuia făcut ceva. Fundul şalupei era alunecos de parcă fusese uns anume cu clei. I-am spus lui Şakro să se apuce de frînghie şi să se lase în apă, în timp ce eu aveam să fac acelaşi lucru de cealaltă parte a bărcii. Drept răspuns Şakro începu să mă împungă cu capul în piept. Valurile treceau peste noi jucînd sălbatic şi abia ne puteam ţine. Frînghia mă tăia la un picior şi suferearn groaznic. Jur împrejur, cît puteai cuprinde cu ochii, se ridicau munţi de apă, prăbuşindu-se zgomotos.

Am strigat către Şakro, cu glas poruncitor, ceea ce-i spusesem înainte. Drept răspuns începu să mă izbească şi mai tare cu capul în piept. Nu mai puteam întîrzia nici o clipă. I-am smuls mîinile, una după alta şi l-am împins în apă, căznindu-mă să-l fac să apuce cu mîinile frînghia. Atunci s-a petrecut ceva care m-a speriat cel mai tare în acea noapte.

— Vrei să mă-neci ?, şopti Şakro şi mă privi drept în faţă.

Asta era în adevăr prea mult. Întrebarea era îngrozitoare. Groaznic era şi glasul lui plin de supunere sfioasă, cerînd parcă îndurare ca cea de pe urmă şoaptă a omului care şi-a pierdut orice nădejde de-a înlătura sfîrşitul fatal. Însă înspăimîntători peste măsură îi erau ochii şi faţa palidă ca de mort.

I-am strigat :

— Ţine-te cît mai tare ! Şi apucînd frînghia, am sărit şi eu în apă de cealaltă parte a şalupei. M-am lovit de ceva la un picior. La început, din pricina durerii nu mi-am dat seama de nimic. Apoi am înţeles. Am simţit ceva fierbinte ţîşnindu-mi prin vine şi cuprins de un fel de beţie, am strigat cu toată puterea :

— Pămînt !

Poate că marii exploratori cînd descopereau pămînturi noi să fi pus mai multă patimă în strigătul lor, dar mă îndoiesc să fi strigat vreunul mai tare ca mine. Şakro chiui straşnic şi se aruncă în apă. Entuziasmul amîndorura ni se răci repede. Apa ne ajungea pînă la piept, dar în jurul nostru nici urmă de uscat. Valurile erau aici mai mici şi mai slabe, şi se rostogoleau alene peste noi. Spre norocul meu nu dădusem drumul frînghiei şi iată-ne pe Şakro şi pe mine ţinîndu-ne de frînghia salvatoare, de o parte şi de alta a şalupei, pe care o trăgeam după noi, îndreptîndu-ne, încet, nici noi nu ştiam încotro.

Şakro bîiguia ceva de neînţeles şi rîdea. Eu mă uitam cu îngrijorare în toate părţile. Era întuneric. În spatele şi în dreapta noastră zgomotul valurilor era mai puternic ; în faţă şi în stînga mai liniştit. Am luat-o înspre stînga. Fundul era ferm, nisipos, dar plin de gropi. Cîteodată pierdeam pămîntul şi atunci înotam cu picioarele şi cu cîte o mînă, în timp ce cu cealaltă ne ţineam de şalupă. Se întîmpla să ne ajungă

apa, pe alocuri, numai pînă la genunchi. Cum dădea de adînc Şakro începea să urle. Eu tremuram de frică. Deodată zărirăm un semn salvator : în faţa noastră licărea o lumină...

Şakro prinse a urla din răsputeri, dar eu nu uitasem că şalupa era cazonă şi-l făcui numaidecît să-şi reamintească acest lucru. El tăcu, dar nu trecu o clipă şi-i auzii plînsul. N-aveam cum să-l liniştesc.

Apa era tot mai mică. Mai întîi ne ajungea pînă la genunchi, apoi pînă la glezne. Am tîrît şalupa după noi, pînă ce ne-au părăsit puterile şi i-am dat drumul. În faţa noastră se afla un trunchi negru. Am sărit peste el şi desculţi cum eram amîndoi, am nimerit în nişte scaieţi ale căror împunsături erau foarte dureroase. Pămîntul pe care acostasem nu se arăta primitor. N-am luat în seamă înţepăturile şi am alergat înspre focul a cărui lumină o zărisem. Focul ardea voios cam la o verstă de ţărm şi părea să ne întîmpine rîzînd.

V

...Trei dulăi uriaşi şi lăţoşi răsăriră din întuneric şi se aruncară asupra noastră. Şakro, care plîngea şi sughiţa mereu, începu să urle şi căzu la pămînt. Eu am aruncat cîinilor cecmenul ud şi m-am aplecat să caut vreo piatră. Dar nu era nimic decît iarba care îmi înţepa degetele. Cîinii se dădeau la noi. Am pus două degete în gură şi am început să fluier din răsputeri. Cîinii se traseră la o parte şi se auziră numaidecît glasuri şi tropot de paşi care alergau spre noi.

Peste cîteva clipe stăteam în jurul focului între patru ciobani în cojoace miţoase.

Doi dintre ei şedeau jos pe pămînt şi fumau, iar altul, mai înalt, cu barba neagră şi deasă, şi cu o căciulă căzăcească în cap, stătea în spatele nostru

sprijinit într-o bîtă cu o măciucă mare la capăt, cioplită pesemne dintr-o rădăcină. Al patrulea, un flăcăuan rus, cu părul castaniu, îl ajuta pe Şakro, care plîngea, să se dezbrace. La vreo cinci stînjeni de noi pămîntul era acoperit pe o întindere mare cu un strat cenuşiu, gros şi vălurit, aducînd cu zăpada de primăvară pe cale de-a se topi. Numai după ce te uitai îndelung şi cu luare-aminte, vedeai că erau oi multe înghesuite unele în altele. Erau acolo cîteva mii de oi, care dormeau învăluite de întunericul nopţii, acoperind pămîntul cu un strat gros, îndesat şi călduros. În răstimpuri behăiau jalnic şi speriat...

Stăteam lîngă foc, uscam cecmenul lui Şakro şi spuneam ciobanilor tot adevărul, povestindu-le cum luasem şalupa.

— Da' unde-i şalupa ?, mă întrebă unul dintre ciobani, un bătrîn cărunt şi încruntat, care nu-şi lua ochii de la mine.

I-am spus.

— Du-te tu, Mihal, de vezi.

Mihal, ciobanul cu barbă neagră, îşi aruncă bîta pe umeri şi se îndreptă spre malul mării.

Şakro tremura de frig şi mă ruga să-i dau cecmenul cald dar încă ud. Bătrînul însă spunse :

— Hei, stai puţin ! Aleargă întîi, ca să-ţi încălzeşti sîngele. Haide, ia-o în jurul focului.

La început Şakro nu pricepu despre ce era vorba, dar pe urmă se smuci deodată din loc, aşa gol cum era, începu să joace un dans sălbatic sărind ca o minge peste foc, învîrtindu-se în loc, bătînd pămîntul cu picioarele, dînd din mîini şi chiuind din răsputeri. Era un spectacol cum nu se poate mai caraghios. Cei doi ciobani se tăvăleau pe jos de rîs, iar bătrînul, cu faţa aspră şi nepăsătoare, se silea să bată din palme în ritmul jocului, fără să-l poată prinde, şi se uita cu luare-aminte la Şakro clătinînd

din cap şi molfăindu-şi mustaţa, în timp ce tot striga cu glas gros :

— Dă-i drumul !... Aşa-aşa !... Haide !... Hop hop !

Luminat de foc, Şakro se răsucea ca un şarpe, sărea într-un picior, bătea pămîntul, tropăind cu amîndouă picioare. Trupul îi lucea la para focului, şi se acoperise cu broboane mari de sudoare care păreau roşii ca de sînge.

Ciobanii băteau acum tustrei din palme, iar eu îmi uscam îmbrăcămintea la foc, tremuram de frig şi mă gîndeam că întîmplarea noastră ar fi încîntat pe vreun admirator de-al lui Cooper sau Jules Verne. Nu lipsea nimic : naufragiul, aborigenii primitori şi dansul unui sălbatic în jurul focului...

Iată-l pe Şakro şezînd jos, pe pămînt, şi înfulecînd ceva, privindu-mă cu ochii lui negri în care scînteia o lumină ce trezea în mine ceva neplăcut. Hainele lui erau puse la uscat pe nişte beţe înfipte în pămînt lîngă foc. Ciobanii mi-au dat şi mie să mănînc pîine cu slănină sărată.

Mihal se întoarse şi se aşeză tăcut alături de bătrîn.

— Ei ?, îl întrebă bătrînul.

— Barca-i acolo, răspunse scurt Mihal.

— N-or lua-o valurile ?

— Nu !

Apoi tăcură toţi, uitîndu-se la mine cercetător.

— Ce facem cu ei ? întrebă Mihal fără să vorbească anume cuiva. Îi ducem la staniţă la ataman ? Sau de-a dreptul la vameşi ?

Nu-i răspunse nimeni. Şakro mînca mai departe netulburat.

— Putem să-i ducem la ataman... putem să-i duceam la vameşi... Şi aşa şi aşa tot s-au ars, spuse după un timp bătrînul.

— Stai, moşule..., am început eu.

Dar el nici nu mă băgă în seamă.
— Vra să zică aşa, Mihal! Barca-i acolo?
— Îhî, acolo-i!
— Cum crezi? N-o iau valurile?
— Nu! N-o iau!
— Atunci rămîne acolo. Mîine, cînd s-or duce barcagii la Kerci, or lua-o cu dînşii. De ce n-ar lua o barcă goală? Ei? Aşa... Acum voi, haimanalelor... Asta... cum să spun... Nu v-a fost frică? Nu? Ehei! Dacă mai mergeaţi o jumătate de verstă, nimereaţi drept în mare. Ce vă făceaţi dacă vă azvîrlea în mare? V-aţi fi înecat amîndoi. Vă duceaţi la fund ca nişte topoare.
Bătrînul tăcu şi mă privi cu un zîmbet batjocoritor care-i juca pe sub mustaţă.
— De ce taci, flăcăule?
Vorbăria lui pe care n-o înţelegeam şi pe care o luasem drept batjocură, mă plictisea.
— Uite că te ascult, i-am răspuns destul de supărat.
— Ei şi?, întrebă bătrînul oarecum aţîţat.
— Ei şi? Nimic.
— Da' de ce mă-ngîni? Frumos şade să-ngîni pe-unu mai bătrîn ca tine?
Am tăcut.
— Mai vrei să mănînci?, întrebă iarăşi bătrînul.
— Mi-e destul.
— Ei, nu mînca! Nu vrei, nu mînca! Poate că ţi-ai lua nişte pîine la drum?
Am tresărit de bucurie dar n-am arătat nimic faţă de el.
— La drum aş lua..., răspunsei eu liniştit.
— Bine. Atunci daţi-i la drum pîine şi slănină. Poate îţi mai fi avînd cîte ceva acolo... Daţi-le tot ce aveţi.
— Da' ce? Dînşii pleacă?, întrebă Mihal.

Ceilalţi doi ciobani îşi ridicară privirile către bătrîn.

— Da' ce să facem cu ei ?

— Păi voiam să-i ducem la ataman sau la vameşi..., rosti Mihal dezamăgit.

Şakro se răsuci de lîngă foc unde era şi scoase curios capul din cecmen. Era foarte liniştit.

— Ce să cate la ataman ? N-au ce căuta la ataman. S-or duce ei mai tîrziu la dînsul... dac-or vrea.

— Da' cu barca ce facem ?, nu se da bătut Mihal.

— Cu barca ?, spuse bătrînul. Ce să facem cu barca ? Stă acolo ?

— Stă..., răspunse Mihal.

— Ei, las-o să stea. Dimineaţa are s-o mîie Ivaşka la debarcader... iar de-acolo or lua-o luntraşii ş-or duce-o la Kerci. Altceva n-avem ce face cu barca.

M-am uitat ţintă la bătrînul cioban. N-am putut prinde nici cea mai mică mişcare pe faţa lui, arsă de vînt şi de soare, pe care îşi juca focul umbrele.

— Să nu cadă pe noi vreo belea..., începu s-o lase mai moale Mihal.

— Dacă îţi ţii gura n-are să pice nici o belea. Dar dacă-i ducem la ataman, mă tem că n-are să fie bine nici pentru dînşii, da' nici pentru noi. Noi să ne vedem de treaba noastră, iar ei de drum. Ei, flăcăi, mergeţi departe ?, ne întrebă bătrînul deşi îi spusesem unde mergem.

— Pînă la Tiflis...

— Lungă cale. Păi vezi ? Atamanul are să-i poprească. Şi, dacă-i popreşte, cînd mai ajung ? Mai bine să-şi vadă de drum. Ei, voi ce ziceţi ?

— Ce să zicem ? Lasă-i să se ducă, încuviinţară tovarăşii bătrînului cînd acesta, încheind vorba, îşi strînse tare buzele privindu-i întrebător şi răsucind pe deget barba-i căruntă.

— Atunci duceţi-vă cu Dumnezeu, spuse moşul făcîndu-ne semn cu mîna. Iar barca o trimitem noi înapoi.

— Mulţumesc, moşule !, i-am spus scoţîndu-mi şapca.

— Da de ce-mi mulţumeşti ?

— Mulţumesc, frate !, i-am mai spus eu o dată mişcat.

— De ce-mi mulţumeşti ? Auzi bazaconie ! Eu îi spun să se ducă cu Dumnezeu, iar el îmi mulţumeşte. Sau te-ai temut că te-oi fi trimiţînd la diavoli ? Ia spune.

— M-am temut să nu iasă vreun boduc, i-am răspuns eu.

— Apoi, zise bătrînul ridicînd din sprîncene. De ce l-aş trimite pe om pe un drum rău ? Mai bine îl îndrept pe drumul pe care umblu şi eu. Poate că ne mai întîlnim, şi-atuncea ne-om cunoaşte. Mai ştii ? Poate c-o mai fi prilej să ne ajutăm unul pe altul... La bună vedere...

Moşneagul îşi scoase căciula miţoasă de oaie şi ne salută. Tovarăşii lui făcură la fel. I-am întrebat de drumul spre Anapa şi am plecat. Şakro rîdea, nu ştiu de ce.

VI

— De ce rîzi ?, l-am întrebat eu.

Eram încîntat de bătrînul cioban şi-mi plăcea morala lui. Eram încîntat şi de boarea răcoroasă din preajma zorilor care ne mîngîia pieptul şi fiindcă cerul se curăţase de nori, şi curînd avea să răsară soarele, iar ziua care venea se arăta strălucitor de frumoasă.

Şakro îmi făcu un semn şiret cu ochiul şi rîse şi mai tare. Zîmbeam şi eu ascultîndu-i rîsul sănătos şi vesel. Cele cîteva ceasuri petrecute la focul ciobanilor şi pîinea gustoasă cu slănină pe care o mîncasem făcuseră ca obositoarea noastră călătorie să nu ne lase decît o uşoară durere în oase, ceea ce nu ne putea strica bucuria.

— Ei, de ce rîzi ? Te bucuri c-ai scăpat cu viaţă ? Şi nu numai că eşti teafăr, dar mai eşti şi sătul ?

Şakro clătină din cap în semn că nu, mă împinse cu cotul în coastă, îmi făcu o strîmbătură, rîse iar cu hohote şi-mi spuse în limba lui stricată :

— Nu pricepi de ce rîd ? Nu ? Acuşi ai să afli. Ştii ce făceam dacă ne duceau la ataman sau la vameş ? Nu ştii ? Aş fi spus de tine că ai vrut să mă îneci şi aş fi început să plîng. Li s-ar fi făcut atunci milă de mine şi nu m-ar fi închis. Pricepi ?

La început voiam s-o iau drept glumă, însă Şakro izbuti să mă încredinţeze că vorbea foarte serios. Şi m-a convins atît de bine şi de întemeiat încît în loc să mă înfurii pe el din pricina cinismului său naiv, simţii pentru dînsul o milă adîncă. Ce alta poţi simţi pentru un om care îţi spune cu atîta sinceritate şi cu zîmbetul cel mai senin că are de gînd să te ucidă ?

Ce-i poţi face dacă el priveşte acest fapt drept o glumă foarte izbutită ?

M-am pornit cu înflăcărare să-i dovedesc lui Şakro toată mîrşăvia gîndului său. El îmi răspundea foarte firesc că nu-i pricepeam interesele, că uitam că el umbla cu un buletin care nu era al lui, fapt pentru care numai lăudat nu putea fi.

Deodată îmi fulgeră prin minte un gînd îngrozitor.

— Stai !, i-am spus eu. Crezi cu adevărat că am vrut să te înec ?

— Nu !... La început cînd încercai să mă împingi în apă am crezut, dar cînd am văzut că şi tu cobori singur, n-am mai crezut.

— Slavă domnului !, am rostit eu. Mulţumesc măcar pentru atît.

— Nu, n-ai de ce-mi mulţumi. Eu să-ţi mulţumesc. Acolo, lîngă foc ţi-a fost frig şi mi-a fost frig şi mie. Cecmenul nu ţi l-ai luat ţie. L-ai uscat şi tot mie mi l-ai dat. Iar tu ai rămas fără nimic. De aceea îţi mulţumesc. Înţeleg bine că eşti un om foarte bun. Cînd om ajunge la Tiflis am să te răsplătesc pentru toate. Am să te duc la tată-meu şi am să-i spun : Uite, ăsta-i un om ! Dă-i să mănînce, dă-i să bea. Iar pe mine pune-mă la grajd cu măgarii. Aşa am să-i spun. Ai să rămîi la noi, ai să fii grădinarul nostru, ai să bei vin şi ai să mănînci ce-ai să vrei. Valeu, ce bine ai s-o duci la noi ! De-altminteri e limpede ! Ai să mănînci dintr-un blind cu mine...

Şakro îmi povesti pe îndelete şi cu de-amănuntul despre minunăţiile vieţii pe care mi-o pregătea la Tiflis. În timp ce vorbea, mă gîndeam la marea nenorocire a acelor oameni, care, înarmaţi cu o morală nouă şi dorinţi noi, au pornit înainte singuri şi întîlnesc în calea lor oameni care-i vor întovărăşi, oameni străini de ei şi care nu-s în stare să-i înţeleagă. Plină de trudă le este viaţa. Deşi trăiesc pe pămînt, se află totuşi în cer, unde zboară ca nişte seminţe bune, care arareori se întîmplă să putrezească într-un pămînt rodnic...

Se crăpa de ziuă. În depărtare, marea strălucea trandafirie.

— Mi-e somn, spuse Şakro.

Ne-am oprit. El se culcă într-o adîncitură făcută de vînt în nisipul uscat de lîngă ţărm şi, învelindu-se peste cap cu ceamenul, adormi numaidecît. Eu şedeam alături de el şi priveam marea.

Marea îşi trăia viaţa slobodă, în necontenită mişcare. Turmele de valuri înaintau cu zgomot spre ţărm şi se risipeau în nisipul care le sorbea şuierînd încet. Talazurile din frunte îşi scuturau coamele albe, se izbeau vuind cu pieptul de mal şi, respinse de el, se trăgeau înapoi ca, laolaltă cu alte valuri, să se întoarcă iar cu puteri întărite. Se înlănţuiau vînjos şi năvăleau înspumate, împroşcînd cu stropi malul pe care-l băteau în strădania lor de a-şi lărgi hotarele vieţii. Pe tot întinsul mării, din zare pînă la ţărm, valurile mlădioase şi puternice se năşteau şi alergau într-una, strîns legate prin aceeaşi ţintă... Soarele le lumina tot mai viu crestele. În mare, coamele lor erau roşii ca sîngele. Nici o picătură nu se pierdea zadarnic în titanica frămîntare a apei, însufleţită parcă de un scop conştient pe care voia să şi-l atingă prin aceste mişcări largi şi ritmice. Răscolitoare şi plină de frumuseţe era vitejia valurilor ce înaintau în frunte, sărind cu îndrăzneală pe ţărmul tăcut şi ţi-era drag să te uiţi cum în urma lor venea lină şi îmblînzită toată marea puternică, stropită de soare în toate culorile curcubeului, plină de conştiinţa puterii şi frumuseţii sale.

Un vas uriaş se ivi dincolo de cap, despicînd valurile şi, legănîndu-se falnic pe întinsul neliniştit al mării, aluneca pe coamele talazurilor care se aruncau turbate asupra lui. Iar vasul frumos şi puternic, strălucind cu toate alămurile în soare, m-ar fi făcut poate în alte împrejurări să mă gîndesc la mîndrele înfăptuiri ale omului, îmblînzitor de stihii... Dar alături de mine dormea un om încă pradă stihiilor.

VII

Treceam prin judeţul Tersk. Şakro, zbîrlit şi rufos, era furios la culme deşi nu mai flămînzea, deoarece acum eu cîştigam destul. El, însă, se dovedi a nu fi în stare să facă nici o muncă. Odată încercase să lucreze la treier, la greblat paiele la batoză, dar la amiază se şi lăsase pentru că grebla îi făcuse băşici şi îi sîngerau palmele. Altă dată lucram la scos cioatele dintr-un loc de sub pădure şi nu ştiu cum s-a julit cu cazmaua la gît.

Mergeam destul de încet, muncind două zile şi umblînd una. Şakro mînca de stingea şi, datorită bunăvoinţei stomacului său de a înghiţi tot, nu mi-a fost cu putinţă să strîng o leţcaie, să-i pot cumpăra ceva de îmbrăcat. Hainele lui ajunseseră nişte zdrenţe, numai găuri, cîrpite pe alocuri cu petice de toate culorile.

Odată, ajunşi într-o staniţă, mi-a scos din legăturica mea cinci ruble, strînse cu greu de mine în taină ca să nu afle de ele, iar seara apăru în grădina de zarzavat unde lucram, beat, însoţit de o femeie, o căzăcioaică grasă, care mă întîmpină cam aşa:

— Bună ziua, eretic blestemat.

Cînd, mirat de acest epitet, am întrebat-o de ce-mi spune aşa, ea îmi răspunse cu obrăznicie:

— Pentru că tu, diavole, îl opreşti pe flăcăul ăsta să iubească femeile. Cum te încumeţi tu să faci una ca asta cînd legea îi dă voie? Afurisitule!...

Şakro stătea lîngă ea şi dădea din cap, încuviinţînd spusele ei. Era beat turtă şi cînd se mişca, se clătina de parcă i se desfăceau toate încheieturile din balamale. Buza de jos îi atîrna, ochii tulburi mă priveau drept în faţă, îndobitociţi.

— Ce te zgîieşti la noi? Dă-i banii înapoi!, ţipa femeia cea îndrăzneaţă.

— Care bani ?, am întrebat uimit.

— Hai, dă-i banii, că de nu te duc la post. Să-i dai numaidecît cele o sută cincizeci de ruble pe care i le-ai luat la Odesa.

Ce eram să fac ? Îndrăcita asta de muiere în halul de beţie în care era, putea, nici vorbă, să se ducă la izba unde era postul şi atunci, autorităţile staniţei care n-aveau pic de milă pentru nici un fel de vagabond, fără doar şi poate că ne-ar fi închis. Cine ştie ce urmări putea să aibă acest lucru pentru noi doi, Şakro şi cu mine. Şi iată că m-am văzut nevoit să iau femeia cu binişorul, s-o liniştesc, ceea ce de altminteri n-a fost prea greu. Cu ajutorul a trei sticle de vin, am împăcat-o. Ea căzu la pămînt printre nişte harbuji şi adormi. L-am culcat şi pe Şakro, iar a doua zi dis-de-dimineaţă am plecat din staniţă, lăsînd femeia cu harbujii.

Încă mahmur după beţie, cu faţa boţită şi puhavă, Şakro scuipa la fiecare clipă şi ofta amarnic. Am încercat să stau de vorbă cu el, dar nu-mi răspundea ; dădea numai din capul lui încîrlionţat, cum dau din cap oile.

Mergeam pe o cărare îngustă pe care se tîrau, strecurîndu-se ici şi colo, răsucindu-se sub picioarele noastre, nişte şerpi mici, roşii. În urma noastră se mişcau alene pe cer cîrduri de nori negri.

Apoi se grămădiră acoperindu-l, lăsînd numai în faţa noastră un colţ mai senin, plin şi acela de fîşii zdrenţuite ce zburau iute înainte, întrecîndu-ne. Undeva în depărtare, bubuia tunetul. Bombănitul lui se tot apropia. Începuseră să cadă picături de ploaie. Iarba foşnea cu sunet metalic.

N-aveam unde ne adăposti. Deodată se făcu întuneric şi foşnetul ierbii se auzi mai tare, mai speriat. Tunetul bubui pe aproape şi norii, cuprinşi de un foc albăstrui, tresăriră. Începu să toarne cu gă-

leata. Loviturile de tunet răsunau întețite în stepa pustie. Iarba, răscolită de răbufnelile vîntului și ale ploii, se apleca la pămînt. Toate tremurau și fremătau. Fulgerele sfîșiau norii, orbindu-te... În lumina lor albastră se zărea în depărtare un șir de munți argintii ca de gheață pe care scăpărau luciri albastre, iar cînd se stingeau fulgerele, șirul de munți se mistuia, înghițit, parcă, de-o prăpastie neagră. Bubuiau și tresăreau cu răsunet mare. Părea că cerul tulbure și plin de mînie voia să curețe prin foc, pulberea și toată murdăria ce se ridicase de la pămînt pînă la el, iar pămîntul se cutremura de frică.

Șakro mîrîia ca un cîine speriat. Eu eram voios și parcă mă ridicasem deasupra lucrurilor obișnuite, urmărind desfășurarea puternică și întunecată a furtunii în stepă. Splendoarea acestui haos mă răscolea, mă pătrundea de un suflu eroic, și-mi fura inima amenințătoarea armonie.

Deodată simții dorința de a lua și eu parte la furtună, să dau glas sentimentului de admirație stîrnit în mine de această dezlănțuire de forțe. Flacăra albastră, care aprindea cerul, părea să ardă și în pieptul meu. Cum puteam să-mi arăt marea emoție și admirație ? Am început să cînt tare, cît mă ținea gura. Tunetul urla, fulgerele scăpărau, iarba foșnea, iar eu cîntam și mă simțeam una cu ele... Înnebunisem. Dar nebunia mea era de iertat, căci nu făcea rău nimănui. Nu cred să existe fenomene mai mărețe ale firii decît uraganul pe mare și furtuna în stepă.

Cîntam încredințat că nu supăram pe nimeni cu purtarea mea și, deci, n-avea nimeni ceva de spus împotrivă. Dar deodată mă trezii zgîlțîit cu putere de picioare și căzui într-o băltoacă.

Șakro mă privea drept în față cu ochi aspri, plini de mînie.

— Ai înnebunit ? Nu cumva ai înnebunit ? Nu ? Atunci taci din gură ! Nu ţipa ! Că de nu, te strîng de gît ! Ai înţeles ?

Am rămas uluit şi am întrebat cu ce îl stingheream.

— Sperii tunetul. Pricepi ? Cînd bubuie tunetul, vorbeşte Dumnezeu ! Iar tu urli... Ce-ţi trece prin minte ?

I-am spus că aveam dreptul să cînt cînd am poftă, ca şi el, de altfel.

— Dar eu nu vreau să cînt, răspunse el hotărît.

— Nu cînta, m-am învoit eu.

— Nu cînta nici tu !, mi-a poruncit Şakro cu asprime.

— Ba mie mi-e a cînta...

— Ia ascultă ! Cine te crezi tu ?, mi-a spus Şakro mînios. Cine eşti tu ? Ai casă ? Ai mamă ? Tată ? Rude ? Pămînt ? Cine eşti tu în lumea asta ? Te crezi om ? Om sînt eu ! Eu am tot !... zise el lovindu-se cu pumnul în piept. Eu sînt prinţ !... Iar tu ?... Tu nu eşti nimic. N-ai nimic. Pe mine mă cunoaşte tot Kutaisul, Tiflisul ! ...Pricepi ? Nu mi te împotrivi. Mă slujeşti ? Ai să fii mulţumit... Am să-ţi plătesc înzecit pentru ce ai făcut pentru mine. Că te porţi bine cu mine ? Mare lucru ! Nici nu poţi altfel. Mi-ai spus chiar tu că Dumnezeul tău ţi-a poruncit să slujeşti pe aproapele tău fără să te aştepţi la răsplată. Iar eu, eu ţi-oi plăti. De ce mă chinuieşti ? Mă-nveţi să sperii tunetul. Vrei să fiu ca tine ? Asta nu-i frumos ! Ei, ei, ei ! Ptiu !

Şakro vorbea, pufnind pe nas şi plescăind din limbă şi ofta într-una... Mă uitam la el cu gura căscată de mirare. Se vede că-şi vărsa acum tot focul care mocnise în sufletul lui în timpul călătoriei noastre, toate nemulţumirile, jignirile şi mîniile. Şi, ca să-mi intre bine în cap că el avea dreptate, îşi întă-

rea spusele împungîndu-mă cu arătătorul în piept, mă zgîlţîia de umăr, iar cînd mînia lui clocoti peste măsură, se aruncă peste mine strivindu-mă cu toată greutatea trupului. Ploaia ne uda leoarcă, tunetul bubuia într-una deasupra noastră, şi Şakro, ca să-l aud mai bine, urla cît putea.

Tragi-comicul situaţiei mele îmi apărea mai lămurit ca oricînd, ceea ce mă făcu să izbucnesc într-un rîs nebun...

Şakro scuipă şi-şi întoarse capul de la mine.

VIII

...Cu cît ne apropiam de Tiflis, Şakro se făcea tot mai tăcut şi mai ursuz. Deşi pe faţa lui slăbită se ivise o expresie nouă, ea rămînea totuşi împietrită. Nu departe de Vladikavkaz am intrat într-un aul cerkez şi ne-am tocmit la culesul porumbului. După ce am muncit două zile la cerkezi — care nu prea ştiau ruseşte şi-şi băteau într-una joc de noi înjurîndu-ne în limba lor, speriaţi de purtarea lor duşmănoasă, ce se înteţea, faţă de noi — ne-am hotărît să plecăm. Cînd ajunserăm la vreo zece verste depărtare de aul, Şakro scoase deodată din sîn un văl lezghin [1] şi, arătîndu-mi-l triumfător, îmi spuse :

— De acum nu mai trebuie să muncim. Îl vindem şi cumpărăm de toate. Ne ajunge pînă la Tiflis. Pricepi ?

M-am înfuriat de-a binelea. I-am smuls vălul, l-am zvîrlit într-o parte aruncînd o privire în urma noastră. Cerkezii nu glumesc. Nu mult înainte de această întîmplare auzisem de la nişte cazaci următoarea poveste : un vagabond muncise într-un aul, iar la ple-

[1] *Lezghinii* — popor din Daghestan.

care şterpelise o lingură de alamă. Cerkezii-l-au ajuns, l-au căutat, şi, găsind lingura la el, i-au deschis burta cu pumnalul, i-au băgat lingura adînc în rană şi au plecat liniştiţi, lăsîndu-l în stepă, de unde l-au ridicat cazacii, pe jumătate mort. Vagabondul apucă să le spună toată întîmplarea, dar în drum spre staniţă îşi dădu sufletul. Nu o dată ne-au atras cazacii luarea-aminte asupra cerkezilor, povestindu-ne tot felul de istorioare cu tîlc asemănătoare acesteia, şi n-aveam de ce să nu le dau crezare.

I-am amintit lui Şakro acest lucru. El stătea în faţa mea şi asculta, şi deodată fără să scoată o vorbă, rînji, îşi îngustă ochii şi se aruncă asupra mea ca o pisică. Timp de vreo cinci minute ne-am bătut de ne-am spetit, pînă ce Şakro îmi strigă mînios :

— Ajunge !

Am rămas multă vreme unul în faţa celuilalt sleiţi de puteri, fără să scoatem o vorbă... Şakro se uita cu părere de rău spre locul unde aruncasem vălul furat şi-mi spuse :

— Vai de capul meu ! Dar pentru ce ne-am bătut ? Mare tîmpenie ! Mare de tot. Ce, ţi-am furat ceva ţie ? Îţi pare rău de ei ? Mie mi-e milă de tine şi de aceea am furat. Tu munceşti, iar eu nu pot. Am vrut să te ajut. Ce alta era să fac ?

Am încercat să-l lămuresc ce înseamnă să furi...

— Taci, te rog. Ai un cap de bostan !..., îmi aruncă dispreţuitor şi urmă : Ei şi ce ? Doar nu mori dacă furi. Aşa-i viaţa ! Mai bine taci !

Temîndu-mă să nu-l stîrnesc iar, am tăcut. Era a doua oară că fura. Încă la începutul călătoriei, pe cînd eram în regiunea Mării Negre, şterpelise un cîntar de buzunar de la nişte pescari greci. Şi atunci era cît pe ce să ne luăm la bătaie.

— Ei, pornim mai departe ?, îmi spuse el după ce ne-am mai liniştit, ne-am împăcat şi ne-am odihnit oarecum.

Am pornit mai departe. Cu fiecare zi ce trecea Şakro se făcea tot mai posac, şi-mi arunca priviri ciudate pe sub sprîncene. Odată, cînd trecusem de pasul Darial şi coboram muntele Gudaur, îmi spuse :

— Peste o zi-două sîntem la Tiflis, şi ţocăi luminîndu-se la faţă. Am să ajung acasă. Au să mă-ntrebe unde-am fost. Am călătorit, am să le spun. Am să mă duc la baie... Da-da ! Am să mănînc. Ce-am să mai mănînc ! Am să-i spun mamei că mi-e foame tare. Iar tatii am să-i spun : Iartă-mă. Am văzut multe dureri şi tot felul de vieţi... Vagabonzii sînt oameni foarte de treabă. Cînd am să întîlnesc vreunul am să-i dau o rublă, am să-l duc la cîrciumă şi am să-i spun : Bea vin... Am fost şi eu odată vagabond. Am să-i vorbesc lui tată-meu despre tine... Uite, tată, un om care mi-a fost ca un frate mai mare... M-a învăţat, m-a bătut — cîinele ! — mi-a dat de mîncare... Pentru asta hrăneşte-l tu acuma. Un an să-l hrăneşti ! Un an, atîta ! Auzi, Maxim ?

Îmi plăcea să-l ascult vorbind aşa. În acele clipe faţa lui căpăta o expresie simplă, copilăroasă. Ceea ce îmi spunea Şakro mă atrăgea şi prin faptul că nu cunoşteam pe nimeni la Tiflis şi iarna se apropia — pe Gudaur dăduse peste noi un viscol — aşa că-mi puneam oarecare nădejdi în Şakro.

Mergeam repede. Iată şi Mţhetul, străvechea capitală a Iberiei. A doua zi aveam să ajungem la Tiflis.

De departe, de la vreo cinci verste, am văzut capitala Kaukazului strînsă între doi munţi. Era sfîrşitul călătoriei noastre. Mă bucuram fără să ştiu nici

eu de ce. Şakro era nepăsător. Privea înaintea lui cu ochii îndobitociţi şi scuipa într-una apa care-i venea în gură de foame, în timp ce se ţinea de burtă, strîmbîndu-se de durere. Zmulsese pe drum nişte morcovi şi se îndopase cu ei.

— Crezi tu, că eu, moşier georgian, am să intru în oraşul meu, ziua în amiaza mare, în halul ăsta de murdărie şi în zdrenţe ? Nuu ! Nici gînd de aşa ceva. Stai, să însereze mai întîi.

Ne-am aşezat lîngă zidul unei clădiri părăsite, am răsucit cîte o ţigară din tutunul ce ne rămăsese şi am fumat-o tremurînd de frig. Dinspre şoseaua militară georgiană sufla puternic un vînt tăios. Şakro şedea îngînînd printre dinţi un cîntec de jale... Eu mă gîndeam la o odaie caldă şi la alte plăceri ale vieţii sedentare, care nu-şi găsesc seamăn în cea nomadă.

— Hai şi-om merge !, spuse Şakro cu o mutră hotărîtă şi se ridică.

Se întunecase. Oraşul îşi aprindea luminile. Era frumos să vezi luminile răsărind una cîte una din întunericul ce învăluise valea în care se ascundea oraşul.

— Dă-mi te rog gluga asta a ta, să-mi îmbrobodesc faţa. Poate să mă recunoască cineva...

I-am dat gluga. Mergeam pe strada Olghinskaia. Şakro fluiera un cîntec vioi.

— Maxim, vezi tu staţia tramvaiului cu cai, de lîngă podul ăsta, podul Veriiski ? Să stai acolo şi să mă aştepţi. Te rog să mă aştepţi. Intru într-o casă să întreb de-ai mei, de tată-meu, de mama...

— Da' nu sta mult !

— Numai o clipă ! Mă-ntorc îndată !

Şakro intră, repede, într-o ulicioară strîmtă şi întunecoasă şi se mistui într-însa pentru totdeauna.

Nu l-am mai întîlnit niciodată pe acest tovarăş al meu de drum, cu care am umblat aproape patru luni din viaţa mea, dar îmi amintesc adesea de el cu plăcere şi mă înveselesc.

Am învăţat de la el multe lucruri pe care nu le poţi găsi în foliante groase, scrise de înţelepţi, deoarece înţelepciunea vieţii e întotdeauna mai adîncă şi mai cuprinzătoare decît aceea a oamenilor.

Traducere de *Ştefana Velisar Teodoreanu*
şi *Ada Steinberg*

ÎNTR-O TOAMNĂ

...Într-o toamnă am avut o păţanie cît se poate de neplăcută. Sosisem de curînd într-un oraş unde nu cunoşteam pe nimeni şi m-am trezit fără sfanţ în buzunar şi nici unde-mi pune capul.

După ce am vîndut, în primele trei zile, toată îmbrăcămintea de care mă puteam lipsi, am plecat de acolo într-o localitate numită Ustie, unde erau cheiuri la care acostau vapoarele şi, cît ţinea navigaţia, pe fluviu clocotea puternic iureşul muncii. Însă cînd s-a petrecut întîmplarea pe care v-o povestesc, fiind ultimele zile ale lui octombrie era linişte şi pustiu.

Îmi tîram picioarele pe nisipul umed, uitîndu-mă cu luare-aminte pe jos, doar voi descoperi nişte rămăşiţe, ceva de-ale mîncării ; rătăceam stingher printre barăcile pustii şi magherniţele negustorilor, gîndindu-mă ce bine e să fii sătul.

Într-o asemenea situaţie, în lumea civilizată, ţi-e mai uşor să-ţi astîmperi foamea sufletului, decît a trupului. Hoinăreşti pe străzi, vezi în jurul tău case frumoase, pe dinafară, şi eşti îndreptăţit să crezi că-s tot atît de frumoase şi pe dinăuntru. Asta trezeşte în tine gînduri plăcute cu privire la arhitectură, confort şi încă multe alte lucruri înălţătoare şi pline de înţelepciune. Întîlneşti oameni îmbrăcaţi în haine călduroase în care se simt bine, oameni cuviincioşi care totdeauna ţi se dau la o parte din drum în do-

rința delicată de a nu lua în seamă tristul fapt al existenței tale. Zău că sufletul unui om flămînd se hrănește întotdeauna mai bine și e mai sănătos decît al unuia sătul. Iată o împrejurare din care poți trage o învățătură plină de haz în pofida celor sătui...

...Se lăsa seara, ploua, și dinspre miazănoapte sufla, cu răbufneli, un vînt rece. Vîntul șuiera prin maghernițele și prăvălioarele pustii, lovea în geamurile bătute în scînduri ale hotelurilor iar valurile fluviului spumegau în bătaia lui, plescăiau zgomotos pe nisipul malului și apoi, învolburîndu-și coamele albe, se aruncau unele după altele în salturi fulgerătoare spre depărtarea împăienjenită... Părea că fluviul, simțind apropierea iernii, fugea de frica lanțurilor de gheață cu care crivățul putea să-l ferece chiar și în noaptea aceea. Din cerul întunecat și apăsător se cernea neobosit o burniță atît de măruntă încît abia o putea deosebi ochiul. Această elegie a naturii întristate din jurul meu era întărită de două sălcii cioturoase și urîte, și de o barcă răsturnată cu fundul în sus, la rădăcina lor.

Barca avea fundul spart și pe bietele sălcii bătrîne le despuiase vîntul rece... Jur împrejur totul era părăsit, sterp și neînsuflețit, iar din cer curgeau nesecate lacrimi. Pustii și mohorîte erau toate! Părea că totul trăgea să moară, și, în curînd, nu voi mai rămînea viu decît eu, dar că, pînă la urmă, mă aștepta și pe mine aceeași moarte rece.

Aveam pe atunci șaptesprezece ani. Frumoasă vîrstă!

Umblam fără sfîrșit pe nisipul umed și rece, clănțănind din dinți triluri în cinstea frigului și a foamei, și pe cînd căutam mai departe cu stăruință ceva de mîncare, deodată zăresc ghemuită jos, la pămînt, în dosul unei maghernițe, o ființă într-o rochie leoarcă de ploaie, ce i se lipise pe umerii rotunzi. M-am

oprit îndărătul ei să văd ce făcea. Femeia săpa cu mîinile în nisip o groapă ca să ajungă sub maghernită.

— De ce faci asta ?, o întrebai, lăsîndu-mă pe vine lîngă ea.

Femeia scoase un ţipăt înăbuşit şi ţîşni în picioare. Acum, cînd sta în faţa mea holbîndu-şi ochii cenuşii, speriaţi, mi-am dat seama că era o fată de-o vîrstă cu mine, că avea o mutrişoară foarte drăguţă, dar din păcate, împodobită cu trei vînătăi mari, ceea ce-i strica din frumuseţe, cu toate că vînătăile erau rînduite cu o deosebită simetrie, cîte una, de aceeaşi mărime, sub fiecare ochi iar a treia, mai mare, pe frunte, tocmai deasupra nasului. În această simetrie se simţea mîna unui artist care căpătase mare dibăcie în meşteşugul de a strica mutrele oamenilor. Fata se uita la mine şi, treptat, frica din ochi i se stinse... îşi scutură îndată mîinile de nisip, îşi îndreptă basmaua de stambă din cap, se zgribuli şi-mi spuse :

— Te pomeneşti că ţi-e foame şi ţie. Haide, acum sapă tu, că mie mi-au obosit mîinile. Aş putea jura că acolo, şi arătă cu capul magherniţa, e pîine... Magherniţa asta mai vinde...

Am început să sap. După ce se mai odihni, fata mă privi, se aşeză alături de mine şi se puse să mă ajute.

Lucram tăcuţi. N-aş putea spune acum că în clipa aceea mă gîndeam la codul penal, la morală, la proprietate şi la alte lucruri, de care, după părerea celor care se pricep la de-alde astea, urmează să-ţi aduci aminte în toate clipele vieţii.

Cum vreau să fiu cît mai aproape de adevăr, trebuie să mărturisesc că eram atît de cufundat în săpatul gropii de sub magherniţă, încît uitasem de toate, afară de ceea ce nădăjduiam să găsesc acolo...

Înserase de-a binelea. Întunericul umed, rece şi pătrunzător ne învăluia tot mai mult. Valurile vuiau parcă mai potolit ca înainte, iar ploaia ropotea pe scîndurile magherniţei tot mai îndesat şi mai tare... De undeva, de departe, răsuna toaca paznicului de noapte...

— Are sau n-are podea ?, mă întrebă ajutoarea mea.

Cum n-am înţeles despre ce era vorba, am tăcut.

— Întreb dacă magherniţa are podea, fiindcă dacă are, degeaba ne căznim. După ce săpăm groapa mai dăm de cine ştie ce scînduri groase... Cum ai să le scoţi ? Mai bine să rupem lacătul... Pare că nu e tocmai de soi.

Idei bune, arareori îi vin unei muieri în cap, dar, după cum vedeţi şi dumneavoastră, se mai întîmplă să le şi vină... Am preţuit întotdeauna ideile bune şi m-am străduit, pe cît s-a putut, să le folosesc.

Am bîjbîit în întuneric şi după ce am găsit lacătul, l-am zgîlţîit şi l-am smuls cu inele cu tot. Complicea mea se apleca şi cît ai clipi, se strecură ca un şarpe prin deschizătura patrată a magherniţei. Abia de acolo răsună exclamaţia ei aprobatoare.

— Halal de tine !

O laudă, fie ea cît de neînsemnată, din partea unei femei, face mai mult pentru mine decît toate ditirambele unui bărbat, chiar dacă acesta ar fi mai elocvent decît toţi oratorii antichităţii laolaltă. Dar atunci eram mai puţin simţitor ca acum şi fără să bag de seamă lauda fetei, am întrebat-o scurt şi cu teamă :

— Ai găsit ceva ?

Ea se apucă să-mi înşire cu glas tărăgănat toate descoperirile :

— Un coş cu sticle... Nişte saci goi... O umbrelă... O găleată de tablă...

Toate acestea nu erau lucruri pe care să le poţi mînca ; nădejdile mele se risipeau. Însă, deodată, fata strigă înviorată :

— Aha !... Iacă-tă...

— Ce ?

— Pîine. O pită întreagă... Numai că-i udă... Ţine-o ! Pîinea se rostogoli la picoarele mele, iar în urma ei viteaza mea complice. Apucasem să rup o bucată, o băgasem în gură şi acum mestecam...

— Ia dă-mi şi mie... Da ştii ? Trebuie s-o ştergem de-aici. Unde să ne ducem ?, şi se uită în cele patru zări scrutînd întunericul. Peste tot era numai apă, beznă şi vuiet... Uite, acolo, barca aceea răsturnată... Ce-ar fi să mergem acolo ?

— Haidem !

Şi am pornit într-acolo, rupînd bucăţi din prada noastră cu care ne umpleam gura... Ploaia se tot înteţea, fluviul vuia şi de undeva se auzea un şuierat prelung şi batjocoritor, de parcă cineva puternic şi neînfricat fluiera toată rînduiala de pe pămînt : şi seara asta urîtă de toamnă, şi pe noi, eroii acestei întîmplări... Simţeam o greutate pe inimă din pricina acestui şuierat. Cu toate astea înfulecam cu lăcomie şi nici fata, care mergea la stînga mea, nu se lăsa mai prejos.

— Cum te cheamă ?, o întrebai într-o doară.

— Nataşa, îmi răspunse ea, clefăind din gură.

M-am uitat la ea şi inima mi se strînse de durere. Apoi privii întunericul dinaintea mea şi mi se păru că mutra ironică a soartei îmi zîmbea rece şi enigmatic...

...Ploaia ropotea neîncetat pe pereţii bărcii. Zgomotul ei monoton stîrnea gînduri triste. Vîntul şuiera, năvălind prin spărtura din fundul bărcii şi lovea într-o şipcă ce se bălăbănea cu zgomot tremurător şi

jalnic. Valurile rîului băteau în mal vuind tînguitor şi atît de deznădăjduit, încît parcă povesteau o istorie nemaipomenit de tristă şi de apăsătoare, de care se plictisiseră pînă la dezgust şi s-ar fi lăsat păgubaşe, dar trebuiau s-o spună. Ropotul ploii se contopea cu plescăitul valurilor şi peste barca răsturnată trecea oftatul prelung şi apăsător al pămîntului obidit şi trudit de veşnicele schimbări de la vara strălucitoare şi caldă, la toamna ceţoasă, umedă şi rece. Vîntul se învîrtejea peste malul pustiu şi peste rîul înspumat, îngînîndu-şi cîntecele jalnice.

În adăpostul de sub barcă nu ne era de loc îndemînă : era strîmt, umed şi prin fundul spart pătrundea ploaia, măruntă şi rece, şi răbufnelile vîntului... Stam fără să scoatem o vorbă şi dîrdîiam de frig. Ţin minte că-mi era somn. Nataşa se sprijinise cu spatele de marginea bărcii şi se făcuse ghem. Îşi cuprinsese genunchii cu braţele şi sprijinindu-şi bărbia de genunchi, se uita stăruitor cu ochii mari, deschişi, într-un punct anumit dinspre rîu. Vînătăile de pe faţa-i albă făceau să-i pară ochii imenşi. Sta neclintită. Imobilitatea şi tăcerea vecinei mele trezeau în mine un simţămînt de sfială faţă de ea... Aş fi vrut să intru în vorbă, dar nu ştiam cum să încep.

Pînă la urmă se apucă ea să vorbească :

— Blestemată viaţă !, spuse răspicat şi cu adîncă încredinţare în glas.

Dar ceea ce spunea nu suna ca o tînguire. Era prea multă nepăsare în vorbele ei ca să fie o tînguire. Se vedea numai că această fiinţă se gîndise aşa cum o tăiase capul şi ajunsese la o anumită concluzie, pe care o spunea cu glas tare : nu-i puteam opune nimic căci m-aş fi contrazis. De aceea tăceam. Dînsa rămase mai departe nemişcată, fără să mă bage în seamă parcă.

— Mai bine-aş crăpa..., spuse iarăşi Nataşa, de data asta mai încet, cu gîndul dus şi nici acum nu era în glasul ei urmă de tînguire. Era limpede că, după multă gîndire asupra vieţii oamenilor şi a soartei sale, fiinţa aceasta ajunsese liniştită la convingerea că nu se putea apăra de batjocura vieţii şi n-avea altceva de făcut decît să crape!

Felul acesta, atît de limpede şi rece, de-a judeca îmi umplu sufletul de urît şi-mi dădui seama că dacă urmez mai departe să tac, am să ajung, fără îndoială, să plîng. Ceea ce ar fi fost ruşinos faţă de o femeie cu atît mai mult cu cît dînsa nu plîngea. Am hotărît să încep vorba.

— Cine te-a bătut?, o întrebai eu, negăsind altceva mai potrivit.

— Tot Paşka... răspunse ea tare, cu glas nepăsător.

— Da cine-i Paşka?

— Ibovnicul meu... un brutar...

— Te bate des?...

— Cum se-mbată, mă şi bate.

Deodată se trase mai aproape de mine şi începu să-mi vorbească despre ea, despre Paşka şi legătura dintre ei. Ea era „una d-alea..." iar el, un brutar cu mustaţă roşcată şi tare frumos cînta din armonică. Venea pe la ea, la „stabiliment", şi îi plăcuse fiindcă era vesel şi curăţel. Avea o podiovcă de cincisprezece ruble şi cizme „cu creţuri"... din pricina asta se îndrăgostise de Paşka şi a ajuns „ăl de inimă" al ei. Şi cum a ajuns „ăl de inimă" s-a şi apucat să-i ia toţi gologanii care-i primea ea de la ceilalţi clienţi pentru bomboane, şi dăi cu băutura, pe banii ei; şi încă n-ar fi fost nimic, dar a început să se „ţină" şi cu alte fete, chiar sub ochii ei.

— Poţi să rabzi una ca asta? Doar nu-s mai rea ca altele. Vra să zică el, ticălosul, vrea cu tot dinadinsul să-şi bată joc de mine. Acum trei zile am cerut

voie de la madama şi m-am dus la el, şi am găsit-o acolo pe Dunka beată. Era pilit şi el. I-am spus: „Eşti nu ticălos, un escroc!" M-a îmbrîncit, m-a apucat de păr şi m-a stîlcit în bătaie. Asta încă n-ar fi fost nimic! Da' a rupt toate de pe mine... Ce mă fac eu acum? Cum să mă arăt în halul ăsta în faţa madamei? Uite, mi-a rupt tot, şi rochia, şi bluza nouă nouţă, şi basmaua mi-a smuls-o din cap... Of, Doamne! Ce să mă fac eu acuma?, spuse ea deodată, cu glas tînguitor şi sfîrşit.

Vîntul vuia tot mai amarnic şi era tot mai rece. Iar începură să-mi clănţănească dinţii. Fata se zgribulise şi ea şi se trase aşa de aproape de mine încît îi vedeam prin întuneric luciul ochilor...

— Ticăloşi sînteţi voi bărbaţii! Pe toţi v-aş călca în picioare şi v-aş schilodi; să văd pe unul dintre voi că trage să moară... I-aş scuipa în obraz şi nu mi-ar fi milă de el. Liftă de nemernici! Vă legaţi de una, vă gudurați ca nişte cotoi. Da' cum puneţi mîna pe-o proastă, s-a isprăvit! Îndată vă bateţi joc de ea. Peşti blestemaţi!

Nataşa înjura în tot felul, dar în ocările ei nu era nici patimă, nici ură, nici mînie împotriva acelor „peşti blestemaţi". Vorbea îndeobşte cu o linişte care nu se potrivea cu conţinutul celor spuse, pe un glas dureros de şters.

Dar asta m-a mişcat mai tare decît cele mai elocvente şi mai convingătoare cărţi şi discursuri pesimiste pe care le citisem şi le auzisem vreodată, pînă atunci, şi chiar de-atunci încoace, şi decît cele pe care le mai citesc şi aud şi azi. Fiindcă agonia unui muribund e întotdeauna mult mai firească şi mai mişcătoare decît cele mai amănunţite şi iscusite descrieri despre moarte.

Mă simţeam prost, de bună seamă mai mult din pricina frigului, decît a celor spuse de vecina mea de adăpost. Gemui uşor şi scrîşnii din dinţi.

Aproape în aceeaşi clipă am simţit două mîini mici şi reci, atingîndu-mi una gîtul, alta obrazul şi-o auzii pe Nataşa întrebîndu-mă cu duioşie şi nelinişte în glas :

— Ce-i cu tine ?

Eram gata să cred că altcineva mă întreba şi nu Nataşa care spusese numai cu cîteva clipe în urmă că toţi bărbaţii erau nişte ticăloşi şi că dorea din tot sufletul să-i vadă crăpînd. Dar acuma nu mai vorbea încet, ci repezit : :

— Ia spune, ce-i cu tine ? Ţi-e frig ? Ai îngheţat ? Vezi cum eşti ? Stai şi taci ca o momîie ! Trebuia de mult să-mi spui că ţi-e frig ! Ei, culcă-te, întinde-te ! Iacă, mă culc şi eu. Uite ! Acuma strînge-mă în braţe. Mai tare... Aşa !... Acuma trebuie să-ţi fie mai cald... Pe urmă ne culcăm spate la spate... Las-că oricum, trece noaptea... Da pe tine, ce ? Te-au dat afară şi te-ai apucat să bei ?... Nu-i nimica.

Nataşa mă mîngîia... Mă îmbărbăta...

La dracu cu mine ! Cîtă ironie în toate astea, gîndiţi-vă şi dumneavoastră ! Pe vremea aceea îmi făceam foarte multe griji pentru soarta omenirii, visam o reorganizare a orînduirii sociale, răsturnări politice, citeam tot felul de cărţi îndrăcit de înţelepte, ale căror idei adînci rămîneau neînţelese şi pentru autorii lor. Pe timpul acela căutam din răsputeri să fac din mine „o mare forţă activă". Şi iată că ajunsesem să mă încălzească cu trupul ei o femeie de stradă, o biată fiinţă nenorocită, bătută de soartă, oropsită, care n-avea nici un rost în viaţă şi nici un preţ, o fiinţă pe care nu fusesem în stare s-o ajut şi, uite că-i dăduse ei prin minte să mă ajute ; şi chiar de m-aş

fi gîndit la aşa ceva, mă îndoiesc c-aş fi putut să-i fiu de vreun folos.

Ah! Îmi venea să cred că toate astea se petreceau în vis, într-un vis urît şi fără noimă...

Dar degeaba! Nu mă puteam amăgi astfel, pentru că simţeam picăturile reci de ploaie şi se lipea de pieptul meu, cu putere, pieptul unei femei. Suflarea ei pe faţa mea, deşi avea un iz slab de votcă, era nespus de înviorătoare.

Vîntul vuia şi gemea, ploaia ropotea pe fundul bărcii, valurile plescăiau, iar noi, strînşi unul în altul, tremuram de frig. Toate acestea erau cît se poate de reale şi sînt sigur că nimeni n-a avut vreodată un vis atît de urît şi de apăsător ca această realitate.

Iar Nataşa îmi vorbea într-una şi cu atîta duioşie şi compătimire cum pot vorbi numai femeile. Sub înrîurirea vorbelor ei, naive şi blînde, în suflet mi se aprindea cu încetul o flacără care făcu să se topească ceva în inima mea.

Din ochi prinseră a-mi curge şuvoaie de lacrimi, curăţindu-mi inima de mînie, tristeţe şi o seamă de prostii şi de murdării care se adunaseră în ea pînă în aceea noapte... Nataşa căuta să mă liniştească:

— Haide, drăguţule, nu mai boci aşa. Ajunge! O da Dumnezeu şi o să fie bine, ai să intri iar în vreo slujbă... Şi cîte nu s-or mai întîmpla...

Şi mă tot săruta... Sărutări fierbinţi şi fără de număr...

Erau întîile sărutări de femeie pe care mi le dăruia viaţa şi cele mai bune, pentru că celelalte care au venit după, m-au costat grozav de scump şi nu mi-au dat mai nimic.

— Hai, caraghiosule! Nu mai plînge aşa! Dacă n-ai unde te duce, îţi găsesc eu mîine ceva..., o auzeam ca prin vis, şoptindu-mi încet şi mîngîietor.

...Şi astfel am stat întinşi şi îmbrăţişaţi pînă-n zori.

Cînd s-a luminat de ziuă, am ieşit de sub barcă şi am pornit-o spre oraş... Apoi ne-am despărţit prieteneşte şi nu ne-am mai întîlnit niciodată, deşi am căutat-o timp de jumătate de an prin toate speluncile pe această drăgălaşe Nataşa cu care am petrecut noaptea aceea de toamnă pe care v-am descris-o aici.

Dacă a murit — ceea ce ar fi cel mai bun lucru pentru ea — doarmă în pace ! Dacă trăieşte — pace sufletului ei — fie ca în ea să nu se trezească niciodată conştiinţa decăderii... pentru că ar fi o suferinţă de prisos, fără nici un rost în viaţă...

Traducere de Ştefana Velisar Teodoreanu
şi Ada Steinberg

CUM N-AU ÎNGHEŢAT UN BĂIAT ŞI O FETIŢĂ

Poveste de Crăciun

O tradiţie veche cere ca în povestirile de Crăciun un anumit număr de copii săraci să moară, în fiecare an, îngheţaţi. Băieţelul sau fetiţa din orice istorioară de acest soi, ce se respectă, trebuie neapărat să stea în faţa ferestrelor unei case bogate, fascinaţi de strălucirea pomului de Crăciun, din încăperea luxoasă, pentru ca pînă la urmă să îngheţe, după ce sufletele lor vor fi trecut printr-un zbucim lung şi amar.

Apeciez intenţiile bune ale autorilor acestor povestiri de Crăciun, cu toată cruzimea de care fac dovadă faţă de personajele lor ; ştiu că ei îi sacrifică numai din dorinţa de a le aminti copiilor bogaţi de existenţa celor lipsiţi. În ceea ce mă priveşte însă, nu m-aş încumeta să las pradă frigului un singur băieţel sau o singură fetiţă săracă, fie chiar şi în numele unei morale atît de respectabile...

E adevărat că n-am îngheţat niciodată şi nici n-am asistat la îngheţul vreunui băieţel sau al vreunei fetiţe sărace, şi m-aş teme că spun lucruri caraghioase descriind o senzaţie pe care nu o cunosc... Unde mai pui că e neplăcut să ucizi o fiinţă vie pentru a reaminti de existenţa ei unei alte fiinţe vii...

Iată de ce îmi place mult mai mult să vorbesc despre un băieţel şi o fetiţă care n-au îngheţat.

Era pe la orele şase, într-o seară de Crăciun. Vîntul sufla stîrnind ici-colo nouraşi străvezii de zăpadă. Ca nişte văluri uşoare, gingaşe, ale căror contururi se desluşesc anevoie, zburau peste tot în vîrtejuri, înţepînd obrajii trecătorilor grăbiţi cu mii de ace îngheţate sau încurcîndu-se în boturile cailor care sforăiau zgomotos, scoţînd pe nări volburi de aburi calzi... Firele de telegraf, presărate cu chiciură, păreau nişte şireturi de pluş alb... Pe cerul sticlos scînteiau puzderie de stele. Sclipirile lor erau atît de vii încît ai fi zis că în vederea acelei seri, o mînă harnică le lustruise cu o perie şi cu cretă, ceea ce, fireşte, nu se întîmplase.

Pe stradă era larmă şi multă forfotă. Caii mergeau la trap. Pietonii treceau, unii grăbiţi, alţii alene, şi această deosebire provenea, desigur, din faptul că primii aveau treburi şi griji de tot soiul sau erau lipsiţi de paltoane călduroase, pe cînd ceilalţi nu aveau nici un fel de treburi, nici griji, şi erau înfofoliţi nu numai în paltoane dar mulţi chiar în blănuri.

La picioarele unuia din acei domni lipsiţi de griji, dar posedînd o blană cu guler bogat, şi care păşea încet şi grav, se rostogoliră două ghemotoace mici de zdrenţe şi, sucindu-se în faţa lui, îngînară cu glasuri plîngăreţe, pe două voci :

— Conaşule..., scîncea glasul limpede ale fetiţei.

— Înălţimea voastră, o îngîna glasul răguşit al băiatului.

— Fie-vă milă de nişte copii săraci.

— O copeică pentru o pîinişoară ! De sărbătoare !..., încheiară amîndoi împreună.

Erau personajele mele — copiii săraci. Băieţelul se numea Mişka Bubuliţă şi fetiţa Katka Pistrui... [1]

---

[1] Nedorind să indispun publicul bine crescut, propun să schimbăm numele personajelor mele în acelea de Michel şi Catherine (n.a.).

Domnul păşea înainte, dar ei se încurcau în picioarele sale, tăindu-i într-una drumul. Katka, înecîndu-se de emoţia aşteptării, repeta mereu cu glas aproape şoptit : „Da-ţi-nee !" pe cînd Mişka făcea tot ce putea ca să-l încurce cît mai mult în mers.

Şi iată că domnul, plictisit se vede, îşi descheie în cele din urmă blana, scoase punga şi apropiindu-şi-o de nas, începu să sufle greoi. Apoi scoase o monedă şi o băgă într-una din mînuţele murdare care se întindeau spre el.

Cele două ghemotoace de zdrenţe se făcură pe loc nevăzute din calea domnului cu blană, ascunzîndu-se în umbra unei porţi mari de unde, lipindu-se unul de altul, se uitară un timp tăcuţi într-o parte şi într-alta a străzii.

— Nu ne-a văzut împielițatul !... şopti cu un ton triumfător şi răutăcios micuţul Mişka.

— S-a dus spre birjari, după colţ..., răspunse fetiţa. Da cît ţi-a dat boierul ?

— Zece copeici ! zise Mişka cu un aer indiferent.

— Şi cît s-a adunat ?

— Şaptezeci şi două de copeici.

— Tiii, atît de mulţi... Cînd mergem acasă ? E frig...

— Las-că ai tot timpul, zise Mişka nepăsător. Da' ia seama, nu te băga aşa deodată ; o să ne vadă gardistul — ne ia banii şi ne mai trage şi o chelfăneală... Uite, pluteşte un şlep ! Dă-i !

Şlepul se dovedi a fi o doamnă îmbrăcată cu o capă ; se vede că Mişka era un băiat foarte obraznic, prost crescut şi nerespectuos faţă de oamenii mai în vîrstă.

— Milostivă doamnă..., se tînguia el.

— Daţi-ne în numele lui Hristos !... îi ţinea Katka isonul.

— Ne-a dat trei copeici ! Mare scofală ! Păpuşa dra-
cului... mormăi supărat Mişka şi dispăru din nou în
pragul întunecos al porţii.

Între timp pe stradă zburau mai departe nouraşi
uşori de zăpadă iar vîntul se făcea tot mai rece şi mai
pătrunzător. Stîlpii de telegraf vuiau înfundat, ză-
pada scîrţîia ascuţit sub tălpile săniilor şi de undeva,
departe, se porni un rîs proaspăt şi zglobiu de femeie.

— Ce zici, oare mătuşa Anfisa o să se-mbete iar ?
întrebă Katka zgribulindu-se şi lipindu-se şi mai strîns
de tovarăşul ei.

— Ei şi ! De ce nu ? Las-să se-mbete... răspunse
Mişka cu multă siguranţă.

Spulberînd zăpada pe acoperişuri, vîntul începu să
fluiere încet o arie de Crăciun şi, undeva, scîrţîi o
poartă. Apoi se auzi zăngănitul unei uşi cu geamuri şi
un glas sonor strigă :

— Birjar !

— Hai acasă !, propuse Katka.

— Na ! Ai şi început să te sclifoseşti..., se supără
Mişka cel serios. Şi ce te aşteaptă acasă ?

— E cald..., lămuri ea scurt.

— E cald !, o maimuţări băiatul. Şi dacă se adună
cu toţii şi ne pun să jucăm, îi bine ? Sau ne îmbată cu
votcă... iar vărsăm... Ai nimerit-o şi tu, acasă... !

Şi-şi vîrî mîinile în mîneci cu aerul unui om care
ştie ce spune şi este ferm convins că priveşte lucrurile
cum trebuie. Fetiţa căscă plîngăreţ şi se ghemui în
colţul celălalt al porţii.

— Taci din gură... dacă ţi-i frig, mai rabdă şi tu...
Nu-i nimic ! O să ne încălzim noi sufleţelul, soro...
Ştiu eu ce spun. Eu vreau să...

Se întrerupse pentru a aţîţa curiozitatea tovarăşei
sale. Dar Katka zgribulindu-se tot mai mult, nu mani-
festa nici un fel de interes. Atunci, Mişka, oarecum
alarmat, o preveni :

— Ia vezi să nu adormi că îngheţi ! Katiuşka ! ?

— Nu mai pot... răspunse ea clănţănind din dinţi. Dacă Mişka n-ar fi fost cu ea, poate că ar fi îngheţat ; dar acest ştrengar încercat era hotărît s-o împiedice să facă un lucru atît de obişnuit în povestirile de Crăcium.

— Scoală-te ! Dacă stai jos, e mai rău. Cînd stai în picioare eşti mai mare, şi gerului îi e mai greu să te cuprindă. Cu un om mare... n-o scoate la capăt. Uite, cailor, bunăoară, nu le e frig niciodată. Omul însă e mai mic decît un cal... de aceea îi e frig... Hai, scoală-te ! Mai adunăm pînă la o rublă, şi-o ştergem !

Katka se sculă în picioare, scuturată toată de un tremur mărunt.

— Tare-i... frig...., şopti ea încet.

Se lăsa într-adevăr un frig din ce în ce mai aspru. Nouraşii de zăpadă se preschimbau treptat în vîrtejuri dese. Viscolul le plimba pe străzi, aci răsucindu-le în coloane albe, aci împînzindu-le în valuri mari, bogate, bătute în nestemate... Era plăcut să le priveşti încolăcindu-se în jurul felinarelor sau fluturînd în dreptul vitrinelor puternic luminate. Se aprindeau atunci în sumedenie de scîntei multicolore şi îţi luau ochii cu strălucirea lor rece.

Dar, oricît de frumoasă ar fi fost priveliştea aceasta, ea nu interesa cîtuşi de puţin pe micii eroi ai povestirii mele.

— Ia te uită !..., zise Mişka, scoţîndu-şi nasul din ascunzişul lui. Vin ! O droaie întreagă !... Nu te lăsa, Katka !

— Fie-vă milă !..., începu fetiţa, cu glas tremurător şi întretăiat rostogolindu-se în stradă.

— Faceţi pomană unor... Fugi Katiuşka !!!, ţipă ascuţit Mişka.

— Derbedeilor ! Am să vă !..., strigă cu glas şuierător un poliţist înalt ieşit ca din pămînt.

Dar copiii nu mai erau nicăieri. Se rostogoliseră, cît ai clipi din ochi, ca două mingi mari, zdrenţăroase şi se făcură nevăzuţi.

— Au şters-o diavolii !, mormăi pe nas poliţistul şi, privind de-a lungul străzii, zîmbi fără răutate.

Iar diavolii fugeau şi rîdeau. Katka, încurcîndu-se în poala zdrenţelor ei, cădea mereu strigînd :

— Doamne ! Iar..., şi, sculîndu-se, se uita înapoi cu frică şi totuşi rîzînd.

— Ne prinde ?...

Mişka rîdea cît îl ţinea gura ţinîndu-se de coaste şi încurcîndu-se mereu în picioarele trecătorilor care îi dădeau bobîrnace.

— Ajunge... ce dracu !... Ia uite cum se dă de-a dura !... Proasto ! Buf !... Doamne. Buf din nou ! Să te prăpădeşti de rîs !...

Căzăturile Katkăi îi stîrniseră voia bună.

— De-acu nu ne mai prinde. Hai, mai încet ! Ăsta nu-i om rău... Cel de atunci — ţi-aduci aminte — a dat să fluiere... Am fugit şi am nimerit cu capul drept în burta unui paznic... M-am şi izbit cu fruntea de ciocănaşul cu care loveşte în scîndură....

— Da, da, ştiu. Îţi ieşise chiar un cucui... şi Katka se porni din nou pe un rîs vesel.

— Ei ajunge acum !, zise Mişka serios. Destul. Ascultă...

Mergeau alături unul de altul, cu pasul tacticos al unor oameni serioşi şi năpădiţi de griji.

— Te-am minţit adineauri... Boierul ne-a dat douăzeci de copeici şi mai-nainte te-am minţit... ca să nu zici că e vremea să ne ducem acasă. Azi a fost o zi tare bună ! Ştii cît am adunat ? O rublă şi cinci copeici ! E mult !...

— Da-a !..., şopti Katka. Cu asta am putea cumpăra chiar o pereche de pantofi... dac-am merge la talcioc...

— Pantofi ! Pantofi am să-ţi fur eu... numai să ai răbdare... De mult am ochit o pereche... Ai să vezi, am să-i şterpelesc... Da' acum uite ce... Mergem la cîrciumă... înţelegi ?

— Mătuşa o să afle iar şi o să ne tragă o mamă de bătaie... ca şi atunci !..., zise Katka gînditoare, dar în tonul ei se simţea totuşi o notă de bucurie la gîndul căldurii apropiate.

— Bătaie ? Nicidecum ! O să alegem, soro, o cîrciumă în care nu ne ştie nimeni.

— Poate aşa !..., şopti Katka cu o licărire de speranţă.

— Întîi şi întîi luăm o litră de cîrnat..., opt copeici ; o jumătate de chil de pîine albă — cinci copeici... va să zică... treisprezece ! apoi cîte o plăcintă cu foi de trei copeici... două plăcinte — şase copeici ; fac nouăsprezece ! Apoi pentru două ceaiuri — şase copeici, fac douăzeci şi cinci ! Asta-i ! Şi mai rămîn...

Mişka tăcu şi se opri. Katka îl privea întrebător şi serios.

— Parcă-i cam mult..., zise ea cu sfială.

— Taci din gură... Aşteaptă... Nu-i de loc prea mult... E chiar prea puţin. Mai mîncăm opt copeici... Treizeci şi trei ! Să ne săturăm ! Odată-i Crăciunul... Va să zică ne rămîn... dacă-s douăzeci şi cinci de copeici... optzeci de copeici... iar dacă-s treizeci şi trei... şaptezeci şi ceva ! Vezi că e destul ? Ce-i mai trebuie vrăjitoarei ?... Hai ! Mişcă mai repede !

Luîndu-se de mînă începură să alerge pe trotuar. Fulgii li se topeau pe obraji, orbindu-i. Cîteodată un nor de zăpadă îi acoperea cu un văl străveziu pe care ei îl şi rupeau în avîntarea lor grăbită spre hrană şi căldură.

— Ştii ce, începu Katka gîfîind, fă cum vrei tu... dar dacă află mătuşa... am să-i spun că... tu ai născocit totul... Cum vrei ! Că tu tot fugi şi scapi, dar de mine-i

vai şi amar. Pe mine cînd pune gheara mă bate rău c tot... Nu mă are la inimă... Aşa, ca să ştii că-i sp bagă de seamă !...

— Bine ! Spune-i !, se învoi Mişka. Are să mă bat dar trece şi asta... Nu-i nimic... Spune-i.

Era cuprins de o mîndră nepăsare şi păşea cu cap dat pe spate fluierînd. Faţa-i era slabă, cu ochi ştre găreşti, uscaţi cum nu prea întîlneşti la copii şi un n ascuţit, puţin coroiat.

— Uite o cîrciumă... Încă una ! Unde intrăm ? Î cea mai mică. Dar mai întîi la prăvălie... Hai, c zici ?

Şi după ce cumpărară în prăvălia vecină tot ce ho tărîseră înainte, intrară în cîrciuma cea mică.

Într-o cămăruţă plină de abur, fum şi miros acr ameţitor, în pîcla deasă, fumurie, şedeau în jurul me selor birjari, soldaţi şi tot soiul de golani, iar printr mese forfoteau chelnerii de o murdărie respingătoare Cu toţii cîntau, zbierau şi suduiau...

Mişka chiti cu ochi ageri o masă liberă, într-un col şi strecurîndu-se îndemînatic, se îndreptă spre ea, apo se dezbrăcă repede şi se duse la bufet.

Katka începu şi ea să se dezbrace privind cu sfial în jurul ei.

— Moşule, zise Mişka tejghetarului, aş lua dou ceaiuri, şi bătu uşor cu pumnul pe bufet.

— Ceai vrei ? Poftim. Ia-le singur... şi du-te dup apă clocotită... Bagă de seamă să nu spargi nimic. C altfel îţi arăt eu...

Dar Mişka se şi repezise după apa clocotită.

Cîteva clipe după aceea şedea tacticos cu tovarăşa s la masă şi, lăsîndu-se pe speteaza scaunului cu ifosel unui camionagiu care a avut o zi bună, îşi răsucea cu băgare de seamă o ţigară de mahorcă. Katka î privea cu respectul cuvenit priceperii sale de a se purta într-o local public. Ea tot nu se putea obişnu

cu larma asurzitoare a cîrciumii şi, în sinea ei, tot aştepta mereu să fie „daţi afară“ sau să li se întîmple ceva şi mai rău. Dar nu voia să-şi arate faţă de Mişka teama ei ascunsă şi, netezindu-şi cu mînuţele părul de culoarea cînepei, îşi dădea silinţa să privească în jurul ei cu un aer independent şi firesc. Din cauza acestei sforţări obrajii ei murdari se înroşiseră iar ochişorii ei albaştri se închideau pe jumătate într-o privire torturată. Mişka o dăscălea tacticos, silindu-se să imite prin felul lui de a vorbi pe rîndaşul Signei, om foarte serios, cu toate că era mare beţiv şi că făcuse de curînd trei luni de închisoare pentru furt.

— Uite, tu bunăoară, te miorlăi... Aşaa, fără nici o socoteală. Unde ţi-e folosul ? „Da-ţi-ne, da-ţi-ne.“ Ce, aşa se face treabă ? Trebuie să te bagi sub picioarele trecătorului... Să faci în aşa fel ca să-i faci frică să nu cadă peste tine...

— Aşa am să fac, să învoi smerit Katka.

— Aşa-a !..., dădu din cap cu un aer grav tovarăşul ei. Aşa şi trebuie. Dar mai e ceva : dacă bunăoară mătuşa Anfisa... Dar mai întîi cine-i mătuşa Anfisa ? O beţivă ! O...

Şi Mişka lămuri pe faţă ce mai era mătuşa Anfisa. Katka dădu afirmativ din cap, fiind cu totul de acord cu definiţia dată de Mişka.

— Tu să n-o asculţi... Dar uite cum trebuie să faci. Să-i spui de pildă aşa : eu, mătuşico, nu fac nimic, eu vreau să-ţi dau ascultare... Să-i închizi adicătelea gura aia mare a ei. Pe urmă faci ce vrei... Asta-i !...

Mişka tăcu şi se scărpină grav pe burtă, cum făcea totdeauna Signei cînd termina un logos. Nemaigăsind alt subiect de conversaţie clătină din cap şi zise :

— Hai să mîncăm...

— Hai !, se învoi Katka, care măsura de mult cu o privire lacomă pîinea şi cîrnatul.

Şi începură să mănînce în pîcla umedă, rău mirositoare a cîrciumii prost luminată cu lămpi înnegrite de funingine, în larma sudălmilor cinice şi a cîntecelor. Mîncau amîndoi cu poftă, aşezaţi tacticos ca nişte adevăraţi gastronomi. Iar cînd Katka, greşind cadenţa, rupea lacom cu dinţii o bucată mai mare, care-i umfla obrajii şi-i holba caraghios ochii, Mişka mormăia grav şi batjocoritor :

— Ia te uită maică, parcă se bat turcii la gura ei !

Iar Katka, ruşinată de astfel de aprecieri, se silea, înecîndu-se aproape, să înghită cît mai repede mîncarea atît de gustoasă.

Şi asta-i tot. Acum pot să-i las liniştit să-şi termine seara de Crăciun. Nu vor îngheţa, credeţi-mă ! Sînt la adăpost. De ce i-aş face să îngheţe ?...

De altfel găsesc că e cu totul lipsit de noimă să omori prin îngheţ nişte copii care au toate posibilităţile să piară într-un fel mai sigur şi mai natural.

Traducere de *Anda Boldur*

PARTE DREAPTĂ

Peste piaţă se aşternea umbra mare, densă a bisericii. De cîtva timp ploaia stătuse, fusese o ploaie de vară, cu găleata şi prin gropile caldarîmului se strînseseră bălţi mici. Sumbre în partea întunecată a pieţei, băltoacele care se aflau dincolo de hotarele umbrei bisericii, sclipeau argintii în bătaia razelor lunii — o lună plină, strălucitoare, încremenită pe bolta de un albastru catifelat. Se terminase liturghia de seară, oamenii, siluete neclare, se răspîndeau străbătînd piaţa în diferite direcţii. Ocoleau cu grijă băltoacele şi se pierdeau pe străzi — cinci străduţe, strîmbe ca nişte poteci, dînd toate în piaţă.

Şi pe urmă piaţa rămase goală, tăcută şi tristă.

Atunci, nu departe de tinda bisericii, în umbră, se auzi un zăngănit slab, ceva metalic se rostogoli pe pietre, şi, de nu ştiu unde, se ivi o arătare, un omuleţ. Ţopăind straniu, arătarea trase o fugă pe caldarîm şi deodată se lăsă jos — parcă ghemuindu-se, parcă prăbuşindu-se.

Dintr-o străduţă apăru în acelaşi timp o altă siluetă, un bărbat deşirat, cam adus de spate şi care se îndrepta cu paşi rari spre omuleţ. Mergea fără să aleagă unde calcă, iar băltoacele zvîcneau într-una sub picioarele lui şi stropii ţîşneau în toate părţile. De-

odată iată că amîndouă siluetele se contopesc într-una singură — cea de-a doua încovoindu-se şi acoperind-o pe cea dintîi.

— Ce-ai pierdut ? se auzi răsunînd spart o voce groasă, de bas, răguşită.

— Cinci copeici, îi răspunse preocupat şi îngrijorat, un glas limpede, un contralto de copilandru. Voiam să-mi număr gologanii, să văd cîţi am şi ăsta de cinci, împieliţatul, mi-a scăpat printre degete, s-a tot dus de-a rostogolul şi nici că-l mai găsesc ! Fir-ar !

— Ştii sigur — era de cinci ?, întrebă vocea de bas, cu un fel de îndurerare.

— Te cred ! Aia totdeauna-mi dă numai de cîte cinci... Tot de la ea era şi ăsta.

— Care ea ?

— Aia ! O cucoană...

— Şi-ţi dă totdeauna de cîte cinci ?, se interesă celălalt, basul, oftînd.

— Totdeauna..., confirmă scurt şi preocupat băieţaşul.

Şi, tot alăturaţi, alcătuind o singură umbră neagră, tăcură, căutînd amîndoi pe jos, cu atenţie.

— Nu-i ! E numai apă aici. Noroi. Şi doar nu-i mică moneda asta. Păcat !, rosti basul, oftînd şi ridicîndu-se.

— Dă-o naibii !, hotărî deodată băiatul şi se ridică şi el în picioare. Era cocoşat. Celălalt, subţiratic, lungan se tot zgribulea într-un fel ciudat. Parcă-l pocnise cineva o dată în creştet şi-i înfundase capul între umeri.

— O dai naibii ?, îngînă lunganul, dus pe gînduri. Iote mă ! ! Zi, ai ciupit zdravăn ?

— Fără alea cinci, doojdouă de copeici declară cu mîndrie gheboşul.

— Da' bine-ţi mai pică ! Eu, uite — n-am baftă ! Una, două, numai ce-aud : ia şterge-o de-aici, du-te de munceşte. Adică la Casa Muncii [1]. Cum ar veni — la închisoare. He. Da ce pot aşa... de-a valma cu orice zdrenţăroşi ? Lasă, tu eşti mic... n-ai cum pricepe.

Vorbise mai întîi cu glas mîhnit, dar pînă să termine se şi înciudase. Stăteau amîndoi neclintiţi, faţă-n faţă.

— Ba pe mine au pus laba şi m-am dus în Casa aceea, relată cu însufleţire cocoşatul, băieţaşul. M-a cărat acolo vardistul... şi am dat înăuntru de un moşuleţ cu ochelari. Şi zice vardistul : „Înălţimea voastră, zice, iată, l-am prins ! Luaţi-l în primire !" Ăla m-a pus numaidecît să-i curăţ nişte coajă de tei. Şi-un zăduf... Vai de capul meu ! Praf în ochi, în nas, tii, ce-am strănutat, ce-am mai strănutat ! Măi, măi, măi ! Şi băiatul rîse amintindu-şi cum strănuta.

— Şi ?, întrebă lunganul cu interes.

— Nimic. A doua zi mi-am luat valea.

— Valea ?

— Valea...

— Îmhî ! Ei asta-i, vezi !, mărturisi lunganul cu adîncă satisfacţie în glas, dar nu explică ce anume ar fi fost de văzut. Undeva, pe vreo stradă, durui înăbuşit toaca paznicului de noapte. Îndată după asta răsună un dangăt de clopot. Sunetul trist al aramei se legănă, pluti în aer apoi se stinse încet, tînguindu-se parcă.

— Am plecat !, spuse băiatul şi porni înainte.

---

[1] Azil pentru cerşetori în Rusia ţaristă, instituţie cu regim de muncă obligatorie.

— Păi, încotro ? Ai casa ta... mamă-tată... sau eşti de capul tău ?, îl întrebă celălalt, însoţindu-l cu paşi mari.

— Eu ? De capul meu. Mama a murit cînd cu holera. Stau aici la o mătuşă.

— Rudă cu tine ?

— Mătuşa ? Nuuu... ce rudă ? E o beţivă, e rea..., răspunse băiatul care, pesemne, avea o părere foarte bună despre rude.

— De bătut, te bate ?

— Ba bine că nu ! Ca la fasole... Dă în mine cu ce apucă...

— Apoi aşa-i totdeauna, îl consolă lunganul. Pătrunseseră într-o ulicioară şi o străbăteau agale, ferindu-se în umbra caselor... În jurul lor pustiu, întuneric. Duruitul depărtat al unei caleşti sparse impertinent tihna tristă a nopţii...

— Da' taică-tu ?

— N-am, 's-din flori..., replică băiatul cu indiferenţă.

— Ei ! Se mai întîmplă şi de-astea... Se-ntîmplă des. La noi tot aşa era una, o fată-n casă, face ea un copil, dar tată, ioc ! Păi cum ? Unde-i ? A zburat. Fiiit !, povesti cu umor trist cel mai în vîrstă dintre drumeţi.

Băiatul rîse încetişor şi după cîteva clipe de tăcere, spuse dus pe gînduri :

— Pe strada noastră-s mulţi copii născuţi fără tată. Asta numai de-aia că prea au umblat lela mamele lor, încheie el cu aerul unui om în toată firea, ba chiar cu cinism.

— Ai dreptate ! Pe ce stradă stai ?

— Eu ? Pe Polevaia. Dar tu ?

— Pe a mai faină. Eu, mă frăţîne, n-am domicil. Am avut... da' de ieri m-au dat afară...

— Păi ce meserie ai tu ?, întrebă cu glas domol băiatul înălţînd capul şi privind în ochii celui ce-l însoţea.

— Eu, mă frăţîne, am fost valet de casă mare... Foaaarte bun valet ! luam simbrie, nu glumă. Ei... şi m-am pus pe băute. De viaţă bună... m-am pus pe băute. Ar fi trebuit să mă fac luntre şi punte să nu-mi scape aşa chilipir de slujbă — cînd colo, eu mi-am făcut de cap. Că vezi, asta-i viaţa... ţi se urăşte... Şi mai departe nimic. M-am dat la beţie. Am băut pîn' m-am dus pe copcă. Straşnic am mai băut ! Trage şi tu de-aici o-nvăţătură...

Băiatul tăcu, întrebîndu-se pesemne ce învăţătură era de tras din istoria asta. Tăcu şi celălalt.

Şi mai merseră aşa vreo zece stînjeni.

— Mă băieţaş ! începu deodată cu glas moale şi rugător fostul lacheu, apoi se întrerupse, cine mai ştie de ce.

— Ha ?, şi cum păşea fără grabă îngîndurat, băiatul înălţă fruntea.

— Uite ce-i, mă băieţaş... Ce-ar fi să-mi dai ceva acolo de pomană ? Ha ?...

— I-auzi, bre !, exclamă băiatul, zîmbind fără voie bună. Dintr-un pas se dădu repede în lături, îşi puse bărbia-n piept şi, lipindu-se de un stîlp, se sprijini bine-n coate: zîmbea mereu, în aşteptare, neîncrezător, uitîndu-se ţintă la însoţitorul lui. Celălalt se oprise şi el, îşi tot potrivea fără noimă pe cap şapca ponosită, şi-i dădea mai departe cu gura :

— Că, fă-ţi şi tu o socoteală, mă dragă... O să-i dai bani zgîrcioabei ăleia de mătuşă-ta. Ce-i trebuie ei bani ?... Doar ca să-i bea. Şi de snopit tot o să te snopească — nu-i mai bine să-i faci în ciudă ? Pe cînd eu... mi-aş cumpăra ceva să-mbuc... Ba, de trei copeici aş mai trage, bunăoară, şi o duşcă. De cînd

n-am mai pus strop în gură! Nici un strop, frăţîne!, încheie fostul valet cu un tremur în glas...

Fără veste băiatul îl lăsă, traversă strada. Cu picioarele lui strîmbe de rahitic se bălăbănea în mers şi cocoaşa din faţă îi ţuguia pieptul; cînd ajunse în lumina felinarului, umbra neagră, diformă i se aşternu o clipă pe caldarîm, apoi pieri de parc-o topise şi-o sorbise pămîntul jilav dintre pietre. Urcat pe trotuar, băiatul se opri, întoarse ochii spre valetul care-l privea din urmă cu gîtul întins...

— Nu-mi dai?, se auzi în liniştea străzii glasul celuilalt, deznădăjduit, mustrător şi sfios. Dar glasul amuţi pierzîndu-se printre clădirile masive care se uitau nepăsătoare una la cealaltă; licărind stins, ferestrele lor luminate semănau cu nişte ochi de orb. Valetul începu să treacă şi el strada, nehotărît. Cînd îl văzu apropiindu-se, băieţaşul cocoşat îi spuse dus pe gînduri:

— Mă omoară-n bătaie dacă-i aduc puţin...

— Păi nu-mi da mult!, îl îndemnă aproape în şoaptă valetul. Cinci copeici mi-ajung. De trei beau, cu două halesc nişte pîine... Mm?

Ghebosul îşi duse la ochi pumnii desfăcuţi şi începu să se uite-n palme cu luare-aminte. Şoptea şi el ceva. Se auzi zăngănitul bănuţilor de aramă:

— Cinci... trei... opt... două... Hai, juma-juma! S-o ia dracu! Crape de ciudă, n-are decît. De m-o scărmăna, m-o scărmăna... Hai! Ia de ici! Ai unsprezece! spuse mulţumit, dîndu-i banii.

— Ce vorbeşti?! Iote... chilipir pe capul meu! Îţi mulţumesc, mă frate! Ce om şi tu... Eeei! Habar n-aveam... Ce-am să-i mai ard acum una de cinci copeici! Mă, gîgîliciule!, bolborosea valetul, descumpănit dar foarte bucuros.

Deodată se aplecă făcînd o temenea stranie, ca şi cum ar fi primit o lovitură în pîntece. Ghebosul se dădu în lături. Dar celălalt se şi îndepărtase cu paşi mari, săltăreţi. Băiatul îl petrecu un timp cu privirea, pe urmă apucă tăcut în partea cealaltă.

Curînd se topi şi el în bezna străzii.

Rămase pustie strada ; în întuneric, casele mari, albe, se uitau nepăsătoare, neştiutoare una la alta cu ochii lor orbi, sticloşi... şi totul acolo nu mai fu decît tăcere şi tristeţe.

Traducere de *Aurel Lambrino*
şi *Ecat. Antonescu*

FEMEIA CU OCHI ALBAŞTRI

I

Ajutorul de comisar Zosim Kirillovici Podşiblo, un ucrainean mătăhălos şi cam posac, şedea în cancelarie la el cu fereastra deschisă, îşi răsucea mustaţa şi boldea ochii supărat în curtea secţiei. Era întunecoasă cancelaria, te sufocai înăuntru de căldură şi te-apăsa tăcerea, — numai pendula din perete gemea plîngător numărînd fiece clipă cu bătăile ei monotone. Şi afară strălucea soarele atît de îmbietor... În mijlocul curţii se-nălţau trei mesteceni cu umbră deasă şi, la umbra lor, plutonierul Kuharin care abia ieşise din serviciul de zi pe secţie, dormea fără habar, tolănit pe un maldăr de fîn adus aici cu puţin înainte, pentru caii pompieriei. Uitîndu-se la Kuharin, Zosim Kirillovici plesnea de ciudă : Uite, ăsta, subalternul, doarme, în timp ce el, nefericitul şef al subalternului, e dator să stea popîndău la datorie într-o astfel de vizuină şi să-l înece igrasia zidurilor de piatră. Imaginîndu-şi cu cîtă voluptate s-ar fi culcat şi el la umbră în fînul înmiresmat ca să se mai odihnească, dacă timpul şi serviciul i-ar fi îngăduit-o, Zosim Kirillovici se întinse, căscă şi se-nciudă mai tare. Îl cuprinse irezistibila dorinţă de a-l trezi pe Kuharin, şi strigă din toate puterile :

— Mă, tu de colo !... Măă... vită ! Kuharin !

Dar tocmai atunci se deschise uşa, intră cineva în cancelarie. Podşiblo privi mai departe pe fereastră fără să-şi arunce privirea înapoi : nu simţea nici cel mai mic interes faţă de noul sosit care, rămas în prag, se tot mişca făcînd să-i scîrţîie duşumeaua sub picioare. În curte, Kuharin nici nu se clintise cînd îl strigase şeful. Cu mîinile sub cap şi bărbia sumeţită spre cer, dormea înainte, iar lui Zosim Kirillovici i se păru că-l şi aude cum sforăie de-ţi venea şi ţie poftă, un sforăit de-ăla care parcă te lua peste picior şi în acelaşi timp te făcea să-ţi lase gura apă — aşa încît Podşiblo resimţi şi mai adînc dorinţa de-a trage un pui de somn şi ciuda că nu-i stă asta în putinţă. Tare ar mai fi coborît în curte să-i dea subalternului un picior zdravăn în burta aia umflată ş-apoi să-l înşface de barbă şi să-l ducă tîrîş de la umbră la soare.

— Mă, tu... ăla de zdohneşti ! N-auzi ?

— S'trăiţi-nălţimea voastră, eu-s de serviciu !, se linguşi în spatele lui un glas mieros.

Podşiblo întoarse capul, îl măsură din tălpi în creştet, furios, pe sergentul de serviciu care-l privea holbîndu-şi tîmp ochii, gata să execute fulgerător orice i s-ar fi ordonat.

— Ce, pe tine te-am chemat ?

— Nu, s'trăiţi !

— Te-am întrebat ceva ?, ridică tonul Podşiblo răsucindu-se pe scaun.

— Nu, s'trăiţi !

— Atunci ia cară-te naibii, pîn-nu-ţi ating una la bilă !, şi-ncepu să bîjbîie febril cu mîna stîngă pe masă căutînd vreun obiect contondent, în timp ce cu dreapta apucase zdravăn scaunul de spătar ; sergentul se năpusti dintr-un salt spre uşă şi dispăru. Acest fel de a se retrage i se păru însă ajutorului de comisar drept o lipsă de respect ; ar fi făcut orice

numai să lase frîu liber mîniei care-i fierbea tot mai puternic în piept pentru că era zăpuşeală, pentru că era de serviciu, pentru că acel Kuharin dormea, pentru că iarmarocul era prea aproape şi se auzea dintr-acolo zarva ţăranilor, pentru că-i apăsau sufletul multe alte neplăceri de care-şi amintise tocmai azi aşa, pe neaşteptate, împotriva dorinţei lui.

— Hei ! Ia vino-ncoa, strigă spre uşă.

Sergentul de serviciu intră şi încremeni în prag speriat, aşteptînd ordine.

— Mîrrlane !, i se adresă Podşiblo, ursuz. Ieşi afară, trezeşte-l pe măgarul ăla de Kuharin şi spune-i să nu-şi mai permită să doarmă în mijlocul curţii. Ce-i neruşinarea asta ?... Haiti... întinde-o !

— 'Ţeles ! Vă caută o doamnă...

— Ce ? !

— O doamnă...

— Care doamnă ?

— Una înaltă...

— Mă gugumane ! Ce vrea ?

— Cu 'mneavoastră...

— Marş de-o-ntreabă...

— Am întrebat-o... Nu vrea să spuie... Cică : „Numai cu înălţimea sa..."

— Lua-le-ar dracu ! Pofteşte-o aici... E tînără ?

— Este !

— Hai, pofteşte-o... Trap', ordonă Podşiblo mai îmbunat şi-şi corectă ţinuta, începu să răsfoiască hîrţoagele de pe masă ; nu mai arăta ursuz, îşi luase o înfăţişare autoritară, de şef.

Se auzi la uşă, în spatele lui, foşnetul unei rochii.

— Ce doriţi ?, întrebă Podşiblo întorcîndu-se numai pe jumătate şi examinîndu-şi cu ochi critic vizitatoarea. Ea făcu o plecăciune, tăcu, se apropie de masă fără grabă, aruncîndu-i din mers poliţaiului

cîte-o privire pe sub sprîncene, — avea ochi albaştri şi privirea foarte serioasă. Îmbrăcăminte orăşenească dar nepretenţioasă, de oameni săraci : pe cap basma, pe umeri o mantelută gri foarte uzată ale cărei colţuri din faţă le tot mototolea între degetele-i lungi, mîini mici, frumoase şi bronzate. Era voinică, înaltă, piept mare, frunte lată, cu brăzdături adînci, un aer deosebit, grav, sever, parcă n-ar fi fost femeie. Să tot fi avut douăzeci şi şapte de ani. Mişcări încete, nehotărîte, parcă se codea, parcă mai curînd ar fi făcut cale-ntoarsă.

„Tii, e trupeşă-al dracului... Cît un jandarm, gîndi Podşiblo. A venit să mi se plîngă de careva..."

— Aş putea afla de la dumneavoastră..., întrebă ea cu voce plină, joasă şi se opri nehotărîtă, aţintindu-şi ochii albaştri pe figura împodobită de mustaţă, a funcţionarului de poliţie.

— Luaţi loc, vă rog... Ce anume doriţi să aflaţi ?, se interesă Podşiblo cu ton oficial, urmîndu-şi gîndul în sinea lui : „Pietroasă muiere ! Halal !"

— Despre cărţi..., îşi duse ea vorba la capăt.

— Cărţile de imobil ?

— Nu, nu acelea...

— Dar care ?

— Păi, acelea care... cu care... au voie femeile să se plimbe..., îngăimă vizitatoarea şi roşi dintr-o dată.

— Adică ce fel ?... Care femei se plimbă ?, întrebă Zosim Kirillovici, înălţînd sprîncenele şi zîmbind hîtru.

— Fel de fel... care se plimbă noaptea... femei...

— Na-na-na ! Prostituatele ?, rînji cu voie bună Zosim Kirillovici.

— Da ! Astea. Şi, cu un oftat adînc, doamna zîmbi şi ea de parcă i-ar fi venit mai uşor acum, că fusese pronunţat cuvîntul.

— Aha! Şi?... Mm...? Ce-i cu ele?, începu s-o descoase Zosim Kirillovici mirosind că-l aşteaptă ceva foarte interesant şi picant.

— Apoi da, cu cărţile astea, de aceea am venit, zise femeia şi se aşeză pe scaun oftînd şi scuturînd din cap într-un mod ciudat, ca şi cum primise o lovitură.

— Mda... Deschideţi vre-un stabiliment ceva?...

— Nu. Pentru mine... Şi femeia lăsă capul în jos.

— Aha... Dar condicuţa veche unde ţi-e?..., întrebă Zosim Kirillovici şi apropiindu-şi scaunul de vizitatoare întinse mîna s-o ia de mijloc, trăgînd totodată cu ochiul spre uşă.

— Care condicuţă? N-am avut..., îi răspunse ea înălţînd fruntea, dar nu făcu nici o mişcare ca să se ferească de mîna lui...

— Va să zică ai profesat într-ascuns? N-ai fost înregistrată? Se mai întîmplă. Vrei să te luăm în evidenţă? Asta-i bine... E mai prudent, o încurajă Zosim Kirillovici, trecînd la gesturi mai îndrăzneţe.

— Nu, că eu îs dintîi..., Zise tare doamna şi coborî ochii, stingherită...

— Cum adică, dintîi? Nu înţeleg, strînse din umeri Podşiblo...

— Numai ce am de gînd să... Întîia oară. Încît am venit la iarmaroc, explică doamna cu glas molcom, fără să ridice ochii.

— Iote, na! Luîndu-şi îndărăt mîna cu care o ţinea de mijloc, Zosim Kirillovici se îndepărtă cu tot cu scaun şi se lăsă cam stînjenit pe spătar.

Tăcură cîteva clipe.

— Iote ce... Şi... dumneata va să zică... ce-ai vrea să faci? Să ştii că nu-i bine. E greu... Adică, fireşte... Dar oricum... curios! Eu, îţi spun drept, nu-nţeleg...

cum de te-ai hotărît la asta. Dacă într-adevăr e-aşa cum spui.

Cunoscîndu-şi bine meseria, poliţistul vedea că într-adevăr aşa era : purtarea ei atît de nevinovată şi aerul cumsecade n-o arătau să fie de profesie. N-avea semnalmentele acelea caracteristice vînzătoarelor de dragoste, semnalmente care apar negreşit pe figura femeii şi în gesturile ei, chiar după o cît de mică practică.

— Să mă bată Dumnezeu dacă nu-i aşa !, spuse ea deodată aplecîndu-se încrezătoare spre el. După ce că m-apuc de o muncă spurcată ca asta, să mai şi mint ? La ce ? O fac că n-am încotro, trebuie să mă descurc cumva. Am rămas văduvă. Bărbatu-meu a fost pilot de vapoare, s-a înecat în aprilie cînd cu gheţurile alea de s-au pornit. M-a lăsat cu doi copii — băiatul de nouă ani, fata de şapte. N-avem cu ce trăi. Rude, iarăşi n-am. Eu, de mic copil orfană, am crescut pe la uşi. Rudele celelalte din partea răposatului, îs departe. Şi-apoi nici nu mă au la inimă... Că ei sînt oameni cu dare de mînă şi eu în ochii lor parc-aş fi o cerşetoare... N-am cum s-o scot la capăt. La muncă ? Bunînţeles. Da-mi trebuie bani mulţi, numai cu munca n-am făcut nimic. Băiatul e la gimnaziu. Bunînţeles, puteam cere să mi-l scutească de taxă, dar la cine să mă duc eu, o muiere, acolo ? Şi băiatul, sărăcuţul... ştiţi, e aşa de bun la carte... Mă doare-n suflet să-l iau de la învăţătură... Cu fata la fel... are şi ea nevoie de una, alta. O muncă mai aşa, numai să fie cinstită... unde găseşti ? Las-că şi de-ar fi, parcă te-alegi cu ceva ? Da'nici măcar nu-i, de unde să fie ? Să zic că intru bucătăreasă... iau, bunînţeles... vreo cinci ruble pe lună... Nu-mi ajunge ! Nu-mi ajunge de loc ! Pe cînd cu treaba astălaltă, dintr-o

singură dată, numai să ai noroc, poţi agonisi cît să te hrăneşti un an întreg. La iarmarocul de rîndul trecut, una, chiar de la noi, o femeie, a pus mîna pe patru sute de ruble şi mai bine! Acum o ia de nevastă un brigadier silvic, om cu bani, şi-i cucoană. Îşi duce viaţa... Cu ruşinea nu faci nimic... Bunînţeles, ruşinea-i tot ruşine... numai că... Ş-apoi ţineţi seamă şi dumneavoastră... cînd i-e scris cuiva, gata... Totdeauna, ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus. Mi-a trecut mie prin cap să fac asta, — gata, o fac, că nu mai am încotro — mi-a fost dat mie aşa... De-oi izbuti ce mi-am pus în minte — bine... n-oi izbuti şi numai cît m-oi încărca de ruşine şi m-oi chinui... cum mi-o fi soarta, ce să fac?...

Podşiblo asculta şi-i înţelegea fiecare cuvînt, pentru că şi faţa ei vorbea. Fusese mai întîi pe faţa asta o spaimă şi apoi o hotărîre calmă, neînduplecată.

Lui Zosim Kirillovici nu-i prea venea bine, ba chiar i se şi cam făcuse frică.

„Să cadă vreun nătărău pe mîna scorpiei ăsteia... îl jupoaie de viu, îl scoate la covrigi", îşi defini lui însuşi teama care-l apucase şi, cînd femeia isprăvi de vorbit, îi răspunse cu răceală:

— În chestiunea asta, nu pot face nimic. Adresaţi-vă poliţaiului. E de resortul lui şi al inspectorului sanitar. Eu nu pot nimic...

Dorea s-o vadă plecînd cît mai repede. Ea se ridică imediat de pe scaun, făcu iarăşi o plecăciune şi se-ndreptă încet spre uşă. Cu gura pungă, Zosim Kirillovici o privi chiorîş cum pleacă şi-i venea să scuipe în urma ei.

— Atunci ziceţi că să mă duc la poliţai?, se răsuci ea cînd ajunse la uşă... Ochii ei albaştri priveau neclintit şi hotărîţi. De-a curmezişul frunţii i se săpase o cută aspră, adîncă.

— Da, da !, răspunse pripit Podşiblo.
— Bună ziua ! Mulţumesc !, şi plecă.

Zosim Kirillovici se sprijini cu coatele de masă şi stătu aşa vreo zece minute, fluierînd uşurel o melodie.

— Vită, domnule !, exclamă apoi, fără să ridice capul. O ţine una şi bună : copiii ! Ce-au a face copiii cu... ! Eeh ! Golancă !

Şi iarăşi tăcu mult timp.

— Dar şi viaţa... de-o fi adevărat tot ce mi-a spus. Îl suceşte viaţa pe om ca pe o funie, ce-i drept e drept... M-da... E vrăjmaşă, viaţa !

Şi după încă un răstimp de tăcere, îşi rezumă osîrdia minţii într-un oftat greu, un scuipat hotărît şi o altă exclamaţie energică :

— Ptiu ! Ce scîrboşenie !
— Ordonaţi !, se năpusti pe uşă sergentul de zi.
— Ha ?
— Ordonaţi, 'nălţimea voastră !...
— Ieşi afar' !
— 'Ţeles !
— Măgarule !, mormăi Podşiblo şi-şi întoarse privirea spre fereastră.

Kuharin continua să doarmă acolo, în fîn... pesemne că sergentul de serviciu a uitat să-l scoale. Dar şi Zosim Kirillovici şi-a uitat mînia, nu s-a mai înfuriat de loc văzînd cum se întinde plutonierul în voie pe maldărul de fîn. Îl stăpînea o spaimă neînţeleasă. I se părea că vede întruna ochii aceia albaştri şi calmi ai femeii, care parcă-l priveau cu îndrăzneală drept în faţă. Îi era inima grea din pricina acelei priviri stăruitoare şi nu-i prea venea asta la îndemînă...

Se uită la ceas, îşi îndreptă centura şi ieşi din cancelarie mormăind :

— Las-că ne mai întîlnim noi... Te-asigur !

II

Şi, într-adevăr, se întîlniră.

Într-o seară, fiind de serviciu la comandament, Podşiblo o zări trecînd pe stradă la cîţiva paşi de el. Se îndrepta spre grădina publică şi avea acelaşi mers al ei lin, plutitor parcă ; nu se uita după nimeni, ochii ei albaştri priveau drept înainte, departe, şi în toată făptura ei înaltă, bine legată, în felul cum i se mişcau pieptul, şoldurile, în privirea ei serioasă şi docilă era ceva distant ; şi mai adîncă acum decît la prima întîlnire, cuta din frunte, cuta aceea care exprima o docilitate şi o resemnare nemaipomenite, îi urîţeau faţa mare şi plină, rusească, îi înăsprea trăsăturile.

Răsucindu-şi mustaţa, Zosim Kirillovici dădu frîu liber unui gînd şugubăţ ce i se născuse dintr-o dată în minte şi hotărî să n-o piardă din vedere pe femeia asta.

„Ia stai, dihanie ! Stai puţin..." îşi imagină el cum ar acosta-o cu această exclamaţie care promitea mult.

Şi peste cinci minute luă loc pe una din băncile grădinii publice, lîngă acea femeie.

— Nu mă mai cunoşti ?, o-ntrebă zîmbind.

Înălţînd ochii, ea îl privi liniştită şi răspunse încet, cu glas înăbuşit :

— Ba da, mi-aduc aminte. Bună seara, dar nu-i întinse mîna.

— Ei, cum merge ? Ţi-ai făcut rost de condicuţă ?

— Uite-o ! Şi mereu cu aerul ei docil începu să scotocească în buzunarul rochiei.

Asta îl cam descumpăni pe poliţai.

— Nu, lasă, nu-i nevoie, te cred. De altfel nici n-am dreptul să-ţi pretind... adică... Hai mai bine povesteşte-mi ce-ai făcut, ţi-e mai uşor ?, întrebă, gîndind în acelaşi timp : „Mare interes mai am să aflu !

Iacă, na! De ce-oi fi umblînd cu mănuşi? Hai, Zosime, dă-i de-a dreptul."

Dar, oricît îşi făcea curaj gîndind în felul acesta, tot nu se hotăra să treacă la subiect fără înconjur. Avea ea un fel al ei de a fi care nu-ţi permitea să-i vorbeşti de la început cu familiaritatea obişnuită în cazul relaţiilor din această categorie.

— Mai uşor? De! Slavă ţie... şi tăcu, roşind pînă la urechi.

— Păi, foarte bine! Te felicit... Ţi-a venit greu pîn-te-ai deprins, ha?

Ea se apropie şi se aplecă dintr-o dată spre el, păli, faţa i se schimonosise, buzele i se rotunjiseră ca şi cum abia reţineau un ţipăt, apoi, tot atît de fără de veste, se trase de-o parte pe bancă şi stătu calmă ca şi mai înainte...

— De!... Mă deprind, spuse femeia clar, răspicat şi scoţîndu-şi batista îşi suflă nasul cu zgomot.

Zosim Kirillovici simţi că-l apasă pe inimă toate acestea ca şi gesturile ei, ca şi prezenţa ei fizică şi ca şi ochii ei albaştri, blajini, care priveau în gol.

Se necăji cumplit pe sine însuşi şi nu ştiu de ce se ridică în picioare şi, fără să spună nici un cuvînt, îi întinse mîna supărat...

— Cu bine, zise ea cu blîndeţe...

El dădu din cap în chip de rămas bun şi plecă grăbit, făcîndu-se singur pe drum cum îi venea mai rău la gură — prost şi mucos...

„Ia stai, mamă dragă. Las-că te-aranjez! Ţi-arăt eu ţie cine sînt. Te-nvăţ eu minte s-o mai faci altă dată pe mironosiţa cu mine", se răstea în gînd la femeie, fără să aibă habar de ce. Şi totuşi simţea că ea nu-i era vinovată cu nimic.

Dar asta îl înfuria şi mai tare...

III

Peste vreo zece zile, venind dinspre Hanul Mare ca să apuce spre cheiul Sibirski, Zosim Kirillovici stătu locului în dreptul unei cîrciumi, surprins de țipetele unor femei și de ocările și tot tărăboiul care se revărsa prin fereastră în stradă.

— Poliția ! Ajutor !, urla o femeie, gîfîind. Răsunară cîteva izbituri năprasnice ca de metal, hodorogiră niște mobile trîntite, apoi o voce groasă care acoperi o clipă toate celelalte zgomote, bubui încîntată :

— Atinge-o ! Așa, dă-i !... mai dă-i ! La mutră ! Hăă !

Zosim Kirillovici urcă scările două cîte două, împinse în lături mulțimea care se grămădea în ușa cîrciumii și iată ce priveliște i se înfățișă ochilor : întinzîndu-se cît putea peste masă, cunoscuta lui, femeia cu ochi albaștri o înșfăcase de păr pe una ; cu stînga o trăgea mereu spre ea, cu dreapta o plesnea des, fără milă peste obraz ; cealaltă se speriase de tot, fața începuse a i se umfla de-atîtea lovituri.

Ochii albaștri, îngustați exprimau acum o mare cruzime ; cu buzele subțiate, cu două cute aspre care i se adînceau din colțurile gurii spre bărbie, chipul femeii cu ochi albaștri, de-un calm atît de ciudat mai înainte, arăta acum neîndurat, de-o răutate de fiară — chipul omului dispus să-și chinuiască semenul la nesfîrșit, ba să se mai și desfete chinuindu-l.

Cealaltă, bătuta, mugea sleită de puteri și se zmuncea, agitîndu-și brațele în aer, prostește.

Zosim Kirillovici simți că nu-și mai poate stăpîni mînia — un impuls sălbatic de răzbunare, nu știa pentru ce, nici împotriva cui — se repezi, o apucă pe la spate de talie pe bătăușă, o trase îndărăt spre el, cu toată puterea.

Masa se răsturnă, zăngăniră vasele sparte, mulțimea chiui crîncen, izbucniră hohote de rîs, prelungi.

Ca-ntr-o beție vedea Zosim Kirillovici perindîndu-i-se prin fața ochilor tot felul de mutre roșii, sălbăticite : o ținea strîns în brațe pe scandalagioaică și-i șoptea înciudat la ureche :

— Așa va să zică ? Te ții de bătăi ? Faci scandal... Ah, fire-ai !

Snopită-n bătaie, cealaltă se zvîrcolea pe jos printre cioburile de vase sparte și țipa ca o nebună, se văicărea, plîngea... Unul sări să-i explice lui Zosim Kirillovici cum s-a pornit tărăboiul :

— Uite-o aia, 'nălțimea voastră, vedeți, i-a spús ăștia : „Fă, tîrfo, zice, tîrîtură de stradă !" Asta de ici cînd îi șterge una... Aia, la iuțeală, jap ! — cu paharul de ceai în asta, și asta, ce mai ? — o-nșfacă de cozi pe-aia ș-apoi dă-i și dă-i. Tii ! Da' ce mai ? Vă spun sincer, nu că-i țin parte, a chelfănit-o prima-ntîi ! Are forță-n ea !

— Aha ! Așa va să zică ?, urla Zosim Kirillovici strîngînd-o tot mai tare pe femeie în brațe și simțind că-i vine și lui să se ia la bătaie...

— Birjar ! Un birjar !, explodă cineva aplecîndu-se peste fereastră spre uliță și gîtul i se lungi, roșu, spinarea lată i se arcui și gheboșă, straniu.

— Haiti ! Imediat... secție ! Marș !... Amîndouă. Tu, de colo ! Scoal'... Da' tu, vardist pe unde mi-ai fost pîn-acum ? Ce păzești aici ? Mu-trr-ră ! Du-le la secție. Imediat ! Pe-amîndouă... Trap !

Împărțind ghionți în spate și uneia și celeilalte, viteazul vardist le scoase din sală.

— Ia dă-mi... niște coniac cu sifon, fuga !, se-ntoarse Zosim Kirillovici către chelner, și după asta căzu greoi pe un scaun, lîngă fereastră, simțin-

*

du-se istovit şi mînios pe toţi şi pe tot ce se-ntîmpl
Dimineaţa, ea îi stătea dinainte tot atît de dîrză de calmă ca şi la prima întîlnire — îl privea drept î ochi, cu ochii ei albaştri, şi aştepta s-o întrebe.

Iar Zosim Kirillovici răscolea hîrţoagele de pe mas supărat, nedormit şi în afară de asta nici nu ştia cu să-nceapă vorba cu ea. Nu-i mai veneau pe buze ste reotipele ocări şi insulte pe care le folosea de obic în astfel de cazuri ; ar fi dorit să-i arunce-n faţă nişt vorbe şi mai aspre şi mai usturătoare.

— Din ce v-aţi luat ?... Hai zi, iute !

— M-a batjocorit..., se justifică femeia cu deplin convingere.

— Nu mai spune !... I-auzi, domnule !..., o ironiz Podşiblo.

— Fi'ncă să nu se pună ea cu mine... că nu-s d seama ei.

— Serios ? Da'cine eşti tu ?...

— Eu, dacă-i pe aceea... de nevoie... Pe cînd ea...

— Aşa ? Crezi că ea de plăcere ?...

— Ea ?...

— Păi da, ea. Mm ?

— Ce i-a trebuit ? N-are copii.

— Ia ascultă... Lasă gura, dihanie ! Nu-mi tot da zor cu copiii ăia. Îţi dau voie acum să pleci, dar află de la mine : dacă te mai prind o dată — zbori din piaţă în douăzeci şi patru de ore ! Te zbor imediat ! Ai priceput ? Eee ! Las-că vă cunosc eu ! Te... satur eu. Scandaluri, ha ? Ţi-arăt eu scandaluri... Zdreanţo !

Îi ţîşneau din gură cuvintele, care de care mai jignitoare şi o plesneau în obraz. Ea păli, ochii i se îngustară ca şi ieri, la cîrciumă.

— Ieşi afară !, tună Podşiblo, dînd cu pumnul în masă.

— Să-ţi răsplătească Dumnezeu după faptă..., zise ea apăsat şi ameninţător şi ieşi repede din cancelarie.

— Ţi-arăt eu răsplată!, urlă Zosim Kirillovici. Îi făcuse plăcere s-o jignească. Îl scosese din răbdări înfăţişarea ei potolită şi căutătura dreaptă a ochilor albaştri. Ce se ţine-aşa semeaţă, ce-o tot face pe sfînta? Care copii? Aiurea! Minciună sfruntată! Ce-au a face copiii cu...? A ieşit pe stradă să se vîndă ca orice muiere dezmăţată şi-şi dă, mă rog, nişte aere... Că-i o martiră, că de nevoie... Copiii... Pe cine crede ea că duce de nas? Nu-i în stare să recunoască pe faţă că-i o stricată şi se ascunde după deget, că de nevoie... Măi, taci! Peah...

IV

Şi totuşi femeia aceasta avea într-adevăr doi copii, băieţaşul — un puşti bălai şi sfios, cu uniforma lui de elev de gimnaziu, zdrenţuită, şi, drept căciulă, un tulpan negru legat peste urechi — şi fetiţa al cărei trupşor se pierdea într-o manta impermeabilă cu pătrăţele, prea mare pentru ea. Dîrdîind de frig, căci sufla un vînt rece de toamnă, se cuibăriseră amîndoi pe nişte scînduri de pe cheiul Kaşin şi pălăvrăgeau între ei, copilăreşte. Lîngă ei, mama, în picioare, sprijinindu-se cu spatele de nişte baloturi cu marfă, îi supraveghea cu ochii ei albaştri, mîngîioşi.

Băiatul îi semăna: tot ochi albaştri şi el; întorcea într-una căpşorul spre maică-sa şi-i spunea ceva zîmbind. Fetiţa, cu obrazul plin de pistrui, avea un năsuc ascuţit şi nişte ochi mari căprui, luminoşi, cu o privire vioaie şi isteaţă. În jurul lor, pe scînduri, se învălmăşau mai multe boccele şi pachete.

Era pe la sfîrşitul lui septembrie. De diminea plouase ; pe debarcader se-ntinsese o mîzgă de nor şi bătea un vînt rece, umed.

Valurile tulburi ale Volgăi se buluceau izbind c zgomot în mal. Se-nălţa de pretutindeni un vuiet ne deslușit, greoi, puternic... Treceau încoace şi-ncol fel de fel de oameni, toţi grăbiţi, toţi cu grijile lor. Luînd aminte la freamătul acela al vieţii de pe ne astîmpărata stradă a cheiului, îţi sărea în ochi numa decît grupul format din cei doi copii şi mama lor care aşteptau liniştiţi de-o parte.

Zosim Kirillovici Podşiblo remarcase mai de mul acest grup şi fără să se apropie, nu-l mai scăpa di ochi. Urmărea cea mai neînsemnată mişcare a fiecă reia dintre cele trei fiinţe şi parcă-i era oarecum ru şine...

Dinspre cheiul Sibirski sosea un vapor : peste c jumătate de oră avea să pornească în sus pe Volga...

Lumea începu să se grămădească la debarcader.

Atunci femeia cu ochi albaştri se apleca spre copii apoi se ridică încărcată de pachete şi de boccele şi începu să coboare treptele în urma copiilor care mer geau ţinîndu-se de mînă, şi cărînd şi ei cîte ceva...

Zosim Kirillovici trebui să se îndrepte împreună cu toţi ceilalţi spre debarcader. Nu-l trăgea inima de loc să facă asta dar n-avea încotro, aşa încît după scurtă vreme ajunse foarte aproape de casa de bilete.

Femeia cu ochi albaştri îşi pregătea banii. Ţinea în mîini un portofel galben, îndesat bine, şi-n portofel avea un teanc de bancnote. Îi spunea casierului :

— Mie-mi trebuie, vedeţi dumneavoastră, aşa... Adică ei, copilaşii la clasa doua, că pînă la Kostroma avem mult de mers, şi eu la a treia. S-ar putea să iau pentru amîndoi un singur bilet ?... Nu ? Da' reducere

îmi faceţi ?... Vă mulţumesc din suflet ! Dumnezeu să vă ajute...

Se depărtă, mulţumită. Copiii se lipeau de ea, o trăgeau de fustă, o rugau ceva... Ea îi asculta, zîmbind...

— Las-mamă că vă cumpăr, dac-am spus !... Doar n-o să-mi iau cuvîntul îndărăt ! Cîte două ? Bine... Aşteptaţi aici.

Şi se-ndreptă spre tarabele cu mărunţişuri şi fructe.

Se-ntoarse după cîtva timp şi le spuse copiilor :

— Ţi-am luat un săpun, Varia... De-ăla cu parfum ! Ia, miroase-l. Şi, ţie Petea, un briceag. Vezi ? Ţi-am spus să n-ai grijă că nu uit. Şi ici portocale, — zece bucăţi. Mîncaţi-le... dar nu pe toate deodată...

Vaporul se apropie de chei. O zmucitură. Toată lumea se clătină. Femeia îşi cuprinse copiii cu braţele pe după umeri şi-i strînse lîngă ea, uitîndu-se îngrijorată în juru-i. Dar toţi ceilalţi arătau liniştiţi ; se linişti şi ea şi începu să rîdă. Copiii o imitară. Se lăsă pontonul şi lumea năvăli pe vapor.

— Ho ! Un'te bagi ? ! Măgarule !..., se-apucă Zosim Kirillovici să facă ordine, în timp ce lăsa mulţimea să treacă prin faţa lui ; îl luase la rost pe un dulgher care-şi ducea în spinare tot calabalîcul — un topor, un fierestrău, şi ce scule mai avea. Ei fir-ar ! Fă loc doamnei şi copiilor... Ca ursul te mişti, mă omule !, adăugă mai blînd, cînd doamna, femeia cu ochi albaştri, trecu zîmbind prin faţă-i şi-l salută cu un semn uşor din cap, în timp ce urca pe vapor...

...Al treilea semnal.

— Prora ! Ridică ancora !..., se-auzi comanda de pe puntea de sus. Vaporul se cutremură, se urni încetişor...

Zosim Kirillovici cuprinse dintr-o privire mulţimea de pe punte şi zărind-o în cele din urmă pe cunoscuta lui, îşi scoase respectuos chipiul şi se înclină.

Ea îi răspunse cu o plecăciune adîncă, rusească, apoi începu de zor să-şi facă semnul crucii.
Şi plecă la Kostroma împreună cu copiii ei.
Iar Zosim Kirillovici, după ce mai stătu puţin s-o petreacă din ochi, oftă adînc şi plecă de la debarcader la slujba lui. Plecă posomorît, abătut.

Traducere de *Aurel Lambrino*
şi *Ecat. Antonescu*

MUSAFIRUL

Un tablou de pe Volga

...Stă alipită de țărmul înalt și rîpos o caravană de șlepuri, deocamdată goale.

E o noapte cu lună și peste fața apei reci catargele culcă dîri prelungi de umbră, ca niște cărărui ce se pierd dincolo, în bezna unde s-a înecat malul celălalt, și unde sclipește departe o luminiță, singură pe lume.

Curge fluviul încet spre depărtarea întunecată, dezmiardă cu valurile lui bordurile șlepurilor goale, și, dinlăuntrul acestora, se aud un soi de suspine grele, prelungi.

Tufele de răchită, neclintite pe mal, au amorțit în bătaia lunii și desenul umbrei lor se-așterne peste apă și pe țărm la fel de neclintit.

Într-un tufiș mai încolo mocnește, gata să se stingă, un rug, scăldînd în lumină rădăcini dezgropate de ape și crengile aplecate asupră-i. Rugul acela se ițește printre crengi ca ochiul mare și roșu al cine știe cărui monstru.

La prora primului șlep din șirul acesta de vase care au poposit înfruntînd cursul apei, matrozul de serviciu se plimbă încet cu pași greoi ; uneori se oprește la bord, privește lung apa liniștită și depărtările, pe urmă iarăși începe să măsoare șlepul de-a curmezișul.

În liniștea nopții, pașii i s-aud desluşit și pe țărm și pretutindeni, pînă departe în jurul caravanei, iar sub

picioarele lui, în calele deşerte ale vaşului, mereu oftează fluviul, dezmierdînd scîndura cătrănită...

Cerul plin de stele se uită-n valurile stîmpărate şi stelele, oglindindu-se-n unde, lucesc ca nişte peştişori de aur.

E o noapte rece, liniştită... şi senină.

Din cînd în cînd plescăie-n apă un peşte iar undeva, departe, se-naltă un cîntec, plînge o armonică ; vorbele nu se aud, dar sunetele triste şi tărăgănate se risipesc uşor în văzduhul jilav şi rece al toamnei, se topesc şi pier fără urmă în întuneric şi tăcere...

Matrozul de serviciu de pe şlepul din capul caravanei s-a oprit la bord, s-a uitat în apă şi, deodată, întorcînd capul spre şlepurile din urma lui, şi-a înălţat bărbia şi a dat un strigăt trist, prelung :

— Mu-sa-fiiir !...

Apoi s-a aplecat, a ridicat de pe punte prăjina cea mare şi, după ce şi-a făcut repede semnul crucii, a lăsat prăjina peste bord...

Fierbe unda tăindu-se-n piedica ce i-a ieşit în cale.

Iar de pe şlepul următor, încă înainte să se fi stins primul strigăt, răsună la fel cuvîntul acela, rostit cu glas monoton şi cîntat :

— Mu-sa-fiiir !

Şi se ivi apoi la bord şi acolo umbra unui matroz de serviciu cu prăjina în mînă şi-şi făcu o cruce şi acesta la fel cu celălalt înainte de a lăsa prăjina în apă...

— Mu-sa-fiiir !, jelea undeva departe o voce subţire dar puternică...

Ecoul de pe mal repeta desluşit cuvîntul acela trist şi tărăgănat pe care şi-l treceau din gură în gură marinarii de cart...

— Muuu...sa-fiiiir !...

Cel de pe şlepul din frunte se apucă deodată să răscolească din toate puterile cu prăjina în apă şi-ndată iarăşi răsună văzduhul de strigătul lui trist :

— Am primiiit !

Lăsînd prăjina mai adînc, merse pe şlep de-a lungul bordului spre pupa şi cînd ajunse la cîrmă, împinse-odată zdravăn în apă şi dădu de ştire cu jumătate de glas spre şlepul următor :

— Am predat...

Îndată după asta, trase prăjina din apă.

Atunci, în golul dintre pupa celui dintîi şlep şi prora următorului, într-un ochi de apă luminat de lună, se ivi ceva ca o minge albă şi rotundă, unită cu un obiect întunecos care după formă părea a fi un trup omenesc...

Mingea se arătă şi pieri curînd în umbra lăsată de bordul şlepului.

— Primiiit !, se înălţă în văzduh ca un bocet strigătul matrozului de cart.

Şi cartul de pe al doilea şlep, la fel cu primul, lăsînd prăjina mai adînc în apă se deplasă de-a lungul bordului spre pupa...

După scurtă vreme i se auzi strigătul :

— Am predat...

*

Pe ultimul şlep, doi inşi îl aşteptau pe „musafir" : ţinînd în mîini prăjina cu cîrlig, unul stătea la pîndă, gata să-l întîmpine ; celălalt, alătúri, se aplecase peste bord, proptindu-şi pumnii pe genunchi şi se uita curios în susul apei...

— Nu l-o abate spre noi ?, îl întrebă încet pe celălalt.

— Lasă, nu l-o mai abate...

— Şi dacă-l abate ?

— Ei, atunci, măi frăţie, am rupt cuiul. Să vezi numai ce se bagă poliţia : cum, care, de unde ?... Scoate sufletul din noi. Doamne fereşte-ne !

Iată-l că vine...

Legănîndu-se pe valuri, „musafirul" plutea apropiindu-se mereu de prăjina cu care-l ţintea matrozul de serviciu...

Plutea cu faţa-n sus şi faţa lui, foarte albă pe fondul întunecat al apei, se clătina într-una sub cerul înstelat. Atît de straniu se clătina încît aveai impresia că „musafirul" acesta îşi exprimă nemulţumirea pentru felul cum îl primesc marinarii de cart de pe şlepuri şi că vrea să le spună :

„Mă fraţilor ! Da' se poate una ca asta ? Nu-i frumos !"

— L-am găbjit..., anunţă cu glas domol matrozul de serviciu, şi la fel cu toţi cei dinaintea lui, porni spre pupa, lăsînd prăjina mai adînc în apă...

Celălalt matroz îl urmă, aplecîndu-se mult, din mers, spre apă ca să vadă ce-i în valuri.

— Are cizme..., spuse, cînd ajunseră la mijlocul pupei.

— De ! Să nu fie chiar vreunul de-ai noştri, din marină, răspunse primul matroz, îndepărtîndu-l cu cangea pe „musafir".

— Să ştii că da...

Smulgînd prăjina din apă, matrozul de serviciu strigă cu glas cîntat, spre şlepurile dinainte :

— Am predat !

— Nu l-o zvîrli apa la ţărm pe aici, prin preajma noastră ? C-atunci tot degeaba — iese dandana...

— N-ai grijă ! De-acum se tot duce pîn-la cotul fluviului şi de acolo îl mînă apa drept în şenal. Mai aproape de douăzeci de verste de aici, n-are cum

acosta. Ba, cine ştie, poate-l aruncă valurile pe malul celălalt...

— Bine-ar mai fi !...

Tăcură cîtva timp petrecîndu-l cu privirea pe „musafirul“ care se-ndepărta plutind...

După aceea, matrozul de serviciu lăsă prăjina pe punte, îşi scoase din cap ponosita-i beretă şi rosti cu jumătate de glas, făcîndu-şi cruce :

— Odihneşte, Doamne, sufletul robului tău... Izbăveşte, Doamne, şi ne fereşte de moarte năprasnică !

Celălalt îşi făcu repede şi el cruce, împungîndu-se apăsat cu degetele în umeri şi-n frunte...

Iar „musafirul“, neştiutul rob al lui Dumnezeu, plutea mai departe pe fluviu, plutea, se clătina pe valuri şi faţa lui albă privea mereu spre cerul înstelat, ca şi cum voia să-l întrebe :

„Ia spune, eu ăsta, înecatul, mai am mult de plutit aşa ?“

Traducere de *Aurel Lambrino*
şi *Ecat. Antonescu*

CUM AU PUS GABJA PE SEMAGA

Semaga şedea în cîrciumă, singur la masă, cu o litruţă de votcă şi o friptură de cincisprezece copeici.

În beciul înnegrit de fumul ţigărilor şi luminat de două lămpi, agăţate-n bolta de piatră, şi de o alta pusă pe tejghea, era o fumăraie de s-o tai cu cuţitul şi, în norii aceia de fum, se legănau umbre întunecate, zdrenţăroase, scălîmbe, care înjurau, vorbeau, cîntau şi toate acestea le făceau cu harţag, cu zgomot mare şi cu deplină încredere că-s în siguranţă.

Pe stradă vîjîia viforul, sufla un vînt nemilos de sfîrşit de toamnă, învîrtejind fulgi de zăpadă mari şi lipicioşi, pe cînd aici, în cîrciumă — cald şi larmă obişnuită şi mirosul băuturilor.

Şedea Semaga şi trăgea ager cu coada ochiului, prin pîcla de fum, spre uşă, mai cu seamă cînd o deschidea cineva intrînd din stradă în cîrciumă. În asemenea caz, Semaga vînjos şi mlădiu cum era, chiar se apleca uşurel înainte, bănuitor, ba alteori îşi şi punea palma streaşină la ochi, privind lung, insistent chipul noului sosit — pentru care lucru avea desigur motive destul de întemeiate.

După ce-l cerceta amănunţit cu privirea pe muşteriul nou sosit şi, pesemne, se încredinţa de ceea ce-i trebuia lui să se încredinţeze, îşi mai turna un pă-

hăruţ de votcă, îl golea de-o duşcă, lua în ţăpoi cu furculiţa vreo jumătate duzină de cartofi şi cîteva bucăţi de carne, le făcea vînt pe urma votcăi şi, după aceea, mesteca îndelung, tihnit, desfătîndu-se şi clefăind şi lingîndu-şi mustaţa tunsă scurt, soldăţeşte.

Capul lui mare, părul răvăşit proiectau o ciudată umbră lăţoasă pe peretele mohorît, igrasios şi, cît timp Semaga mesteca, umbra aceea tresărea într-una, parcă tot saluta insistent pe cineva care nu voia să-i răspundă.

Semaga nu purta barbă ; avea faţa rotundă, umerii obrajilor proeminenţi, ochi mari, căprui, mereu pe jumătate închişi, şi sprîncene stufoase ; spre cea din stînga îi luneca tot timpul, peste frunte, un smoc de păr cîrlionţat şi parcă încărunţit, parcă nu.

S-ar putea spune că figura lui Semaga nu prea inspira încredere, ba te şi cam alarma — înfăţişarea lui dîrză şi înfiptă părea nelalocul ei chiar şi aici, în ambianţa şi locul unde se afla acum.

Purta un palton flenduros peste care era încins cu o frînghie, îşi lăsase căciula şi mănuşile pe un scaun, lîngă el şi de spătarul scaunului i se sprijinea ciomagul — un ciomag de-o grosime impunătoare şi cu nod de rădăcină la unul din capete.

Stătea aşa, benchetuia, îşi terminase votca şi tocmai se gîndea să mai ceară una, cînd, deodată, uşa se zbătu în balamale, se deschise cu un vaiet, şi în cîrciumă pătrunse de-a dura o arătare sferică parcă şi zbîrlită, ca un ghemotoc mare de cîlţi nedărăciţi ; începu arătarea să strige cu glas piţigăiat, foarte agitată :

— Bătrînilor ! Tuliţi-o ! Întindeţi-o !

„Bătrînii“ înlemniră toţi odată, amuţiră, începu o forfotă, o pregătire neliniştită, un glas gros întrebă cam descumpănit :

— Mă, nu ne minţi ?

— Să-mi sară ochii, dau năvală din amîndouă părţile. Pihotă şi călări... Doi comisari în ţivil... o mulţime !

— Da pe cine caută, nu ştii ? N-ai auzit ?

— Mă tem că pe Semaga. L-au întrebat de el pe Nikiforîci..., sună subţire vocea de copil şi în acelaşi timp rotunda alcătuire a posesorului ei se strecură printre picioarele muşteriilor rostogolindu-se tot mai aproape de tejghea.

— Da' ce, au pus mîna pe Nikiforîci ?, întrebă Semaga, trăgîndu-şi căciula peste chica vîlvoi şi ridicîndu-se fără grabă de pe bancă.

— I s-a-nfundat..., au pus gabja pe el adineauri.

— Unde ?

— La Stenka, la tuşa Maria.

— Dar ce, de-acolo vii tu ?

— Ehei ! Am luat-o la sănătoasa prin grădini şi, tiva, încoace ; de-aici dau fuga la Barja, parcă văd că am şi acolo pe careva de anunţat.

— Tunde-o !

Într-o clipită, băieţaşul dădu buzna de-a rostogolul afară din cîrciumă şi în urma lui izbucni strigătul indignat al jupînului, Iona Petrovici, un bătrînel cărunt, uscăţiv, om cu foarte plăcută înfăţişare şi frica lui Dumnezeu în sîn ; purta ochelari cu sticle rotunde şi pe cap, tichie neagră.

— Ia uite pungaşul pungaşilor, blestematul, seminţia lui Iuda ! Aud ? Neam de hoţi ! Uite domnule, toată farfuria mi-a ciordit-o !

— Ce aveai în ea ?, întrebă Semaga îndreptîndu-se spre uşă.

— Ficat... Nici nu ştiu cînd a curăţat farfuria. Pui de şarpe, afurisenie ! Tot ficatul mi l-a şterpelit numai cît a-ntins mîna !

— Ei las' că nu te-a sărărcit !, comentă cu gravitate Semaga şi ieşi pe uşă.

Viscolea, era umezeală, vîntul vuia învîrtejindu-se într-una pe deasupra şi-n lungul străzii ; cu fulgi mari, apoşi, ninsoarea unduia deasă ca o fiertură de mei ce spumegă dînd în clocot.

Semaga stătu locului o clipă, trase cu urechea, dar nu se auzeau decît gemetele prelungi ale vîntului şi, în răstimpuri, foşnetul zăpezii care se aşternea pe acoperişuri, pe ziduri.

Atunci porni ; după vreo zece paşi sări peste un zăplaz într-o curte străină.

Începu să-l latre un cîine şi, parcă răspunzînd lătratului, un cal fornăi undeva şi bătu din copită. Fără să mai stea la gînduri, Semaga sări peste zaplaz îndărăt şi o apucă pe stradă mai departe, îndreptîndu-se spre centru, de data aceasta cu paşi mari, zoriţi.

Prinse cu urechea după cîtva timp nişte zgomote nedesluşite înaintea lui, îşi făcu vînt din nou peste zăplaz, străbătu cu bine o curte, ajunse la portiţa deschisă înspre grădină şi, ceva mai tîrziu, după ce lăsă în urmă fără alte neplăceri cîteva garduri şi curţi, porni pe o stradă paralelă cu aceea pe care se afla cîrciuma lui Iona Petrovici.

Mergea şi se tot întreba încotro să apuce şi nu-i venea în minte nimic.

În noaptea aceasta, cînd numai dracul pusese poliţia să facă razie, Semaga nu se mai bizuia pe nici unul dintre adăposturile lui obişnuite dar nici nu-i surîdea gîndul să-şi petreacă noaptea în stradă pe un asemenea viscol, riscînd în acelaşi timp să pice-n labele poliţiei ori într-ale vreunui paznic de noapte.

Mergea încet şi scruta printre gene pînă departe zbaterea albei pîcle a nopţii şi a viscolului, îi ieşeau în întîmpinare casele tăcute, ţăruşii de la marginea drumului, felinarele, copacii, toate şi toţi împroşcaţi de sus pînă jos cu pete de zăpadă moale.

Deodată, oricît de năprasnic chiuia viscolul, i se păru că aude venind din depărtare spre el un sunet ciudat ca un scîncet slab de prunc. Se opri, ciuli urechea ; semăna cu o fiară încolţită, o fiară la pîndă.

Scîncetul amuţi.

Semaga clătină din cap şi porni din nou, trăgîndu-şi mai tare căciula peste urechi şi vîrîndu-şi capul între umeri, să nu-i mai intre atîta zăpadă pe după guler.

Atunci orăcăitul acela ca de prunc răsună chiar la picioarele lui. Tresări, stătu locului, se aplecă, bîjbîind cu mîna pe pămînt şi, cînd se ridică, începu să scuture de zăpadă ceea ce găsise : ceva legat fedeleş.

— Na-ţi-o bună ! Un plod... Am onoarea, mă ţîcă ! şopti uluit, privind de aproape ghemotocul din braţele lui.

Ghemotocul mişca, era călduţ şi ud leoarcă, se topise pe el zăpada. Avea o mutrişoară zbîrcită, roşie, mică nici cît pumnul lui Semaga, ţinea ochii închişi şi tot deschidea guriţa, ţocăia. Pe obrăjori şi-n guriţa-aia a lui cu gingiile goale i se scurgea apa din cîrpa udă în care era înfăşurat.

Sta Semaga buimac, prostit cu totul, dar văzînd cum se chinuie pruncul silit într-una să-nghită apa care i se scurgea pe faţă, îşi dădu seama că ar trebui aşezată cîrpa altfel — şi atunci întoarse ghemotocul cu capul în jos.

Ceea ce însă copilului i se păru pesemne incomod, fiindcă începu deodată să miorlăie jalnic.

— Gura ! îl certă Semaga, enervat. Taci odată, că te plesnesc ! Ce să fac cu tine ? Ha ? Numai tu îmi mai lipseai ! Şi ce tot orăcăi ? Mă nătărăule !

Alocuţia lui rămase însă fără efect, descoperirea pe care o făcuse, plodul, continua să miorlăie şi se jeluia cu atîta durere, încît lui Semaga îi veni greu.

— Mă neică, n-ai decît, fă cum crezi ! Văd, eşti ud, ţi-e frig... Copil de ţîţă. Da-totuşi un' să te duc ?

Pruncul miorlăia mai departe.

— Nicăiri n-am un' te duce, hotărî Semaga şi înveli mai strîns copilaşul în cîrpe, se aplecă, îl puse-n zăpadă.

— Iac-aşa. N-am unde. Că şi eu, mă neică, tot de izbelişte şi eu la viaţa mea. Hai noroc şi... Asta-i tot !

Flutură din mînă şi se îndepărtă bombănind :

— Să nu fi fost razia, te puteam duce cuiva. Ţi-ai găsit ! Dacă-i razie... N-am încotro, mă neică, n-am cum. Te rog, iartă-mă. Tu eşti un biet suflet nevinovat, nu ca maică-ta aia care numai la pielea ei s-a gîndit. De-aş şti-o cine-i, aş rupe-o în bătaie, aş călca-o-n picioare. Na, fă, ţine ici de cheltuială şi alt'dată să te-nveţi minte. Păi nici aşa ! Este o margine ! Fire-ai tu de muiere-a dracului, afurisită şi răsafurisită, alege-s-ar praful şi pulberea de tine şi nici de mormînt să n-ai parte, prăsila necuratului, dare-ar damblaua-n tine ! Zi, naşti şi arunci sub gard ? Apăi să nu te-nşfac eu de coade ? Ba bine că nu... Că eşti scroafă ! Puteai să-ţi faci socoteala : pe un viscol şi-o vreme udă ca asta nu-i de aruncat copii pe stradă, ei îs firavi, — cum le intră zăpadă-n guriţă, s-au dus. Măcar să fi ales o noapte fără ninsoare, toanto, şi-atunci să-l fi lepădat. Că dacă nu-l ninge, trăieşte pruncul mai mult şi, principalul, îl poate găsi vreunul. Da pe-o noapte ca asta, ce ? mai umblă careva pe străzi ?... Fire-ai tu !

Cînd anume şi în ce moment al tiradei sale se-ntoarse Semaga la copil de-l luă din nou în braţe, nu ştie nici el, într-atît îi era de ciudă pe mama ţîncului lepădat. Îl vîrî sub paltonul lui, la piept şi, ocărînd-o iarăşi cum îi venea la gură pe femeia aceea, porni mai departe copleşit de alean — i se rupea inima de mila copilului, milă-i era şi de el însuşi ca de un copil.

Ghemotocul se agita fără putere, scîncea strivit de stofa grea a paltonului şi de braţul vînjos al lui Se-

maga. Şi cum pe sub palton nu avea decît zdrențuita-i cămaşă, Semaga simţi curînd la piept căldura vie a trupuşorului din braţele lui.

— Mă viëtate ! bodogănea continuîndu-şi drumul în neştire pe stradă, prin ninsoare. Ai picat rău, mă neică ! Fi'ncă ce-o să fac eu cu tine ? Asta-i ! Că maică-ta aia... Da' mai astîmpără-te, nu te zvîrcoli atît, să nu cazi.

Copilul totuşi se zvîrcolea şi printr-o gaură a cămăşii, Semaga îl simţi că-şi freacă obrăjorul cald de pieptul lui, al lui Semaga.

Atunci se opri ca trăsnit şi spuse aproape cu glas tare :

— D-apoi el caută ţîţa maică-si... Ei, Doamne, ţîţa maică-si ? !

Şi-l luă un tremur nu ca de-o ruşine sau de frică, — era altceva, o simţire ciudată, irezistibilă, o înduioşare care-i sfîşia inima grozav.

— Eu... parc-aş fi mă-sa ! Mă, neică ! Ce caţi tu, mă ? Ce vrei tu de la mine ?... Păi eu, mă neică, să vorbim pe şleau, ce-s eu ? Un dezertor, un tîlhar...

Vuia vîntul prelung şi tînguios, tînguios.

— Mai bine-ai adormi. Hai, dormi. Nani, nani ! Dormi ! Molfăi tu acolo, mă neică, da' degeaba. Hai dormi... Ţi-ar trebui un cîntec. Maică-ta ţi-ar cînta. Hai lasă, lasă... U, liu, liu ! Nani, nani... Nu-s muiere, mă. Dormi, dormi !

Şi, deodată, aplecîndu-şi capul spre prunc, începu să-i cînte încetişor, cu voce tărăgănată cît putea el mai gingaş :

„Ce te ţii aşa măreaţă
Parcă nu ştiu cine eşti..."

Pusese vorbele astea pe melodia unui cîntec de leagăn.

Necontenit se umfla în mijlocul străzii volbura albă a viscolului şi Semaga mergea pe trotuar cu pruncul la sîn, pruncul miorlăia neogoit, iar el, tîlharul Semaga, îi fredona dulce la ureche :

„Şi-am să te prind şi-am să te bat
Cu scîndura de la pat."

Şi-i scălda obrajii ceva care-i tot picura din gene — pesemne zăpadă topită. I se cutremurau umerii la fiecare pas, îl gîdila ceva în gîtlej, îl durea înlăuntru, în coşul pieptului, aproape-i dădeau lacrimile de jale că merge aşa pe strada pustie, prin viscol, cu un prunc la sîn şi pruncul orăcăie.

Dar îşi continua mersul...

Răsună îndărătul lui un tropot ameninţător de copite, se iviră prin pîcla tulbure din jur umbrele a doi călăreţi şi iată că îl ajung.

— Stai !

— Care eşti acolo ?, se auziră două glasuri în acelaşi timp...

Semaga tresări, stătu locului.

— Ia declară : ce-ai în sîn ? ordonă unul din poliţişti oprindu-şi calul chiar lîngă trotuar.

— Eu ? Un prunc !

— Cum te cheamă ?

— Semaga... Ahtîrski.

— Omul nostru. Păi tocmai pe tine te căutam noi ! Fă-te-ncoa imediat, treci la capul calului !

— Ba nu, că trebuie să merg cu el mai pe lîngă case. Ca să nu-l tragă vîntul aşa tare. Prin mijlocul drumului nu-i bine. L-a luat destul frigul şi aşa.

Poliţiştii pricepură numaidecît, şi-i permiseră să meargă pe trotuar, ei însoţindu-l călări unul lîngă celălalt, fără să-l slăbească din ochi.

Aşa sosi la secţie Semaga.

— Aha ! Ne-ai picat în palmă, viteazule. Perfect !, se bucură comisarul cînd îl văzu intrînd în cancelarie. Semaga întrebă scuturînd din cap :

— Şi copilul ? Ce fac cu el ?

— Care copil ?

— Ăsta lepădatul. Care l-am găsit eu. Iote ici...

Şi scoase din sîn ceea ce găsise. Ghemotocul de cîrpe nu mai mişca, îi zăcea în braţe inert.

— Păi e mort !, exclamă comisarul.

— Mort ?, îngînă Semaga şi după ce se uită lung la ţînc, îl aşeză pe masă. Zise :

— Ei, na ! Apoi adăugă oftînd : Trebuia să-l iau de la-nceput... Atunci poate că nu... Dar nu l-am luat de la-nceput... Mai întîi l-am pus jos îndărăt.

— Ce tot bombăni acolo ?, întrebă comisarul curios.

Semaga îşi roti privirea, posac.

Cu moartea pruncului muriseră şi în sufletul lui toate din cîte le simţise pe cînd mergea pe stradă.

În jurul lui numai poliţişti ; îl aşteptau închisoarea, procesul. Se înciudă. Privi mustrător micul cadavru al pruncului şi spuse cu un oftat :

— Mă ăsta ! Car'va'zică de pomană am intrat la apă, din cauza ta ! Eu chiar crezusem că... da'tu, cînd colo, gata, ai murit... Halal !

Şi-ncepu să se scarpine la ceafă, furios.

— Luaţi-l de aici !, dădu ordin comisarul făcînd semn spre Semaga.

Şi poliţiştii îl duseră pe Semaga la arest.

Asta-i tot !

Traducere de *Aurel Lambrino*
şi *Ecat. Antonescu*

BABA AKULINA

(Ciornă)

Într-o toamnă, pe-o vreme cu polei, baba Akulina. întorcîndu-se acasă de la cerşit, alunecă şi căzu şi se lovi rău de tot. În timp ce se zvîrcolea pe trotuar, vrînd să se ridice, o zări un vardist care o cunoştea : vardistul se apropie şi, crezînd-o „turtă" ca de obicei, începu s-o beştelească :

— Fir-ai să fii de babornită ! Iar ai tras la măsea ! Nu mai crăpi odată ? Veşnic am necazuri cu tine ! Lua-te-ar...

O privea chiorîş, îi vorbea aspru, răstit, însă toate acestea n-o înfricoşau pe baba Akulina. Ştia că-i suflet bun poliţistul, n-o s-o obijduiască degeaba, n-o s-o trimită numai pentru atît lucru la secţie — doar nu-i prima oară c-o ridică de pe stradă !

N-a dus-o niciodată la „gros", ci totdeauna acasă la ea, şi c-o beşteleşte, nu-i nimic — într-adevăr, cum să nu-l beşteleşti pe unu care-ţi face veşnic necazuri.

Ca să-şi mai micşoreze vinovăţia, baba îşi adună toate puterile şi dădu să se scoale în picioare, dar numaidecît se încruntă de durere, se porni pe gemete şi se întinse la loc pe trotuar, tînguindu-se şi oftînd.

— Hai, Babă-Cloanţo !, zise poliţistul şi se aplecă s-o ridice.

— Nikiforîci, sufleţele, nu mă atinge ! Mi se pare că mi-am rupt ceva.

— Hai, scoală ! Ce, „ţi-ai rupt"... Uite la dînsa !...

— Nikiforîci, dragu mamii, mă fulgeră-n picior... piciorul drept... nu mă atinge, mai stai ! Mor !

— Da ce ţi-a venit, babo ? Ce, să nu te ating ? Zaci aici în văzul lumii şi urli — măcar dă-te tîrîş mai încolo, dacă ţi s-a făcut rău cu adevărat.

— Nikiforîci, mi-a sunat ceasul ! Ia o birjă, du-mă acasă !

— Numai bucluc am cu voi, tartorilor ! Birjar !

Peste cîteva minute erau în birjă amîndoi. Baba Akulina şedea jos pe duşumeaua trăsurii şi gemea ; iar Nikiforîci, mohorît, încruntat îi ţinea capul pe genunchi şi încerca s-o potolească.

— Mai taci, mogîldeaţa naibii ! Ajunge... nu te vaicări atît !...

— Mă doare, dragu mamii.

— Dar cin' ţi-e de vină ?

— Ooof ! Şi mi-au scăpat şi banii din mînă. Pe toţi i-am pierdut, babă toantă ce sînt !

— Care bani ?

— Care-i adunasem cu cerşitul... şapte copeici !

— Mare avere ! Ptiu ! făcu Nikiforîci pufnind în roşcovana-i mustaţă.

— Păi, dragul meu, eu am în grijă cîţiva oameni... Orice pitac prinde bine. Aoleo ! Porunceşte birjarului să meargă mai încet.

— Măi, tu ! se supără deodată Nikiforîci fără vreo pricină vădită. Mă, neam prost, ţărane, ce, nu vezi că duci un om bolnav ? Ia-o mai uşurel, să nu scuture aşa tare.

Se uită crîncen în spinarea birjarului şi continuă să-i vorbească bătrînei pe un ton mai blînd ca pînă atunci :

— Ai în grijă cîţiva oameni... Tare proastă mai eşti, babo ! Ce nevoie ai de oamenii ăştia ? Auzi — oameni ! Tot soiul de zdrenţăroşi, de pungaşi, de tîrfe şi ea de colo — oameni ! Eşti proastă, babo, asta-i şi rău faci

ce faci : îi strici. Că dacă n-ai fi tu, ei, sigur, ar lucra, pe cînd aşa, hrăniţi de tine... Ei se bucură : mătuşica Akulina, mătuşica Akulina ! — îi ţine mătuşa pe grumaz. Pezevenghii ! Ce toc de bătaie li s-ar cădea ! Las-că şi ţie la fel, să nu-i mai răzgîi. Mda !... hei tu... sfînto cu cîrji subsuoară ! Ai adormit, ce faci ? Ha ?

Cu capul răsturnat pe genunchii poliţistului, baba Akulina zăcea nemişcată, nu scotea un cuvînt. I se învineţise faţa, gura ei ştirbă rămăsese întredeschisă, ochii i se afundaseră în găvane, iar de sub şalul flenduros, cenuşiu, care-i lunecase de pe cap, îi ieşiseră la iveală cîteva şuviţe de păr pe jumătate cărunt, dar încă des şi mătăsos.

„Te pomeneşti că într-adevăr a păţit ceva...", cugetă Nikiforîci după ce o privi lung. „Sau o fi murit ?", adăugă cu glas tare adresîndu-se birjarului.

Birjarul, aruncînd o privire peste umăr spre cerşetoare, răspunse scurt :

— Dumnezeu ştie. Parcă-încă nu.

— Ai dreptate, nu-i rece. Ar trebui totuşi s-o ducem la spital.

— Aş !, spuse birjarul. Pînă acasă la ea e mai aproape. Uite, se şi vede de aici !

Nikiforîci nu mai spuse nimic, birjarul îşi zori calul :

— Dii, răpciugă...

Şi-o duseră acasă pe baba Akulina.

În afară de babă, care zăcea cu faţa în sus pe o laviţă, mai erau destui în odăiţa aceea mică, întunecoasă şi igrasioasă de la subsol : pe masă şedea Avocatul — un bărbat de vreo cincizeci de ani, cărunt, zdrenţăros, cu faţa buhăită de beţie ; lîngă el, Marka Parşiva, concubina lui, una grasă cu ochi căprui şi tîmpi, o cretină pe care mai în glumă, mai în serios, numai cine nu voia n-o bătea, lucru pentru care ea

nu se supăra niciodată, dar care totdeauna-o mira : nu era în stare decît să boldească ochii cît talgerele la cel ce, chipurile glumind, îi căra ghionți în coaste sau îi dădea una la ceafă. Pe duşumele şedeau alți patru : Țidulă, un flăcău de şaptesprezece ani, judecat de trei ori pentru furt ; dascălul lui, unul Măiculiță, un vagabond slab şi deşirat, cu ochi rotunzi, verzi ca de bufniță şi un halat numai găuri ; Piotr Isaici Buh, care ieşise de-o săptămînă de la închisoare unde făcuse trei luni pentru delapidarea banilor patronului său ; Buh era tînăr, chipeş, purta barbă şi mustăți, avea fața palidă, nervoasă ; şi Nastenka.

Jucau cărți „pe nimic". Nastenka ținea banca, îşi întorcea ba spre unul, ba spre altul dintre parteneri fața nu urîtă dar umflată, plină de vînătăi şi zdrelituri de pe urma bătăilor şi anunța cu glas răguşit :

— Dau cărțile ! Cît ? Mia de ruble ? Merge ! Suta ? Cărțile pe față... Vă las lefteri pe toți, mă dragă !

Ceilalți vagabonzi se îngrămădeau pe lîngă pereți, în întuneric ; la picioarele babei Akulina, tot pe laviță, şedea nepăsător părintele Diacon, un călugăr uriaş, cu ochi mari, negri şi părul vîlvoi — îi curgea neagră chica peste capul cît banița, împodobindu-i-l cu fire de paie, ațe, pene şi felurite alte gunoaie.

— S-avem nişte cartofi, i-am da prin răzătoare, i-am amesteca cu pîine şi i-am obloji mătuşicăi piciorul — se auzi un glas de undeva, de lîngă zid.

— Face bine şi lutul amestecat cu oțet. Îl bagi într-un ciorap, pui ciorapul pe locul unde te-ai lovit, declară de jos, de pe duşumele Măiculiță şi-şi suflă nasul cu zgomot.

— Votca — asta-i cea mai bună doctorie la orice boală a organismului ! glăsui părintele Diacon.

— Dragii mei !... gemu baba Akulina atît de blînd şi de jalnic încît în subsol se făcu dintr-o dată linişte. Dragii mei... nepoței... Bieții mei oropsiți... Ajutați-mă

cumva, pentru numele lui Hristos ! Tăiaţi-mă... omorîţi-mă... nu mai am putere să-ndur ! Ard de vie... of, of !...

Jucătorii se cam încurcară, le fugeau ochii cine știe unde, Nastenka dădu carte de două ori la rînd în stînga...

Posomorît, buhos, părintele Diacon începu să se scarpine-n cap. Avocatul dădu într-o tuse şi, cine mai ştie de ce, îi repezi femeii de lîngă el un ghiont în coaste, gest pe care ea, din obişnuinţă, nu-l luă în seamă.

Peste scurt timp însă, îşi veniră cu toţii iarăşi în fire.

— Ia vezi ce faci !... îi spuse Ţidulă supărat Nastenkăi. Dă-le de la-nceput...

Nastenka suspină, adună cărţile şi se apucă să le amestece. Avocatul, înălţînd ochii, începu să fluiere o melodie tristă.

— Nu-i nimic, bătrînico, ţine-te, vorbi părintele Diacon şi-şi drese o dată zdravăn glasul, de parcă se pregătea să cînte.

— Nu mai am putere de loc... dragii mei copilaşi... se văita bătrîna.

— Las' că-ţi trece, n-avea grijă... Tu eşti tare, băbuţo... o îmbărbătă Măiculiţă.

— Mă fulgeră-n tot trupul.

— Ce să faci ? Vaită-te şi tu mai tare, te uşurezi : tragi un vaiet şi-ţi înşeli durerea, o sfătui Diaconul.

— O, Doamne ! Isuse Hristoase ! Aoleo ! Ce-o să fie cu mine... De-aş muri o dată...

— Cărţile pe faţă : strigă Nastenka bucuroasă. Ia uite cît aş fi cîştigat, de-am fi jucat pe bani.

*

Deodată baba Akulina încetă să mai geamă şi tăcu vreo jumătate de oră, stînd neclintită pe ţol.

— Doarme bătrîna ! zise Diaconul şi veni lîngă cei ce jucau cărţi ; se aşeză pe vine alături, începu să îngîne un cîntec.

Avocatul se încruntă, coborî de pe masă şi-i luă locul Diaconului pe laviţă. După ce privi cu atenţie chipul bătrînei, confirmă cu glas răguşit :

— Aşa e, doarme !...

Dar se înşelase.

Baba întredeschise gura — era ştirbă — morfoli din buze a mare părere de rău şi se porni pe jelit :

— Nikiforîci, dragu mamii ! Strînge pomana, te rog ca pe Hristos că doar oamenii acasă mă aşteaptă cu ea... vezi unde-s cele şapte copeici, caută ici, uite ici, lîngă gard... doi bănuţi de cîte două copeici... unul vechi, celălalt mai nou... Boierule— tătucule ! Făăă-ţi milă şi pomană c-o bătrînă oropsită ! Am familie grea. Copii ! Na-vă traista... mîncaţi. V-am adus azi pîine multă... De băutură n-am ! Uf ! Bani nu mi-au dat... poate la vecernie.

„Larioane, Larioane,
Hai cu mine la plimbare,
Că-s tinerică şi-mi placi
Şi te-aştept să vii încoaci..."

Bătrîna tăcu brusc şi începu să se zbuciume, se răsucea cînd pe-o parte, cînd pe cealaltă, zvîcnind din piciorul sănătos şi strigînd încet în ritmul mişcărilor :

— Iha ! Iha ! Iha !

— Aiurează..., spuse Avocatul, scărpinîndu-se la rădăcina nasului.

Jucătorii se sculară cu toţii de pe duşumele şi se grămădiră lîngă bolnavă, examinînd-o cu zîmbete curioase.

— Ian te uită, joacă !, pricepu Ţidulă şi izbucni în hohote de rîs.

— Las-că şi ţie ţi-ar veni gust să ţopăi de a-i fi în locul ei, spuse posomorît Avocatul cu glas cîntat. Ar trebui să facem ceva, măi frate, pesemne că s-a îmbolnvăit de-a binelea.

— Votcă i-ar trebui. O duşcă zdravănă de votcă, se pronunţă oftînd Diaconul şi-şi linse buzele.

— Mai bine la spital, aruncă o vorbă Măiculiţă şi se îndepărtă.

— Vezi să n-o primească, ţin'te bine..., rîse sceptic cineva.

— Asta-i drept, n-are acte... Şi-apoi cine s-o ducă ? Trebuie o birjă... plus celelalte... Dar banii ?, întări Avocatul.

— Ce-ar fi să facem ca data trecută cu Fediaşka — s-o ducem aproape de spital şi s-o lăsăm acolo... atunci hotărît că au s-o primească, propuse Nastenka.

— Du-o... Iapă ai fi tu bună, păcat că n-avem şi trăsură, îi replică Ţidulă cu răutate.

— Copii, hai, mîncaţi ! Uite, v-am adus o plăcintă cu varză, una-ntreagă. Păcătoasă cum sînt... am şparlit-o de pe tarabă, ăla se uita în altă parte şi eu... Nikiforîci ! Nu mă bate, ia, şi eu o beţivă bătrînă...

— Ehei, bătrîno !, oftă Avocatul.

— Dar cu mîncarea cum stăm ? Este ceva ?, întrebă un glas din fundul odăiţei.

— Ba chiar... Nişte halează de-ar fi ! ţinu parte Măiculiţă.

— Unde-i desaga bătrînei ?, o întrebă Ţidulă pe Nastenka. Se apucară să caute desaga şi n-o găsiră. Asta-i indispuse.

— Ei, fir-ar al dracului !, înjură unul.

Se priviră între ei şi tăcură, gîndindu-se toţi pesemne la acelaşi lucru.

— Cu ce-o să ne mai ţinem zilele de-acum înainte, măi frate, dacă bătrîna se duce ?, întrebă cu glas mîhnit Diaconul. Atunci se sparse tăcerea :

— M-da ?

— Păi, nu ?

— Că dacă-i să spunem drept, numai din cerşitul bătrînei ne-am scos mîncarea !

— Ei, de-acum încolo n-avem încotro, o să ne îngrijim singuri : am dat-o gata pe babă, vorbi cu asprime Avocatul.

Şi toţi îşi vîrîră capetele între umeri, se întunecară la faţă.

— Mîncaţi copii, cît mai sînt în viaţă... eu vă... aiura baba Akulina.

Iar onorabilii ei nepoţi simţeau că nu le convine de loc adevăratul înţeles al evenimentului ce se petrecea sub ochii lor.

În mahalaua Mlăştinoasa din Vale, baba Akulina era o filantroapă. Cerşea sau, cînd avea prilejul, mai şi fura puţin, asta ca meserie auxiliară. În preajma ei totdeauna îşi găseau adăpost cîte cinci sau zece „nepoţi“ şi ea totdeauna izbutea să-i hrănească, ba să le şi dea de băut. „Nepoţii“ erau totdeauna fel de fel de vagabonzi şi beţivi, hoţi sau prostituate, oameni care o vreme, din diferite motive, erau în imposibilitate de a-şi practica din nou meseria.

Baba Akulina nu se pricepea să deosebească oamenii după cum meritau, sau nu, atenţia ei ; ea arăta aceeaşi prietenie şi bunăvoinţă oricui îi nimerea, împins de soartă, în cocioabă.

Toată mahalaua o ştia, i se dusese faima pînă hăt, departe, dincolo de capetele străzii. Şi totuşi, chiar şi pentru cei desculţi şi oropsiţi, a nimeri în rîndul „ne-

poţilor" însemna c-ai ajuns în situaţia cea mai de plîns; de aceea baba Akulina reprezenta, oarecum, ultimul grad de decădere în viaţă şi cu toată popularitatea pe care i-o aducea filantropia, nu se bucura deloc de dragostea protejaţilor ei.

Mai era şi un alt mare neajuns pentru cei ce locuiau la ea : cunoscînd-o prea bine, poliţia, cînd căuta vreun individ suspect, îşi începea totdeauna scotocirile din cocioaba Akulinei. Cît timp încă erau în stare să se descurce singuri, vagabonzii fugeau de băbuţă ; veneau la ea oamenii numai cînd n-aveau încotro şi se temeau să nu moară de foame.

Pe lîngă toate acestea, baba Akulina îţi făcea o nemaipomenită scîrbă şi ca aspect : era scundă, aproape totdeauna pe jumătate beată, înfofolită în nişte zdrenţe groaznic de murdare, avea faţa zbîrcită şi sluţită de tot soiul de cicatrice, amintiri lăsate de rănile cu care o procopsiseră „nepoţii", nasul stacojiu, umflat, ochii lăcrămoşi : îşi merita pe deplin porecla de „vrăjitoarea din Kiev", cum îi spunea mahalaua. Cînd, gîrbovă de bătrîneţe, bocănind în trotuar cu bastonul şi zîmbind necontenit cu toată gura ei neagră şi ştirbă, trecea pe stradă vorbindu-şi sie însăşi cu un glas scîrţîit ca de roată neunsă, ai fi zis că-i un bulgăre de noroi — unul mare, greţos, rău mirositor. Nu, de loc nu putea ea nădăjdui să trezească dragostea cuiva. Şi, pe deasupra, spre nenorocirea ei, de care poate nici nu-şi dădea seama, nu era în stare să trăiască fără să aibă oameni în jurul ei şi dacă uneori soarta nu mîna la ea „nepoţi" mătuşa Akulina se străduia să îndrepte această lipsă de prevedere a soartei tîrînd la ea pe oricine găsea.

„Drojdia societăţii" — această lume nespus de tristă are şi ea dezmoşteniţii săi, iar baba Akulina ţinea tocmai de cea mai din urmă categorie a lor.

— Asta-i chiar colac peste pupăză !, exclamă Ţidulă rupînd tăcerea încordată în care se cufundaseră toţi.

— Da, am dat-o dracului de treabă : spuse Diaconul.

Iar Avocatul confirmă posac :

— S-a dus şi ultimul nostru adăpost !

— Ba adăpostul nu l-am pierdut, interveni liniştitor Măiculiţă cu glas tărăgănat. Vorba-i numai : mîncăm azi ?

— Mda, pe ziua de azi n-avem ce pune în gură, rosti Diaconul cu adîncă mîhnire.

— Rabzi şi tu, mă frăţioare, ş-apoi haida la culcare !, glumi Ţidulă.

— Copii... apă !, şopti bolnava, deschizînd ochii... Nastenka îi dădu o cană de apă. Bătrîna bău, îşi făcu o cruce cu mîna tremurînd şi-şi roti privirile asupra tuturor. Pe urmă oftă din greu şi îşi mişcă într-un fel neînţeles capul pe grămada de zdrenţe care-i slujea drept căpătîi.

— O, Doamne, cîţi sînteţi !, vorbi cu glasul dogit şi tremura de slăbiciune, aşa încît părea şi mai neplăcut. Pe ăla de colo nu-l ştiu... Cum îţi zice ?

— Buh...

— Buh ? Bine, să fii sănătos... Tot om. Toţi deopotrivă sîntem oameni. Eu, fraţilor, mă duc, mă duc, se duce baba, Dumnezeu cu voi ! Am trăit, am păcătuit, am băut, am furat... şi iacă, acum am să mor şi n-am să mai fac nimic din toate astea...

— Bine zici, mortului nici măcar nu-i vine vreodată să bea, întări Diaconul, mucalit.

În clipa în care mătuşa îşi mai veni în fire, îi venise la loc şi lui nădejdea că astăzi totuşi ar fi rost de ceva mîncare.

— Da, nimic nu mai doresc. Doar să mă iertaţi... şi să vă ierte şi pe voi, Dumnezeu. Drag de-o babă ca mine nu v-a fost, dar asta e treaba voastră. Mie mi-aţi

fost dragi, zău că da !... Rămîneţi cu bine, să vă aibă-n pază Maica Precistă din cer !

Bătrîna îşi făcu din nou cruce.

— Lasă, mătuşă ! zise posomorît Avocatul. O să te scoli din pat... O să zaci cît o să zaci şi pe urmă o să te scoli.

— Nu, nu mă mai scol eu. Îmi simt trupul zdrobit, cred că mi s-au rupt ficaţii. Uite cum ard... Rămîneţi cu bine !

— Băbuţo, sări Măiculiţă, lasă-te de astea — mai bine spune : ai strîns azi ceva pitaci ?

— Eu ? Nu mai ştiu, nu mai ţin minte. Parcă da... Cum să nu fi strîns ? Doar strîng totdeauna...

— Şi unde i-ai pitit ? se interesa Diaconul.

— Nu ştiu... Cine m-a ridicat de jos, Nikiforîci ? Pesemne că-s la el...

— Dă fuga, Nastenka, de-ntreabă.

— Cum să merg pe stradă cu mutra aşa, plină de vînătăi ?

— Cînd ţi-oi face un vînt, nu c-o să mergi : zbori !

— Du-te dracului !

— Nu vă certaţi copii... Nu şade... Altfel de vorbe se cuvine să aud... Doar sînt pe moarte... credeţi-mă — pe moarte... Uite ce, copii : am la căpătîi o cutiuţă şi-n cutiuţă o hîrtie de trei ruble. Mi-am pregătit-o pentru sicriu... de aceea am pus-o de-o parte... cînd oi muri... luaţi-o... şi...

Se sufoca, i se iviră pe frunte broboane de sudoare. Ceilalţi tăceau, se uitau la ea foarte atenţi, încordaţi şi tăcerea aceasta ţinu vreo două minute.

— Mătuşică Akulina..., începu cu voce înăbuşită Diaconul.

— Hai ?

— Uite ce, nu te supăra pe mine, dar uite ce zic eu... unui mort îi e totuna... nu mai doreşte nimic. Pe cînd noi care sîntem vii... Ce-o să-ţi mai pese ţie ? Ori

cu sicriu, ori fără... tot aceea ; de sicriu se-ngrijeşte totdeauna poliţia. Dă-ne nouă alea trei ruble să mîncăm.

— Lasă... Ce ţi-a venit ?, şopti Avocatul.

Diaconul se uită în jur.

Aşteptau toţi să vadă ce-o să iasă din asta — aşteptau şi le era foame, ştia el.

— Adică ce, să murim şi noi ?, îi răspunse Diaconul tot în şoaptă Avocatului şi aplecîndu-se spre bătrînă o întrebă : Ce zici, să luăm banii ?

Ea deschise gura, îşi crîmpoţi buzele şi rosti de-abia auzit :

— Luaţi, luaţi, babă proastă ce sînt... Na, drept înaintea morţii uitasem de voi... Uite ici... Păi sigur... de sicriu se-ngrijeşte poliţia, proastă mai sînt !

Şi tăcu.

— Ţidulă, fugi fuguţa !, murmură biruitor Diaconul, după ce trase de sub căpătîiul babei o cutiuţă albă de medicamente, în care se afla hîrtia de trei ruble.

Ţidulă se strîmbă de bucurie şi o şterse.

— Hai s-o lăsăm în pace, fraţilor, are nevoie de linişte, propuse Diaconul care se dovedise cel mai isteţ dintre toţi.

Se dădură de-o parte. Baba Akulina rămase singură pe mormanul ei de zdrenţe. Chipul livid i se contura mai clar pe fondul acesta. Zăcea nemişcată şi, numai din cînd în cînd, gemea încet.

Nimeni n-a băgat de seamă cînd anume şi-a dat duhul.

—

Au îngropat-o a doua zi. Sicriul fusese pus într-o căruţă şi căruţaşul mergea pe de lături cu capul gol, discutînd hărţăgos cu Nikiforîci care, cu un registru în mînă, păşea de cealaltă parte a dricului babei.

— Zău, asta-i ordine ? Iei omul tam-nesam : cară baba ! Mă rog, car ! Dar cine-mi plăteşte rubla cu care ies în pagubă ? Ha ? ! În piaţă la cereale luam o rublă jumă, pe cînd ăştia aici or să-mi vîre în mînă doar juma de rublă. Şi-n altă parte cînd m-oi duce, o să fie tîrziu. Cîtă vreme să-mi pierd cu voi ? Calul nu-l pot hrăni cu o jumă de rublă — asta-i, dom'le !

Numai că Nikiforîci nu lua în seamă bombăneala căruţaşului.

În rînd cu bătrînul vardist care văzuse multe şi de toate la viaţa lui, păşea Avocatul adus de umeri, fără căciulă, legat peste urechi cu o cîrpă murdară şi cu mîinile băgate adînc în mînecile unei caţaveici flenduroase. Nikiforîci îi spunea apăsat :

— Vouă, spînzuraţilor, baba v-a fost ca o mamă. Ce-i drept, trăgea ea la măsea, dar asta nu-i nimic. Şi dacă fura, apoi pentru voi o făcea, îţi dai seama ? Şi iată că o petrecem la groapă amîndoi, eu şi cu tine. Chiar dacă n-aş fi fost trimis, tot ceream voie şi veneam s-o petrec. Pricepi ? Ehe, vere, eu cunosc la oameni. Mda... Aşa că tu o să mori şi încă o să mori re-pe-de, mă vere. Pe mine nu mă poţi înşela, văd ce ţi-e scris în frunte. O să mori curînd. Dar pe tine n-o să te petrec la groapă decît dacă mi s-o da ordin. Altfel, nici gînd ! Fiindcă ce eşti tu ? O lepră !

Avocatul îşi înălţă spre Nikiforîci ochii fără culoare şi zîmbi pieziş.

— Nici n-am nevoie. Nu veni...

— Să ştii că n-o să vin. Să te duci singur la ţintirim.

— Ş-apoi ce ? M-oi duce.

— Păi să te duci — pentru că ce eşti tu ? Bătrîna ca o mamă v-a fost... Avea inimă. Pricepi ?

Gerul se muiase. Ningea.

Fulgi mari, grei, apoşi cădeau peste sicriul bab
Akulina şi tot sicriul ei, simplu, de brad nevopsit, e
ud de zăpada ce se topea pe el.

Şi-aşa a fost pusă-n mormînt baba Akulina, o h
ţoaică, cerşetoare şi filantroapă din mahalaua Mlăşt
noasa din Vale.

Traducere de *Aurel Lambrin*
şi *Ecat. Antonescu*

Versurile : *Suzana Delciu*

HANUL ŞI FECIORUL SĂU

„Era odată în Crimeea un han pe care-l chema Mosolaima el-Asvab şi avea el un fecior — Tolaik Algalla...“

Astfel începu cerşetorul cel orb, tătarul, pornind a povesti una din legendele străvechi ale patriei sale, cea atît de bogată în amintiri ; sta rezemat cu spatele de trunchiul sur-roşcat al unui pom tînăr iar în jurul lui, pe bolovani — ruine ale palatului hanilor, măcinat de vremuri — şedeau mai mulţi tătari înveşmîntaţi în halate multicolore şi purtînd pe cap tichii cusute cu fir. Era-ntr-amurg, soarele cobora domol spre mare ; razele-i roşii străpungeau zidul întunecat al frunzişului care-mpresura dărîmăturile şi aşterneau pete mişcătoare pe bolovanii năpădiţi de muşchi şi prinşi în strînsoarea vînjoasă a iederei verzi. Vuia vîntul prin coamele bătrînilor platani şi din frunze se-nălţa atîta foşnet de parcă se rostogolea în văzduh apa unor pîraie nevăzute.

Glasul cerşetorului orb era slab, tremura, chipul orbului, zbîrcit şi împietrit, nu spunea alt nimic decît linişte ; ştiute pe de rost, cuvintele se înşirau unul după celălalt şi ascultătorii vedeau ca aievea răscolitoarele întîmplări din zilele de demult trecute.

„Şi era bătrîn hanul, dar în harem avea mulţime de femei, povestea orbul, şi toate-l iubeau, pentru că-i rămăsese încă destulă vlagă şi avea foc în vine şi dez-

mierdările lui erau fierbinți și amețitoare iar femeile țin la cel ce se pricepe să le alinte bine, fie el cărunt sau cu fața numai zbîrcituri — pentru că puterea îi dă frumusețe bărbatului, nu frăgezimea pielii sau roșul din obraz.

Toate-l iubeau pe han, dar lui îi era dragă numai o fată de cazac prinsă de prin stepele Niprului, și totdeauna cu mai mare bucurie o mîngîia decît pe celelalte femei din haremul în care ținea trei sute de neveste, toate de pe felurite meleaguri, toate frumoase ca florile primăvara și toate ducînd viață bună. Dăduse hanul poruncă să li se gătească fel de fel de bucate dulci și gustoase și le lăsa oricînd să se răsfețe și să joace după voia inimii.

Iar pe fata de cazac deseori o chema la el în turn, de unde se vedea marea, și avea acolo pentru ea tot ce-și poate dori o femeie ca să-și petreacă viața-n desfătări : cofeturi și mătăsării de tot felul, aur, nestemate de toate culorile și muzică, și păsări rare din țări depărtate și mîngîierile înfocate ale iubitului ei. Zile fără număr petrecea hanul cu ea în acel turn unde-și îngăduia în sfîrșit să se odihnească după truda lui de-o viață întreagă, știind că feciorul său, Algalla va avea grijă să nu slăbească faima hanatului, căci Algalla dădea iama ca un lup în stepele rusești și totdeauna se întorcea de-acolo cu pradă bogată, cu alte femei, iarăși și iarăși biruitor, lăsînd în urmă-i groază și cenușă, leșuri și sînge.

Intr-un rînd, se întoarse el, Algalla, după ce-i călcase pe ruși și îndată s-au pus la cale ospețe peste ospețe în cinstea lui, de s-au strîns toți mîrzacii din peninsulă și s-au pornit danțurile, s-au întins mese mari iar luptătorii, trăgînd cu arcul în ochii prizonierilor și-au încercat tăria brațului și-au băut iarăși, lăudînd vitejia lui Algalla, spaima vrăjmașilor, nădejdea hanatului. Iar hanul cel bătrîn foarte se bucura de

slava feciorului său. I se umplea sufletul cînd lua aminte pe ce mînă puternică va încăpea hanatul după moartea lui.

De-atîta părere de bine şi dorind să arate feciorului cît de mult îl iubeşte, îi spuse, ridicînd pocalul la ospăţ, pe loc, de faţă cu toţi mîrzacii şi beii :

— Eşti bun fiu, Algalla. Slavă lui Allah şi preamărit fie numele proorocului său !

Într-un glas slăviră toţi atunci numele proorocului, iar hanul zise :

— Mare e Allah ! Încă trăiesc şi totuşi el m-a înviat, trecînd tinereţea mea de odinioară asupra viteazului meu fiu şi iată, ochii mei bătrîni văd că atunci cînd soarele va asfinţi pe veci pentru ei şi cînd viermii îmi vor roade inima, eu voi trăi mai departe prin feciorul meu ! Mare e Allah şi Mahomed e proorocul său ! Am urmaş vrednic cu braţ de criţă şi minte ageră... Ce vrei să-ţi dea tatăl tău în dar, Algalla ? Spune-mi, şi-ţi dăruiesc orice doreşti...

N-apucă să se stingă glasul bătrînului han, că Tolaik Algalla sări în picioare ; ca şoimului de munte îi scînteiau ochii negri, cum e marea-n miez de noapte, şi zise :

— Stăpîne şi părinte-al meu, dă-mi-o pe roaba ta, rusoaica...

Tăcu hanul un răstimp — puţin, doar atît cît îi trebuia să-şi ţină-n frîu tremurul inimii — şi după aceea vorbi tare şi hotărît :

— Ia-o ! Doar să isprăvim ospăţul — şi-o iei.

Se îmbujoră viteazul Algalla, o negrăită bucurie îi luci în ochii de şoim şi ridicîndu-se cît era de înalt spuse către tatăl său, hanul :

— Cunosc preţul darului acestuia, stăpîne şi părinte-al meu ! Cunosc... Sînt fiul tău, sînt robul tău. Sîngele ia-mi-l, în fiecare ceas cîte-un strop, şi voi muri de douăzeci de ori pentru tine !

— Nu-mi trebuie nimic, spuse hanul şi-şi lăsă în piept capul nins, încununat de fala atîtor ani de viaţă şi atîtor biruinţe-n lupte.

În scurt timp apoi încheiară petrecerea şi plecară amîndoi alături din palat spre harem, cufundîndu-se fiecare în tăcere adîncă.

Era o noapte întunecoasă, nici stelele, nici luna nu se zăreau de sub norii care acopereau cerul cu un covor gros.

Vreme multă merseră tată şi fiu aşa, prin întuneric şi numai ce spune hanul el-Asvab :

— Pe zi ce trece mi se stinge viaţa şi tot mai slab îmi bate inima-n piept, tot mai scăzută-i văpaia în pieptul meu bătrîn. Singură fata de cazac îmi luminează şi-mi încălzeşte viaţa cu mîngîierile ei fierbinţi... Spune-mi, Tolaik, spune-mi, chiar atît de mult îţi trebuie ? Ia o sută din nevestele mele, ia-le pe toate dar pe ea, numai pe ea, lasă-mi-o !

Tolaik Algalla tăcea, ofta.

— Cîte zile mi-au mai rămas ? Puţine mai am de petrecut pe pămînt... Bucuria cea din urmă a vieţii mele e fata asta, rusoaica. Mă cunoaşte, mă iubeşte — cînd n-o mai fi ea lîngă mine, care dintre celelalte mă va-ndrăgi acum, aşa bătrîn ? Care ? Nici una, Algalla, nici una !...

Tăcea Algalla...

— Cum să trăiesc şi să rabd gîndul c-o stringi în braţe şi că ea te sărută ? Rîvnind femeia, nu mai sîntem nici taţi, nici feciori, Tolaik. Rîvnind femeia sîntem toţi bărbaţi, fiul meu... Amare îmi vor fi cele din urmă zile... Mai bine mi s-ar fi deschis pînă la una rănile vechi din trup, Tolaik şi să mi se fi scurs tot sîngele, mai bine n-aş fi apucat noaptea asta, fiule !

Fiul tăcea... Stătură-n faţa haremului şi rămaseră la uşă lungă vreme, plecîndu-şi capetele-n piept. Era beznă în jurul lor şi norii se fugăreau pe cer, iar vîn-

tul şuiera printre copaci şi parc-ar fi cîntat din coarde....

— Mi-e dragă de mult, tată..., spuse încet, Algalla.

— Ştiu... Şi mai ştiu că ea nu te iubeşte..., răspunse hanul.

— Mă doare inima cînd mă gîndesc la dînsa.

— Dar inimii mele bătrîne cum crezi că-i este ?

Şi din nou tăcură. Oftă Algalla :

— Mulla, înţeleptul, de bună seamă a grăit adevărul cînd mi-a spus că femeia, orice-ar face, îi strică bărbatului. Dacă-i frumoasă le strîneşte şi altora poftă s-o aibă iar bărbatul şi-l împinge-n ghearele geloziei, ca să-l căznească. Dacă e urîtă, bărbatu-său îi pizmuieşte pe alţii şi îndură alte cazne ; iar dacă nu-i nici frumoasă nici urîtă — bărbatul şi-o închipuie frumoasă — şi cînd îşi dă seama pînă la urmă că s-a înşelat, iarăşi îndură cazne din pricina femeii...

— Nu-i leac înţelepciunea pentru durerea inimii..., spuse hanul.

— Să ne cruţăm, tată, unul pe celălalt...

Ridică hanul fruntea şi se uită cu mare mîhnire la feciorul său.

— S-o ucidem, spuse Tolaik.

— Ţii la tine mai mult decît la ea şi la mine, vorbi hanul încet după o clipă de gîndire.

— Şi tu la fel...

Şi din nou tăcură.

— Da. Şi eu la fel, spuse hanul cu tristeţe. De durere dăduse-n mintea copiilor.

— Ce facem ? O ucidem ?

— Nu pot să ţi-o dau, nu pot..., spuse hanul.

— Dar nici eu nu mai pot suferi — taie-mă sau dă-mi-o...

Hanul tăcea.

— S-o aruncăm de pe stîncă în mare.

— S-o aruncăm de pe stîncă în mare, îngînă hanul, ca un ecou, spusele feciorului.

Şi atunci pătrunseră-n harem şi o găsiră dormind jos, pe un covor moale. Stătură lîngă ea s-o privească şi-o priviră multă vreme. Lacrimi scăldau faţa bătrînului han şi i se rostogoleau în barba argintie, sclipind ca mărgăritarele, iar feciorul scăpăra din ochi şi deodată scrîşni atît de tare silindu-se să-şi stăpînească patima, încît o trezi pe fata de cazac. Ochii, pe chipul ei gingaş şi trandafiriu cum sînt zorii dimineţii, înfloriră ca albăstrelele. Şi nici nu-l zări pe Algalla, ci îi întinse hanului gura ca fraga.

— Sărută-mă, vulture al meu !

— Fii gata... O să mergi cu noi, îi spuse încet hanul.

Abia atunci îl văzu ea pe Algalla, văzu şi lacrimile din ochii vulturului ei, şi, isteaţă cum era — înţelese tot.

— Merg, spuse, merg, Aţi hotărît, aşadar, să nu fiu nici a unuia, nici a celuilalt ? Nici nu s-ar fi cuvenit să ia altă hotărîre nişte bărbaţi cu inima tare. Merg.

Şi se îndreptară toţi trei, tăcînd, spre ţărmul mării. Mergeau pe poteci înguste ; vîntul vuia, vuia vijelios...

Fata era plăpîndă, osteni curînd, dar era şi mîndră — nu voi să se plîngă.

Şi cînd feciorul hanului luă seama că ea rămîne în urmă, zise :

— Te temi ?

Ea îl fulgeră din ochi şi-i arătă piciorul însîngerat...

— Hai să te duc eu !, spuse Algalla întinzînd braţele spre ea. Dar ea cuprinse cu braţele grumazul bătrînului ei vultur. Hanul o ridică în braţe ca pe un fulg şi o duse ; şi fata de cazac purtată aşa pe sus, dădea la o parte crengile să nu-l lovească în ochi. Merseră, merseră mult timp şi iată că-ncepu să se audă din

depărtare zbuciumul mării. Atunci Tolaik cum venea din urmă pe cărare, îi spuse tatălui său :

— Lasă-mă să trec înainte, căci îmi vine să-ţi împlînt pumnalul în ceafă.

— Treci — răsplătească-ţi Allah pornirea sau ierte-ţi-o, fie voia lui — eu, însă, tatăl tău, te iert. Ştiu ce înseamnă să iubeşti.

Şi deodată se arătă marea, în faţa lor, colo jos, sălbatică, nesfîrşită. Valurile ei sună înăbuşit chiar la piciorul stîncii şi-i întuneric colo jos, e frig, te ia groaza.

— Rămîi cu bine !, îi spuse fetei hanul, sărutînd-o.

— Rămîi cu bine !, spuse Algalla şi se închină în faţa ei.

Fata cătă în hăul unde sunau valurile, se dădu înapoi şi duse mîna la piept.

— Azvîrliţi-mă voi, le spuse.

Algalla gemu şi întinse braţele spre ea, dar hanul o cuprinse în braţe, o strînse tare la piept, o sărută şi înălţînd-o deasupra capului o aruncă de pe stîncă în vîltoare.

Se zbăteau şi sunau valurile acolo şi stîrneau atîta vuiet că nici unul din ei nu desluşi clipa cînd ajunse trupul fetei în apă. Nici strigătul nu i-l auziră, nimic n-auziră. Mut, plecîndu-se cît putea peste pietre, hanul privi lung în prăpastie, departe, acolo unde marea făcea una cu norii, în bezna din care venea vîjîind glasul aspru al valurilor iar vîntul se năpustea şi-i răsfira barba albă. Tolaik stătea în picioare la spatele lui, acoperindu-şi faţa cu mîinile, neclintit şi tăcut ca o stană de piatră. Timpul trecea, norii pe cer treceau unul după altul, mînaţi de vînt. Erau negri şi apăsători ca şi gîndurile bătrînului han care de pe stînca înaltă se apleca asupra mării.

— Hai, tată, spuse Tolaik.

— Stai..., şopti hanul şi parcă trăgea cu urechea să audă ceva.

Lung timp trecu iarăşi şi valurile se zdrobeau dedesubt iar vîntul bufnea în stîncă, şuierînd prin crengile copacilor.

— Hai, tată...

— Mai stai...

De cîteva ori îl îndemnă Tolaik Algalla :

— Hai, tată !, şi hanul tot nu se urni din locul unde pierduse bucuria zilelor sale din urmă.

Dar toate au un sfîrşit. Semeţ şi voinic, hanul se înălţă, încruntă sprînceana, apoi rosti cu glas stins :

— Hai...

Porniră ; însă, după scurt timp, hanul stătu locului.

— Dar pentru ce plec, Tolaik şi încotro ?, îl întrebă pe fecioru-său. Ea era toată viaţa pentru mine ; la ce să trăiesc de-acum ? Sînt bătrîn, nimeni n-o să mă mai îndrăgească vreodată şi dacă nu te mai iubeşte nimeni, zadarnic faci umbră pămîntului.

— Ai fală şi avuţie, tată...

— Dă-mi doar un sărut al ei şi ia-ţi în schimb toate acestea. Că ele n-au viaţă, numai dragostea femeii are. Cel ce n-a cunoscut asemenea dragoste nu ştie ce-i viaţa, e ca un cerşetor şi jalnice i-s zilele. Rămîi cu bine, fiule. Allah să binecuvînteze toate zilele şi nopţile vieţii tale... Şi hanul se întoarse cu faţa spre mare.

— Tată, spuse Tolaik, tată !... Şi nu mai putu rosti nici un cuvînt, căci n-ai ce-i spune celui căruia îi zîmbeşte moartea, nimic nu-i poţi spune din ceea ce-ar fi să-i aducă înapoi în suflet dragostea de viaţă.

— Lasă-mă...

— Allah...

— Allah ştie...

Cu paşi grăbiţi, hanul se-ndreptă spre prăpastie şi sări în vîltoare. Feciorul nu-l opri, n-avu cînd. Şi iarăşi nu se auzi nimic — nici un strigăt, nici un răsunet al căderii trupului. Doar valurile care se zdrobeau acolo

vuind necontenit şi vîntul care hăulea cîntarea-i sălbatică...

Privi în urmă mult timp Tolaik, apoi zise cu glas tare :

— Dă-mi şi mie, Allah, o inimă la fel de aprigă !

Şi se topi în bezna nopţii...

...Aşa a pierit hanul Mosolaima el-Asvab şi-n locul lui a venit stăpîn în Crimeea hanul Tolaik Algalla..."

Traducere de *Aurel Lambrino*
şi *Ecat. Antonescu*

HOŢUL

Desen după natură

De o bună bucată de vreme un băieţaş de vreo şapte ani tot dădea tîrcoale tarabei unui negustor cu fel de fel de mărunţişuri — pieptăni, periuţe, săpun, portmonee. Negustorul stătea de vorbă cu doi flăcăi care, voind să cumpere un portofel examinau marfa absorbiţi şi, în timp ce ascultau fără încredere ceea ce le demonstra cu ardoare negustorul, încercau cu degetul, pe rînd, încheietoarea portofelului, duceau marfa la nas, o priveau în bătaia luminii, apoi o puneau la loc pe tarabă declarînd ritos :

— Patruzeci de copeici !

Fiecare parcă era copia celuilalt — îşi imitau pînă în cele mai mici amănunte mişcările şi orice expresie a feţii. Negustorul protestă indignat :

— Patruzeci ? Ce vorbeşti ? Păi numai pe mine mă costă şase grivne ! Şi totuşi nu renunţă : Staţi, staţi puţin, vi-l las cu cincizeci şi cinci — bun aşa ?

— Patruzeci de copeici repetară imperturbabili cumpărătorii şi tocmeala se porni de la început.

Dar negustorul — un ins înalt, roşcovan, privire vicleană, degetele ca nişte căngi cu smocuri de păr la fiecare încheietură a degetelor — deşi îl preocupa foarte mult vînzarea, urmărea necontenit cu coada ochiului orice mişcare a băieţaşului. În afară de flăcăi mai erau vreo trei oameni, lîngă tarabă, ascultînd tocmeala, iar băieţaşul, învîrtindu-se printre ei, îl pîn-

dea şi el pe negustor. Era desculţ, nu avea cingătoare peste rubaşka ruptă şi murdară, purta nişte pantaloni care, cîndva, fuseseră de catifea iar acum păreau făcuţi din sac şi faţa-i era ciupită de vărsat, arsă de soare şi mînjită ; ochişorii lui căprui, isteţi, cătau pe sub sprîncene cu o sclipire lacomă...

— Bine, hai patruzeci şi cinci ! luă hotărîrea unul dintre cumpărători făcînd un semn scurt cu mîna.

— Patruzeci şi cinci !, repetă ca un ecou celălalt şi amîndoi îşi aţintiră privirile nerăbdătoare asupra negustorului. Acesta zîmbi strîmb şi începu să se lamenteze :

— Măi flăcăi, vreţi să vînd în pagubă ? Pune că mănînc, beau, am şi eu nevastă, copii — trebuie să scot un ban sau ba ?

— Cum vrei !, răspunseră cumpărătorii şi se îndepărtară de tarabă cu paşi fermi. După ei se împrăştiară şi spectatorii. Folosindu-se de învălmăşeala aceasta, băieţaşul se ghemui, se vîrî printre cei doi flăcăi, întinse mîna cît ai clipi, înşfăcă de pe tarabă o bucată de săpun şi... căzu la pămînt pe spate.

— Aha ! Măi tată, măi !, izbucni triumfător negustorul apucîndu-l de un picior şi trăgîndu-l spre el prin ţărînă. Îl prinsese de jos pe sub tarabă şi acum băieţaşul, răsucindu-se ca un şarpe, se agăţa cu mîinile de pietrele din caldarîm şi, roşu la faţă, speriat, zbătîndu-şi în aer piciorul liber, aluneca pe burtă spre tarabă. Numaidecît roşcovanul îl înhăţă şi de celălalt picior şi-l smunci la el. Băieţaşul se lovi cu bărbia de o piatră şi, în cele din urmă, se trezi nas în nas cu negustorul. Stăpînit de roşcovan care-l strîngea zdravăn între genunchi şi-i înfipsese în umeri degetele lui tari, băieţaşul îşi sugea buza zdrelită, scuipa în lături sîngele şi saliva, şi aştepta supus, cu mîinile căzute-n lungul trupului şi palmele proptite de genunchii negustorului.

Adînc satisfăcut, după cum îl arătau ochii lui mari, întunecaţi, zîmbind şi rînjindu-şi dinţii care-i sclipeau în barba deasă, roşcată, negustorul îl examina tăcut pe băieţaş chibzuind de bunăseamă ce pedeapsă i se cuvenea acestui hoţ.

Iar hoţului îi bătea inimioara în piept şi-i tresăltau umerii... Pe chipul ciupit de vărsat i se zugrăvea spaima, amărăciunea, aşteptarea...

— Ei !..., începu negustorul încruntînd din sprîncene şi vorbind printre dinţi, ce să fac eu cu tine acum ? Hai ?

Băieţaşul înălţă din umeri.

— Să te bag la puşcărie ori să-ţi trag o chelfăneală ? Alege... Ce preferi...

— Iartă-mă, nene, se tîngui hoţul.

— Să... te... iee...rt ? Na, poftim ! Iote la el ! Cum să te iert, măi băietane ? Da'se poate ? Ai furat marfă de la mine, eşti un hoţ ! Care va să zică ar trebui să te bag la puşcărie. Pentru că, dacă eu te iert pe tine, care eşti hoţ, altul o să-l ierte pe alt hoţ — şi atunci cine o să mai stea la puşcărie, hai ? Ia zi !

— Nene, n-am să mai fac... promise băieţaşul încet, dar din toată inima şi-i luceau lacrimile-n ochi, iar buzele îi tremurau.

— Nu mă importă ! Mai degrabă răspunde-mi ici mie : cine să mai stea la răcoare, dacă-i iertăm pe hoţi ?

Băiatul plîngea pe tăcute şi lacrimile, rostogolindu-i-se pe obraji, lăsau în urma lor dîre prelungi...

— Zi diavole, cine ?, vorbi negustorul cu ochii scăpărători de răutate şi-l trase pe hoţ de ureche...

— Baaan...di...ţiii ! răspunse cu glas stins băieţaşul abia stăpînindu-se să nu izbucnească în hohote de plîns.

Se vede că negustorului îi plăcu răspunsul, fiindcă rîse tare, foarte mulţumit :

— Măi pungaşule ! Mi-ai întors-o frumos ! Zi, banditii ?... Nu eşti tu băiat prost — să ştii c-ajungi sigur la ocnă. Ia spune, de ce ai şterpelit săpunul ăla ?...

— Nene ! Uite crucea — nu mai fac niciodată ! Niciodată nu mai fac ! strigă cu glas subţirel băieţaşul.

— Sst ! Nu zbiera ! Eu poate-o să te iert, dar dacă zbieri, odată numai ce vine stigletele, unul de-ăla cu fluier şi cu baston, şi-atunci le-ai isprăvit pe toate, nenicule. Te ia şi te vîră la beci, îţi face vînt într-o groapă, unde-s numai şobolani, şerpi şi broaşte şi-n fiecare zi te scoate de acolo ca să-ţi dea o mamă de bătaie !

Băieţaşul se cutremură, holbă ochii îngrozit. Apoi se zmuci dintre genunchii care-l ţineau strîns, dar negustorul îşi înfipse-n umerii lui degetele ca nişte căngi şi-i dădu un bobîrnac în frunte.

— Na, satură-te ! Uite la el, vrea să fugă... Ia, hai spune, ce-ţi trebuia săpunul ?

— Mă gîndeam să-l vînd... răspunse cu supunere băieţaşul.

— Aşa... Să-l vinzi... Şi ce să faci cu banii ?

— Să cumpăr... un funt de pîine.

— Şi mai ce ?

— Şi nişte cvas... de-ăl de Bavaria... juma'de litru...

— I-auzi ia ! rîse negustorul. Şi mai ce încă ?

— Altceva nimic că nu-i de unde... oftă băieţaşul ; pe un săpun nu dă nimeni mai mult de opt copeici.

— Aha ! Care va să zică nu furi săpun întîia oară ? Mda ! Păi cum să te mai iert bre, dacă eşti atît de ticălos ?

Hoţul îşi plecă fruntea, tăcu.

— Dar ce, n-ai pîine acasă ?...

Hoţul oftă, clătină din cap întinzîndu-şi cu dosul mîini lacrimile pe obraz.

— Dar ce, maică-ta, taică-tu nu-ţi dau pîine ?

— N-am tată...

— Da'unde-i el ?
— Nu ştiu...
— Şi mama ?
— Bea tot timpul...
— Aşa ! făcu negustorul cu lehamite. Începuse a-l plictisi dandanaua asta cu hoţul. Căscă.
— Nene ! Dă-mi drumul..., se rugă încetişor băieţaşul şi mişcîndu-şi repede capul, sărută una după alta mîinile grosolane ale negustorului. Roşcovanului îi plăcură sărutările acestea. Zîmbi în barbă. L-ar mai fi chinuit pe băieţaş, numai aşa ca să petreacă, dar i se urîse. Afară de asta se mai şi uitau de departe spre taraba lui două femei şi o fetiţă. Oftă :
— Fie, cară-te...
Hoţul se zmuci, aprins la faţă de bucurie...
— Ho, unde fugi ? Mai stai puţin, întîi să te urechesc cum se cade...
Metodic, cu gesturi măsurate, negustorul începu să zgîlţîie capul băieţaşului repezindu-l dintr-o parte în alta. După ce-l trase de-o ureche, o înşfăcă pe cealaltă. Nu i se cunoştea pe faţă că i-ar fi făcut plăcere o asemenea îndeletnicire, chipul lui nu arăta nimic, era nepăsător, iar cînd în sfîrşit isprăvi, îi trase şi una la ceafă băieţaşului, spunîndu-i :
— Hai, şterge-o ! Şi să mă ţii minte.
Roşu la faţă, apăsîndu-şi palmele pe urechile care-i ardeau, băiatul se îndepărtă cîţiva paşi, dar pe neaşteptate se întoarse... Negustorul se miră.
— Ori ţi-a fost puţin ?, întrebă înălţînd din sprîncene.
— Nene..., şopti băieţaşul, privindu-l rugător. Dă-mi o copeică !
— Fă-te-ncoa..., se-ncruntă negustorul. Şi apucîndu-l de umăr pe băieţaş, strigă spre cineva care trecea pe celălalt trotuar al străzii : Nikita Egorîci ! Băiatul privi într-acolo şi tresări. Ţinîndu-şi sabia cu mîna,

traversa strada un poliţist care părea om foarte aspru.

Băieţaşul ridică ochii spre negustor. Înfăţişarea acestuia era tot atît de aspră. Atunci băieţaşul izbucni în plîns, ghemuindu-se şi cutremurîndu-se. Parcă nici nu i se mai zărea capul între umeri.

— Cumetre ! Fă-mi un bine, ca-ntre prieteni, şi du-l pe ăsta la secţie !, spuse negustorul împungînd cu degetul capul hoţului.

— Ce-a şterpelit ? întrebă fără ocol poliţistul punînd mîna pe hoţ.

— O bucată de săpun... Nu-i întîia oară.

— Las-că ne cunoaştem noi, spuse poliţistul dînd din cap. Haida Mişka. Sau cum îţi zice, ha ?

— Mitka, răspunse hoţul supus.

— Mitka... Haida !... Nu-i departe, ajungem şi pe jos.

Porniră. Ca să se poată ţine după poliţist, băieţaşul ţopăia din piatră-n piatră, pe caldarîm. Iar negustorul, petrecîndu-i cu privirea, căsca şi îşi făcea cruce în dreptul gurii.

Traducere de *Aurel Lambrino*
şi *Ecat. Antonescu*

KONOVALOV

Parcurgînd distrat o pagină de ziar am dat peste numele lui Konovalov şi, intrigat, citii următoarele :

„Noaptea trecută, în celula nr. 3 a închisorii din localitate, s-a spînzurat de răsuflătoarea sobei un cetăţean din oraşul Murom, Alexandr Ivanovici Konovalov, în vîrstă de patruzeci de ani. Sinucigaşul fusese arestat la Pskov pentru vagabondaj şi urma să fie trimis la urmă. După cum relatează direcţia închisorii fusese un om liniştit, tăcut şi îngîndurat. Iar după concluzia medicului închisorii, motivul care l-a determinat pe Konovalov să se sinucidă trebuie atribuit neurasteniei."

Citind această scurtă notă m-am gîndit că voi izbuti, poate, să lămuresc mai precis motivul care l-a împins pe omul ăsta frămîntat să renunţe la viaţă. Poate că nici n-aş avea dreptul să-l trec sub tăcere : îl cunoscusem ; fusese un om de treabă şi astfel de oameni nu întîlneşti prea des în calea vieţii.

...Aveam optsprezece ani cînd l-am cunoscut pe Konovalov. Pe timpul acela lucram ca „ajutor" de brutar. Brutarul era un soldat din „detaşamentul de muzică" ; bea crunt şi prăpădea adesea aluatul, iar cînd era beat, îi plăcea să cînte din buze, ca din drîmbă, felurite melodii şi să bată toba cu degetele pe tot ce-i cădea la îndemînă. Ori de cîte ori patronul îl lua la zor pentru marfa stricată sau întîrziată

la vînzarea de dimineaţă, el turba de mînie, îl înjura crîncen şi nu pierdea prilejul să-i amintească de talentul său muzical.

— Aluatul e prea dospit ? !, striga el, zbîrlindu-şi mustăţile lungi, roşcovane şi plescăind din buzele-i groase şi veşnic umede. S-a ars coaja ? ! Pîinea-i crudă ? ! Dracu să te ia, momîie spanchie ce eşti ! Adică pentru treaba asta m-am născut eu pe lume ? Afurisit să fii tu cu munca asta a ta ! Eu sînt muzicant ! Ai înţeles ? Cînd se întîmpla să se îmbete vióla, eu cîntam la viólă ; de era oboiul la arest — suflam eu în oboi ; se îmbolnăvea cornetul cu piston : cine-l putea înlocui ? Eu ! Tim-tar-ram, da-ddi ! Da' tu ce eşti ? Un ţărănoi neisprăvit ! Fă-mi socoteala !

Iar patronul, un om burduhănos şi puhav, cu ochii de două culori diferite şi cu obraz ca de femeie, tropăia din picioarele-i scurte şi groase, săltîndu-şi pîntecele şi ţipînd cu voce piţigăiată :

— Tîlharule ! M-ai ruinat ! Iuda !

Îşi ridica spre cer mîinile cu degetele grăsune şi răşchirate şi se burzuluia deodată cu un glas strident, ce zbîrnîia în urechi :

— Şi dacă te duc la poliţie pentru răzvrătire ?

— Sluga ţarului şi a patriei la poliţie ?, zbiera soldatul, ameninţîndu-l cu pumnii.

Patronul pleca scuipînd şi gîfîind, scos din fire. Era tot ce putea să facă — ne aflam în vară, anotimp cînd în oraşul de pe Volga era greu de găsit un brutar bun.

Asemenea scene aveau loc aproape zilnic. Soldatul bea, prăpădea aluatul şi cînta diferite marşuri şi valsuri, sau „numere“ cum le zicea el ; patronul scrîşnea din dinţi, iar eu eram nevoit, din această pricină, să muncesc pentru doi.

M-am bucurat deci mult, cînd, într-o zi, între patron şi soldat se desfăşură următoarea scenă :

— Ia, dom'le ostaş, glăsui patronul intrînd în brutărie cu faţa strălucind de încîntare şi cu un zîmbet perfid în ochi, ia ţuguiază-ţi buzele şi cîntă marşul de plecare !

— Ce vrei de la mine ?, mormăi sumbru soldatul tolănit pe lada de plămădeală şi, ca de obicei, pe jumătate beat.

— Pregăteşte-te de marş !, jubila patronul.

— Încotro ?, întrebă soldatul, coborînd picioarele de pe ladă şi presimţind ceva neplăcut.

— Încotro pofteşti...

— Cum vine asta ?, strigă soldatul arţăgos.

— Asta vine aşa, că mă descotorosesc de tine. Îţi fac socoteala şi, cară-te unde vrei, marş !

Soldatul se obişnuise să-şi facă mendrele fiindcă patronul n-avea încotro ; cuvintele acestea îl dezmeticiră oarecum : îşi dădea seama cît de greu îi va veni să găsească de lucru, lui, care-şi cunoştea atît de prost meseria.

— Ce tot îndrugi ?..., mîrîi îngrijorat, sculîndu-se în picioare.

— Du-te, hai...

— Să mă duc ?

— Cară-te !

— Am muncit, ai ?..., clătină soldatul din cap cu amărăciune. Ai supt sîngele din mine, l-ai supt pînă la ultima picătură şi acum mă dai afară. Halal ! Păianjen veninos !

— Eu, păianjen ?, se înfurie patronul.

— Tu ! Păianjen, băutor de sînge — asta eşti, repetă soldatul cu înverşunare şi porni clătinîndu-se spre uşă.

Patronul rîdea cu răutate în urma lui, iar ochii îi luceau de bucurie.

— Aşteaptă acum să te angajeze cineva ! He-hei ! Te-am încondeiat eu drăguţule, că nici de pomană nu te ia nimeni ! Nimeni nu te ia...

— Ai tocmit unul nou ?, îl întrebai pe patron.

— Cel nou e tot unul vechi. Mi-a fost ajutor. Ah, ce mai brutar ! Aur curat ! Dar tot beţiv, o-oof ! Bea, însă numai cînd îl apucă... Vine, se înhamă la lucru şi vreo trei-patru luni munceşte pe brînci, trage ca un bou la jug. Nu cunoaşte nici somn, nici odihnă, nu se uită la bani. Munceşte şi cîntă ! Şi cu atîta foc cîntă, frăţioare, că nici nu mai poţi să-l asculţi — ţi se strînge inima. Cîntă, cîntă, apoi iar se apucă de beţie. Patronul oftă şi făcu un gest de deznădejde cu mîna. Iar cînd îl apucă beţia, nu mai cunoaşte nici o oprelişte. Bea atîta că, ori se îmbolnăveşte, ori rămîne fără cămaşă... După aceea parcă se ruşinează şi el, fiindcă piere, Dumnezeu ştie unde, se ascunde în gaură de şarpe. Iată-l c-a şi sosit !... Ai venit cu totul, Liosa ?

— Cu totul !, îi răspunse din prag o voce adîncă şi răsunătoare.

Proptit cu umărul de uşciorul uşii stătea un bărbat înalt şi spătos ca de vreo treizeci de ani. După îmbrăcăminte era un vagabond tipic, după chip — un slav get-beget. Purta o cămaşă de stambă roşie, neînchipuit de murdară şi ruptă, pantaloni largi de pînză ; un picior era încălţat cu rămăşiţa unui şoşon de cauciuc iar celălalt cu o gheată scîlciată. Părul bălai îi era încîlcit, plin cu surcele şi fire de paie ; tot aşa şi barba blondă, care-i acoperea pieptul ca un evantai. Faţa prelungă, palidă şi istovită, era luminată de ochii mari, albaştri, care priveau blînd. Buzele frumoase, dar cam pale, zîmbeau şi ele sub mustaţa bălaie. Zîmbetul acela părea că vrea să spună cu un fel de stînjeneală :

„Asta sînt !... Nu mă osîndiţi !..."

— Intră, Saşok, uite şi ajutorul tău, vorbi patronul frecîndu-şi mîinile şi măsurînd cu drag statura voinică a noului brutar.

Omul făcu un pas înainte, îmi întinse tăcut mîna-i lungă cu palma de uriaş ; ne-am dat bună ziua ; el se aşeză pe bancă, îşi întinse picioarele, se uită la ele şi spuse patronului :

— Vasili Semionovici, cumpără-mi două cămăşi şi încălţări... şi nişte pînză pentru scufă.

— Ai să ai de toate, n-ai nici o grijă ! Scufe am, cămăşile şi pantalonii or să fie aici pînă diseară. Pînă atunci vezi-ţi de lucru ; te ştiu ce poţi. N-am să te obijduiesc... Pe Konovalov n-are să-l obijduiască nimeni, pentru că nici el nu obijduieşte pe nimeni. Parcă patronul e o fiară ? Am muncit şi eu, am gustat şi eu din pîinea asta... Rămîneţi cu bine, băieţi, acum mă duc !...

Am rămas singuri.

Konovalov şedea pe bancă şi privea tăcut în jurul lui cu un zîmbet pe buze. Brutăria se afla într-un subsol cu tavanul boltit — cele trei ferestre erau sub nivelul pămîntului. Lumină puţină şi aer puţin, în schimb multă umezeală, murdărie şi pulbere de făină. Pe lîngă pereţi se înşiruiau trei lăzi lungi : una cu aluat, alta cu plămădeală, a treia — goală. Pe fiecare ladă cădea dinspre fereastră cîte o dîră slabă de lumină. Cuptorul uriaş ocupa aproape o treime din brutărie ; alături, pe duşumeaua murdară, aşteptau sacii cu făină. În cuptor ardeau cu pară lemne lungi, iar flacăra răsfrîntă pe peretele cenuşiu al brutăriei unduia şi tremura, povestind parcă ceva fără glas.

Tavanul boltit şi afumat te apăsa sub greutatea lui ; mijirea zilei de-afară, îmbinată cu pîlpîirile cuptorului, dădea o lumină leşietică şi obositoare pentru ochi. Din stradă năpădea prin ferestre nedesluşită larmă şi

praf. Konovalov cercetă toate acestea, suspină şi întrebă cu glas plictisit :

— Lucrezi de mult aci ?

I-am răspuns. Apoi tăcurăm un timp, privindu-ne pe sub sprîncene.

— Ce mai temniţă !, suspină el. Mergem în stradă să stăm puţin în faţa porţii ?...

Am ieşit pe poartă şi ne-am aşezat pe bancă.

— Aici mai poţi răsufla. N-am să mă deprind uşor cu hruba aia ; nu pot. Gîndeşte-te şi tu, vin de la mare... am lucrat pe Caspica la cherhanale... şi deodată, din largul acela... drept în groapă !

Tăcu, privindu-mă cu un zîmbet mîhnit şi începu a se uita cu luare-aminte la trecători. În ochii lui albaştri şi limpezi se oglindea jalea... Se însera ; pe stradă era zăpuşeală, vuiet, praf ; umbrele caselor se aşterneau de-a curmezişul drumului. Konovalov stătea sprijinit cu spatele de zid, cu mîinile încrucişate pe piept, răsfirîndu-şi cu degetele caierul mătăsos al bărbii. Priveam dintr-o latură chipul lui oval şi palid şi mă întrebam : „Oare ce fel de om o fi ?“ Dar nu mă încumetam să-i vorbesc pentru că nu eram decît calfa lui şi pentru că-mi inspira un respect ciudat.

Fruntea-i era brăzdată de trei cute subţiri ; din cînd în cînd însă ele se destindeau, dispăreau şi tare aş fi vrut atunci să ştiu la ce se gîndea omul acela.

— Hai să mergem, e vremea ! Frămîntă al doilea rînd, iar eu voi pregăti, între timp, al treilea.

După ce-am cîntărit un munte de cocă şi am frămîntat aluatul, ne-am aşezat să bem ceai. Konovalov vîrî mîna în sîn şi mă întrebă :

— Ştii să citeşti ? Uite, citeşte, şi-mi întinse o foaie boţită şi murdară.

— „Dragă Saşa !, citii eu, te salut şi te îmbrăţişez în gînd. O duc rău şi mi-i urît, abia aştept ziua să plec cu tine sau să trăiesc cu tine laolaltă ; mi-e leha-

mite de viaţa asta blestemată, măcar că la început îmi plăcea. Tu înţelegi bine asta, am început să înţeleg şi eu, de cînd te-am cunoscut. Scrie-mi, te rog, cît mai curînd ; tare-aş vrea să primesc o scrisoare de la tine. Pînă atunci, la revedere, iar nu adio, prieten drag şi bărbos al sufletului meu. Nu-ţi scriu vorbe de dojană, măcar că-s tare amărîtă, pentru că eşti un porc, — ai plecat fără să-ţi iei rămas bun de la mine. Totuşi, din partea ta n-am văzut decît bine ; tu ai fost primul şi singurul care te-ai purtat aşa şi eu n-am să uit asta. N-ai putea să faci ceva, Saşa, ca să ies de-aici ? Fetele ţi-au spus c-am să te părăsesc dacă scap de aici, dar astea sînt prostii şi curate minciuni. Dacă o să-ţi faci pomana asta cu mine, după ce ies de aici, am să fiu ca un cîine al tău. Ţie ţi-e uşor să faci asta, iar mie mi-e foarte greu. Cînd ai fost la mine, am plîns că sînt silită să trăiesc aşa, măcar că nu ţi-am spus nimic. La revedere. A ta Kapitolina."

Konovalov îmi luă scrisoarea şi, dus pe gînduri, o învîrti între degete, răsucindu-şi barba cu mîna cealaltă.

— Da' să scrii ştii ?

— Pot...

— Cerneală ai ?

— Am.

— Scrie-i tu o scrisoare, ai ? Te pomeneşti că mă socoate un ticălos, crede că am uitat-o... Scrie !

— Bine. Da' cine-i ea ?

— O prostituată... Nu vezi ? Scrie s-o ajut să scape din casa aia. Asta înseamnă să făgăduiesc la poliţie c-am să mă însor cu dînsa ; atunci i se dau înapoi actele, i se ia condicuţa şi pe urmă rămîne liberă ! Ai înţeles ?

După o jumătate de oră răvaşul duios era gata.

— Ia citeşte-mi, cum a ieşit ?, îmi ceru nerăbdător Konovalov.

Ieşise cam aşa :

„Kapa ! Nu crede despre mine că sînt un ticălos, şi că te-am uitat. Nu, n-am uitat, dar vorba e că m-am dat la beţie şi am băut tot ce am avut. Acum am intrat iarăşi în serviciu, am să cer mîine patronului să-mi dea ceva bani înainte, îi trimit pe numele lui Filip, şi el are să te scoată de acolo. Banii o să-ţi ajungă şi de drum. Iar pînă atunci, la revedere. Al tău Alexandru."

— Hm..., spuse Konovalov, scărpinîndu-şi ţeasta, nu scrii prea grozav ! Nu-i milă în scrisoarea ta, nu-i inimă. Şi apoi te-am rugat să mă ocărăşti în scrisoare în fel şi chip, dar tu n-ai scris asta...

— La ce bun ?

— Să vadă că-mi este ruşine de dînsa şi că înţeleg cît sînt de vinovat faţă de ea. Scrisoare e asta ? Ai scris ca să fie acolo ! Pune şi tu oleacă de inimă !

A trebuit să pun oleacă de inimă în scrisoare — ceea ce am şi îndeplinit cu succes. Konovalov fu mulţumit şi, punîndu-mi mîna pe umăr, îmi spuse înduioşat :

— Acum e bine ! Mulţumesc ! Se vede că eşti băiat bun, avem să ne înţelegem de minune.

Nu mă îndoiam de asta şi-l rugai să-mi povestească despre Kapitolina.

— Kapitolina ? E o fetiţă, o copilă încă. Din Viatka, fată de negustor... Dar a apucat pe o cale greşită. Din rău în mai rău, pînă ce-a ajuns într-o casă de toleranţă... Mă uit, o copilă ! Doamne gîndesc, se poate una ca asta ? Fac cunoştinţă. Nici una, nici două începe să plîngă. Eu îi spun : „Nu-i nimic, mai ai răbdare ! Am să te scot de aici, ai să vezi !" Şi totul era gata, aveam şi bani, şi tot... Şi, deodată, m-a apucat beţia şi m-am pomenit la Astrahan. Pe urmă am nimerit aici. Unul i-a dat de veste despre mine şi m-am pomenit cu scrisoarea.

— Vrei să te însori cu dînsa ?, îl întrebai.

— Cum să mă însor ? Cînd am darul beţiei, ce fel de mire mai pot fi ? Nu, o fac doar aşa. O scot de acolo şi pe urmă ducă-se sănătoasă ! Are să-şi găsească de lucru şi poate are să iasă om din ea.

— Dînsa vrea să trăiască cu dumneata...

— Astea-s numai toane. Toate muierile sînt la fel... Le cunosc şi măruntaiele din ele. Mi-au trecut multe şi fel de fel prin mînă. Pînă şi o negustoreasă... Eram grăjdar la circ şi, ea de colo, m-a ochit : „Vino, zice, te fac vizitiu". Pe atunci mi se urîse cu circul şi n-am mai stat la codeală. Bun... Nu trece mult şi ea începe să se alinte pe lîngă mine. Aveau şi ei casă, cai, servitori, trăiau cu boierii ! Bărbatul ei era scund, grăsan ca patronul nostru, iar dînsa era subţire, mlădioasă ca o mîţă... fierbinte. Cînd te îmbrăţişa şi te săruta pe gură, parcă-ţi turna jeratic în vine. Începeai să tremuri tot, te lua chiar frica. Te săruta cîteodată şi plîngea, plîngea, de i se cutremurau umerii. O întrebam : „Ce-i cu tine, Verunka ?" Iar dînsa, de colo : „Eşti un copil, Saşa, nu înţelegi nimic". Bună făptură era... Şi avea dreptate cînd spunea că nu înţeleg nimic : sînt tare nătărău ; o ştiu prea bine. Ce fac — nici eu nu înţeleg. Cum trăiesc — nici nu-mi bat capul !

Tăcu şi mă privi cu ochii larg deschişi ; în ei se oglindea parcă o spaimă, parcă o întrebare, o nelinişte, care făcea ca faţa lui frumoasă să fie şi mai tristă, şi mai frumoasă...

— Şi cum ai isprăvit-o cu negustoreasa ?, l-am întrebat.

— Vezi tu, uneori mă cuprinde urîtul... Un urît, măi frăţioare, care nu-mi dă pace, nu mă lasă să trăiesc. Mi se pare atunci că sînt singur pe lume, că totul e mort în jurul meu... Mi-e silă de toate, eu însumi îmi sînt o povară şi ceilalţi oameni la fel ; chiar

dacă ar muri cu toţii, nici un of n-aş scoate! E o boală pesemne. Din pricina asta am şi început să beau... Aşadar, i-am spus: „Vera Mihailovna, dă-mi drumul, nu mai pot!" „Ce, zice, ţi s-a urît cu mine?" Şi rîde, dar ştii, rîde aşa, a rău. „Nu, zic, nu mi s-a urît cu tine, dar nu mai pot să mă sufăr pe mine." La început nu mă înţelegea începuse chiar să ţipe şi să mă ocărască... Apoi a înţeles. A lăsat capul în jos, şi a spus: „Ei bine, du-te!" Şi s-a pus pe plîns. Avea ochi negri. Şi părul îl avea negru şi cîrlionţat. Nu era din neam de negustori, ci din funcţionărime... M-da... Îmi era milă de dînsa şi îmi era silă de mine, pe atunci. Fireşte îi era urît cu un bărbat ca al ei. Un sac de făină, nu altceva... Şi plînge şi plînge... se obişnuise cu mine... Tare o mai răsfăţam; o luam uneori în braţe şi o legănam. Ea dormea, iar eu şedeam şi mă uitam la dînsa. În somn omul e bun, ştii, şi aşa de simplu: răsuflă, zîmbeşte şi atîta tot! Altădată, cînd plecam vara la ţară, se întîmpla s-o plimb cu trăsura, şi-i plăcea să gonesc repede, să i-se taie răsuflarea. Ajungeam în vreun colţişor de pădure, legam calul şi ne aşezam la umbră pe iarbă. Îmi poruncea să mă culc, îmi ţinea capul pe genunchi şi-mi citea dintr-o carte. Ascultam ce ascultam şi de la o vreme adormeam. Frumoase poveşti îmi citea, straşnic de frumoase. N-am să uit niciodată una din ele, despre Gherasim mutul şi cîinele lui [1]. El, mutul, era un om oropsit, şi nimeni afară de cîinele lui nu-l îndrăgea. Oamenii îşi băteau joc de el în fel şi chip, iar mutul se ducea atunci la cîine să-şi afle mîngîiere... E o poveste grozav de tristă... Era pe timpul iobăgiei... Cucoana îi spune într-o zi: „Mutule, du-te şi îneacă-ţi cîinele pentru că urlă". Mutul n-avu încotro... A luat o barcă, a pus cîinele în barcă şi a por-

[1] Este vorba de povestirea *Mumu* de I. S. Turgheniev.

nit... Cînd ajungea la locul ăsta din poveste, începea să mă treacă un fior prin tot trupul. Doamne! Are omul o singură bucurie pe lume şi pe aia trebuie să şi-o omoare! Ce fel de rînduială e asta? Cumplită poveste! Şi plină de adevăr — ăsta-i farmecul ei! Sînt oameni de urzeala asta, pentru care lumea întreagă începe şi se sfîrşeşte într-o singură fiinţă — un cîine, de-o pildă. Şi de ce tocmai un cîine? Pentru că nu se mai află nimeni altul, care să-l iubească pe acel om, iar cîinele îl iubeşte. Fără un dram de iubire, omului îi este peste putinţă să trăiască, de aceea i-a şi fost dat lui sufletul, ca să poată iubi... Multe poveşti mi-a mai citit. Era o femeie bună, îmi pare rău de ea pînă-n ziua de azi... Să nu fi fost steaua mea, nu plecam de lîngă dînsa, pînă ce n-ar fi vrut ea să plec, ori pînă n-ar fi aflat bărbată-su ce era între noi doi. Era duioasă, asta preţuiam mai mult la ea — şi n-o spun pentru că-mi făcea daruri, ci aşa era ea, un suflet duios. Mă săruta şi toate celelalte — femeie ca toate femeile — deseori, însă, ţin minte era aşa... potolită... îi de neînchipuit ce bună putea să fie atunci. Se uita drept în sufletul tău şi-ţi vorbea ca o dădacă sau ca o mamă. În asemenea clipe eram în faţa ei ca un copil de cinci ani. Şi totuşi am plecat de la dînsa — m-a cuprins urîtul! Mă mîna aiurea... „Rămîi cu bine, zic, Vera Mihailovna, iartă-mă." „Cu bine, Saşa." Şi — ciudată mai era — îmi dezgoli braţul pîn-la cot şi odată numai ce-şi înfipse dinţii în carne! Cît pe ce să scot un răcnet! Era să-mi smulgă o bucată întreagă; vreo trei săptămîni m-a durut. Uite, şi acum mai e încă semn.

Dezgolindu-şi braţul muşchiulos, frumos şi alb, mi-l arătă zîmbind blajin şi îngîndurat. Pe pielea braţului, lîngă îndoitura cotului, se vedea desluşit o cicatrice; două semicercuri ale căror capete aproape

se uneau — Konovalov le privi şi clătină din cap zîmbind.

— Ciudată femeie! A muşcat, să-mi rămînă o amintire.

Auzisem şi mai înainte poveşti de felul acesta. Aproape fiecare vagabond are în trecutul lui „o negustoreasă“ sau o „cucoană din lumea mare" şi, din pricina nenumăratelor variante ale povestirii, această negustoreasă sau cucoană apare ca o făptură cu totul fantastică îmbinînd ciudat trăsăturile fizice şi sufleteşti cele mai contradictorii. Dacă astăzi avea ochi albaştri, dacă era veselă şi răutăcioasă, te puteai aştepta peste o săptămînă să auzi despre ea că avea ochi negri, că era bună şi că lăcrima uşor. Vagabondul povesteşte de obicei despre ea pe un ton cinic şi cu o mulţime de amănunte care s-o înjosească.

Dar în povestea lui Konovalov suna ceva sincer, erau trăsături necunoscute mie ca : cititul, ori ca epitetul de copil aplicat la făptura voinică a lui Konovalov...

Îmi închipuiam femeia mlădioasă dormind în braţele lui, cu capul lipit de pieptu-i lat — era ceva frumos şi asta mă încredinţă şi mai mult de adevărul povestirii sale. În sfîrşit, tonul blînd şi trist cu care îşi depăna amintirile despre „negustoreasă“ era un ton cu totul deosebit. Un adevărat vagabond nu vorbeşte niciodată pe un asemenea ton, nici despre femei, nici despre nimic altceva ; îi place să arate că pentru el nu se află nimic pe lume pe care să nu cuteze a-l ponegri.

— De ce taci ? Crezi că am minţit ?, mă întrebă Konovalov, şi în vocea lui se simţea o nelinişte. Şedea pe sacii de făină, ţinînd într-o mînă paharul cu ceai, iar cu cealaltă îşi mîngîia încetişor barba. Ochii

lui albaştri mă priveau iscoditori şi întrebători, cutele de pe frunte se adînciseră...

— Poţi să mă crezi... De ce să mint ? E drept că noi, vagabonzii, sîntem mari meşteri în a îndruga verzi şi uscate... Altfel nici nu se poate, prietene ; cînd omul n-a avut nimic bun în viaţă, nu face rău nimănui dacă născoceşte pentru el însuşi o poveste oarecare şi începe apoi s-o spună ca pe o întîmplare adevărată. Povesteşte şi crede şi el singur că aşa a fost ; crede şi asta-i face plăcere. Mulţi nici n-ar putea trăi fără asta. N-ai ce le face... Dar eu ţi-am spus adevărul adevărat : taman aşa a şi fost. Oare ce-i atît de neobişnuit în asta ? Trăieşte femeia şi tînjeşte de urît. Ce-i drept, eram vizitiu dar femeii totuna îi e, pentru că şi vizitiul, şi boierul, şi ofiţerul — tot bărbaţi sînt. Şi toţi faţă de ea sînt porci, toţi nu caută decît un singur lucru, şi fiecare caută să ia cît mai mult şi să dea cît mai puţin. Omul simplu are mai mult cuget. Iar eu sînt simplu, cum nici nu se mai află... Femeile simt asta, îşi dau seama că n-am să le obijduiesc, că n-am să-mi bat joc de ele. Femeia păcătuieşte şi de nimic nu se teme aşa ca de ocară, de bătaie de joc. E mai ruşinoasă decît noi. Noi ne-am luat ce-i al nostru, pe urmă sîntem gata să dăm goana în tîrg, ca să povestim în gura mare şi să ne lăudăm că aşa şi pe dincolo, cum am tras pe sfoară o toantă !... Da femeia n-are unde să se ducă, nimeni n-are s-o laude pentru că a păcătuit. Femeile, măi frate, pînă şi cele mai păcătoase, tot au mai multă ruşine decît noi...

Îl ascultam şi gîndeam : „Oare omul acesta e cinstit faţă de el însuşi cînd spune vorbele astea care nu i se potrivesc ?“

Privindu-mă ţintă, îngîndurat, cu ochii lui senini de copil, mă uimea tot mai mult cu vorbele sale.

Lemnele arseseră în cuptor, maldărul de jeratic arunca pe zidul brutăriei o pată roşietică...

Prin fereastră mijea o bucăţică de cer albastru cu două stele. Una din stele, cea mare, avea sclipiri de smaragd ; cealaltă abia se zărea.

N-a trecut decît o săptămînă şi eram prieteni.

— Eşti un suflet deschis ! Asta-i bine !, mă încredinţa el, zîmbind larg şi bătîndu-mă pe umăr cu palma lui uriaşă.

Lucra artistic. Cu cîtă îndemînare mînuia un munte de aluat de vreo şapte puduri, cînd îl întindea, sau, plecat peste covată, îl frămînta, afundîndu-şi pînă la cot braţele vînjoase în masa elastică, ce plescăia între degetele lui de oţel.

La început, văzînd cu cîtă repeziciune arunca în cuptor pîinile crude, pe care abia dovedeam să i le răstorn din forme pe lopată mă temeam să nu le azvîrle unele peste altele ; dar după ce a copt trei cuptoare, şi nici una din cele o sută douăzeci de pîini pufoase, rumene şi crescute, nu avea un cusur, înţelesei că aveam de-a face cu un artist în felul lui. Îi plăcea să muncească, se amăra cînd cuptorul cocea prost, sau cînd aluatul creştea încet, se supăra şi-l ocăra pe patron dacă se întîmpla să cumpere făină jilavă, şi era mulţumit şi vesel ca un copil, cînd pîinea ieşea din cuptor rotundă-rotundă înaltă, „împlinită“, rumenă tocmai cît se cuvine, cu coajă subţire şi prăjită. Se întîmpla să ia de pe lopată pîinea cea mai frumoasă şi, aruncînd-o dintr-o mînă în alta, frigîndu-se, să-mi spună rîzînd voios :

— Vezi ce mîndreţe a ieşit din mîinile noastre ? !...

Îmi era drag să mă uit la acest copil uriaş care-şi punea tot sufletul în munca lui, aşa cum trebuie să facă orice om în orice muncă.

Într-o zi i-am zis :

— Saşa, am auzit că ştii să cînţi !...

— Cînt,... dar numai cînd îmi vine... am toanele mele. Cînd mă încearcă aleanul, atunci cînt... Iar dacă încep să cînt, îndată mă cuprinde dorul. Mai bine nu vorbi despre asta, nu mă mai zgîndări. Dar tu nu cînţi ? Ian te uită, drăcia dracului ! Rabdă mai bine, pînă încep şi eu... Pe urmă ne-om pune şi-om cînta amîndoi. Vrei ?

Am primit fireşte, şi cînd îmi venea să cînt, mă mulţumeam numai să fluier. Dar uneori uitam şi începeam să îngîn încetişor cîte o melodie, în timp ce frămîntam coca şi-o aşezam în forme. Konovalov trăgea cu urechea, mişca din buze şi peste cîtva timp îmi amintea făgăduiala. Uneori, însă, îmi striga brutal :

— Lasă ! Nu mai dondăni !

Intr-o zi am scos din cufărul meu o carte şi m-am aşezat lîngă fereastră să citesc.

Konovalov aţipise, lungit pe lada cu aluat, dar foşnetul paginilor pe care le întorceam lîngă urechea lui îl făcu să deschidă ochii.

— Despre ce scrie cartea ?

Cartea era *Oameni din Podlipnaia* [1].

— Citeşte cu glas tare, hai !..., se rugă el.

Am început să citesc, cocoţat pe prichiciul ferestrei, iar Saşa se aşezase pe ladă şi asculta cu capul sprijinit de genunchii mei. Uneori mă uitam peste pagina cărţii la chipul lui şi-i întîlneam privirea. Mi-au rămas pînă astăzi în amintire ochii aceia larg deschişi, atenţi, plini de o adîncă încordare... Gura îi era şi ea întredeschisă, lăsînd să se vadă două şiruri de dinţi albi şi frumoşi. Sprîncenele ridicate în sus, cutele arcuite pe fruntea-i înaltă, braţele încolăcite

[1] Roman de Feodor Mihailovici Reşetnikov (1841—1871), scriitor realist rus.

peste genunchi, toată înfăţişarea lui neclintită, încordată, mă însufleţea şi mă sileam să-i împărtăşesc cît mai lămurit, cît mai plastic, povestea tristă a lui Sîsoiko şi a lui Pila [1].

Pînă la urmă, obosit, am închis cartea.

— Asta-i tot ?, întrebă în şoaptă Konovalov.

— Mai puţin de jumătate...

— Ai să mi-o citeşti toată ?

— Dacă vrei ?

— Eh ! Îşi strînse capul în palme şi se legănă pe ladă. Voia să spună ceva, deschidea şi închidea gura, sufla ca din foale şi închidea ochii aproape cu totul. Nu mă aşteptasem la un asemenea efect şi nu-i înţelegeam tîlcul.

— Ce frumos citeşti !, rosti el în şoaptă . Pe voci diferite... toţi parcă-s vii... Aprosika ! Pila... ce nătărăi ! Îmi venea să rîd ascultînd... Şi ce are să fie mai departe ? Unde se duc ? Doamne-Dumnezeule ! Păi toate astea sînt adevărate ! Sînt oameni adevăraţi... ţărani, toată ziua !... Şi parcă-s vii şi glasurile, şi mutrele... Ascultă, Maxim ! Punem pîinea în cuptor şi citeşti mai departe !

Am pus pîinea în cuptor, am pregătit rîndul următor de pîini şi, iarăşi, o oră şi patruzeci de minute i-am citit din carte. Apoi, încă o pauză : pîinea era coaptă, am scos-o, am pus alt rînd la cuptor, am mai frămîntat altă cocă, am mai făcut plămădeală... Toate, într-o grabă înfrigurată şi aproape în tăcere.

Cu sprîncenele încruntate, Konovalov îmi arunca din cînd în cînd ordine scurte şi se grăbea, grozav se mai grăbea...

Spre dimineaţă isprăvisem cartea, îmi simţeam limba în gură ca o bucată de lemn.

---

[1] Personaje din romanul *Oameni din Podlipnaia*.

Călare pe un sac de făină, Konovalov mă privea cu ochi ciudaţi şi tăcea, proptindu-şi mîinile pe genunchi...

— E frumos ?, l-am întrebat.

Îşi scutură capul, închizînd ochii, apoi vorbi iarăşi în şoaptă :

— Cine a scris asta ? În ochii lui lucea o încîntare ce nu poate fi zugrăvită şi faţa i se învăpăiase deodată de atîta însufleţire.

I-am spus cine scrisese cartea.

— Ce om ! Ştia să le zică ! Te trec fiorii, nu alta ! Te pătrunde pînă-n fundul sufletului, atît de viu e totul. Dar scriitorul... ce a primit pentru asta ?

— Cum adică ?

— Ei, de pildă, i s-a dat vreo răsplată sau mai ştiu eu ce ?

— Dar pentru ce să i se dea o răsplată ?, m-am mirat.

— Cum adică pentru ce ? Cartea-i şi ea... ca un fel de proces-verbal poliţienesc... Lumea o citeşte... judecă ! Pila, Sîsoiko... Oameni sînt ori ba ?... La toţi li se face milă de dînşii... Popor amărît. Ce viaţă mai are şi el ? Şi...

— Ei...

Konovalov mă privi fîstîcit şi rosti cu sfială :

— Trebuie să se dea vreo hotărîre. Doar sînt oameni, trebuiesc sprijiniţi.

Ca răspuns, i-am ţinut o conferinţă întreagă... Dar, vai ! n-a avut efectul aşteptat.

Konovalov stătu îngîndurat, cu capul în piept, oftînd şi legănîndu-şi trupul fără să mă-ntrerupă cu o singură vorbă. Pînă la urmă, am obosit şi am tăcut.

Konovalov ridică fruntea şi mă privi dezamăgit.

— Care va să zică nu i s-a dat nimic ?, mă întrebă.

— Cui ?, am vrut să aflu, uitînd de Reşetnikov.

— Scriitorului ăstuia.

Nu i-am răspuns, înciudat pe acest ascultător care, de bună seamă, n-avea stofă în el pentru rezolvarea unor probleme de importanţă mondială.

Fără să mai aştepte răspunsul meu, Konovalov luă cartea în mînă, o răsuci cu băgare de seamă, o deschise, o închise, apoi, oftînd adînc, o puse la loc.

— Cîtă înţelepciune, Doamne !, vorbi el cu jumătate glas. Scrie omul o carte... hîrtie, cu nişte puncte pe ea şi nimic altceva. A scris şi... a murit ?

— A murit, i-am răspuns.

— A murit, dar cartea a rămas şi oamenii o citesc. Se uită omul în carte şi rosteşte feluritele vorbe care-s scrise acolo. Iar tu asculţi şi înţelegi : au trăit pe lume nişte oameni — Pila, Sîsoiko, Aprosika... Şi te cuprinde mila de ei, măcar că nu i-ai văzut niciodată şi că nu sînt nimic pentru tine ! Pe străzi umblă poate zeci de oameni vii la fel cu dînşii, şi tu îi vezi, dar nu ştii nimic despre ei... Şi nici nu-ţi pasă de ei... trec, trec, înainte... Iar de cei din carte ţi-e milă de ţi se rupe inima... Cum să-ţi lămureşti treaba asta ?... Şi scriitorul a murit, care va să zică aşa, fără nici o răsplată ? Nu i s-a dat nimic ?

M-am înfuriat şi i-am povestit despre recompensele scriitorilor...

Konovalov mă asculta, holbînd ochii buimăcit şi plescăind din buze a compătimire.

— Aşa-i rînduiala !, suspină el din adîncul pieptului ; îşi muşcă mustaţa stîngă şi mîhnit îşi lăsă capul în piept.

I-am povestit atunci despre rolul fatal al cîrciumii în viaţa literatului rus, despre talentele mari şi sincere care au pierit din pricina băuturii — singura mîngîiere în viaţa lor plină de greutăţi.

— Cum ? Cad oare în patima băuturii şi asemenea oameni ?, mă întreabă Konovalov în şoaptă. Ochii lui larg deschişi exprimau neîncredere în spusele mele,

spaimă şi milă de acei oameni. Beau ! Cum aşa ?... după ce au scris cartea se pun pe beţie ?

După părerea mea întrebarea era nelalocul ei şi n-am răspuns nimic.

— Fireşte, după !, hotărî Konovalov. Trăiesc şi cercetează viaţa, adună în ei durerea altora. Au pesemne altfel de ochi... Şi inimă de asemenea... După ce-au cercetat îndeajuns viaţa, îi cuprinde amarul... Şi îşi toarnă amarul în cărţi... Dar atîta n-ajută, pentru că inima li-i atinsă, iar din inimă nu scoţi jalea, nici arzînd-o cu focul... Rămîne s-o îneci cu votcă. De aceea şi beau... Aşa este ?

Eram de părerea lui, ceea ce păru că-i dă curaj.

— Ei, dar pe bună dreptate, oamenii ăştia ar trebui răsplătiţi pentru ce scriu, continuă el să dezvolte, după închipuirea sa, psihologia scriitorilor. Nu-i aşa ? Pentru că dînşii înţeleg mai mult decît înţeleg alţii şi arată feluritele neorînduieli. Să mă iau pe mine, de pildă. Ce sînt eu ? Un golan, un salahor, un beţiv, un om de nimic, ros de stricăciune. Viaţa mea n-are nici un rost. De ce trăiesc pe pămînt şi cui îi sînt de vreo trebuinţă, dacă e să vorbim drept ? N-am nici colţul meu, nici nevastă, nici copii şi nici nu simt nevoia de aşa ceva. Trăiesc, tînjesc... Pentru ce ? Nici eu nu ştiu... Sufletul meu nu şi-a găsit o cale, mă înţelegi ? Cum să spun asta ? N-am scînteia aceea în suflet,... tărie, sau cum să-i zic ? Ei, ce mai ! Îmi lipseşte ceva, asta e ! Mă înţelegi ? Şi iacă, trăiesc şi caut acel ceva, tînjesc după el, dar ce anume este, — nu ştiu...

Mă privea, ţinîndu-şi capul în mîini, şi pe chipul lui se citea frămîntarea gîndurilor care-şi căutau o rostire mai lămurită.

— Ei, şi mai departe ?, l-am iscodit.

— Mai departe ?... N-aş putea să-ţi spun... Dar mă întreb, dacă vreun scriitor m-ar fi cercetat cu

luare-aminte, ar fi putut oare să-mi tălmăcească viaţa ? Tu ce crezi ?

Credeam că eu însumi eram în stare să-i tălmăcesc viaţa şi m-am apucat îndată de treaba asta, după părerea mea, uşoară şi limpede.

I-am vorbit despre condiţii şi mediu, despre inegalitate, despre oamenii-victime ale vieţii şi despre oamenii-stăpîni ai vieţii.

Konovalov mă asculta cu luare-aminte. Şedea în faţa mea cu obrazul sprijinit în palmă, ochii lui mari, albaştri, larg deschişi, îngînduraţi şi inteligenţi, păreau că se împăienjenesc treptat de o ceaţă uşoară ; cutele i se săpau tot mai adînc pe frunte, s-ar fi zis că-şi ţine răsuflarea, cuprins de dorinţa să prindă înţelesul deplin al vorbelor mele.

Toate acestea mă măguleau. Îi zugrăveam cu aprindere viaţa lui şi-i dovedeam că el n-are nici o vină, dacă este cum este. El era o victimă nenorocită a împrejurărilor, o fiinţă prin natura ei, egală în drepturi cu ceilalţi dar coborîtă de un lung şir de nedreptăţi istorice, la gradul de zero social. Mi-am încheiat discursul spunînd :

— N-ai de ce să te învinuieşti ! Ai fost obijduit...

El tăcea fără să-şi ia ochii de la mine ; vedeam cum se înfiripă în ochii aceştia un zîmbet bun şi luminos şi aşteptam cu nerăbdare să văd cum va răspunde la vorbele mele.

Konovalov rîse blînd şi, întinzîndu-se spre mine cu o mişcare domoală şi feminină, îmi puse mîna pe umăr.

— Cu cîtă uşurinţă povesteşti tu, măi frate ! Şi de unde ştii tu toate treburile astea ? Din cărţi ? Multe ai mai citit se vede. Eh, dacă aş putea să citesc şi eu atîta !... Dar mai cu seamă, cu grozavă milă de oameni vorbeşti... Pentru întîia oară aud asemenea vorbe. E de neînchipuit ! Toţi oamenii se învinuiesc

unii pe alţii de necazurile lor, iar tu învinuieşti viaţ orînduirea. După cum zici se vede treaba că om însuşi nu-i vinovat de nimic, ci de-o pildă, i-a fost scris în viaţă să fie vagabond şi de aceea e vagabond. Cît despre puşcăriaşi, ce ciudată-i judecata ta ! Fură pen-tru că n-au de lucru şi trebuie să mănînce... Cîtă tris-teţe-i în tot ce spui tu ! Se vede că eşti milos !...

— Stai, îi zisei, eşti ori nu de aceeaşi părere cu mine ? E adevărat ori nu ce-am spus ?

— Tu ştii mai bine dacă este adevărat ori nu ; tu ştii carte... Cît priveşte pe alţii s-ar putea să fie ade-vărat... Dar dacă e să vorbim despre mine...

— Atunci ?

— Ei, eu sînt mai altfel decît alţii... Cine e de vină că beau ? Pavelka, frate-meu, nu bea şi are la Perm o brutărie proprie. Iar eu lucrez mai bine decît el şi totuşi sînt o haimana şi un beţiv, şi n-am nici un rost, nici o parte... Şi doar avem aceeaşi mamă ! El e şi mai tînăr decît mine. Încît se vede că în mine este ceva care nu-i cum trebuie. Înseamnă că eu nu m-am născut ca tot omul. Singur ai spus că toţi oamenii sînt la fel. Eu unul îs din altă plămădeală... Şi nu numai eu, sîntem mulţi din ăştia. Sîntem altfel decît ceilalţi... nu ne găsim locul în nici o rînduială. E ne-voie de un alt catastif pentru noi... şi de alte legi... legi cumplit de aprige, ca să fim stîrpiţi din viaţă ! Pentru că nu se vede nici un folos de pe urma noastră, iar noi facem totuşi umbră pămîntului şi stăm în ca-lea celorlalţi... Cine e vinovat faţă de noi ? Noi sin-guri sîntem vinovaţi. Pentru că n-avem bucurie de viaţă şi nu ne pasă de noi înşine...

Omul acesta vîrstnic, cu ochi senini de copil, se excludea cu inima uşoară din viaţă, categorisindu-se printre oamenii netrebuincioşi şi deci hărăziţi să fie stîrpiţi ; o făcea cu atîta tristeţe surîzătoare încît eram cu adevărat uluit de această auto-umilire pe

care n-o mai întîlnisem pînă atunci la vagabonzi ca el, creaturi, îndeobşte, rupte de toate, duşmănoase faţă de orice şi gata să reverse asupra tuturor scepticismul lor înrăit. Nu întîlnisem decît oameni care dădeau întotdeauna vina pe tot ce-i înconjura şi se plîngeau de toate, îndîrjindu-se cu încăpăţînare să îndepărteze de ei nenumăratele dovezi de netăgăduit care le răsturnau încercările stăruitoare de a se scoate basma curată ; toţi aruncau întotdeauna eşecurile lor pe seama soartei neînduplecate, sau a oamenilor haini... Konovalov nu învinuia soarta şi nu pomenea despre oameni. De tot vălmăşagul vieţii lui personale nu era vinovat decît el însuşi şi cu cît mai stăruitor căutam să-i dovedesc că e „victima mediului şi a condiţiilor", cu atît mai îndărătnic se înverşuna să mă convingă de vinovăţia lui faţă de sine însuşi pentru nenorocita lui soartă... Era ceva original, dar mă înfuria. Iar el simţea plăcere biciuindu-se ; căci plăcere lucea în ochii lui, atunci cînd îmi striga cu vocea-i sonoră de bariton :

— Fiecare om e stăpîn pe sine şi nimeni nu este vinovat dacă sînt un ticălos !

În gura unui om cult, asemenea cuvinte nu m-ar fi mirat, deoarece nu există boală care să nu poată fi găsită în acel complex psihic atît de încîlcit denumit „intelectualul". Dar din gura unui vagabond — cu toate că şi acesta este un intelectual printre făpturile obijduite de soartă, goale, flămînde şi înrăite, jumătate oameni, jumătate fiare, care umplu vizuinile murdare ale oraşelor —, din gura unui vagabond era ciudat să auzi asemenea vorbe. Trebuia să admit că, într-adevăr, Konovalov era mai altfel decît ceilalţi, dar nu vroiam.

Ca înfăţişare, Konovalov, era pînă în cele mai mici amănunte cel mai tipic vagabond, dar cu cît îl cercetam mai bine, cu atît mai mult mă încre-

dinţam că am de-a face cu o varietate menită să-mi răstoarne părerile despre oamenii aceştia, care demult ar trebui să fie socotiţi ca o clasă socială şi care merită într-adevăr atenţie, fiind dornici şi însetaţi de adevăr, înrăiţi şi de loc proşti...

Discutam deci tot mai aprins.

— Ia stai, strigam eu, cum poate un om să se ţină pe picioare, cînd din toate părţile năvălesc peste el forţele întunericului ?

— Propteşte-te mai tare !, enunţa preopinentul meu, înfierbîntîndu-se şi scînteind din ochi.

— Dar pe ce să te propteşti ?

— Găseşte-ţi un reazăm şi propteşte-te !

— Dar tu de ce nu te-ai proptit ?

— Bine, ţi-am spus doar, om anapoda ce eşti, că eu singur sînt vinovat de soarta mea !... Nu mi-am găsit acel reazem. Caut, tînjesc, dar nu-l pot afla !

Trebuia totuşi să avem grijă de pîine şi ne apucarăm de lucru, continuînd să ne demonstrăm unul altuia cît de întemeiate sînt părerile fiecăruia. Nu ne-am demonstrat, fireşte, nimic şi isprăvind cu lucrul, înfierbîntaţi, ne-am culcat.

Kanovalov se lungi pe duşumea şi adormi repede. Culcat pe sacii cu făină, priveam de sus în jos la omul acela bărbos, cu trupu-i puternic de voinic, lungit pe o rogojină aruncată lîngă ladă. Mirosea a pîine caldă, a cocă acrită, a bioxid de carbon... Se lumina de ziuă ; prin geamurile acoperite cu un strat de pulbere de făină se zărea cerul cenuşiu. O căruţă huruia, un cioban cînta undeva din fluier, adunîndu-şi turma...

Konovalov sforăia. Mă uitam cum se ridică pieptul lui lat şi chibzuiam la diferitele mijloace de a-l converti cît mai grabnic la credinţa mea ; n-am găsit însă nimic şi am adormit.

Ne-am sculat după un somn scurt, am făcut plămădeală, ne-am spălat şi ne-am aşezat pe ladă să bem ceai.

— Mai ai vreo carte ?, întrebă Konovalov.

— Am...

— Mi-o citeşti ?

— Da, sigur...

— Straşnic ! Ştii ceva ? Stau aici vreo lună, iau bani de la patron şi jumătate ţi-i dau ţie !

— Pentru ce ?

— Să cumperi cărţi... Cumpără pentru tine, care-ţi plac, şi cumpără-mi şi mie, măcar două. Pentru mine, din cele despre mujici. În felul lui Pila şi Sîsoiko... Dar ştii, să fie scrise cu simţire, nu aşa, de mîntuială... Sînt cîte unele... vorbe goale şi atît ! Panfilka şi Filatka ; au şi o poză pe deasupra, o prostie. Poşehonieni [1], fel de fel de basme. Nu-mi place aşa ceva. Nu ştiam că se află şi cărţi de astea, cum ai tu.

— Vrei despre Stenka Razin ?

— Despre Stenka ? E frumos ?

— Nu se poate mai frumos...

— Ad-o încoa' !

Peste puţină vreme îi citeam *Răscoala lui Stenka Razin* de Kostomarov. La început însă această izbutită monografie, aproape un poem epic, nu-i plăcu bărbosului meu ascultător.

— Dar de ce oamenii nu vorbesc aici între ei ?, mă întreabă, uitîndu-se în carte.

Cînd l-am lămurit de ce nu vorbeau, căscă şi vru să-şi ascundă căscatul, dar, neizbutind, mă privi încurcat şi mă îndemnă cu un aer vinovat :

— Citeşte, nu-i nimic ! Am spus doar aşa...

---

[1] Se referă la *Poşehonia de altădată* de M. E. Saltîkov-Şcedrin.

Dar pe măsură ce istoricul zugrăvea cu penel de artist figura lui Stepan Timofeevici şi pe măsură ce „cneazul oamenilor slobozi de pe Volga" se desprindea din paginile cărţii, Konovalov se transfigura. Pînă atunci plictisit şi indiferent, cu ochii împăienjeniţi de o leneşă toropeală, îmi apăru treptat şi pe neobservate într-o lumină nebănuit de nouă. Stînd pe ladă în faţa mea şi cuprinzîndu-şi genunchii cu mîinile, îşi proptise bărbia deasupra, astfel că barba îi acoperea picioarele şi mă privea cu ochii lacomi, care ardeau straniu sub sprîncenele încruntate. Nu mai păstra nici un dram din naivitatea aceea copilărească ce mă uimise, şi toată simplitatea şi blîndeţea aceea feminină care se potrivea atît de bine ochilor săi albaştri şi buni — acum întunecaţi şi îngustaţi — dispăruseră fără urmă. Era ceva de leu, ceva năvalnic, în trupul lui strîns într-un ghem de muşchi. Mă oprisem din citit.

— Citeşte, îmi spuse încet, dar apăsat.

— Ce-i cu tine ?

— Citeşte !, repetă el şi în glasul lui se simţea rugăminte şi îndîrjire totodată.

Am citit mai departe, aruncîndu-i din cînd în cînd o privire şi am văzut cum se aprindea tot mai mult. Din el radia ceva care mă aţîţa şi mă îmbăta — un fel de abur fierbinte. Şi iată-mă ajuns la episodul unde Stenka e prins.

— L-au prins !, strigă Konovalov.

Durere, obidă, mîine sunau în exclamaţia lui.

Broboane de sudoare i-au apărut pe frunte şi ochii i se dilatară în chip ciudat. Surescitat, sări de pe ladă, se opri în faţa mea, înalt şi îmi puse mîna pe umăr, vorbind tare şi grăbit :

— Stai ! Nu citi !... Spune-mi ce are să fie acum ? Nu, să nu-mi spui ! Îl omoară ? Hai ? Citeşte repede, Maxim !

Ai fi putut crede că el, Konovalov, şi cu Frolka era fratele lui Razin. Părea că legături de sînge, de nezdruncinat, care nu se răciseră timp de trei veacuri, îl înfrăţeau pe acest hoinar cu Stenka, şi că hoinarul, cu toată puterea trupului său viu şi vînjos, cu toată patima sufletului său, mereu tînjind după un „reazim", simţea durerea şi mînia şoimului slobod, încătuşat cu trei sute de ani în urmă.

— Citeşte odată, pentru Dumnezeu !

Citeam înfierbîntat, cu emoţie, simţind cum îmi bate inima şi trăind laolaltă cu Konovalov durerea lui Stenka. Şi iată că ajunserăm la tortură...

Konovalov scrîşnea din dinţi şi ochii lui albaştri scăpărau ca jarul. Se prăvălise peste umerii mei şi nu-şi lua ochii de la carte. Răsuflarea îi era şuierată, şuviţe de păr îi căzuseră peste pagini. Scuturam capul să-l dau la o parte. Konovalov observă şi-mi puse pe creştet palma-i grea.

„Atunci Razin scrîşni atît de tare din dinţi, încît îi scuipă jos odată cu sîngele..."

— Ajunge !... La dracu !, strigă Konovalov şi, smulgîndu-mi cartea din mîini, o trînti cu putere de pămînt, apoi se tolăni şi el pe jos.

Plîngea, şi pentru că îi era ruşine de lacrimile lui, scotea un fel de muget, ca să nu hohotească. Îşi sprijinise capul de genunchi şi plîngea, ştergîndu-şi ochii de pantalonii murdari, de dril.

Şedeam pe ladă în faţa lui şi nu ştiam ce să-i spun ca să-l linişteasc.

— Maxim !, grăi Konovalov, stînd pe jos. E groaznic ! Pila... Sîsoiko. Apoi Stenka... hai ? Ce soartă !... Şi cum şi-a scuipat el dinţii !... Hai ?

Se cutremură din tot trupul.

Rămăsese impresionat mai cu seamă de dinţii scuipaţi de Stenka ; mereu strîngea nervos din umeri şi vorbea despre asta.

Amîndoi eram parcă ameţiţi sub înrîurirea tabloului crud şi chinuitor al torturii, care ni se înfăţişa ochilor.

— Să-mi mai citeşti odată, auzi ?, căuta să mă înduplece Konovalov, ridicînd de jos cartea şi întinzîndu-mi-o.

— Arată-mi unde stă scris aici despre dinţi ?

Îi arătai, şi el îşi aţinti ochii pe rîndurile acelea.

— Chiar aşa e scris : „Şi-a scuipat dinţii odată cu sîngele" ? Dar literele sînt la fel ca toate celelalte... Doamne. Cît trebuie să-l fi durut, nu ? Pînă şi dinţii... iar la urmă ce o să mai fie ? Îl omoară ? Ha ! Slavă ţie Doamne, tot o să-l omoare pînă la sfîrşit !

Îşi exprimase această bucurie cu atîta patimă şi cu atîta mulţumire în ochi, încît m-am cutremurat văzînd cît de nemărginită era mila care dorea atît de aprig moartea chinuitului Stenka.

Toată ziua a trecut pentru noi într-o ceaţă ciudată ; vorbeam mereu despre Stenka, ne aminteam de viaţa lui, de cîntecele alcătuite despre el, de chinurile sale. De vreo două ori, Konovalov începu să cînte cu vocea-i sonoră de bariton, dar îşi curmă îndată cîntecul.

Din ziua aceea ne-am simţit şi mai apropiaţi unul de altul.

I-am mai citit de cîteva ori *Răscoala lui Stenka Razin*, *Taras Bulba* şi *Oameni sărmani*. Taras de asemenea îi plăcu mult ascultătorului meu, dar nu izbuti să adumbrească impresia vie lăsată de cartea lui Kostomarov. Pe Makar Devuşkin şi pe Varia [1], Konovalov nu-i înţelegea. I se părea doar caraghios limbajul din scrisorile lui Makar, iar faţă de Varia avea o atitudine sceptică.

[1] Personaje din *Oameni sărmani* de F. M. Dostoievski.

— Ia te uită cum se mai linguşeşte pe lîngă bătrîn! Pehlivanca!... Iar el — ce mai momîie! Lasă, Maxim, încîlceala asta! Ce rost are? El îi scrie ei, ea — lui... Strică hîrtia... mînca-i-ar boala! Nici de milă, nici de rîs; pentru ce a fost scrisă cartea asta? Îi aminteam de *Oameni din Podlipnaia*, dar el nu era de acord cu mine.

— Pila şi Sîsoiko sînt după alt calapod! Sînt oameni vii, trăiesc, se zbat... dar ăştia? Scriu răvaşe... apă de ploaie... nici nu-s oameni, ci doar aşa, plăsmuiri. În schimb, Taras şi Stenka, să-i pui împreună... Ptii! Ce treabă ar mai fi făcut amîndoi. Atunci şi Pila, şi Sîsoiko ar mai prinde niţel curaj, nu?

Nu putea să-i orînduiască în timp şi, în închipuirea lui, toţi eroii săi favoriţi trăiseră în aceleaşi vremuri, numai că doi dintre ei erau de prin Usolie, unul trăia prin Ucraina, altul pe Volga... Cu greu am izbutit să-l conving că dacă Pila şi Sîsoiko ar fi luat-o la vale pe Kama, niciodată nu s-ar fi întîlnit cu Stenka, iar dacă acesta „ar fi întins-o peste Don, spre Ucraina", nu l-ar fi mai găsit acolo pe Taras Bulba.

Konovalov se necăji cînd înţelese cum stau lucrurile. Am încercat să-i prezint şi răscoala lui Pugaciov, curios să văd care va fi atitudinea lui faţă de Emelka. Lui Konovalov nu-i plăcu Pugaciov.

— Uf, pungaş blestemat — ia te uită! Se acoperă cu numele ţarului şi tulbură oamenii... Pe cîţi i-a nenorocit, cîinele!... Stenka? Asta-i altceva, frate. Iar Pugaciov — o lindină, nimic mai mult. Mare scofală! Ia vezi, n-or mai fi fiind cărţi în felul lui Stenka? Caută... Iar pe molîul cela de Makar, dă-l încolo — nu face două parale. Mai bine mai citeşte-mi o dată cum l-au ucis pe Stepan...

În zilele de sărbătoare, plecam cu Konovalov peste rîu în luncă. Luam cu noi puţină votcă, pîine, o carte

şi porneam dis-de-dimineaţă „la aer curat“, cum numea Konovalov aceste excursii.

Ne plăcea mai ales să ne ducem la „sticlărie“. Aşa se numea, cine ştie de ce, o clădire, care se afla în cîmp, nu departe de oraş. Era o casă de piatră, cu două caturi, cu acoperişul prăbuşit, cu ramele ferestrelor sparte, cu subsolurile pline toată vara de noroi dospit, care împrăştia o duhoare grea. Cenuşiu-verzuie, pe jumătate dărîmată, sfrijită parcă, hardughia privea din cîmp spre oraş cu orbitele întunecoase ale ferestrelor mutilate şi părea un schilod urgisit de soartă, aruncat afară din oraş, jalnic şi trăgînd să moară. Cînd veneau apele mari, zidurile erau din an în an tot mai măcinate de puhoaie ; totuşi, căptuşită din acoperiş pînă-n temelie cu o crustă verde de mucegai, hardughia mai supravieţuia, neclintită, împresurată de smîrcurile, care o fereau de vizitele prea dese ale poliţiei ; supravieţuia şi, măcar că n-avea acoperiş, slujea de adăpost pentru feluriţi oameni îndoielnici şi fără căpătîi.

Se aflau totdeauna mulţi la număr pe acolo ; zdrenţăroşi, flămînzi, temîndu-se de lumina soarelui, trăiau în acea ruină ca nişte bufniţe. Konovalov şi cu mine eram oaspeţi bineveniţi printre dînşii, fiindcă şi el şi eu, plecînd de la brutărie, luam cîte o pîine albă, cumpăram pe drum un sfert de votcă şi un coş întreg de gustări „calde“ — ficat, bojoci, inimă, burtă. Cu două-trei ruble ofeream o gustare foarte săţioasă „oamenilor de la sticlărie“ cum îi numea Konovalov.

Dînşii ne plăteau pentru ospătare cu povestiri, în care adevărul înfricoşător, zguduitor, se împletea fantastic cu minciuna cea mai naivă. Fiecare povestire ni se înfăţişa ca o horbotă, în care precumpăneau firele negre — acestea erau adevărul — şi se nimereau, ici-colo, fire de culori vii — minciuna. Această horbotă se lăsa peste creier şi peste inimă, le apăsa du-

reros pe amîndouă, strîngîndu-le în împletitura ei aspră, cu desene chinuitor de variate. „Oamenii de la sticlărie“ ne iubeau în felul lor — eu le citeam din felurite cărţi şi aproape întotdeauna mă ascultau atenţi şi îngînduraţi.

Rămîneam uimit în faţa profundei cunoaşteri a vieţii, pe care o descopeream la aceşti oameni aruncaţi peste bord şi ascultam cu nesaţ povestirile lor, iar Konovalov îi asculta pentru a combate filozofia povestitorului şi pentru a mă atrage şi pe mine în discuţie.

După ce asculta pe cîte un individ — îmbrăcat fistichiu, care vedeai cît de colo că trebuie să fie un mare pişicher — istorisindu-şi povestea vieţii şi a decăderii sale, poveste care mai totdeauna avea caracterul unei pledoarii de dezvinovăţire şi de apărare, Konovalov zîmbea îngîndurat şi clătina a împotrivire din cap. Omul observa.

— Nu crezi, Liosa ?, exclama povestitorul.

— Cred... Cum se poate să nu-l crezi pe om ! Chiar dacă vezi că minte, crede-l, ascultă şi caută să înţelegi de ce minte. Uneori minciuna îl tălmăceşte pe om mai deplin decît adevărul... Şi la urma urmei ce fel de adevăr are de spus fiecare despre sine ? Cel mai scîrnav !... Dar de minţit, se poate minţi frumos... Nu-i aşa ?

— Aşa-i, încuviinţă povestitorul. Atunci de ce ai clătinat din cap ?

— De ce ? Pentru că tu nu judeci drept. Povesteşti aşa încît s-ar crede că nu tu ţi-ai rînduit viaţa, ci nişte vecini, oameni străini, nişte drumeţi. Dar tu unde ai fost în timpul acela ? Şi de ce n-ai pus nici o împotrivire ursitei tale ? Şi cum se face că noi toţi ne plîngem de oameni, în vreme ce şi noi înşine sîntem tot oameni ? Înseamnă că şi de noi se pot plînge alţii.

Nu ne lasă să trăim ; atunci nici noi nu lăsăm pe alţii să trăiască, nu-i aşa ? Cum să tălmăcim asta ?

— Trebuie să se rînduiască viaţa aşa, ca să fie loc destul pentru toţi şi nimeni să nu stingherească pe nimeni, a sunat răspunsul.

— Şi cine trebuie să rînduiască astfel viaţa ?, întrebă Konovalov triumfător şi, temîndu-se să nu i-o ia altul înainte, răspunse tot el deîndată : Noi ! Noi singuri ! Dar cum să rînduim viaţa pentru toţi, cînd nu sîntem în stare şi cînd am scrîntit-o chiar cu viaţa noastră ? Va să zică, fraţilor, înseamnă că sprijinul nostru tot noi sîntem ! Atîta doar, că se ştie ce mare scofală e de capul nostru...

Oamenii îl combăteau, găsindu-şi scuze, dar el îşi apăra înverşunat părerea ; nimeni nu este vinovat faţă de dînşii, fiecare este vinovat faţă de sine însuşi.

Era neînchipuit de greu să-l mişti de pe această poziţie şi era greu să înţelegi părerea lui despre oameni. Pe de o parte şi-i închipuia în măsură să-şi rînduiască o viaţă liberă ; pe de alta îi vedea fiinţe slabe, neputincioase, şi cu totul incapabile de altceva decît să se plîngă unii de alţii.

Adesea asemenea dezbateri, iscate pe la amiază, se sfîrşeau aproape de miezul nopţii şi ne înapoiam de la „sticlărie" pe întuneric, înotînd în noroi pînă la genunchi.

Odată era cît pe ce să ne înecăm într-o mlaştină ; altă dată am nimerit într-o razie şi am înnoptat la secţie împreună cu vreo douăzeci de prieteni de la „sticlărie", care din punctul de vedere al poliţiei erau persoane suspecte. Uneori, n-aveam chef să filozofăm şi plecam departe în luncă, dincolo de rîu, unde se găseau nişte tăuri mici, pline de peşte mărunt, pripăşit acolo de pe timpul cînd se revărsaseră apele. Pe malul unui astfel de iaz, printre hăţişuri, aprindeam un foc, de care simţeam nevoie numai pentru că sporea fru-

museţea priveliştii şi citeam o carte sau discutam despre viaţă. Uneori Konovalov mă îndemna dus pe gînduri :

— Maxim ! Hai să privim cerul !

Ne culcam pe spate şi priveam în genunea albastră de deasupra noastră. La început, auzeam şi foşnetul frunzişului din jur, şi clipocitul apei în lac — simţeam pămîntul sub noi... Apoi, treptat, cerul albastru părea că ne soarbe spre el, pierdeam simţămîntul fiinţei noastre pămînteşti şi, desprinzîndu-ne parcă de sol, pluteam în întinsul cerului, într-o stare de semiconştienţă şi de contemplaţie, pe care căutam să n-o spulberăm cumva cu vreo vorbă, ori cu vreo mişcare.

Rămîneam aşa ceasuri întregi şi ne întorceam acasă, la lucru, înnoiţi şi împrospătaţi trupeşte şi sufleteşte.

Konovalov iubea natura cu o dragoste adîncă, fără vorbe, şi, ori de cîte ori se afla pe cîmp ori la rîu devenea blînd şi duios, ceea ce-l făcea să semene şi mai mult cu un copil. Din cînd în cînd, cu un suspin adînc, spunea, privind cerul :

— Eh... Tare-i frumos !

În această exclamaţie era întotdeauna un înţeles şi un sentiment mai profund decît în metaforele retorice ale multor poeţi care se extaziază mai degrabă pentru a-şi menţine faima de oameni înzestraţi cu un subtil simţ al frumosului, decît din sinceră admiraţie în faţa frumuseţii, nespus de calde, a naturii.

Ca şi toate celelalte, poezia îşi pierde sfînta-i simplitate cînd ajunge o profesie.

Zi după zi trecură două luni. În acest răstimp Konovalov şi cu mine am vorbit despre multe şi am citit mult. Îi citisem de atîtea ori *Răscoala lui Stenka*, încît putea să povestească fără şovăială, cu vorbele

sale, întreaga carte, pagină cu pagină, de la început pînă la sfîrşit.

Această carte ajunsese pentru dînsul ceea ce este uneori un basm minunat pentru un copil impresionabil. Dădea numele eroilor din carte obiectelor cu care avea de-a face, şi cînd, într-o zi, o formă de pîine căzu de pe raft şi se sparse, strigă necăjit şi cu năduf :

— Eh, tu, voievod Prozorovski !

Pîinea care ieşea prost era poreclită Frolka, drojdia o denumise „gîndurile lui Stenka“, iar Stenka însuşi era sinonimul a tot ce este excepţional, mare, nefericit şi înfrînt.

În tot timpul acesta nu pomenise aproape nici o vorbă despre Kapitolina, a cărei scrisoare o citisem şi îi întocmisem răspunsul chiar din prima zi a cunoştinţei noastre.

Konovalov îi trimisese bani pe numele unui oarecare Filip, cu rugămintea să garanteze pentru fată la poliţie, dar nu primise nici un răspuns, nici de la ea, nici de la Filip.

Şi, pe neaşteptate, într-o seară, cînd ne pregăteam să punem pîinea în cuptor, uşa bucătăriei se deschise şi, din întunericul tindei mucede de igrasie, se auzi o voce joasă de femeie, sfioasă şi şăgalnică totodată :

— Scuzaţi...

— Pe cine căutaţi ?, am întrebat eu, în timp ce Konovalov, lăsînd jos lopata, îşi scărmănă încurcat barba.

— Brutarul Konovalov aici lucrează ?

Femeia stătea acum în prag şi lumina lămpii prinsă în tavan cădea drept pe capul ei îmbrobodit cu un tulpan alb de lînă. De sub tulpan privea o fetişoară rotundă, drăguţă şi cîrnă, cu obrajii bucălaţi, făcînd gropiţe la zîmbetul buzelor pline şi roşii.

— Aici !, am răspuns.

— Aici, aici !, spuse Konovalov cu o bucurie neaşteptată, şi cam prea gălăgioasă, aruncînd lopata şi îndreptîndu-se cu paşi mari spre musafiră.

— Saşenka !, se repezi ea în întîmpinarea lui, cu un oftat adînc.

Se îmbrăţişară ; Konovalov fu nevoit să se aplece mult, ca să ajungă pînă la dînsa.

— Ei ? Cum ? De mult ? Va să zică aşa ! Eşti liberă ? Bine ! Vezi ? Ţi-am spus eu !... Acum poţi să ai şi tu o cale în viaţă ! Mergi cu curaj !, întreba şi răspundea de zor Konovalov, neclintindu-se din prag şi fără să-şi desprindă braţele care cuprindeau talia şi gîtul femeii.

— Maxim... luptă-te singur pe ziua de azi, frate, că eu o să văd de partea femeiască... Unde ai tras, Kapa ?

— Am venit de-a dreptul aici, la tine...

— Ai-ici ? Aici nu se poate... aici se coace pîine şi... nu se poate ! Patronul e un om din cale-afară de aspru. Trebuie să găsim pentru noapte ceva în altă parte... la han, să zicem. Hai să vedem !

Plecară. Am rămas să mă lupt singur cu pîinea şi nu-l aşteptam pe Konovalov să vie înainte de dimineaţă, dar spre marea mea mirare se înapoie după vreo trei ceasuri. Mirarea mea spori şi mai mult cînd, aruncîndu-i o privire şi aşteptîndu-mă să-i văd chipul strălucind de bucurie, n-am văzut decît o faţă acră, plictisită şi obosită.

— Ce-i cu tine ?, l-am întrebat, mirat nespus de această mutră a prietenului meu, cu totul nepotrivită împrejurării

— Nimic..., răspunse el abătut şi, după ce tăcu un timp, scuipă cu năduf.

— Totuşi ?..., am stăruit.

— Ce-ţi pasă ?, rosti el în silă, întinzîndu-se cît era de lung pe ladă. Totuşi... totuşi... totuşi e o muiere !

Cu greu am izbutit să capăt oarecare lămuriri de la el ; pînă în cele din urmă mi le-a dat, cam în felul următor :

— Spun că-i muiere! Şi dacă n-aş fi un prost, nu s-ar fi întîmplat nimic din toate acestea. Ai înţeles ? Tu zici : şi muierea e om ! Fireşte, umblă în două picioare, nu mănîncă iarbă, vorbeşte, rîde, prin urmare nu-i vită. Şi totuşi, nu este o tovărăşie pentru alde noi... De ce ? Eh... nu ştiu ! Simt că nu se potriveşte, dar nu pot să înţeleg de ce... Uite, de pildă, unde bate Kapitolina : „Vreau, zice, să trăiesc cu tine, ca femeia ta. Vreau, zice, să fiu cîinele tău"... Ce prostie !... „Dar, fetiţă dragă îi zic, prostuţă ce eşti ; gîndeşte-te şi tu ! Cum să trăieşti cu mine ? Întîi şi întîi am darul beţiei, al doilea — n-am nici un fel de casă, al treilea — sînt o haimana şi nu pot trăi mereu într-acelaşi loc"... şi multe altele de felul ăsta. Iar dînsa : „De beţie nu-mi pasă ! Toţi meşteşugarii sînt beţivi şi totuşi au neveste : casa are să fie şi ea, dacă ai să ai nevastă şi atunci, zice, n-ai să mai fugi nicăieri"... Eu îi spun : „Kapa, cu aşa ceva nu mă pot învoi... simt că nu ştiu să trăiesc o viaţă ca asta şi nici n-am să învăţ vreodată". Iar dînsa : „Am să mă arunc, zice, în rîu !" „Proasto !" îi zic şi numai ce începe să mă ia la sudălmi, dar ce înjurături ! „Aiuritule, mutră neobrăzată ce eşti, mincinosule, lungan afurisit"... Şi dă-i şi dă-i... aşa s-a înfuriat pe mine, că eram gata s-o iau la goană. Pe urmă începe să plîngă. Plînge şi mă dojeneşte. „De ce m-ai scos din locul acela, dacă n-ai nevoie de mine ? De ce m-ai ademenit de acolo, zice, şi unde să mă duc acum ? Roşcovan prost ce eşti"... Acuma, ce să fac cu dînsa ?

— Într-adevăr, de ce ai scos-o de-acolo ?, l-am întrebat.

— De ce ? Asta-i bună ! De milă ! Cînd vezi un om că se îneacă în mocirlă nu ţi se face milă ? Dar să mă încurc eu... şi toate celelalte, asta nu ! Asta nu pot s-o fac. Eu şi familist ! Dacă aş fi crezut că pot să mă rostuiesc în felul ăsta, m-aş fi hotărît de mult. De cîte ori n-am avut prilejul ! Puteam să iau una cu zestre şi... toate celelalte. Dar dacă este peste puterea mea, cum să fac un lucru ca ăsta ? Dînsa plînge... fireşte... nu-i bine... Dar ce să fac ? Nu pot !

Scutură capul ca pentru a întări acel amărît „nu pot", se ridică de pe ladă şi, răvăşindu-şi barba cu amîndouă mîinile, începu să umble prin brutărie cu capul plecat şi scuipînd în dreapta şi în stînga.

— Maxim, vorbi el rugător şi stînjenit, nu te-ai putea duce la dînsa, să-i spui într-un fel oarecare, de ce şi pentru ce... Ia spune, nu ? Du-te frate !

— Ce să-i spun ?

— Spune-i tot adevărul !... Cică, nu poate omul ! Nu-i făcut pentru aşa ceva... Sau, uite ce să-i spui... spune-i că am o boală urîtă !

— Dar asta nu-i adevărat !, i-am zis rîzînd.

— M-da... Nu-i adevărat... Ar fi însă un motiv grozav de bun, nu ? Uf, la dracu ! Ce încurcătură ! Ce să fac eu cu o nevastă ?

La aceste cuvinte desfăcu braţele în lături cu atîta nedumerire şi spaimă, încît apăru limpede ca lumina zilei, că, într-adevăr, n-avea ce face cu o nevastă ! Şi cu toate că felul lui de a vorbi era comic, latura dramatică a întregi istorii mă sili să mă gîndesc mai adînc la soarta fetei. Iar el umbla mai departe prin brutărie şi vorbea mereu parcă de unul singur :

— Şi nu mi-a mai plăcut de data asta ; chiar de loc nu mi-a plăcut. Parcă mă-nghite, parcă mă trage undeva, ca o mlaştină fără fund. Eii, poftim, şi-a găsit

dumneaei un soț pe plac ! Nu-i prea deșteaptă, dar de șireată e șireată fata !

În el vorbea fără îndoială instinctul de vagabond, năzuința veșnică spre libertate, la care fata atentase.

— Nu, nu mă las eu așa de ușor, cu una cu două !, exclamă el semeț. Odată mă înfurii și... ei, da ce la urma urmei ?, se opri în mijlocul brutăriei și zîmbi în sine, dus pe gînduri.

Urmăream toate schimbările de pe chipul lui întărîtat și căutam să ghicesc cam ce hotărîre va lua.

— Maxim ! Haï în Kuban ?!

La asta nu mă așteptasem. Aveam, în ce-l privește, anumite proiecte literaro-pedagogice : nutream speranța să-l învăț carte și să-i împărtășesc tot ce știam eu pe vremea aceea. Îmi dăduse cuvîntul că nu se va mai urni din loc pe tot timpul verii ; asta îmi ușura sarcina și acum, deodată...

— De data asta, ai cam luat-o razna !, răspunsei descumpănit.

— Da ce vrei să fac ?, întrebă el.

Am început să-i arăt că presiunile Kapitolinei nu erau chiar atît de grave pe cît își închipuia el și că ar trebuie să mai chibzuiască și să mai aștepte.

După cum se dovedi însă, n-a avut mult de așteptat.

Sporovăiam, așezați jos pe dușumea, în fața cuptorului, cu spatele la fereastră. Era aproape de miezul nopții, iar de la întoarcerea lui Konovalov trecuse vreo oră și jumătate-două. Deodată, în spatele nostru se auzi un zăngănit de geamuri sparte și un bolovan destul de greu căzu cu zgomot pe dușumea. Am sărit amîndoi speriați și ne-am repezit la fereastră.

— N-am nimerit !, țipă o voce pițigăiată. Am țintit prost. Altfel...

— M-merg-m !, mîrîia sfios o voce de bas. M-merg-m, ți-l scarmăn eu mai tîrziu.

Un rîs beat, isteric, sălbatic, venea prin fereastra spartă, zdrelindu-ţi nervii.

— Ea e !, rosti Konovalov abătut.

Nu vedeam decît două picioare care atîrnau de pe trotuar în scobitura din faţa ferestrei. Atîrnau şi se bălăbăneau caraghios, lovind cu cîlcîiele în peretele de cărămidă al gropii, căutînd parcă un sprijin.

— M-merg-m odată ? hîrîi basul.

— Lasă-mă ! Nu mă trage, lasă-mă să-mi descarc amarul. Adio, Saşka ! Adio..., urmară apoi cîteva înjurături destul de deochiate.

Apropiindu-mă de fereastră, o zării pe Kapitolina. Aplecîndu-se şi sprijinindu-se cu mîinile de trotuar, căuta să vadă ce se petrece în brutărie. Părul ciufulit îi căzuse pe umăr şi pe piept, broboada albă îi lunecase într-o parte, pieptul bluzei era sfîşiat. Kapitolina era beată şi se clătina sughiţînd, suduind, ţipînd isteric, tremurînd despletită, cu faţa roşie de beţivancă scăldată în lacrimi.

Deasupra ei se plecase un bărbat înalt care, sprijinit cu o mînă de umărul femeii, iar cu cealaltă de zidul casei, mîrîia într-una :

— M-merg-m !...

— Şaşka ! M-ai nenorocit... ţine minte ! Blestemat să fii, tartore roşcovan. Să nu te bucuri nici un ceas de lumina zilei. M-ai făcut să trag nădejde... ţi-ai bătut joc de mine, nemernicule... bine ! Ne socotim noi ! Te-ai ascuns, hai ? Ţi-e ruşine, spurcăciune... Saşa... drăguţule !

— Nu m-am ascuns..., rosti înăbuşit Konovalov, apropiindu-se de fereastră şi urcîndu-se pe ladă. Nu mă ascund... şi degeaba te porţi aşa... Ţi-am dorit numai binele ; credeam că-ţi fac un bine şi tu te-ai apucat, fără nici un rost, să...

— Saşka ! Mai bine omoară-mă !

— De ce te-ai îmbătat ? Ştii tu oare ce-ar fi fost... mîine ?

— Saşka ! Saşa ! Îneacă-mă !

— Aju-unge ! M-merg-m !

— Nemer-rnicule ! De ce te-ai prefăcut că eşti om bun ?

— Ce e balamucul ăsta ? Ce-i cu voi ?

Fluieratul paznicului de noapte interveni în acest dialog, îi puse capăt şi se pierdu.

— De ce-am crezut în tine, afurisitule ?... plîngea fata sub fereastră.

Apoi picioarele ei tresăriră, se smuci repede în sus şi se mistuiră în întuneric. Se auziră voci surde, sunete înăbuşite.

— Nu vreau la poliţie ! Sa-aşa ! urlă disperat fata.

Răsună tropăit greu de picioare. Fluierături, mîrîit surd, ţipete...

— Sa-aşa ! Dra-agule !

Era ca un vaier de neîndurată schingiuire. Toate aceste ecouri se depărtau de noi, se stingeau tot mai înăbuşit, mai slabe, pînă se risipiră ca un vis rău.

Zdrobiţi de această scenă, care se desfăşurase uluitor de repede, amîndoi priveam în bezna uliţei şi nu ne puteam veni în fire după plînsetele, răcnetele, înjurăturile, chemările la ordine şi gemetele de durere. Îmi aminteam unele crîmpeie şi greu îmi venea să cred că toate acestea se întîmplaseră îndeaievea... Nemaipomenit de repede se isprăvise drama aceea scurtă, dar apăsătoare.

— Asta-i tot !..., glăsui Konovalov pe un ton neaşteptat de blajin şi de simplu, ascultînd încordat liniştea nopţii întunecate, care-l privea tăcută şi severă prin fereastră.

— Cum m-a mai..., continuă el cîteva clipe mai tîrziu, rămas în aceeaşi poziţie pe ladă, în genunchi,

sprijinindu-se cu mîinile de pervazul ferestrei. A nimerit la poliţie... beată... cu o caiafă după ea. Repede a mai isprăvit-o !, suspină greu, coborî de pe ladă, se aşeză pe un sac, îşi cuprinse capul în palme, se legănă un timp, apoi mă întrebă cu jumătate de glas :

— Lămureşte-mă, Maxim, ce s-a întîmplat acuma ?... Ce vină am eu în toată treaba asta ?

L-am lămurit. În primul rînd omul e dator să ştie de la început ce are de gînd să facă şi de la început trebuie să-şi dea seama ce urmări ar putea să aibă fapta sa. Toate acestea el nu le-a înţeles, nu le-a ştiut şi deci poartă singur toată vina. Eram furios împotriva lui : gemetele şi ţipetele Kapitolinei, mîrîitul beţivului — toate mai stăruiau încă în urechile mele şi nu-mi îngăduiau să-mi cruţ tovarăşul.

Konovalov mă asculta cu fruntea plecată ; cînd am sfîrşit, o ridică, şi pe faţa lui am citit uimire şi spaimă :

— Asta-i bună !, exclamă el. Halal ! Ei... şi ce are să fie acum ? Hai ? Ce ? Ce să fac cu dînsa ?

În tonul acestor cuvinte străbătea o recunoaştere atît de copilăros de sinceră a vinovăţiei sale faţă de fata cu pricina şi o nedumerire atît de descumpănită, încît mi se făcu îndată milă de tovarăşul meu şi mă gîndii că poate vorbisem prea aspru.

— De ce am scos-o din locul acela ?, se căia Konovalov. Fir-ar să fie ! Ce-o fi gîndind acum despre mine !... Mă duc la poliţie, să pun o vorbă bună pentru ea... o văd... mai ştiu eu... Îi spun ceva... Să mă duc ?

I-am arătat că erau foarte puţini sortiţi să iasă ceva din întîlnirea lor ; ce ar fi avut să-i spună ? Şi în afară de asta femeia era beată şi probabil dormea la ora aceea.

Dar el ţinea morţiş la hotărîrea lui.

— Mă duc. Totuşi eu îi vreau binele... orice ai zice. Aia de acolo ce-s pentru ea ? Mă duc. Tu vezi, aici... Mă-ntorc degrabă !

Îşi zvîrli şapca pe cap şi, fără să-şi mai pună încălţările, ieşi repede din brutărie.

Mi-am isprăvit lucrul şi m-am culcat, iar dimineaţa, cînd m-am trezit, m-am uitat ca de obicei spre locul unde dormea Konovalov ; el nu venise încă.

S-a întors abia spre seară, posomorît şi ciufulit ; cute adînci îi brăzdau fruntea şi un fel de ceaţă îi împăienjenea ochii albaştri. Fără să-mi arunce o singură privire, se apropie de lăzi, se uită la tot ce îndeplinisem în lipsa lui şi, tăcut, se trînti pe duşumea.

— Ei, ai văzut-o ?, îl întrebai.

— De-aia m-am şi dus.

— Şi ?

— Nimic.

Era limpede : nu vroia să vorbească. Bănuind că mahmurela asta n-avea să dureze mult, nu-l mai plictisii cu întrebările. Tăcu tot restul zilei, aruncîndu-mi numai la nevoie cîteva vorbe scurte în legătură cu lucrul, plimbîndu-se prin brutărie cu capul în piept şi cu aceiaşi ochi împăienjeniţi cu care intrase pe uşă. Parcă se stinsese ceva în el ; lucra încet şi fără vlagă, cufundat în gînduri. Noaptea, cînd am băgat ultimul rînd de pîine în cuptor şi nu ne-am culcat de teamă să nu se ardă, mă rugă :

— Mai citeşte-mi ceva despre Stenka.

Cum zugrăvirea torturii şi execuţia ştiam că-l emoţionau îndeosebi, i-am citit anume episodul acesta. El asculta, întins neclintit pe duşumea cu faţa în sus, şi privea fără să clipească în bolta înnegrită de fum a tavanului.

— Şi iacă, au isprăvit cu dînsul !, rosti iar Konovalov. Totuşi pe vremea aceea puteai să trăieşti. Erai slobod. Aveai încotro s-o apuci. Acum e linişte şi su-

punere... dacă e să priveşti din afară, viaţa e tihnită de tot. Cărţi, învăţătură... şi, totuşi, omul trăieşte fără apărare şi nimeni nu-i poartă de grijă. N-are voie să păcătuiască, dar îi este cu neputinţă să nu păcătuiască... De aia pe uliţi e ordine, iar în suflete e învălmăşeală. Şi nimeni nu-l mai poate înţelege pe om.

— Da, cu Kapitolina cum stai, ia zi ?, l-am întrebat.

— Cum ?, tresări el. Cu Kapka ?... S-a isprăvit... şi făcu un gest hotărît.

— Aşadar, ai isprăvit cu ea ?

— Eu ? Nu... ea singură a isprăvit.

— Cum ?

— Cum nu se poate mai simplu. S-a întors de unde a plecat şi nimic altceva. Numai că înainte nu bea, iar acum a început să bea... Scoate pîinea, eu mă culc.

În brutărie se lăsă linişte. Lampa fumega, din cînd în cînd trosnea închizătoarea sobei, şi coaja pîinilor coapte, aşezate pe rafturi, trosnea şi ea. Pe stradă, în faţa ferestrelor noastre, vorbeau paznicii de noapte. Din uliţă mai răzbătea un sunet ciudat : poate scîrţîia vreo firmă, poate gemea cineva.

Am scos pîinea, m-am culcat, dar somnul nu venea. Ascultînd zvonurile nopţii, stăteam întins cu ochii pe jumătate închişi. Deodată îl văd pe Konovalov că se scoală fără zgomot, se duce la raft, ia cartea lui Kostomarov, o deschide şi o apropie de ochi. Vedeam bine chipul lui îngîndurat, urmăream cum îşi plimbă degetul peste rînduri, cum clatină din cap, cum întoarce foaia, se uită iarăşi ţintă la carte, apoi îşi mută privirea spre mine. Chipul lui tras şi îngîndurat oglindeşte ceva straniu, încordat şi întrebător şi rămîne timp îndelungat întors spre mine, cu o înfăţişare care-mi pare cu totul nouă.

N-am putut să-mi stăpînesc curiozitatea şi l-am întrebat ce face.

— Credeam că dormi, se fîstîci el ; apoi se apropie de mine, ţinînd cartea în mînă, se aşeză şi începu să vorbească dibuind cuvintele :

— Am vrut să te întreb ceva... Nu există oare o carte despre orînduirea vieţii ? O învăţătură cum să trăieşti ? Ar trebui să ni se lămurească ; care fapte sînt rele şi care nu prea... Mă tulbură, vezi, faptele mele... Fapta care la început mi se părea bună, pînă la urmă iese că-i rea. De pildă afacerea asta cu Kapa. Îşi trase adînc răsuflarea şi urmă rugător : Vezi, caută, poate că e vreo carte cu îndrumări despre faptele oamenilor ? Şi citeşte-mi-o.

Cîteva minute de tăcere...

— Maxim !...

— Da !

— Cum m-a mai făcut cu ou şi cu oţet Kapitolina !

— Ei, lasă, lasă... Ajunge !...

— Fireşte, acum la ce să mai vorbim... Dar spune-mi... avea dreptate ori nu ?...

Era o întrebare gingaşă, dar după un timp de gîndire, am răspuns afirmativ.

— Uite, tot aşa cred şi eu... Avea dreptate..., îngînă abătut Konovalov şi tăcu.

Se învîrti mult timp pe rogojina lui, aşternută de-a dreptul pe duşumea, se sculă de cîteva ori, fumă, se aşeză sub fereastră, se culcă din nou.

Pînă la urmă am adormit şi, cînd m-am deşteptat el nu mai era în brutărie. Se întoarse abia spre seară. Părea că-i acoperit de sus pînă jos cu un fel de praf, iar în ochii lui împăienjeniţi îngheţase o expresie neclintită. Îşi aruncă şapca pe raft, oftă şi se aşeză alături de mine.

— Unde ai umblat ?

— M-am dus s-o văd pe Kapa.

— Ei şi ?

— S-a isprăvit, frate ! Ţi-am spus doar...

— Pe cît se vede, nu-i nimic de făcut cu ființele astea..., încercai eu să-i alin obida, vorbindu-i de puterea obişnuinţei şi despre tot ce se cădea să fie spus în asemenea cazuri. Konovalov tăcea îndîrjit, cu ochii în duşumea.

— Nu, nu-i asta ! Nu-i vorba de nici o putere ! Eu sînt o molimă, ce mai încolo-încoace... Nu mi-e dat să trăiesc pe lume. Împroşc otravă în jurul meu. Cum mă apropii de om, se şi molipseşte de mine. Şi oricine ar fi, nu pot să-i aduc decît nenorocire... Dacă e să mă gîndesc — cui i-am adus eu vreo bucurie în toată viaţa mea ? Nimănui. Şi am avut, doar, de-a face cu mulţi şi feluriţi... Sînt un om putred...

— Astea-s prostii !

— Nu, aşa este !... dădu din cap cu îndărătnicie.

Am încercat să-l îmbărbătez, dar cuvintele mele îi întăreau şi mai vîrtos credinţa că n-avea nici un rost în viaţă...

Se schimbase deodată. Era îngîndurat, vlăguit, pierduse interesul pentru cărţi, nu mai lucra cu rîvna de mai înainte, ci tăcut şi morocănos.

În timpul liber se culca pe duşumea şi privea cu încăpăţînare în tavan. Faţa i se veştejise, ochii pierduseră strălucirea lor limpede, copilărească.

— Cei-i cu tine, Saşa ?, îl întrebai.

— Mă încearcă beţia, mă lămuri el. Ca mîine am să încep să torn votcă în mine... Mă arde pe dinăuntru... Ştii, ca un fel de pojar. A sosit timpul... Să nu fi fost povestea aia, aş mai fi dus-o poate o vreme. Mă roade întîmplarea aceea... Cum se poate ? Am vrut să-i fac un bine şi, deodată, iese cu totul anapoda ! Da, frate, grozavă nevoie e de-o rînduială a faptelor... Nu se poate născoci oare o lege, ca toţi oamenii să purcedă la fapte într-un singur fel şi să se poată înţelege unul pe altul ? Doar nu se poate trăi la

asemenea depărtare unul de altul ! Cum de nu înţeleg oamenii deştepţi că trebuie să se facă o ordine pe pămînt şi oamenii să fie luminaţi fără greş ?... E-eh !

Muncit de gîndurile sale despre nevoia ordinii în viaţă, nu mai asculta cuvîntările mele... Am observat chiar că părea să se înstrăineze de mine. Într-o zi, după ce ascultase pentru a suta oară proiectul meu de reorganizare a vieţii, se supără pe mine.

— Dă-o încolo !... Am mai auzit eu asta... Aici nu-i vorba de viaţă, ci de om ! Lucrul cel dintîi este omul. Ai înţeles ? Şi nimic altceva... După tine, s-ar zice că pînă cînd totul se va schimba, omul trebuie să rămînă tot aşa cum e acum. Nu ! Pe el să-l schimbi mai întîi, să-l îndrumezi... să faci aşa ca să nu-i fie întuneric şi strîmt pe pămînt — asta caută să capeţi pentru om. Învaţă-l să-şi găsească calea...

Eu îi ţineam piept, el se înfierbînta sau se posomora şi pufnea plictisit :

— Eh, lasă !

Într-o seară, plecă şi nu se mai întoarse nici noaptea la lucru, nici a doua zi... În locul lui veni patronul, cu o mutră îngrijorată şi spuse :

— Chefuieşte Leksaha al nostru ! Stă la „Stenka". Trebuie să caut un alt brutar...

— Poate că-şi vine în fire ?!

— Ei aş ! Paşte murgule iarbă verde... Îl cunosc eu...

M-am dus şi eu la „Stenka" — o cîrciumă pitulată cu dibăcie într-un zid de piatră. O ciudăţenie a ei era că n-avea ferestre şi că lumina pătrundea printr-un ochi din tavan. De fapt era o hrubă pătrată, săpată în pămînt şi acoperită cu scînduri. Mirosea a pămînt, a mahorcă, a votcă. Hruba era plină de muşterii obişnuiţi — indivizi suspecţi. Stăteau zile întregi acolo în aşteptarea vreunui meşteşugar cu chef, pentru a-i bea ultimul ban.

Konovalov şedea la o masă mare, în mijlocul cîrciumii, înconjurat de şase vlăjgani care-l ascultau respectuos şi slugarnic. Era toţi îmbrăcaţi în nişte straie neînchipuit de zdrenţuite şi aveau înfăţişarea unor eroi din povestirile lui Hofmann.

Toţi beau bere şi votcă şi mîncau ceva asemănător cu nişte bulgări uscaţi de lut...

— Beţi, fraţilor, beţi, care cît poate !... Am şi bani, am şi haine... Ajunge pentru vreo trei zile. Beau tot şi... gata ! Nu mai vreau să muncesc, nici să trăiesc aici nu mai vreau.

— Tîrgul ăsta-i din cale afară de scîrnav, spuse unul care semăna cu John Falstaf.

— Muncă ?, privi întrebător spre tavan un altul şi exclamă mirat : Oare pentru asta s-a născut omul pe pămînt ?

Toţi deodată începură să strige care mai de care, încercînd să-i dovedească lui Konovalov dreptul său de a bea tot ce are şi, ridicînd chiar acest drept la gradul de îndatorire absolută, de a bea, anume, cu dînşii.

— A, Maxim... poftim, poftim !, glumi Konovalov cînd mă zări. Haide, cărturarule şi fariseule, trage o duşcă ! Eu, frăţioare, am sărit cu totul de pe şine. S-a isprăvit ! Vreau să beau tot pînă la piele. Cînd oi rămîne gol puşcă, am încheiat-o ! Hai şi tu, vrei ?

Nu era încă beat, numai ochii lui albaştri luceau aţîţaţi şi barba măreaţă care îi cădea pe piept ca un evantai de mătase, se mişca mereu — falca de jos clămpănea zgîlţîită de un tremur nervos. Gulerul cămăşii era desfăcut, pe fruntea-i albă luceau broboane mici de sudoare, şi mîna, care-mi întindea paharul de bere, tremura.

— Lasă, Saşa, să plecăm de aici !, l-am îndemnat, punîndu-i mîna pe umăr.

— Să las ?... izbucni el în rîs. Dacă ai fi venit cu vreo zece ani în urmă și mi-ai fi spus asta, m-aş fi lăsat poate. Dar acum, e mai bine să nu mă las... Ce să fac ? Simt şi atît, simt fiecare bătaie a vieţii... dar nu pot să înţeleg nimic şi nu-mi cunosc calea... Simt — şi beau, pentru că n-am altceva de făcut... Bea !

Comesenii lui mă priveau cu vădită vrăjmăşie şi toţi cei doisprezece ochi mă măsurau de sus pînă jos într-un chip nu prea paşnic.

Sărmanii, se temeau că-l voi răpi pe Konovalov — mana pe care o aşteptaseră, poate, o săptămînă întreagă.

— Fraţilor ! Ăsta e tovarăşul meu, învăţat, lua-l-ar dracu ! Maxim, ai putea să ne citeşti aici despre Stenka ? Ah, fraţilor, ce cărţi se mai află pe lume ! Despre Pila... Maxim, nu ?... Fraţilor, nu e o carte, ci sînge şi lacrimi. Iar Pila... Sînt chiar eu. Nu, Maxim ?... Şi Sîsoiko — tot eu sînt... Zău ! Iată cum se lămureşte totul !

Mă privea cu ochii larg deschişi, plini de spaimă, şi buza de jos îi tremura ciudat. Ceata îmi făcu loc la masă fără prea mare bunăvoinţă. Mă aşezai alături de Konovalov, tocmai în clipa cînd dădea pe gît un pahar cu bere pe din două cu votcă.

Dorea, se vede, să se ameţească cît mai repede, cu acest amestec. După ce deşertă paharul, luă din farfurie o bucată care semăna a lut, deşi era carne fiartă, se uită la ea şi o aruncă peste umăr în peretele cîrciumii.

Ceata mîrîia cu jumătate de glas, ca o haită de cîini flămînzi.

— Sînt un om pierdut... De ce m-a adus maică-mea pe lume ? Nu se ştie... E întuneric !... Strîmtoare ! Nu înţelegi nimic... Adio, Maxim, dacă nu vrei să bei cu mine ! Nu merg la brutărie. Am de primit bani de

la patron, ia-i şi adu-mi-i aici, am să-i beau... Nu ! I-ai tu pentru cărţi... Îi iei ? Nu vrei ? Bine... Poate că tot îi iei ? Dacă nu, eşti un porc... Pleacă de lîngă mine ! Plea-a-că !

Băutura îşi făcea efectul, ochii îi luceau fioros.

Ceata abia aştepta să mă azvîrle în brînci afară din mijlocul ei ; n-am vrut să ajung pînă acolo şi am plecat.

Peste vreo trei ceasuri m-am abătut din nou la „Stenka". Ceata lui Konovalov se mărise cu încă doi inşi. Toţi erau beţi, el mai puţin decît ceilalţi. Cînta cu coatele sprijinite pe masă, privind spre cer prin ochiul de tavan. Beţivii îl ascultau în atitudini felurite, unii sughiţau.

Konovalov cînta cu voce de bariton, care în notele înalte trecea la falset, ca la toţi meseriaşii cîntăreţi. Cu obrazul sprijinit în palmă scotea, cu sentiment, note melancolice şi faţa-i era palidă de emoţie, ochii pe jumătate închişi, gîtul întins înainte. Opt mutre bete, stupide şi stacojii, se holbau la dînsul şi numai arar se auzea un mormăit ori sughiţuri. Vocea lui Konovalov vibra, plîngea şi gemea — ţi-era milă pînă la lacrimi să-l vezi pe flăcăul acesta de treabă cîntîndu-şi mîhnitul lui cîntec.

Duhoarea grea, mutrele bete şi asudate, cele două lămpi de gaz care fumegau, scîndurile pereţilor, negre de murdărie şi de fum, podeaua de pămînt a cîrciumii şi semiîntunericul care umplea această hrubă — totul era sumbru şi dureros. Părea că sînt oameni înmormîntaţi de vii care benchetuiau într-un cavou, iar unul din ei cînta pentru ultima oară înainte de moarte, luîndu-şi rămas bun de la cer. O tristeţe fără de leac, o calmă disperare, o jale nemărginită, suspinau în cîntecul tovarăşului meu.

— Eşti aici, Maxim ? Vrei să vii esaul la mine ?, vorbi el, întrerupîndu-şi cîntecul şi întinzîndu-mi

mîna. Sînt gata frate !... Mi-am adunat o ceată... iat-o... or să mai vină şi alţii... Îi găsim noi ! Asta nu-i nimic. Îi chemăm pe Pila şi pe Sîsoiko... le dăm de mîncare în fiecare zi, caşă şi carne... E bine ? Vii ? Ia şi cărţile cu tine... Ai să ne citeşti despre Stenka şi despre alţii. Prietene ! Of, mi-e lehamite, mi-e lehamite... lehamite-e !...

Lovi din răsputeri cu pumnul în masă. Paharele şi sticlele zăngăniră ; venindu-şi în fire, ceata umplu de îndată cîrciuma cu o larmă cumplită.

— Beţi, fraţilor !, strigă Konovalov. Bea ! Uşurează-ţi inima, — trage-i cît poţi !

Am plecat din mijlocul lor, m-am oprit un timp dinaintea uşii, în uliţă, am ascultat cum Konovalov perora cu limba împleticită şi, cînd începu să cînte din nou, am pornit la brutărie. În urma mea, cîntecul împleticit de beţiv mai gemu şi se mai tîngui îndelungă vreme în liniştea nopţii.

Două zile mai tîrziu Konovalov dispăru din oraş.

Trebuie să te fi născut într-o societate civilizată, ca să găseşti în tine destulă răbdare pentru a trăi toată viaţa în mijlocul ei, fără dorinţa de a evada din sfera tuturor acelor convenţionalisme apăsătoare, tuturor măruntelor şi veninoaselor minciuni consfinţite de datine, din sfera bolnăvicioaselor vanităţi, a sectarismului în concepţii, a falsităţii de tot felul — pe scurt, din toată această deşertăciune a deşertăciunilor care răceşte simţirea şi perverteşte mintea. M-am născut şi am crescut în afara acestei societăţi şi, din pricina aceasta, deosebit de plăcută pentru mine, nu pot primi civilizaţia ei în doze mari, fără să simt, după o bucată de timp, o nevoie imperioasă să ies din cadrul ei şi să mă eliberez puţin de complexitatea excesivă şi de rafinamentul bolnăvicios al acestei existenţe.

În sate e aproape tot așa de jalnic și de silnic ca și printre intelectuali. Lucrul cel mai cuminte este să te duci în cocioabele orașelor, unde, deși-i murdar, totul este atît de simplu și de sincer ; sau să pornești și să cutreieri cîmpiile și drumeagurile patriei, ceea ce se dovedește a fi deosebit de instructiv, te răcorește și nu-ți cere nici un fel de mijloace, în afară doar de picioare sprintene și oțelite.

Sînt vreo cinci ani de cînd am purces într-o asemenea călătorie și, umblînd prin sfînta Rusie, am nimerit la Feodosia. Pe vremea aceea se începuse acolo construirea digului, chipurile, și, în nădejdea de a cîștiga ceva bani de drum, m-am înfățișat la locul lucrărilor.

Dorind mai întîi să contemplu munca, așa cum contempli un tablou, m-am suit pe munte și m-am așezat acolo, privind în jos la marea puternică, nemărginită și la oamenii minusculi care îi făureau cătușe.

În fața mea se desfășura priveliștea largă a șantierului : tot țărmul pietros din fața golfului era răscolit, pretutindeni se vedeau gropi, grămezi de piatră și de lemn, roabe, bîrne de fier, berbeci pentru bătut piloți și tot felul de schele ; și printre toate mișunau oameni. După ce spintecau muntele cu dinamită, îl fărămițau cu tîrnăcoape, curățind locul pentru calea ferată, frămîntau cimentul în gropi imense și, făcînd din el niște cuburi uriașe, le coborau în mare, construind o stavilă împotriva forței titanice a valurilor ei neogoite. Oamenii păreau mici ca niște viermi pe fondul brun-roșcat al muntelui mutilat de brațele lor și, ca viermii, mișunau fără astîmpăr printre grămezi de pietriș și bucăți de lemn, în norii pulberei de piatră, pe o arșiță de treizeci de grade a unei amiezi meridionale. Haosul din jurul lor, cerul încins deasupra, dădeau impresia că acești oameni vor să se afunde în munte, căutînd

să se refugieze în adîncul peşterilor, de dogoarea soarelui şi de jalnica imagine a distrugerii din jur.

În văzduhul fierbinte clocotea o larmă şi un vuiet nesfîrşit, răsunau loviturile tîrnăcoapelor în piatră, gemeau tînguitor roţile roabelor, cădea berbecele de fontă al ciocanului, răbufnind surd pe lemnul pilotului, jelea „dubinuşka“ [1], loveau securile cioplind bîrnele, se auzeau strigăte, pe toate glasurile, ale făpturilor negre sau cenuşii ce mişunau peste tot...

Aici un grup se opintea, îndemnîndu-se cu răcnete în jurul unui bloc uriaş, rupt din munte, căutînd să-l strămute din loc ; dincolo, alţii ridicau o bîrnă grea şi strigau din răsputeri :

— Ţi-n-ne-e !

Iar muntele, brăzdat de spintecături, repeta surd : „e-e-e !“

Pe scînduri aruncate ici şi colo înainta încet un şir de oameni, încovoiaţi peste roabele încărcate cu piatră ; în întîmpinarea lor venea, abia tîrîndu-se, un alt şir, cu roabele goale, lungind clipa de repaus pînă la două minute...

Lîngă berbece forfotea o mulţime deasă şi pestriţă, iar din mijlocul ei se înălţa o voce de tenor care cînta, prelung :

„Hei, cald tare-i, fra-ate, tare,
Hei, milă-nimeni de noi n-are !
O-of, dubinuşka mai zi-i,
Hei-ei rup !“

Mulţimea lărmuia trăgînd cablurile, şi bucata de fontă zvîcnea în sus pe şina berbecelui, cădea de acolo cu o răbufnire năprasnică şi tot berbecele se cutremura.

Pe întrega întindere dintre munte şi mare, se vînzoleau făpturile mărunte şi cenuşii, umplînd văzduhul de

[1] Dubinuşka — măciucă (rus) ; cîntec popular rusesc.

strigăte, de praf şi de mirosul iute al sudorii omeneşti. Printre dînşii se plimbau supraveghetorii, îmbrăcaţi în bluze albe, cu nasturi de metal care sclipeau la soare ca nişte ochi galbeni şi reci.

Marea se întindea calmă pînă în zarea împîclită şi valurile ei străvezii scăldau încetişor ţărmul plin de frămîntare. Strălucind în lumina soarelui, părea că zîmbeşte cu surîsul blajin al lui Gulliver, care ştie că dacă ar voi numai să-şi pună mintea — o singură mişcare şi toată cazna liliputanilor s-ar spulbera.

Marea se întindea luîndu-ţi ochii cu orbitoarea ei strălucire, imensă, puternică, îngăduitoare ; răsuflarea ei adîncă învăluia şi răcorea oamenii istoviţi care se trudeau să îngrădească libertatea valurilor ce mîngîiau acum atît de blînd şi melodios ţărmul sluţit. Părea că-i e milă de oameni ; veacuri şi veacuri au învăţat-o să înţeleagă că nu acei care construiesc sînt cei ce uneltesc împotriva ei ; ştie de mult că aceştia nu sînt decît robi, că menirea lor este să lupte piept la piept cu stihiile dezlănţuite ale naturii şi, chiar în lupta aceasta, stihiile se răzbună pe ei. Ei nu fac decît să construiască mereu, să trudească mereu ; din sîngele şi din sudoarea lor se încheagă cimentul tuturor construcţiilor de pe pămînt ; dar ei nu primesc nimic în schimb, dăruindu-şi toate puterile năzuinţei veşnice de a construi — năzuinţă care creează minuni pe pămînt, şi totuşi nu le dă măcar un adăpost, abia dacă îi miluieşte cu puţină pîine. Şi ei sînt o stihie, şi, de aceea, marea nu-i mînioasă, ci priveşte cu blîndeţe istovirea aceasta din care nu trag nici un folos. Aceşti viermi mici şi cenuşii sfredelind muntele, sînt aidoma primelor valuri care pornesc să dea asalt stîncilor reci şi inaccesibile de pe ţărmuri, în veşnica năzuinţă a mării de-aş lărgi hotarele, şi pier cele dintîi, sfărîmîndu-se de piatră. La un loc aceste valuri sînt însăşi marea puternică, pornită pe distrugere de îndată ce

suflul furtunii trece peste ea. Îi cunoaşte bine de milenii şi milenii pe robi, pe cei care au construit piramidele în deşert cît şi pe cei ai lui Xerxes, caraghiosul ce a vrut s-o pedepsească cu trei sute de lovituri de bici, pentru că-i sfărîmase podurile ca pe nişte jucării. Robii au fost întotdeauna aceiaşi, întotdeauna s-au supus, întotdeauna au trudit flămînzi şi au înfăptuit veşnic lucruri mărețe şi minunate, divinizîndu-i uneori, mai adesea blestemîndu-i, rareori revoltîndu-se împotriva stăpînilor...

Scăldînd molatic țărmul năpădit de furnicarul oamenilor, care înalță un stăvilar de piatră mişcării lor veşnice, valurile se fugăresc şi murmură cîntecul blînd şi sonor despre trecut, despre tot ce au văzut timp de veacuri pe aceste țărmuri...

...Printre lucrători se zăreau nişte siluete ciudate, uscățive, turnate parcă în bronz, cu turbane roşii, cu fesuri, cu bluze scurte albastre şi cu şalvari strîmți la gleznă şi largi de la genunchi în sus. După cum am aflat erau turci din Anatolia. Limba lor gutturală se împletea cu vorba tărăgănată, prelungă a băştinaşilor din Viatka, cu graiul apăsat şi repezit al celor de pe Volga, cu vorbirea domoală a ucrainienilor.

În Rusia bîntuia foametea ; foamea mînase încoace adunătură din mai toate guberniile lovite de prăpăd. Se împărțiseră în grupe mici, fiecare căutînd să fie cît mai aproape de cei de pe meleagurile lui şi numai vagabonzii fără de țară se deosebeau de la prima vedere — atît prin aerul lor de independență şi prin îmbrăcăminte, cît şi prin felul de a vorbi — de oamenii legați de pămînt, care nu rupseseră decît vremelnic legătura cu el, smulşi de foame de lîngă glie şi neputînd s-o uite. Golanii se amestecau prin toate grupurile ; printre cei de la Viatka, ca şi printre ucrainieni simțindu-se pretutindeni la locul lor ; cei mai mulți însă se strînseseră în jurul berbecelui — munca

aceasta fiind mai uşoară decît cea de la roabe sau cu tîrnăcopul.

Cînd m-am apropiat de dînşii, stăteau cu braţele spînzurate, aşteptînd ca meşterul să dreagă ceva la scripetele sonetei care pesemne împiedica frînghia. Meşterul se căznea în vîrful turlei de lemn, strigînd mereu de acolo :

— Trage !

Frînghia se mişca, trasă alene.

— Stai !... Mai trage !... Stai ! Dă-i înainte !

Un cîntăreţ — cu faţa ciupită de vărsat, de mult nerasă, cu ţinuta ostăşească — scutură din umeri, se uită pieziş într-o parte, îşi drese glasul şi începu :

„Be-e-r-becele înfige pilotul în pămînt..."

Versul următor n-ar căpăta bun de tipar nici de la cea mai îngăduitoare cenzură şi stîrni un hohot unanim de rîs, fiind, se vede, o improvizaţie plăsmuită pe loc de cîntăreţul care, în rîsetele tovarăşilor, îşi răsucea mustaţa cu aerul unui artist obişnuit cu asemenea succese la publicul său.

— Dă-i drumul !, zbieră din răsputeri de sus, de pe sonetă, meşterul. Ce tot nechezaţi !

— Ai să plesneşti, Mitrici ! Nu ţipa !, îl preveni binevoitor unul din lucrători.

Vocea lui îmi era cunoscută. Văzusem undeva trupul acela înalt şi spătos, faţa ovală cu ochi albaştri şi mari. Nu-i Konovalov ? Dar Konovalov n-avea cicatricea aceasta de la tîmpla dreaptă spre rădăcina nasului, care brăzda fruntea înaltă a omului din faţa mea ; părul lui Konovalov era mai deschis şi nu se încreţea în inele mărunte ca părul acestuia ; Konovalov avea o barbă mare şi frumoasă, iar acesta era ras şi purta o mustaţă stufoasă cu vîrfurile în jos, ca ucrainienii. Şi, totuşi, omul avea ceva bine cunoscut mie. M-am hotărît să-l întreb cu cine trebuie să vorbesc pentru „a

mă tocmi la lucru" şi-aşteptai să se isprăvească de bătut pilotul.

— O-o-uh ! O o-uh !, se opintea voiniceşte mulţimea, se încovoia întinzînd frînghia şi se îndrepta repede din nou, gata parcă să se desprindă de pămînt şi să se înalţe în văzduh. Soneta scîrţîia şi tremura ; deasupra capetelor se ridicau braţe dezgolite, păroase şi arse de soare, întinzîndu-se odată cu frînghia ; muşchii se umflau ca nişte cucuie, însă bucata de fontă de patruzeci de puduri sălta în sus pe o distanţă tot mai mică şi răbufneala în lemn suna tot mai slab. Privind această muncă ai fi spus că o mulţime idolatră în plină rugăciune înalţă, cu disperare şi extaz, braţele spre idolul ei mut şi se ploconeşte la picioarele lui. Feţele leoarcă de năduşeală, murdare şi încordate, cu părul încîlcit, lipit pe frunţile ude, grumajii arămii, umerii tremurînd de încordare — toate aceste trupuri, abia acoperite de cămăşi şi de nădragi rupţi şi pestriţi, umpleau aerul din jur cu miasme fierbinţi şi contropindu-se într-o masă unică de muşchi, se mişcau greoi în atmosfera umedă, pătrunsă de arşiţa sudului şi de mirosul iute de sudoare.

— Pauză !, strigă cineva cu o voce spartă şi neprietenoasă.

Lucrătorii lăsară frînghiile din mîini şi funiile rămaseră spînzurate de-a lungul sonetei : oamenii se aşezară greoi pe pămînt, chiar în locul unde se aflau, ştergîndu-şi sudoarea, oftînd din greu, îndreptîndu-şi spinările, pipăindu-şi umerii şi umplînd văzduhul cu un murmur înăbuşit, asemănător mîrîitului unei fiare uriaşe şi întărîtate.

— Hei, frăţioare !, mă adresai omului ochit de mine.

Omul se întoarse alene, privirea lui coborî asupra mea, închise ochii pe jumătate, uitîndu-se ţintă la mine.

— Konovalov !

— Stai !.... îmi dădu capul pe spate, vrînd parcă să mă apuce de beregată şi, deodată faţa lui se lumină într-un zîmbet larg de bucurie. Maxim ! Tu eşti... af-furisitule ? Prietene !.... hai ? Ai cotit şi tu de pe cărarea ta ? Te-ai înscris la vagabonzi ? Asta-i bine ! Foarte bine ! De mult ? De unde vii ? O să colindăm acum tot pămîntul împreună ! Ce fel de viaţă este... acolo, în urmă ? Numai amar şi tînjire ; nu trăieşti, ci putrezeşti ! Iar eu, frate, de atunci tot umblu prin lume... Pe unde naiba n-am fost ! Cîte n-am văzut... Măi, dar cum te-ai mai înţolit... nici nu te mai cunoaşte omul ; după îmbrăcăminte, soldat, după mutră — student. Ei, ce zici ? E bine să trăieşti aşa, azi ici, mîine colea ? Să ştii că tot îl mai ţin minte pe Stenka... Şi pe Taras, şi pe Pila... toate le ţin minte !

Mă înghiontea cu pumnul în coaste, mă bătea cu palma-i lată pe umăr. Nu izbuteam să strecor un singur cuvînt în avalanşa întrebărilor sale şi zîmbeam numai, privind faţa lui bună, strălucind de bucuria acestei întîlniri. Eram şi eu bucuros să-l văd, nespus de bucuros ; întîlnirea cu dînsul îmi amintea începutul vieţii mele, care fusese fără îndoială mai bun decît ceea ce avea să urmeze.

În sfîrşit, am izbutit totuşi să-l întreb pe vechiul meu prieten de unde avea cicatricea de pe frunte şi cîrlionţii pe cap.

— Ei, asta, vezi... a fost o poveste întreagă. Am vrut să trec cu doi prieteni graniţa românească, să vedem cum este pe acolo, în România. Şi am plecat din Cahul — un tîrguşor în Basarabia, tocmai lîngă graniţă. Am pornit încetişor, fireşte, noaptea. Deodată : „Stai !“ Un post de grăniceri — am dat drept peste el. Am rupt-o la fugă. Şi atunci m-a pocnit un soldat în cap. Nu m-a lovit prea tare, destul ca să

zac vreo lună la spital. Şi ce mai poveste ! Soldatul s-a dovedit a fi din acelaşi tîrg cu mine. Dintr-ai noştri de la Murom... Curînd a fost adus şi el la spital, îl rănise un contrabandist. L-a împuns cu un cuţit în burtă. Cînd ne-am mai venit în fire, ne-am lămurit noi. Soldatul mă întrebă : „Oare eu te-am pocnit ?“ „Pesemne că tu, dacă recunoşti“ „Fără doar şi poate că eu ; nu te supăra, zice, aşa-i serviciul ! Credeam că sînteţi contrabandişti. Iată, şi pe mine m-au miluit, mi-au spintecat burta. N-ai ce să-i faci, viaţa nu-i o glumă.“ Ne-am împrietenit. Era băiat bun, soldatul — Iaşka Mazin... Iar cîrlionţii ? Cîrlionţii ? Asta-i, frate, după tifos. Am avut tifos. M-au băgat la închisoare la Chişinău, au vrut să mă judece pentru trecerea clandestină a graniţei, şi acolo m-am îmbolnăvit de tifos... Am zăcut şi am tot zăcut, abia am izbutit să mă pun pe picioare. Poate nici n-aş fi izbutit, dar m-a îngrijit grozav de bine o infirmieră. Mă şi miram, frate ; îşi bate capul femeia cu mine, parcă aş fi un copil, şi ce nevoie o fi avînd de unul ca mine ? „Maria Petrovna, îi zic, lasă-te păgubaşă ; zău, mi-e ruşine !“ Dar ea atîta ştia — să zîmbească. O fată bună... Îmi citea uneori pentru mîntuirea sufletului. Dar eu de colo îi spun : „N-ai cumva altceva, mai aşa ?“ A adus o carte despre un marinar englez, care a scăpat de la naufragiu şi a ajuns pe o insulă pustie. Grozav de interesant. Mi-a plăcut din cale-afară cartea ; m-aş fi dus şi eu acolo, la dînsul. Înţelegi tu ce viaţă-i aia ? Insula, marea, cerul — trăieşti de unul singur, ai de toate şi eşti liber ! Mai era un sălbatic acolo, Eh, pe sălbaticul acela l-aş fi înecat. Ce dracu să fi făcut cu el ! Nu mi-e mie urît nici de unul singur. Ai citit cumva cartea asta ?

— Da cum ai scăpat din închisoare, ia zi ?

— Aa — mi-au dat drumul. M-au judecat, m-au achitat şi mi-au dat drumul. Foarte simplu... Uite ce, nu

mai lucrez astăzi, dă-i dracului! Mi-am trudit destul braţele, ajunge! Bani am vreo trei ruble, mai primesc şi azi patruzeci de copeici pentru jumătate de zi. Vezi şi tu, capital, nu glumă! Aşa că mergem la noi... nu stăm în baracă, ci aici în apropiere, într-un munte... E acolo o văgăună cum nici nu se poate mai potrivită pentru un sălaş omenesc. Locuim în doi acolo, dar tovarăşul meu boleşte, l-au doborît frigurile... Aşteaptă-mă oleacă aici, dau o fugă pînă la antreprenor... mă întorc îndată!

Sări în picioare şi porni tocmai cînd oamenii apucau frînghiile începînd lucrul. Am rămas aşezat pe o piatră privind la forfota gălăgioasă din jurul meu şi la marea liniştită, verde-albăstruie.

Strecurîndu-se repede printre oameni, printre roabe, printre grămezi de piatră şi lemn, silueta înaltă a lui Konovalov se pierdea în depărtare. Mergea, bălăbănindu-şi braţele, îmbrăcat cu o bluză albastră de creton, scurtă şi strîmtă pe el, cu pataloni de pînză şi bocanci grei, rupţi ferfeniţă. O claie de cîrlionţi bălai se clătina pe capul lui mare. Din cînd în cînd se întorcea şi-mi făcea semne cu mîna. Părea un om nou, înviorat, puternic şi sigur pe el. Pretutindeni în jurul lui munca era în toi, lemnul trosnea, pietrele săreau în ţăndări, roabele scîrţîiau a jale, se ridicau nori de pulbere, ceva cădea bubuind şi oamenii strigau, înjurau, se opinteau, cîntau, de parcă ar fi gemut. Din toată învălmăşeala aceasta de sunete şi mişcare, silueta chipeşă a prietenului meu, care se depărta cu paşi hotărîţi, se desprindea limpede, sugerîndu-ţi parcă ceva ce l-ar fi putut explica pe Konovalov.

La două ceasuri după întîlnirea noastră eram culcaţi amîndoi în „văgăuna cum nici nu se poate mai potrivită pentru un sălaş omenesc“. Într-adevăr „văgăuna“ era grozav de potrivită pentru aşa ceva; pe vremuri se scosese piatră din munte şi săpătura căs-

case o firidă dreptunghiulară în care puteau încăpea în voie patru oameni. Era scundă însă şi deasupra intrării atîrna un bloc de piatră, care alcătuia un fel de streaşină, astfel că pentru a ajunge în firidă, trebuia să te lungeşti la pămînt şi apoi să te bagi tîrîş. Adîncimea măsura vreo trei arşini dar nu aveam nevoie să intrăm cu totul înăuntru ; era de altfel şi primejdios, deoarece lespedea de la intrare putea să se prăvălească şi să ne înmormînteze acolo de vii. Soarta asta n-o doream, aşa că ne-am instalat precum urmează : am vîrît picioarele şi trupul în firidă, unde era foarte răcoare, iar capul l-am lăsat în soare, la gura firidei, aşa că dacă blocul de deasupra noastră ar fi avut de gînd să cadă, nu putea decît să ne strivească ţestele.

Hoinarul bolnav ieşi cu totul la soare şi se întinse la vreo doi paşi de noi, încît auzeam cum îi clănţăneau dinţii în accesul lui de friguri. Era un ucrainean slab şi deşirat : „din Piltava“ [1], mă informă el gînditor. Se tăvălea pe pămînt, căznindu-se să se înfăşoare mai strîns într-o manta cenuşie, peticită, cu găuri, şi înjura foarte pitoresc, văzînd că toate strădaniile lui rămîn zadarnice ; înjura, străduindu-se totuşi mai departe să se învelească. Avea ochi mici şi negri, închişi pe jumătate, de parcă privea mereu ceva cu încordare.

Soarele ne dogorea cumplit grumajii. Konovalov înjghebă un fel de paravan din mantaua mea soldăţească înfigînd nişte beţe în pămînt şi intinzînd-o deasupra. De departe venea larma înăbuşită a lucrărilor din golf, noi însă nu vedeam golful : în dreapta noastră se zărea pe ţărm oraşul cu blocurile masive ale caselor albe, în stînga era marea, în faţa noastră — tot marea ce se întindea pînă în depărtările nemărginite, unde smălţuiri minunate, gingaşe, nemaivăzute îşi împleteau tonurile calde într-o irizare de miraj fan-

[1] Numele oraşului Poltava în limba ucrainiană.

tastic, mîngîindu-ţi ochii şi sufletul cu negrăita frumuseţe a coloritului lor.

Konovalov privea într-acolo, zîmbind fericit, şi-mi spuse :

— Cînd asfinţeşte soarele aprindem un foc, punem să fiarbă apă pentru ceai, avem pîine şi carne. Pepene vrei ?

Rostogoli cu piciorul către el un pepene dintr-un cotlon al firidei, scoase din buzunar un cuţit, şi tăind pepenele, rosti :

— De fiecare dată cînd sînt la mare mă tot gîndesc : de ce oare se aşează oamenii aşa de puţin în preajma ei ? Asta i-ar face să fie mai buni, pentru că marea-i atît de blîndă... de la ea vin gînduri bune în sufletul omului. Ia povesteşte cum ai trăit în anii ăştia ?

Am început să-i povestesc. În depărtări marea se înveşmîntase în aur şi pupură, în întîmpinarea soarelui se înălţau nori gingaşi, roz-fumurii. Părea că din fundul mării se ridică munţi cu piscuri albe, bogat împodobite cu zăpadă colorată în trandafiriu de razele asfinţitului.

— Degeaba te tot vînturi prin oraşe, Maxim, îmi spuse Konovalov cu toată convingerea, după ce mi-a ascultat epopeea. Şi ce te-o fi atrăgînd acolo ! Viaţa aceea clocită ? Nici cer, nici întindere nimic din cîte-i trebuiesc omului. Oamenii ? Oameni se află pretutindeni... Cărţile ? Ai citit destule cărţi, ajunge ! Nu te-oi fi născut pentru asta... Apoi şi cărţile-s fleacuri. Mă rog, cumpără-ţi una, pune-o în traistă şi vezi-ţi de drum ! Vrei să mergi cu mine la Taşkent ? La Samarkand, sau mai ştiu eu unde ? Pe urmă o întindem pînă la Amur, vrei ? Eu unul, frăţioare, m-am hotărît să colind lumea : e lucrul cel mai bun. Mergi şi vezi mereu ceva nou... Şi nu te gîndeşti la nimic... Vîntul

îţi suflă-n faţă şi-ţi alungă din suflet toate neamurile de praf care te-au colbăit. Uşor şi slobod... Nimeni nu-ţi cere socoteală : vrei să mănînci — te opreşti, lucrezi ceva de-o jumătate de rublă ; n-ai de lucru — cere pîine, ţi se va da ! Măcar vezi multe ţinuturi... Fel de fel de frumuseţi. Ce zici, mergem ?

Soarele asfinţise. Norii deasupra mării se întunecaseră, marea se întunecase şi ea, adiind o boare răcoroasă. Ici, colo se aprindeau stelele, în golf se potolise vuietul muncii, numai rareori se auzea de acolo glas de om, înăbuşit, ca un suspin. Cînd vîntul adia spre noi, aducea ecoul melancolic al foşnetului valurilor pe ţărm.

Întunericul nopţii se lăsa tot mai nepătruns şi silueta ucrainianului, care cu cîteva minute înainte avea contururi precise, părea acum un ghem inform...

— Ar fi bine să aprindem un foc..., spuse el tuşind.

— Se poate...

Konovalov scoase de undeva o grămăjoară de surcele, le aprinse cu un chibrit şi limbi subţiri de flăcări începură să lingă domol lemnul galben şi răşinos. Dîre mici de fum se învolburau în aerul nopţii încărcat de umezeala şi de răcoarea mării. Împrejur liniştea se lăsa tot mai adîncă. Viaţa părea că se depărtează de noi, lărmuirile ei se topeau şi se stingeau în întuneric. Norii se împrăştiaseră, stelele străluceau aprins pe cerul albastru, pe luciul catifelat al mării sclipeau luminiţele bărcilor de pescari şi ale stelelor oglindite. Focul din faţa noastră înflorise ca o floare mare, galben-roşiatică... Kanovalov vîrî ceainicul în jăratic şi, cuprinzîndu-şi genunchii cu braţele, începu să privească îngîndurat focul. Ucrainianul se tîrî spre el ca o şopîrlă uriaşă.

— Oamenii au clădit case, oraşe, s-au îngrămădit acolo, spurcă pămîntul, se înăbuşă, se înghesuie unii pe alţii... Frumoasă viaţă! Nu, dragul meu, asta-i viaţa, aşa cum o trăim noi...

— Ehe, clătină din cap ucrainianul, dacă am mai avea şi cojoace pentru iarnă, sau o căsuţă călduroasă, ar fi cu adevărat o viaţă boierească... Închise un ochi şi-l privi zîmbind pe Konovalov.

— M-da, încuviinţă încurcat prietenul meu, iarna e un timp afurisit. Ce-i drept, pentru iarnă e nevoie de oraşe... n-ai ce să-i faci... Dar oraşele mari tot nu-s bune de nimic... De ce să îngrămădeşti oamenii, cînd nici doi-trei nu se împacă între ei?... Iată ce vreau să spun! Dacă e să ne gîndim, apoi nici în oraş, nici în stepă, nicăieri nu-i loc pentru om. Dar e mai bine să nu te gîndeşti la astfel de lucruri... Nu dezlegi nimic, numai îţi amărăşti sufletul...

Credeam că prietenul meu se schimbase în urma traiului de hoinar, că zgura urîtului de viaţă, ce-i scorojea inima la începutul cunoştinţei noastre, se desprinsese de pe ea, ca o coajă spulberată de aerul slobod pe care-l respirase în anii aceştia; însă accentul ultimei sale fraze mi l-a înfăţişat din nou pe Konovalov aşa cum îl cunoscusem, acelaşi om care îşi caută „reazimul". Aceeaşi rugină de nedumeriri în faţa vieţii şi acelaşi venin al gîndurilor despre rostul ei îi rodeau trupul vînjos, născut, spre nefericirea lui, cu o inimă prea simţitoare. Se află mulţi oameni de aceştia „frămîntaţi de gînduri" în preajma noastră, printre ruşi, şi ei sînt cei mai nenorociţi, deoarece povara gîndurilor lor este sporită de beznele întunecimii în care zace mintea lor. Mă uitai cu o dureroasă compătimire la prietenul meu, iar el, parcă pentru a-mi adeveri gîndul, exclamă plin de amar:

— Mi-am amintit viaţa noastră, Maxim, şi toate cele... care au fost. Cît pămînt n-am cutreierat de

atunci, cîte şi cîte n-am văzut ! ?... Nu-i nimic pe pămînt care să fie pe potriva mea ! Nu mi-am găsit loc !

— De ce te-ai născut cu o pacoste de grumaz, pe care nu se potriveşte nici un jug ?, îl întrebă indiferent ucrainianul, scoţînd de pe foc ceainicul care fierbea.

— Nu, spune-mi te rog..., întrebă mai departe Konovalov, de ce nu-mi găsesc pace ? De ce alţi oameni trăiesc, îşi văd de treabă, au soţie, copii şi toate celelalte ? Şi întotdeauna fac cu tragere de inimă una ori alta ? Iar eu nu pot. Mi-e lehamite. De ce mi-e lehamite ?

— Uite-l cum scînceşte !, se miră ucrainianul. Parcă dacă scînceşti are să-ţi fie mai uşor ?

— Aşa-i..., încuviinţă mîhnit Konovalov.

— Vorbesc totdeauna puţin, dar ştiu cum să spun ceea ce am de spus !, rosti stoicul, cu simţul demnităţii neistovit de lupta împotriva frigurilor. Tuşi, se răsuci pe loc şi începu să scuipe îndîrjit în foc. Împrejurul nostru totul era tăcut, acoperit de vălul nepătruns al nopţii. Cerul deasupra noastră era întunecat, luna nu răsărise încă. Marea mai mult se simţea decît se vedea — atît de deasă era bezna de smoală în faţa noastră. Se părea că o pîclă neagră se lăsase pe pămînt. Focul se stingea.

— Hai să ne culcăm, rosti ucrainianul.

Ne-am vîrît în „văgăună“, lăsîndu-ne numai capul afară, la aer. Tăceam. De cum se culcă, Konovalov rămase nemişcat, încremenit parcă. Ucrainianul se tot răsucea şi clănţănea din dinţi. M-am uitat îndelungă vreme cum se stingeau tăciunii focului ; mare şi învăpăiat la început, jarul se împuţina, se acoperea de spuză şi se mistuia dedesubt. Curînd, din fo-

cul nostru n-a mai rămas nimic, decît un strop de căldură. Priveam şi gîndeam :

„Aşa-i şi cu noi, toţi... Cel puţin dacă am arde mai viu !"

...După trei zile mi-am luat rămas bun de la Konovalov. Plecam în Kuban ; el nu vroia să meargă. Ne despărţirăm, încredinţaţi amîndoi că ne vom revedea.

N-am mai avut parte...

Traducere de *Cezar Petrescu*
şi *Elena Constantinescu*

VANKA MAZIN

O tigvă prelungă şi turtită în părţi, cu urechi mari şi clăpăuge, o faţă gălbejită şi apatică, cu smocuri de păr roşcovan pe fălci şi în bărbia ascuţită, ochi bleojdiţi melancolic, ficşi şi spălăciţi, un nas lung, buza de jos atîrnînd lăbărţată şi o gură mare, întotdeauna căscată pe jumătate ; gîtul, lung şi el, brăzdat de vine noduroase, umerii lăsaţi în jos, pieptul scofîlcit, burta ieşită în afară, ca la o femeie însărcinată, braţul stîng vădit mai scurt decît dreptul, şi picioare încovoiate roată ; pe căpăţîna acestei pocite făpturi stă înfiptă o şapcă roşcată, cu un petic negru la mijloc şi un cozoroc zdrenţuit ; şapca e prea largă şi, ca să nu cadă pe ochi, atîrnă strîmb pe partea stîngă a capului prelung, sprijinită pe o ureche şi pe smocurile dese ale părului gălbui, atît de îmbîcsit de colb şi de murdărie încît aproape a căpătat densitatea pîslei ; o cămaşă de stambă pestriţă, bălţată de petice, se bălăbăneşte cum nici nu se poate mai urît peste un trup hîd ; nădragii îi sînt prea largi pentru picioarele subţiri şi uscate, cu obielele ferfeniţă şi opincile scorojite. Iată portretul fidel al lui Vanka Mazin, tîmplar din Viatka, zămislit parcă anume de natură pentru a întruchipa noţiunea omului anapoda şi pentru desfătarea şi hazul semenilor săi.

Vanka Mazin slujea din plin acestei din urmă meniri ; cum îl zăreau, încă de departe, tovarăşii de

artel izbucneau în hître strigări, arătînd cu capul spre el :

— Vine careta dracului !

N-am văzut niciodată careta dracului, dar privind cum se mişca Mazin mi se părea întotdeauna că toate vinele-i fuseseră scoase din încheieturile trupului şi că din această pricină avea un mers atît de năstruşnic : înainte de a o lua din loc, picioarele-i zvîcneau la dreapta şi la stînga, parc-ar fi vrut să ia cunoştinţă dacă nu există cumva pe-alături un drum mai uşor şi mai neted pentru stăpînul lor scălîmb ; braţele i se bălăbăneau moi într-o parte şi în cealaltă a trupului cocîrjat şi deşelat, capul se clătina de zor în zadarnica luptă cu şapca, care mereu îi cădea pe nas, nasul fosăia şi smîrcîia zgomotos, tolba cu scule luneca de pe spinare pe şold, şi, în pofida tuturor zvîrcolirilor acestora, ochii melancolici ai lui Mazin rămîneau nemişcaţi, aţintiţi undeva, departe, în zare, parcă ar fi trăit o viaţă cu totul despărţită de cea a trupului deşelat.

Mai avea şi năravul caraghios de a mormăi întotdeauna în barbă un fel de cîntec fără de cuvinte, şi, pesemne, fără sfîrşit ; obiceiul acesta nu şi-l părăsea nici în mers : mergea, cînta, fosăia şi avea într-adevăr destulă asemănare cu o caleaşcă veche, ruginită şi scîrţîitoare, care în anii lungi de serviciu îşi pierduse toate piuliţele şi mutelcile.

Îl strigau *Lăbărţilă* şi *Spaima ţînţarilor* — amîndouă poreclele i se potriveau cum nu se poate mai bine şi nu păreau că-i zgîndăresc cîtuşi de puţin amorul propriu, căci răspundea cu voie bună la toate poreclele, cu vocea-i apatică şi răguşită :

— Şe vrei ?

După acte avea patruzeci şi şapte de ani, dar pînă şi flăcăii cei mai tineri din artel îi spuneau Vanka şi, foarte rar, pe numele de familie. Nici acel Vanka de

ocară nu-l supăra cîtuşi de puţin ; era profund indiferent faţă de tovarăşii săi, îi plăcea singurătatea şi ştia să se simtă singur în mijlocul oricărei adunări. Cînd, în zilele de sărbătoare, tot artelul pornea în ceată la birt să bea ceai, mergea şi el, dacă era chemat, dar cînd sta la un pahar de ceai sau la o sticlă de votcă, rămînea tot atît de tăcut şi de melancolic ca întotdeauna. Totuşi ar fi nedrept să-l fi socotit ursuz : nu, mai degrabă părea un om preocupat de dezlegarea unor probleme foarte înalte şi predispus la melancolie. Ochii lui larg deschişi, care păreau că privesc prin ziduri şi prin oameni, i-au dat de gîndit, chiar din cele dintîi zile ale intrării în artel, lui moş Osip, tîmplar-artist şi Nestorul[1] artelului :

— Se vede treaba, spuse el, că ăla din Viatka e... cam bolnav la suflet... Ochiul lui nu joacă... M-da ! Înseamnă că, de... ori că-i istovit de viaţă, ori că n-are cugetul curat, cam aşa ceva... Deci, cum ar fi să zicem, are conştiinţa pătată... Şi dintr-o pricină ca asta ochiul omului se împăienjeneşte, pata de pe suflet îi trece pe ochi... Cînd unui om îi fug ochii, nici asta nu-i bine, înseamnă că are o nelinişte pe suflet... din pricina conştiinţei sau a cine ştie cărui gînd ; dar şi cînd ochiul îi este mort, tot rău e... Dacă omu-i nevătămat şi curat pe dinăuntru, şi ochiul lui e limpede... se uită drept în faţă la toate şi luceşte... joacă... mda... Aşadar, voi, mă băieţi, de... să-l cam supravegheaţi pe ăsta din Viatka... nu cumva să se întîmple ceva — e om necunoscut nouă...

Ca atare, tot artelul a început să supravegheze purtarea omului cu ochiul mort şi chiar din primele zile s-au încredinţat mai întîi că era un foarte prost lucrător. Îşi cunoştea meseria, însă fierăstrăul, securea şi rindeaua n-aveau spor în mîinile lui lungi ;

[1] *Nestor* — regele Pilosului, care a luat parte la Războiul Troian. În literatură personifică înţelepciunea.

fierul părea că se pătrunde de apatia omului şi lemnul nu suna cu aceeaşi tărie şi mîndrie cu care suna în mîinile celorlalţi muncitori. Uneori, Mazin se oprea deodată din lucru şi, cercetînd în tăcere unealta, rămînea dus pe gînduri.

— Ei tu ! Hrib veninos ! Dormi de-a-n-picioarelea ? îl striga cu asprime şeful de echipă.

Tăcut, Mazin îşi relua lucrul.

— E un om tacticos, tot la pas, tot la pas... îl scuzau în bătaie de joc băieţii.

— Unde să mă grăbesc ?, întreba grav Vanka Mazin şi aştepta un răspuns, uitîndu-se la ei.

Băieţii hohoteau, îl sîcîiau ; el rămînea netulburat, apărat de nepăsarea lui împotriva tuturor împunsăturilor şi batjocoririlor grosolane.

Nu-l iubea nimeni. Era singurul din Viatka, pe cînd restul artelului era din Nijni-Novgorod ; nu era un bun tovarăş, era un om leneş, searbăd, nepotrivit pentru un artel. Dar, cînd îl luau în batjocură, băieţii nu se dădeau prea brutal la el, ştiau că, în ciuda oiolanelor lui strîmbe, era nebănuit de puternic. Lucrul acesta îl aflaseră în următoarele împrejurări :

Într-o zi, la şantier, vreo şase oameni cărau pe umeri o bîrnă groasă. Mazin se nimerise tocmai la capătul ei.

— Nu legăna !, îi strigau cei dinainte.

Dar el nu putea să meargă în pas cu dînşii : picioarele lui schiloade nu-i îngăduiau treaba asta şi bîrna „împingea".

— Umblă mai drept, diavole şchiop !

El gîfîia, silindu-se să-şi potrivească pasul, iar bîrna împingea şi mai grozav.

— Fir-ar al naibii de nepricopsit !, strigă vînjosul Iakov Laptev, atletul arterului, şi-l lovi pe Mazin cu un par lung şi greu, ceva mai jos de spate. Mazin icni şi, fără să scoată o singură vorbă, merse mai departe.

După ce duseră bîrna unde trebuia, el se întoarse la locul unde lucra Iakov, se opri în fața lui și-l întrebă fără să ridice glasul :

— De șe dai ?

— Cară-te !, se stropși Laptev.

— Ești logofătul stăpînirii aici, ca să bați ?, îl iscodi Vanka.

— Nu te lega de mine, atîta-ți spun ! Păianjen strîmb ce ești, să te ucid în bătaie și tot ar fi prea puțin.

— Pentru șe ?, se interesă Vanka.

— Dă-i peste rît, Iakov ! Ce se tot bagă ?..., îl ațîțară unii și alții pe Laptev.

Voinicul artelului dădu ascultare acestui îndemn, își făcu vînt și... căzu pe spate doborît de-o lovitură pe care Vanka i-o aplicase fără grabă în frunte.

Artelul se minună. Oamenii respectă forța, sub orice formă s-ar manifesta. Laptev trecea drept un voinic fără rival și nu putea ceda cu una cu două, această faimă, pripășitului din Viatka. Se ridică deci în picioare, și, suflecîndu-și mînecile, îl preveni amenințător pe Vanka :

— Pregătește-te..., am să-ți înmoi la clipeală oasele...

— Hm !... mormăi Mazin în doi peri.

— Dați-vă la o parte, fraților, lăsați-i, porunci moș Osip. Nu vă atingeți de dînșii, lăsați-i să se răfuiască între ei... e o treabă dreaptă... Haideți, băieți ! Dar să fie după regulă... fără șiretlic... Doamne binecuvîntează : Un-na ! O-o ? !

„Una“ o primi Vanka în coasta stîngă ; dar Laptev trebui să se ridice din nou de la pămînt și de data asta își privi cu o îndoită furie adversarul. Acesta îl aștepta oftînd și scărpinîndu-și cu mîna stîngă coasta lovită. Laptev se înfierbîntase și ataca. Vanka manevra liniștit cu brațul drept, lung, doborîndu-l re-

gulat cu lovituri în frunte de sus în jos. Privit din lături s-ar fi zis că înfige cuie în capul lui Iakov. De şapte ori îl culcă pe Laptev la pămînt, iar ultima oară acesta începu să înjure fără să se mai scoale :

— Buşteanul dracului ! Ce tot dai în cap. Alt loc nu găseşti, strîmbătură ? ! Momîie ce eşti : nu ştii nici măcar să te baţi ca lumea...

Întreg artelul a căzut de acord că Vanka era puternic, dar că nu ştia să se bată. Cît despre Vanka, el ţinu adversarului doborît o cuvîntare. Ridicînd povăţuitor mîna dreaptă cu pumnul strîns, îi spuse lui Laptev :

— Ai înţeles cum vine treaba dacă te legi de oameni ? Asta-i. Şi să ştii că te-am cruţat, că altfel... Altă dată să nu mai ridici mîna... iar acum toarnă-ţi apă rece în cap şi are să-ţi treacă... N-are să te doară prea rău... Toarnă-ţi !

Şi se depărtă de locul luptei, dondănind, după cum îi era obiceiul, melodia lui fără sfîrşit.

— Diavol împieliţat !, exclama artelul, uimit de asemenea întîmplare.

Pe lîngă ciotul ăsta, Laptev era atît de vînjos, de lat în umeri, de sănătos şi vesel !

— Aţi văzut ?, tălmăci întîmplarea moş Osip. Al din Viatka a spus ce-a avut de spus pe bună dreptate... E om de inimă... cam obijduit de Dumnezeu, dar lui Iakov bine i-a spus. Nu te da la om, nu te lega din senin !... Toţi sîntem oameni... de ce să se dea degeaba unii la alţii ? Ba cel din Viatka încă s-a purtat cumsecade la drept vorbind : după ce l-a snopit pe Iakov, pe bună dreptate, îi mai dă şi sfaturi : du-te, toarnă-ţi apă-n cap. Vorba asta a fost spusă cu tîlc ! Iacă omul... Ţine-ţi bine minte cuvîntul meu : o să mai arate el ce poate...

— Pînă să ne arate el, mai bine ar fi să-l dăm noi afară din artel..., îşi rostiră părerea băieţii.

— Nu-i om de artel... Asta-i drept, încuviinţă îngîndurat moş Osip. Da' de ce o fi aşa ?... Să-l dăm afară ?... De... să mai aşteptăm... poate că s-o mai lămuri... s-o da pe brazdă...

— Dar ce folos ai de la el ?, protestau băieţii.

— E leneş, aşa este... Lucrează prost de tot... şi asta-i adevărat... Dar, fraţilor, nu trebuie şi el să bea, să mănînce şi să plătească biruri ? Cum adică ? Ţăran şi el... cum să-l dăm afară ? Noi l-om da afară, alţii l-or da afară... unde să-şi facă şi el rost de-o bucată de pîine ?

Nimeni nu mai găsi nimic de răspuns moşului şi Vanka Mazin rămase în artel. La început băieţii au crezut că el se va da după ei, apoi s-au dat ei după el şi, măcar că-l socoteau mai prejos decît toţi, atît la lucru, cît şi în privinţa firii, măcar că mereu îl luau la vale, şi uneori cu destulă răutate, înlăturarea lui din artel n-a mai fost cerută de nimeni. Artelul se deprinsese şi cu felul lui de a lucra ticăit, însă totdeauna temeinic şi curat — pentru care primea două ruble pe săptămînă şi mîncare de la antreprenor.

În mica turmă omenească el juca rolul oaiei rîioase : rol bine hotărît căci în fiecare turmă de oameni trebuie să se găsească unul ale cărui defecte să scoată în evidenţă calităţile turmei — calităţi prea puţin vizibile, sortite altfel a rămîne sub obroc.

Într-o zi, la construcţia unei case cu patru etaje a negustorului bogătaş Smurov, tîmplarii lucrau la aşezarea schelăriei, care înconjura ca o reţea cele trei etaje gata clădite. Schelăria trebuia înălţată pentru zidirea celui de al patrulea etaj.

Pe la amiază, veni pe şantier însuşi antreprenorul, Zahar Ivanovici Kolobov, un om gras, cu faţa roşie, cu o barbă mare, roşcovană, îngrijit pieptănat. Cu o privire atotcuprizătoare a ochilor săi cenuşii şi ageri

de stăpîn, numără pe toţi tîmplarii strînşi la lucru, îl zări pe Mazin, care ducea tipa-tipa o scîndură în sus pe scară, şi se înfurie :

— Ei tu, cîrcîiacule ! Mişcă-te mai repede... Uf, diavol strîmb ! Puturoşilor, mîncaţi pîinea de pomană...

Tîmplarii înţeleseră că patronul era în toane rele şi se îndemnară la lucru, cu rîvnă îndoită, dar bineînţeles, asta n-a ajutat la nimic : antreprenorul înjura nu pentru că ar fi avut de ce să înjure, ci pentru că aşa avea chef.

— Oare nu v-am spus, nătîngilor, să nu luaţi lemnărie nouă pentru podine şi să nu tăiaţi bunătate de bîrne ? Folosiţi lemnărie veche !...

— E cam şubredă schelăria, Zahar Ivanovici, îşi îngădui Iakov Laptev să-i atragă luarea-aminte, modest şi respectuos.

— Ce pricepi tu, cap sec ? zbieră Kolobov.

Timp de vreo jumătate de ceas îşi băgă în răcori simbriaşii ; în sfîrşit, lucrătorii începură să se pregătească de plecare la masă, iar Kolobov porni să urce pe schele, călcînd cu băgare de seamă pe scînduri.

— Ce cîrcotaş ! bodogănea printre dinţi moş Osip.

— Tartor pîntecos ! înjură pe înfundate Laptev.

Ceilalţi le ţinură isonul, iar Mazin tăcea, strîngîndu-şi tacticos sculele.

— Mergem, ha ?, grăi moşul către întreg artelul, îngrămădit în jurul lui. Ce să aşteptăm ? Să se dea jos de acolo şi să ne bruftuluiască iarăşi pe toţi ? Moşul arătă spre schelărie, cu o mişcare din cap.

Kolobov se oprise la cel de-al treilea etaj al schelăriei, încercînd cu mîna stîlpii şi cu picioarele trăinicia podinelor. Cînd se proptea în lemnărie, se auzea cum îi scîrţîiau cizmele. Tîmplarii se uitară chiorîş la dînsul şi porniră cu toţii la masă.

Atunci ţiui în văzduh un scîrţîit subţire: scîrţîitul unui cui smuls din lemn şi pe urmă se auzi pîrîitul

unei scînduri ce se despică. Moş Osip se întoarse şi, făcînd o săritură ciudată pe loc, strigă :

— Fra-aţilor !

Odată cu strigătul lui văzduhul se umplu de scrîşnetul şi de trosnetul lemnului care se frîngea, de bubuitul scîndurilor care cădeau şi de un urlet deznădăjduit :

— Aju-to-or !

Tîmplarii încremeriră locului. Schelăria se prăbuşea ; încet, fără grabă, stîlpii se depărtau de zid de parcă zidul îi împingea de lîngă el ; ţăndări, cărămizi, cădeau de-a valma la pămînt ; un nor de pulbere se înălţă în văzduh şi din învăluirea norului răsunau ţipetele smintite ale lui Kolobov :

— Aoleu ! Ao-leu-u !...

Lemnul trosnea şi cădea, tîmplarii priveau prosteşte la munca lor nimicită şi, temîndu-se să se apropie mai mult, se frămîntau pe loc, biciuiţi de mustrările lui moş Osip.

— V-am spus eu, fraţilor, întăriţi cu piroane, şi iată !... Nu m-aţi ascultat... aţi făcut să piară un suflet ! S-o fi zdrobit omul ! Maică Precistă ! De ce staţi ? De ce staţi, afurisiţilor ! Duceţi-vă... aduceţi-l... A ! Of, Doamne ! Duceţi-vă, zic cîini ce sînteţi. Hai ?

— De ce ne iei aşa ? întrebă posomorît Laptev. Cine-i de vină ?... Nu spunea mai adineauri el singur ! „Luaţi numai din lemnul cel vechi ?..."

— Şi de unde cuie ?... Că el nu dădea !, strigă unul.

— Adică noi sîntem de vină ori el ?, se îndîrji altul.

— Atunci să piară din pricina asta ? Hai ? Să piară, măi, oameni buni ?

Moş Osip se zbuciuma în mijlocul artelului, aprins la faţă, împingîndu-i şi trăgîndu-i pe băieţi cu mîinile scuturate de tremur.

Iar schelăria, stîlp după stîlp, se clătina şi scîrţîind, se depărta de zidul clădirii. Şi dintr-acolo nu conteneau să cadă la pămînt cărămizi şi scînduri ; luneca şi se rostogoli pe jos un hîrdău, varul se împrăştie, învăluind locul catastrofei într-un nor de pulbere albă ; ţipetele lui Kolobov nu se mai auzeau.

— Ia să mă duc eu, se hotărî Mazin, uitîndu-se îngîndurat la norul de praf şi porni...

— Nu te duce ! Îţi cade în cap, strigară glasuri din urmă.

— Lasă-l ! Du-te Vanka ! Du-te, prietene... pentru Dumnezeu, du-te !

El se ducea însă şi fără îndemnările lui moş Osip. Mergea ca întotdeauna fără grabă, legănîndu-se dintr-o parte într-alta pe picioarele-i strîmbe.

Se şi îmbulzise o puzderie deasă şi gălăgioasă de omenire şi în mijlocul mulţimii doi poliţişti se foiau, fără să facă nici o ispravă. Norul de var se risipise şi lăsă la iveală scheletul slut al schelelor dărîmate — pretutindeni rămăseseră agăţate scînduri şi bîrne, unele mai clătinîndu-se încă, parcă nehotărîte dacă să cadă ori nu la pămînt.

O scîndură ieşită din fereastra casei se clătina mai tare decît toate celelalte, căci la capătul ei se afla culcat pe burtă Kolobov. Cuprinsese scîndura cu braţele şi cu picioarele, se lipise de ea cu capul şi cu burta şi rămăsese aşa, suspendat în văzduh. Celălalt capăt al scîndurii era îngropat zdravăn într-un maldăr de lemnărie măruntă şi se proptea în cerceveaua ferestrei. Scîndura părea solid înfiptă, dar putea să se rupă, sau omul agăţat de ea putea să-şi piardă puterile, s-o scape din mîini şi să se prăbuşească la pămînt peste aşchile ascuţite de lemn, de la o înălţime de aproape trei caturi. Deocamdată stătea încleştat fără să sufle şi fără să mai strige, parcă se făcuse una cu lemnul. Cînd i se arătă mulţimii

acestă privelişte, toţi amuţiră pentru o clipă ; apoi, izbucni, cu puteri îndoite, o nemaipomenită larmă în care străbăteau simţămintele cele mai felurite, de la groază pînă la simpla curiozitate. Pe urmă, începură sfaturile :

— Ar trebui întinsă pe braţe o pînză de cort, iar el să sară în pînză...

— Şi dacă-i leşinat ?

— Să intrăm în casă şi să tragem scîndura îndărăt pe fereastră.

— Şi dacă se rupe ?...

— Să fie proptită şi-atîta tot !

— Încearcă s-o propteşti. Cu ce s-ajungi ?...

— Uite ! Ia uitaţi-vă !

La fereastră apăru Mazin, cu o frînghie în mînă. Fără îndoială că spunea ceva, căci buzele i se vedeau mişcîndu-se. Mulţimea amuţi :

— Zahar Ivanîci ! Auzi ? Eu îţi arunc frînghia, iar tu să petreci laţul pe după capătul scîndurii... Ai înţeles ori ba ? Prinde !

Frînghia se desfăşură în aer şi căzu peste trupul lui Kolobov. El se mişcă încetişor, scîndura se legănă. Se auzi un geamăt.

— Nu-ţi fie frică, Ivanîci ! Spune o rugăciune în gînd şi apucă frînghia. Nu va îngădui Domnul să pieri neîmpărtăşit... striga de jos moş Osip.

Mulţimea îl îmbărbăta şi ea pe Kolobov şi, după îndelungate opinteli, antreprenorul izbuti să petreacă laţul frînghiei pe după capătul scîndurii...

— Acum stai liniştit ! spuse Mazin şi dispăru de la fereastră. Frînghia se întinse, coardă, în urma lui şi scîndura începu să se ridice.

— Haide Vanea ! se bucura moş Osip, înţelegînd planul lui Mazin. Ce staţi, afurisiţilor ? Duceţi-vă de-l ajutaţi pe băiat ! Halal, Vanea ! Mergeţi fraţilor !

Cîţiva oameni se repeziră înăuntru şi după cîteva clipe scîndura se ridicase într-atît, încît făcea un

unghi înclinat din afară spre fereastră. Atunci Mazin se ivi din nou.

— Acum, Zahar Ivanîci, lasă-te să aluneci de-a-ndaratelea pe burtă ! Haide...

Deşi primejdia nu trecuse, de vreme ce scîndura putea încă să se rupă, totuşi în mulţime se auziră rîsete. Plin de praf, cu gura căscată, cu faţa cenuşie şi cu ochii înnebuniţi, Kolobov se tîra pe burtă de-a lungul scîndurii, iar spectacolul acesta nu mai avea într-adevăr nimic tragic în el.

Mişcînd braţele cu băgare de seamă, cînd se făcea ghem ca un coşcogea burduf, cînd îşi destindea trupul. Picioarele îi lunecau de pe scîndură şi se bălăbăneau neputincioase în aer, scîndura se îndoia şi atunci încremenea locului, se lipea de ea şi mugea adînc şi jalnic. Toate acestea, luate împreună, înveseleau publicul, şi cu cît ajungea antreprenorul mai aproape de fereastră, cu atît hohoteau mai grozav de opintelile lui.

— Ce de mai aşchii o fi cules în burtă ! îi purta hîtru de grijă un zugrav roşcovan.

— Ai să mănînci mai cu poftă acum, după atîta mişcare !

— Lasă-l, că poftă de mîncare are el întotdeauna... Ne mănîncă pe alde-noi şi după masă ! glumi Laptev, înveselindu-se din senin.

În răstimp, Kolobov ajunse tîrîş la fereastră şi se pierdu înăuntru. Apoi apăru în faţa publicului dus la braţ de doi oameni, mototolit, asudat şi tăvălit în praf. Abia îşi mişca picioarele. L-au urcat în trăsură şi l-au dus. Mulţimea începu să se împrăştie, cîţiva oameni îl înconjurară pe Mazin, întrebîndu-l cum de-i venise în minte gîndul care a scăpat viaţa patronului. El stătea cu frînghia în mînă şi lămurea în felul lui :

— Aşa... Lucrul de căpetenie aici era scîndura... E vremea să mă duc la masă.
— S-ar fi putut să-ţi găseşti moartea, cum de te-ai dus ?
— Nu, iacă, nu mi-am găsit moartea... Băieţii noştri au plecat pesemne...
— Iată-l, Vaniuha ! Şi noi care te căutam !... Unde o fi ?, ziceam, iar el e aici... clocotea moş Osip, făcîndu-şi loc prin mulţime, ca să-l întîmpine pe Mazin.
— Haidem la masă... Cum de te-a ajutat Dumnezeu, hai ? Asta, frate Vanea, să ştii că-i de la Dumnezeu ! Puterea lui... Că despre scîndură, putea să ţină, putea să se şi rupă ! Înseamnă că n-a vrut el, Tatăl nostru, n-a vrut să se zdrobească omul fără împărtăşanie... Fireşte, şi tu, şi frînghia... E ceva şi asta... dar pe tine să nu te-apuce trufia... că de !...
Mazin mergea alături de moşul cel sfătos şi smîrcîia din nas, ascultîndu-l cu gîndul într-altă parte.
— Nu te-ai lovit ?
— Nu... M-a atins o dată ceva peste picior...
— Doare ?
— Doare, niţel... Are să-mi treacă...
— Să freci cu rachiu...
Mazin tăcu un timp, după care rosti :
— Rachiul e mai bun pe dinătuntru, să-l beau... Apoi adăugă suspinînd : Dac-ar fi !...
— Are să fie !, făgădui inimos moş Osip.
După ce sfîrşi masa şi bău cîte un păhărel, artelul aştepta hotărîrile antreprenorului cu privire la schele.
— Cred că nu trece mult şi soseşte, spuse Laptev posomorît, uitîndu-se în tavan.
— Soseşte, lucru ştiut... Şi se va porni pe înjurături : „Cîinilor, eraţi să mă omorîţi !“, declară cu un rîs umil, un tînăr, Afonea.
— Dar altfel cum ?, întrebă moş Osip. Chiar se şi cuvine să înjure, deoarece în treaba asta este şi

vina noastră... Măcar că lemnăria era veche, noi n-avem ochi şi braţe ? Iată de ce are şi el cuvînt să înjure...

Şi după ce s-au ciorovăit aşa cu moşul au recunoscut oarecum că dacă pentru schelărie a fost întrebuinţat material vechi, dacă stîlpii erau din bucăţi şi dacă n-au avut cuie îndeajuns, apoi şi din partea lor a lipsit grija şi, aşa fiind, Kolobov se afla în dreptul lui să înjure.

— Vorbărie de pomană, observă Laptev sceptic. Mare nevoie are el de vreo pricină ! Latră destul de bine şi fără pricină...

Cu aceasta au căzut toţi de acord. Şi s-au înşelat. Zahar Ivanovici se înfăţişă înaintea artelului grav şi plin de importanţă, şi, de cum trecu pragul, tîmplarii înţeleseră că n-are de gînd să înjure.

— Unde e Ivan ?, întrebă el.

Erau trei Ivani în artel : doi dintr-înşii se ridicară de pe banca unde şedeau şi se uitară nedumeriţi la patron.

— Unde-i celălalt ?, se încruntă Kolobov.

— Cel din Viatka ? E pe laviţa de scînduri... a aţipit puţin. Ivan, hei Ivan !... Haide, că te cheamă stăpînul.

Mazin mormăi, căscă, se dădu jos de pe laviţă şi se îndreptă spre antreprenor. Kolobov trase atîta aer în piept, încît îi săltă burta şi obrajii i se umflară.

— Ei, Ivan, începu el tacticos, vreau să-ţi vorbesc... Întrucît s-a dovedit că eşti flăcăul cel mai isteţ dintre nătărăii ăştia... că de n-ai fi fost tu, poate acum eram mort... Ăştia cine sînt ? Ce fel de oameni ? Lemn... buşteni, fără judecată... Ei, şi din toate astea iese că îţi sînt îndatorat şi că tu mi-ai salvat viaţa... Ai înţeles ? Şi uite... ţineam să-ţi mulţumesc din tot sufletul... Aşa-a !...

Kolobov plimbă peste artel privirea încărcată de mustrări şi citi pe chipurile tuturor tîmplarilor aceeaşi expresie de curiozitate şi de aşteptare...

— Ce holbaţi ochii, tartorilor ? Credeţi că dacă-i dau lui Ivan răsplată o să o beţi împreună cu el ? Să poftească şi să se îmbete unul — o rublă amendă ! Aţi înţeles... Iar tu, Ivane, să nu le dai nimic... Dînşii s-au şi pregătit... îi vezi ? Se hlizesc cu toţii la banii tăi ! Vai de capul vostru... ştiţi că-i sărac cu duhul, şi voi, gata, să beţi pe socoteala lui ? Ivan, tu să trimiţi banii acasă pentru biruri, sau mai ştiu eu pentru ce, dar lor — nimic !

— Care bani ?, întrebă Ivan.

— Uite care... Ia-i... îţi mulţumesc.

Zahar Ivanovici vîrî în mîna lui Mazin o hîrtie de trei ruble şi rămase în aşteptare, privindu-l cu un aer de mărinimie. Iar Mazin se holbă la hîrtia pusă în palmă.

— Asta ar fi, cum s-ar zice, pentru mine ?, întrebă el, tărăgănînd îngîndurat silabele.

— Caraghiosule ! Fireşte...

— Mm... adică, pentru că m-am căţărat cu frînghia... şi... pentru toate, cum ar fi ?

— Tocmai pentru asta ; greu mai înţelegi !, spuse Kolobov, zîmbind. Îi făcea haz apatia şi stupiditatea lui Mazin.

— Păi pentru trei ruble am făcut eu treaba asta ?, întrebă Mazin.

Abătut, lăsînd capul în piept, pipăia mereu cu privirea bancnota, fără să ridice ochii spre antreprenor.

— E prea puţin, poate ?, întrebă Kolobov zîmbind sec şi vîrî mîna în buzunarul pantalonilor.

Ivan îl privi pe sub sprîncene, ridică apoi încet capul şi oftă. Faţa îi tresări, apoi se strîmbă aşa cum se strîmba cînd carnea din ciorbă era prea împuţită sau varza duhnea din cale-afară.

— Care va să zică tu crezi că am făcut-o pentru bani ? Uite, ia-i, na !... Eşti un om prost, Zahar Ivanov... Ia te uită, îmi dă trei ruble ! Cum de nu înţelegi că m-am căţărat din milă pentru sufletul tău, nu pentru trei ruble ? M-am căznit să te scap ca să nu-ţi sfîrşeşti viaţa fără spovedanie şi împărtăşanie, iar tu — poftim ! Cînd ţi-oi da una pentru răsplata asta a ta ! Du-te, să nu intru în păcat... Du-te ! Mi-e scîrbă de tine...

La început vorbea rar, şi, ca de obicei, îngîndurat, dar spre sfîrşitul cuvîntării îşi stropşi glasul, mîrîind parcă. Uluiţi, tîmplarii holbau ochii la el, moş Osip zîmbea cine ştie de ce, iar Kolobov, neaşteptîndu-se la aşa ceva, se făcu verde la faţă.

— Ce e ? Tu !... Să dai tu în mine ? Tu să mă dai afară ? Tu ?, începu el, înăbuşindu-se. Şi tu, tu calfă bătrînă, mai rîzi încă ?

— Pleacă, zic, Zahar Ivanov ! Ia seama, nu glumi !, răcni Mazin. Du-te... şi fă-mi socoteala !

— Aşa ! întări moş Osip cu glas ridicat.

Kolobov îşi pierdu cumpătul din nou. Tot artelul se uita la dînsul, se uita de data asta rece şi duşmănos şi el simţea că magia prestigiului său de stăpîn se spulberase dintr-o dată. Totuşi nu se hotărî să plece, îl ţinea pe loc ceva. Stînd în faţa lucrătorilor, rînjea acru şi repeta :

— Aşa ! Halal !... Ia mai zi ! Hai ? Mai spune-mi un cuvînt !

— Am să spun !, rosti Ivan. Atît numai, că nu mă pricep... dar peste rît ştiu că te-aş croi ! Pleacă, zic ! Nu-mi spurca ochiul !

— Aşa !, izbucni moş Osip.

— Ei bine diavolilor, bin-ne ! Am să vă... dau eu ! Am să vă arăt eu !

Simţea însă că nu are nimic, nici de dat, nici de arătat. Se întoarse brusc pe călcîie şi dus a fost.

— Aşa, Vanea! Drept ai grăit! ţipa moş Osip în neştire, învîrtindu-se în jurul lui Mazin. Bine! Şi cum nu se poate mai simplu! Hai? Trei ruble? Palavre! Nu poţi birui oriunde cu trei ruble! Şi el a crezut că se poate. Vanea, frumos! I-ai dovedit-o!

Întreg artelul înţelese că nevolnicul Vanka Mazin dovedise ceva patronului şi că i-o dovedise bine. Toţi se uitau la dînsul ca la ceva uluitor, cu mare curiozitate şi cu oarecare teamă. Poate mai rămăsese ceva în el şi pentru dînşii? Dar el îşi luă din nou chipul prostănac, de toţi cunoscut, al puturosului Vanka Mazin, şi stătea în faţa lor nepăsător ca întotdeauna, ca întotdeauna bleg şi nătîng.

În seara aceea, Mazin şi moş Osip, daţi afară de antreprenor, poposiră la ceainărie şi beau ceai. Mazin mesteca în tăcere pîinea albă, iar moş Osip îi tălmăcea propria lui faptă.

— Vorba e că rău te-a atins la suflet cu hîrtiuţa aia a lui. Te-ai dus singur acolo şi puteai să te alegi cu o schilodeală, sau poate şi cu moartea. Adică de ce te-ai dus? Din milă pentru om... Om e şi el, ţi-ai zis, toţi au acelaşi suflet... şi el vine deodată... cu trei ruble... Cum se poate una ca asta? Ce înseamnă trei ruble? Tu ţi-ai pus în treaba asta tot sufletul, iar el — trei ruble şi-atît? Nu-i curată ocară? Hai?

Vanka Mazin înghiţi cu un nod pîinea care-i umfla obrajii şi, luînd în mînă paharul cu ceai, rosti cu încetineală:

— Păcat că nu l-am stîlcit un pic... să-l fi scuturat barem de păr... Dar prea mi s-a făcut milă... Am văzut că-i un prost... Dă-l încolo!

Păru că alungă ceva cu mîna şi începu să soarbă cu poftă ceaiul din farfurioară, însoţind fiecare înghiţitură cu un plescăit de plăcere.

Traducere de *Cezar Petrescu*
şi *Elena Constantinescu*

DIN PLICTISEALĂ

Aruncînd rotocoale grele de fum cenuşiu, trenul personal dispărea în depărtările stepei, ca o uriaşă reptilă în marea galbenă a lanurilor de grîu. Odată cu fumul trenului se topea în văzduhul încins şi larma mînioasă ce tulburase cîteva minute tăcerea nepăsătoare a şesului larg şi pustiu, în mijlocul căruia singurătatea gărişoarei împrăştia o nesfîrşită tristeţe.

Iar cînd vuietul surd, dar cu pulsaţii vii, al trenului se risipi şi muri sub bolta cerului fără nori, asupra staţiei se lăsă din nou aceeaşi linişte apăsătoare.

Stepa era galbenă-aurie, bolta de un albastru siniliu. Şi una şi alta, erau necuprins de întinse ; clădirile ruginii ale staţiei, aruncate în mijlocul lor, păreau o mîzgălitură fără rost, care pîngărea centrul unui tablou melancolic, zugrăvit cu migală de un pictor lipsit de imaginaţie.

Zilnic, la orele douăsprezece şi la patru după-amiază, sosesc în staţie trenuri venind din stepă şi se opresc cîte două minute. Aceste patru minute pe zi sînt principala şi unica distracţie a gărişoarei ; ele duc cu sine singurele impresii noi slujbaşilor.

În fiecare tren se află o mulţime de oameni feluriţi, îmbrăcaţi în felurite chipuri. Apar pentru o clipă ; figurile lor obosite, nerăbdătoare sau indiferente se întrezăresc la ferestrele vagoanelor, apoi un dangăt de clopot, fluierături — şi sînt duse cu hu-

ruit prin stepă, departe, spre orașele unde clocotește, tumultoasă, viața.

Slujbașii stației sînt veșnic curioși să iscodească aceste chipuri, și după ce au petrecut trenul cu ochii, își împărtășesc unul altuia impresiile prinse din zbor. În jurul lor se așterne stepa tăcută, deasupra lor — cerul nepăsător, iar în inimile lor un tulbure simțămînt de pismuire pentru acești oameni care zilnic năzuiesc să ajungă undeva trecînd pe dinainte-le, în vreme ce dînșii rămîn aici, captivi în pustiu, trăind parcă în afara vieții.

Și așa, după ce au asistat la plecarea trenului, iată-i cum rămîn pe peronul gării, petrecînd din ochi panglica neagră pînă ce se pierde în marea de aur a lanurilor, și cum stau tăcuți, gîndind la viața care le-a trecut în zbor pe dinainte.

Aproape toți sînt de față : șeful gării — bălan, bondoc și blajin, cu o mustață mare căzăcească ; sub-șeful — un tînăr roșcovan cu o bărbuță ascuțită : Luka, paznicul gării, mărunțel, ager și pehlivan, și unul din acari — Gomozov, un țăran tăcut, îndesat, cu barba lată.

Pe o bancă, lîngă ușă stă nevasta șefului, o femeie scundă și durdulie, care suferă grozav din pricina căldurii. Pe genunchii ei doarme un copil, cu fața rotundă și roșie, ca și a maică-si.

Trenul coboară o pantă și îl înghite parcă pămîntul. Atunci șeful gării glăsuiește, adresîndu-se nevestei :

— Ce zici Sonia, e gata samovarul ?

— De bunăseamă..., răspunde ea alene, cu glas toropit.

— Luka ! Ia vezi pe-aici... mătură linia și peronul ...uite ce de gunoi au mai aruncat...

— Știu, Matvei Egorovici...

— Da... bine ! Ei, luăm ceaiul, Nikolai Petrovici ?

— Ca întotdeauna, răspunde sub-șeful.

După plecarea trenului de amiază întrebarea lui Matvei Egorovici către nevastă-sa sună :

— Ce zici, Sonia, e gata masa ?

Dă apoi un ordin lui Luka, întotdeauna unul şi acelaşi, şi îl invită pe sub-şef, care ia masa la dînsul :

— Ei, mergem la masă ?

Iar sub-şeful îi răspunde pe bună dreptate :

— Ca întotdeauna...

Pleacă toţi de pe peron şi intră într-o încăpere cu flori multe şi mobilă puţină, unde miroase a bucătărie şi a scutece şi acolo, stînd în jurul mesei, discută despre cele ce le-au trecut în goană prin faţa ochilor.

— Aţi băgat de seamă, Nikolai Petrovici, la clasa doua, o brunetică îmbrăcată în galben ? Dată dracului, femeiuşca !

— Frumuşică, dar îmbrăcată fără gust, răspunde sub-şeful.

El vorbeşte întotdeauna scurt şi sigur de sine, socotindu-se om instruit şi cunoscător într-ale vieţii. A absolvit liceul. Are un caiet cu scoarţe negre unde transcrie diferite maxime ale diferitelor celebrităţi, pescuindu-le din foiletoane, din ziare şi din cărţile care-i cad întîmplător în mînă. Şeful îi recunoaşte în mod indiscutabil autoritatea în tot ceea ce nu priveşte serviciul, şi-l ascultă cu toată atenţia. Îi plac mai ales cugetările din caietul lui Nikolai Petrovici şi le admiră întotdeauna cu naivitate. Observaţia sub-şefului cu privire la toaleta brunetei îl face pe Matvei Egorovici să întrebe :

— Culoarea galbenă crezi cumva că nu le vine bine brunetelor ?

— Vorbesc de model, nu de culoare, precizează Nikolai Petrovici, scoţîndu-şi tacticos pe farfurioară dulceaţă din chiseaua de sticlă.

— A-a, modelul e altceva !..., încuviinţează şeful.

Nevasta se amestecă şi ea în vorbă, fiindcă subiectul acesta îi este apropiat şi pe înţeles. Dar din pricină că minţile lor sînt cam adormite, conversaţia lîncezeşte şi arareori izbuteşte să-i înflăcăreze.

Iar pe fereastră priveşte stepa încremenită în tăcere şi cerul, măreţ în calmul lui splendid.

Aproape la fiecare ceas trec trenuri de marfă ; dar personalul care le însoţeşte este de mult cunoscut. Toţi sînt oameni pe jumătate adormiţi, obosiţi de drumurile plicticoase prin stepă. Uneori se mai întîmplă să povestească şi ei cîte o întîmplare de pe linie ; la kilometrul cutare a fost călcat un om ; sau vorbesc despre noutăţile serviciului ; cutare a fost amendat, altul a fost mutat. Aceste ştiri nu sînt comentate — sînt înghiţite dintr-o dată, aşa cum sînt înghiţite de mîncăi bucatele gustoase şi rare.

Soarele coboară agale pe cer spre marginea pămîntului şi, cînd e aproape să atingă orizontul, ia culori de purpură. Peste stepă se aşterne o lumină trandafirie, trezind un alean nostalgic, un dor nelămurit de alte zări, depărtate de pustiul acesta. Apoi soarele atinge pămîntul şi încet, se împlîntă în el, sau, poate, se cufundă undeva, dincolo de el. Tîrzie vreme după aceea mai pluteşte încă prelung în slăvi armonia culorilor învăpăiate ale asfinţitului, pălind însă din ce în ce, şi treptat se lasă amurgul cald şi tăcut. Stelele se aprind şi tremură înfiorate parcă de plictiseala de pe pămînt.

În amurg stepa se îngustează ; din toate zările bezna nopţii se tîrăşte pe nesimţite spre staţie. Şi iată că vine noaptea, neagră, posomorîtă.

În staţie se aprind luminile ; mai sus şi mai viu decît toate arde lumina cea verde a semaforului. În jurul ei e întuneric şi tăcere.

Uneori răsună un dangăt — e anunţat un tren ; sunetul scurt al clopotului se risipeşte în stepă, înecîndu-se repede în depărtări. Apoi îndată din zarea întunecată răsare un foc roşu, scînteietor, şi liniştea stepei se cutremură de vuietul surd al trenului care vine spre staţia singuratică, învăluită în beznă.

Pătura de jos a micii societăţi din staţie trăieşte oarecum altfel decît aristocraţia. Paznicul Luka e veşnic frămîntat de dorinţa de a da o fugă pînă la nevastă şi la frate-său, acasă, în sat, la şapte verste de staţie. Are acolo o gospodărie, cum îi pomeneşte el mereu lui Gomozov, acarul tăcut şi aşezat, atunci cînd îl roagă „să facă de serviciu" în locul său.

La auzul cuvîntului „gospodărie", Gomozov oftează întotdeauna adînc şi-i spune lui Luka :

— Ei bine, du-te. Gospodăria cere să vezi de ea, asta e adevărat...

Iar celălalt acar, Afanasi Iagodka, fost soldat, cu faţa lui rotundă şi roşie, plină de ţepi cărunţi, zeflemist şi veninos, nu-l crede în ruptul capului.

— Gospodărie !, pufneşte el cu anume tîlc. Soţie ! Înţeleg eu cum vine treaba... Soţia aia nu-i cumva văduvă, hai ? Ori nevastă de soldat ?

— Măi guvernator de sticleţi ce eşti ! Vezi-ţi de zburătoarele tale !, răspunde dispreţuitor Luka.

L-a poreclit pe Iagodka guvernator de zburătoare, pentru că bătrînul soldat iubeşte cu patimă păsările. Toată ghereta lui e plină de colivii şi de cuşti atîrnate înăuntru şi în afară ; atît înăuntru cît şi în jurul gheretei, cît e ziua de lungă, nu se potoleşte larma păsărilor. Prepeliţele captive fac să răsune fără istov strigătul lor monoton „pit-palac", graurii bolborosesc lungi discursuri, alte păsărele împestriţate ciripesc necurmat, fluieră şi cîntă, alinînd viaţa singuratică a soldatului. Tot timpul liber îşi află de lucru cu ele, şi,

purtîndu-le de grijă cu dragoste, nu-i mai rămîne nici o clipă pentru tovarăşii lui. Pe Luka îl numeşte năpîrcă, pe Gomozov — bădăran şi le spune în faţă, fără de sfială, că amîndoi sînt nişte păcătoşi, cărora le curg balele după muieri şi că numai bătaia i-ar tămădui de nărav.

Luka nu prea ia în seamă cuvintele lui, dar cînd soldatul izbuteşte cîteodată să-l scoată din sărite, îl ia la forfecat, îndelung şi cu hître ocări.

— Şobolan de garnizoană, gloabă reformată ! Ce înţelegi tu, ajutor de băgător de seamă ? Ai alungat o viaţă întreagă broaştele de sub tunuri şi ai stat planton la varza regimentului... E de nasul tău să discuţi ? Du-te la prepeliţele tale, căpitan de grauri !

După ce ascultă în linişte ocările paznicului, Iagodka se duce să se jeluiască şefului de gară ; iar acesta ţipă să nu mai vină la dînsul cu fleacuri şi-l goneşte din ochii lui. Atunci Iagodka porneşte în căutarea lui Luka şi începe să-l ocărască el, fără să se înfierbînte, liniştit, cu vorbe grele şi atît de scîrnave încît Luka o rupe la fugă, scuipînd cu mare scîrbire.

Cît despre Gomozov, el răspunde cu suspine la învinuirile soldatului şi se apără îngăimînd ruşinat :

— Ce să-i faci ? Din partea asta, n-ai ce să-i faci... Fireşte... ăsta-i nărav... dar vorba ceea, nu judeca pe altul ca să nu fii nici tu judecat...

Într-o zi soldatul îi răspunde cu un zîmbet :

— O tot ţii una şi bună ! Nu judeca, nu judeca... dar dacă ar fi să nu judeci pe altul, oamenii n-ar mai avea despre ce vorbi...

În afară de nevasta şefului, la staţie se mai afla o femeie — bucătăreasa. O chema Arina ; avea aproape patruzeci de ani şi era cumplit de urîtă ; lată în umeri, cu desagii sînilor spînzuraţi şi întotdeauna murdară... curgeau zdrenţele de pe dînsa cînd umbla legănîn-

du-se de pe un picior pe altul. Printre ciupiturile de vărsat ale feţei, înconjuraţi de cute mărunte, licăreau nişte ochi speriaţi şi bolditi. În făptura ei stîngace era ceva slugarnic şi umil ; molfăia mereu din buzele groase încît părea într-una că vrea să ceară tuturor oamenilor iertare şi să se tîrască la picioarele lor, iar dacă nu plîngea, era numai fiindcă nu îndrăznea să plîngă. Gomozov trăise opt luni în staţie, fără să dea Arinei nici o atenţie deosebită ; de cîte ori o întîlnea îi spunea doar : „sănătate !" Ea îi răspundea la fel, schimbau amîndoi două trei vorbe şi fiecare îşi căuta de drum. Într-o zi, însă, Gomozov intră în bucătărie la şeful gării şi o rugă pe Arina să-i coasă nişte cămăşi. Ea se învoi şi, după ce le cusu, n-ar fi ştiut să spună de ce, veni singură să i le aducă lui Gomozov.

— Mulţumesc !, grăi el. Trei cămăşi, cîte zece copeici bucata, face deci că ai de primit treizeci de copeici... Aşa-i ?

— Aşa să fie..., a răspuns Arina.

Gomozov căzu pe gînduri şi rămase mult timp tăcut.

— Din ce gubernie eşti ?, întrebă într-un tîrziu.

Femeia care tot timpul se uitase la barba lui, răspunse :

— Din Riazan...

— Departe ! Da cum ai ajuns aici ?

— Uite aşa... Sînt singură... singurică...

— Dacă-i pe asta, poţi să ajungi şi mai departe..., oftă Gomozov. Şi iarăşi tăcură mult timp.

— Uite, şi eu tot aşa. De loc sînt din Nijni-Novgorod, judeţul Sergaci..., începu Gomozov. Şi eu sînt singur, precum mă vezi. Dar cîndva am avut o gospodărie, am avut şi nevastă... doi copii. Nevasta a murit pe timpul holerei, iar copiii aşa, din nimic, cum se moare... Iar eu... am luat-o razna de durere. Da-a... pe urmă am încercat să mă chivernisesc iarăşi,

dar n-a fost chip ; se hodorogise maşina, nu mai lucra. Ei, şi am apucat-o... cum ar fi să zic, pe alături de drumul meu... şi aşa mă zbat de peste doi ani...

— E rău cînd n-ai cuibul tău, rosti încet Arina.

— Cred şi eu că e rău !... Eşti văduvă, nu ?

— Fată...

— Iaca na !, se îndoi sincer Gomozov.

— Zău, sînt fată, îl asigură Arina.

— Şi de ce nu te-ai măritat ?

— Cine să mă ia ? N-am nici o zestre... Cine să se uite la una ca mine ?... Încă şi aşa urîtă la faţă cum sînt...

— Da-a..., îngînă Gomozov dus pe gînduri şi, netezindu-şi barba, începu s-o privească iscoditor. Apoi întrebă cîtă simbrie primeşte.

— Două ruble şi jumătate...

— Aşa. Ei... îţi datorez, vra să zică, treizeci de copeici ? Uite... vino pe seară să le iei... cam pe la ceasurile zece, hai ? Am să ţi le dau... Bem un ceai, mai sporovăim să ne treacă de urît... Amîndoi sîntem oameni singuri... Vii ?

— Am să viu, spuse ea simplu, şi plecă.

Pe urmă, după ce s-a înfăţişat fără greş la ceasul zece, nu plecă decît în zorii zilei.

Gomozov n-o mai pofti să vină la dînsul, nici cele treizeci de copeici nu i le-a mai dat. Veni însă ea singură, nechemată, tîmpă, şi supusă ; veni şi se postă tăcută în faţa lui. Stînd culcat pe pat el o privi şi, mutîndu-se mai spre perete, o îmbie :

— Stai jos.

După ce s-a aşezat, el îi declară :

— Uite ce, ţine treaba asta în secret. Nimeni să nu bănuiască nicicînd. Altfel nu va fi bine de mine... Nu-s tinerel, şi nici tu... Înţelegi ?

Ea dădu din cap, semn că a înţeles.

Petrecînd-o la plecare, îi dădu hainele să i le cîrpească şi îi mai aminti o dată :

— Nici un suflet de om să nu...

Astfel şi-au dus traiul amîndoi, ascunzînd tuturor legătura lor. Arina se furişa noaptea la dînsul, aproape tîrîş. El o primea îngăduitor şi cu aere de stăpîn. Uneori îi spunea fără ocol :

— Dar slută mai eşti la faţă !

Ea zîmbea în tăcere, cu un surîs palid şi vinovat, şi la plecare lua mai întotdeauna ceva de lucru pentru el.

Nu se întîlneau des. Cîteodată, dînd de ea undeva prin staţie, Gomozov îi strecura cu jumătate glas :

— Vino astăzi...

Ea se înfăţişa supusă, cu o expresie atît de gravă pe faţa-i ciupită de vărsat, încît părea că vine să îndeplinească o datorie de a cărei importanţă e deplin pătrunsă.

Iar cînd pleca acasă, chipul ei căpăta iarăşi obişnuita expresie încremenită de vinovăţie şi de teamă.

Uneori se oprea într-un ungher, sau lîngă un copac, şi privea îndelung stepa. Acolo domnea noaptea, şi tăcerea ei aspră îi înfiora inima.

Într-o zi, după ce au petrecut trenul de seară, mai marii staţiei se aşezară la ceai, în grădină, în faţa ferestrelor de la locuinţa lui Matvei Egorovici, la umbra deasă a plopilor.

Asta o făceau adesea în zilele de zăpuşeală — aducea oarecare variaţie în monotonia vieţii lor.

Beau ceai şi tăceau, impresiile oferite de tren fiind de mult secătuite.

— Astăzi e mai cald ca ieri, spuse Matvei Egorovici, întinzînd cu o mînă paharul gol către nevastă-sa şi cu cealaltă ştergîndu-şi năduşeala de pe obraji.

Femeia luă paharul şi îşi dădu cu părerea :

— Numai din plictiseală ţi se pare că-i mai cald...
— Hm ! Se poate... într-adevăr... iată acum am putea face o partidă de cărţi... dar nu sîntem decît trei...
Nikolai Petrovici strînse din umeri şi, mijindu-şi ochii, spuse răspicat :
— Jocul de cărţi după cum se exprimă Schopenhauer, este falimentul oricărei gîndiri.
— Straşnic !, se entuziasmă Matvei Egorovici. Cum adică ? Falimentul gîndirii... da-a! Şi cine a spus-o ?
— Schopenhauer, filozof german...
— Filozo-of ? Mm...
— Ce sînt filozofii ăştia, au slujbe la universităţi ? se interesă Sofia Ivanovna.
— Adică, cum să spun ? Asta nu-i o funcţie ci... cum s-ar zice, un dar înnăscut... Filozof poate fi oricine... s-a născut cu deprinderea de a gîndi şi de a căuta în toate începutul şi sfîrşitul. Fireşte, că şi la universităţi se întîmplă să fie filozofi, dar ei există şi aşa, pur şi simplu... de o pildă chiar ca slujbaş la calea ferată.
— Şi au leafă mare cei care sînt pe lîngă universităţi ?
— În funcţie de inteligenţă...
— Totuşi, dacă ar fi un al patrulea, ne-am putea distra foarte plăcut cu un vint ![1] spuse cu un suspin Matvei Egorovici.
Conversaţia se curmă.
În albastrul cerului cîntă ciocîrliile, prin plopi prihorii saltă de pe o creangă pe alta şi fluieră încetişor. În odaie plînge copilul.
— Arina e acolo ?, întrebă Matvei Egorovici.
— Fireşte..., răspunse scurt nevasta.
— E o creatură originală Arina asta ; aţi observat, Nikolai Petrovici ?

[1] Joc de cărţi, pe vremuri foarte răspîndit în Rusia.

— Originalitatea este prima amprentă a banalității, grăiește Nikolai Petrovici, parcă pentru sine, luînd o înfățișare profund gînditoare.

— Cum ?, spuse șeful, înviorîndu-se.

Și după ce Nikolai Petrovici repetă sentențios maxima, strînge cu încîntare din ochi, iar Sofia Ivanovna spune pe un ton alintat :

— Cît de bine ții minte ce-ai citit !... Pe cînd eu citesc și, a doua zi, să mă omori și nu mai țin minte nimic... Deunăzi am citit în revista *Niva* [1] ceva atît de interesant, atît de nostim — dar ce anume ? Nu-mi amintesc nici o vorbă !

— Deprindere, lămurește lapidar Nikolai Petrovici.

— Nu, asta-i mai bine zis decît la ăla... cum îi zice ? Schopenhauer..., spune zîmbind Matvei Egorovici. Cu alte cuvinte tot ce este nou va deveni vechi !

— Și vice-versa ; deoarece un poet a spus : „Da, înțelepciunea vieții este mare : tot ce e nou se țese din ce moare".

— Ptiu, drace ! Cum îi mai zici... parcă le cerni din ciur !

Matvei Egorovici rîde mulțumit, nevastă-sa zîmbește drăgălaș, iar Nikolai Petrovici e măgulit și caută zadarnic să ascundă aceasta.

— Cine-i ăla cu banalitatea ?

— Poetul Bariatinski.

— Dar cealaltă cine a zis-o ?

— Tot un poet — Fofanov.

— Mari șmecheri !, îi aprobă pe poeți Matvei Egorovici și, cu un zîmbet de plăcere, repetă scandat versul.

---

[1] *Niva (Ogorul)* — revistă ilustrată săptămînală, care apărea la Petersburg (1870—1918). Se adresa în special cititorului micburghez.

Plictiseala pare să se joace cu dînşii, îi slobozeşte pentru o clipă din îmbrăţişarea ei strînsă, apoi îi cuprinde iarăşi. Atunci tustrei tac din nou, respirînd greu în zăduful sporit de căldura ceaiului.

În stepă nu-i decît soarele.

— Da, aşadar, vorbeam despre Arina, îşi aminteşte Matvei Egorovici. Curioasă mai e femeia asta ! Mă uit la ea şi mă minunez. Parcă-i bătută în cap ; nu rîde, nu cîntă, vorbeşte puţin... un buştean. Cu toate astea e foarte bună muncitoare şi, ştiţi, aşa de mult se ocupă de Leolia, e atît de grijulie faţă de copil...

Vorbeşte cu glas scăzut, ca nu cumva Arina să-i audă cuvintele prin fereastra deschisă. Se ştie prea bine că nu trebuie să lauzi servitoarea dacă vrei să nu-şi ia nasul la purtare. Nevasta îl întrerupe, încruntîndu-se cu înţeles :

— Ei, mai bine lasă... Tu nu ştii tot despre ea !

— „Sclavă-n amor
Mă frînge-un dor
Cînd lupt mereu,
Demonul meu !“

— cîntă încetişor, în recitativ, Nikolai Petrovici, bătînd tactul cu lingura în mînă. Cîntă şi zîmbeşte.

— Cum, ce-ai spus ? Ea... Ei, astea-s născociri de-ale voastre ! Matvei Egorovici rîde zgomotos. Îi tresaltă obrajii şi de pe frunte i se rostogolesc grăbite broboane de sudoare.

— Nu-i de loc de rîs !, îl opreşte nevasta. În primul rînd copilul e în grija ei ; în al doilea rînd, vezi cum a ieşit pîinea ? E prea dospită, e arsă... şi astea toate de ce ?

— Da-a, pîinea e într-adevăr, cam... de... trebuie muştruluită niţel ! Nu, zău, asta... nu m-aş fi aşteptat la aşa ceva, că doar şi ea-i ca o dospeală stătută ! Ia te uită drăcia dracului ! Dar el cine-i ? Lukaşka ?

Stai c-am să-mi bat eu joc de gloaba asta bătrînă ! Sau Iagodka ? Ehei, buză rasă !

— Gomozov..., îl întrerupse scurt Nikolai Petrovici.

— Ei, nu ? Un om aşa de aşezat ? Oho-ho ! Dar nu cumva e numai o născocire ?

Pe Matvei Egorovici îl înveseleşte din cale-afară această năzbîtioasă istorie. Cînd rîde cu lacrimi, cînd îşi ia seama şi vorbeşte grav despre datoria de a face îndrăgostiţilor o morală severă pentru ca îndată să-şi închipuie dialogurile drăgăstoase dintre dînşii şi să izbucnească din nou în hohote asurzitoare.

Pînă la sfîrşit, dintr-una într-alta, se întrece cu gluma. Atunci Nikolai Petrovici ia o înfăţişare demnă, iar Sofia Ivanovna îi retează brusc vorba.

— Ah, afurisiţii !... Nu mă las, pînă ce nu mă voi distra puţin pe socoteala lor ! Da, e ceva interesant..., nu-şi află astîmpăr Matvei Egorovici.

Apare Luka şi raportează :

— Bate telegraful...

— Vin. Anunţă trenul patruzeci şi doi.

Peste puţin şeful şi sub-şeful intră în clădirea gării, unde Luka trage de zor clopotul anunţînd trenul. Nikolai Petrovici ia loc la aparat şi întreabă staţia vecină : „Pot să dau drumul trenului nr. 42 ?" Iar şeful se plimbă prin birou, zîmbeşte şi spune :

— Totuşi, să le facem o festă porumbeilor ăstora... Aşa... din plictiseală, să mai rîdem şi noi niţel !...

— Admis !..., încuviinţează Nikolai Petrovici, punînd în funcţiune aparatul.

El ştie că un filozof trebuie să se exprime laconic.

Prilejul de a mai rîde niţel li s-a prezentat foarte curînd.

Într-o noapte, Gomozov veni în pivniţa unde Arina, din porunca lui şi cu învoirea stăpînei, îşi făcuse

un culcuş printre vechiturile aruncate claie-peste grămadă. Acolo era umed şi răcoare, iar scaunele rupte, putinele, scîndurile şi alte multe cioveie căpătau în întuneric înfăţişări spăimoase. Cînd Arina se afla singură printre ele, o cuprindea o frică atît de grozavă încît aproape nici nu mai dormea şi, stînd culcată, cu ochii deschişi, pe maldărul de paie şuşotea, una după alta, toate rugăciunile pe care le ştia.

Gomozov veni, o frămîntă şi o strînse mult timp în tăcere, iar cînd obosi — adormi. În curînd, însă, Arina îl scutură din somn alarmată :

— Timofei Petrovici ! Timofei Petrovici !

— Ce-i ?, mormăi prin vis Gomozov.

— Ne-au încuiat...

— Cum adică ?, întrebă el, trezindu-se de astă dată la iuţeală.

— Au venit şi... cu lacătul...

— Nu se poate, bombăni el buimac, îmbrîncind-o furios.

— Uită-te şi tu, stărui ea umil.

El se sculă şi, poticnindu-se în toate hîrburile din cale, se apropie de uşă, se opinti în ea şi după un timp de tăcere rosti posomorît :

— Asta-i isprava soldatului...

De după uşă se auzi un hohot triumfător de rîs.

— Dă-mi drumul !, se rugă Gomozov.

— Cum ?, sună de cealaltă parte glasul soldatului.

— Dă-mi drumul, zic...

— Ţi-om da drumul dimineaţa, spuse soldatul şi se depărtă.

— Sînt de serviciu, satano, strigă mînios şi implorînd în aceeaşi vreme Gomozov.

— Fac eu de serviciu... Stai acolo !... Paşii soldatului se auziră depărtîndu-se.

— Ah, cîinele, gemu amărît acarul. Aşteaptă tu... totuşi n-ai dreptul să mă închizi... Avem un şef... ce-ai

să-i spui ? Are să te întrebe : Unde e Gomozov, hai ? Te poftesc atunci să răspunzi...

— Şi dacă i-o fi poruncit chiar şeful !, îngăimă Arina surd şi dezamăgit.

— Şeful ?, întreabă speriat Gomozov. La ce să-i trebuiască una ca asta ? Tăcu o clipă, apoi strigă la dînsa : Nu-i adevărat !

Ea răspunse numai cu un oftat.

— Ce-o să se întîmple acum ?, întrebă acarul, aşezîndu-se pe o putină de lîngă uşă. Mai mare ruşinea pentru mine ! Şi numai tu eşti de vină, pocitania dracului, numai tu eşti... u-uuu !

Strînse pumnul şi ameninţă spre partea de unde se auzea răsuflarea ei, în vreme ce dînsa tăcea.

Îi înconjura bezna umedă — bezna în care dospea un miros de varză acră, de mucegai şi de încă ceva iute, ce înţepa nările. Printre crăpăturile uşii răzbeau fîşii din lumina lunii. Afară bubuia trenul de marfă care pleca din staţie.

— De ce taci, ciumo ?, începu Gomozov cu ură şi scîrbă. Ce mă fac eu acum ? M-ai băgat în bucluc şi acum taci ? Gîndeşte-te sluţenia pămîntului, ce ne facem ? Unde să mă ascund de ruşine ? Of, Doamne ! Cine m-a pus să mă încurc cu una ca... ?

— Am să le cer iertare, făgădui cu glas umil Arina.

— Şi ce-i cu asta ?

— Au să se-ndure, poate...

— Dar pe mine cu ce mă încălzeşte ? Să zic că te-or ierta. Ei şi ? Ruşinea nu cade numai asupra mea ? Au să rîdă toţi de mine...

Rămînea tăcut o bucată din vreme, apoi din nou începea s-o copleşească cu potopul învinuirilor şi sudălmilor. Iar timpul trecea cu o încetineală crudă. În sfîrşit, femeia se rugă cu glasul tremurat :

— Iartă-mă, Timofei Petrovici !

— Te-aş ierta cu un par în cap !, mîrîi el.

Se făcu din nou o tăcere mocnită, apăsătoare, încărcată de chin pentru cei doi întemniţaţi în întuneric.

— Doamne !, de s-ar lumina de ziuă mai repede, imploră îndurerată Arina.

— Taci... Îţi arăt eu lumină, o ameninţă Gomozov, şi începu din nou să-i arunce bolovănoase ocări.

Apoi urmă tortura prin linişte şi tăcere... iar cruzimea timpului creştea parcă odată cu apropierea zorilor : s-ar fi zis că fiecare minut se scurgea dinadins mai încet ca să guste din plin plăcerea de a-i vedea pe cei doi zbătîndu-se într-o situaţie ridicolă.

Gomozov aţipi în sfîrşit, dar se trezi numaidecît la strigătul unui cocoş, care răsună lîngă pivniţă.

— Hei tu, muma pădurii ! Dormi ?, întrebă el cu glas înăbuşit.

— Nu, răspunse Arina într-un suspin.

— Poate că vrei să dormi de-acum înainte ?, pufni ironic acarul. Ei, tu...

— Timofei Petrovici, izbucni aproape ţipînd Arina, nu fi supărat pe mine !. Fie-ţi milă de mine ! Te rog, pentru Dumnezeu, fie-ţi milă ! Doar sînt singură, singurică ! Şi tu-mi eşti... dragul meu... numai tu-mi eşti...

— Nu urla, nu te face de rîsul oamenilor, curmă cu asprime Gomozov zbuciumarea isterică a femeii care totuşi îl îmblînzise puţin. Taci acum... Dacă te-a pedepsit Dumnezeu...

Şi-a început iarăşi să aştepte în tăcere cum se scurge minut cu minut. Dar minutele treceau fără să le aducă nimic nou. În sfîrşit, prin crăpăturile uşii sclipiră razele soarelui, tăind cu fire strălucitoare întunericul pivniţei. Curînd, lîngă pivniţă se auziră paşi. Cineva se apropie de uşă, stă un timp ascultînd şi pleacă.

— Călăii, mugi Gomozov şi scuipă.

Şi iarăşi aşteptare mută şi încordată.

— Doamne !... Îndură-te şi te milostiveşte..., şopti Arina.

Parcă s-a furişat cineva iarăşi spre pivniţă... a zăngănit lacătul şi glasul sever al şefului răsună :

— Gomozov ! Ia-o pe Arina de mînă şi ieşi afară, hai repede !

— Vino !, rosti cu jumătate glas Gomozov.

Arina se apropie şi cu ochii în pămînt se opri lîngă dînsul.

Uşa se deschise, în faţa lor stătea şeful staţiei. Salută şi cuvîntă :

— Felicitările mele pentru nuntă ! Poftiţi... Fanfară, dă-i drumul !

Gomozov păşi pragul şi se opri asurzit de izbucnirea unei larme bezmetice. După uşă, Luka, Iagodka şi Nikolai Petrovici cîntau cu foc.

Luka bătea cu pumnul într-o găleată şi zbiera ceva cu glas tremurător ; soldatul sufla în corn, iar Nikolai Petrovici dirija cadenţa cu mîna în aer şi, umflîndu-şi obrajii, imita din buze trombonul.

— Pum ! Pum ! Pum-pum-pum !

Găleata zăngănea, cornul huruia şi scotea note profunde. Matvei Egorovici rîdea cu hohote, ţinîndu-se de coaste. Hohotea şi sub-şeful văzîndu-l pe Gomozov care stătea uluit în faţa lor, cu chipul pămîntiu şi cu un zîmbet vinovat pe buzele chinuite de tremur. În spatele lui, nemişcată ca o stană de piatră, stătea Arina cu capul în piept.

— „Vorbe dulci îndrugă-Arina
Lui Timofei, bat-o vina..."

— improviza Luka năzbîtios şi se strîmba la acar cu nişte schime care de care mai deochiate, iar soldatul se apropie de Gomozov şi, punîndu-i cornul la ureche, cîntă fără contenire.

— Haide, mişcaţi-vă !... Hai... ia-o la braţ !... strigă şeful gării, murind de rîs.

De pe cerdac asistă la spectacol şi nevastă-sa care, legănîndu-se dintr-o parte într-alta, strigă cu glas piţigăiat :

— Motea... ajunge... ah ! Mor !

— „Să te văd, doară,
'Ndur foc şi pară !"

cîntă Nikolai Petrovici la nasul lui Gomozov.

— Ura ! Pentru tinerii căsătoriţi !, comandă Matvei Egorovici, atunci cînd Gomozov păşi înainte. Toţi patru răcniră în cor „ura", soldatul acoperind vocile tuturor cu glasul lui de bas.

Arina venea în urma lui Gomozov, cu capul sus, cu gura deschisă, cu braţele spînzurînd de-a lungul trupului. Ochii ei priveau tîmp, drept înainte, dar nu-i de crezut că vedeau ceva.

— Motea ! Porunceşte-le... să se pupe !... Ha-ha-ha !

— Tînăra pereche, haida !, strigă Nikolai Petrovici, iar Matvei Egorovici se rezemă de un copac, fiindcă de atîta rîs nu se mai putea ţine pe picioare. Găleata bubuia mereu, cornul urla, răcnea, aţîţa iar Luka, ţopăind, cînta :

„Ne-o făcuşi, Arino dragă,
N-om uita o viaţă-ntreagă !"

şi Nikolai Petrovici îşi umfla mereu obrajii şi acompania din buze :

— Pum-pum-pum ! Tra-ta-ta ! Pum ! Tra-ra-ra !

Gomozov ajunse pînă la uşa barăcii, care slujea drept dormitor pentru personal şi se năpusti înăuntru. Arina rămase în curte, înconjurată de oamenii cuprinşi parcă de delir. Toţi zbierau, hohoteau, îi fluierau în urechi şi dănţuiau în jur, într-un acces de frenezie bezmetică. Ea stătea în faţa lor cu chipul încremenit, despletită, murdară, jalnică şi caraghioasă.

— Mirele a fugit, dar mireasa a rămas, îi strigă Matvei Egorovici soţiei, arătînd spre Arina, şi iarăşi se zvîrcoli de rîs.

Arina întoarse capul spre el şi porni prin faţa barăcii, în stepă. Din urmă o petrecură alte izbucniri de ţipete, fluierături şi hohote de rîs.

— Ajunge ! Lăsaţi-o !, strigă Sofia Ivanovna. Daţi-i pace să se dezmeticească ! Trebuie să gătească mîncare pentru prînz.

Arina se depărtă în stepă, dincolo de linia ferată unde se întindea fîşia ţepoasă a ogoarelor. Mergea încet, ca un om cufundat în gînduri.

— Cum, cum ?, întreba iarăşi şi iarăşi Matvei Egorovici pe părtaşii acestei vesele isprăvi, care-şi povesteau unul altuia micile amănunte despre purtarea tinerilor căsătoriţi.

Şi iarăşi, şi iarăşi rîdeau cu toţii.

Iar Nikolai Petrovici găsi şi aici timpul şi prilejul să plaseze o mică înţelepciune :

„Zău, nu-i păcat să rîzi vîrtos
De tot ce-ţi pare caraghios !“ [1]

îi spuse Sofiei Ivanovna şi adăugă sentenţios : Dar nu-i bine să rîzi prea mult !

În ziua aceea au rîs straşnic la staţie : de mîncat însă au mîncat pe sponci, fiindcă Arina nu veni să gătească şi masa o pregătise, cu mîna ei, nevasta şefului. Dar oricît de proastă a fost masa, nu izbuti să strice buna dispoziţie a tuturor. Gomozov nu ieşi din ascunzişul său pînă la ceasul serviciului, iar cînd a ieşit fu poftit în biroul şefului gării, şi acolo Nikolai Petrovici, în rîsetele lui Matvei Egorovici şi ale lui Luka, începu să-l întrebe cum o „ademenise“ pe frumoasa-i mireasă.

---

[1] Din poezia *Epistolă către A. A. Pleşceev* de N. M. Karamzin (1766—1826), scriitor şi istoric rus.

— Prin originalitate această cădere în păcat merită locul întîi, îi aminti şefului Nikolai Petrovici.

— Chiar cădere în păcat !, vorbi zîmbind acru acarul.

Înţelesese deîndată că dacă va şti să povestească despre Arina cît mai în bătaie de joc, vor rîde mai puţin de dînsul. Şi ca atare, prinse a istorisi :

— La început îmi tot făcea cu ochiul...

— Îţi făcea cu ochiul ? Ha-ha-ha ! Nikolai Petrovici, numai închipuieşte-ţi-o, cu o mutră ca a ei, mai făcînd şi cu ochiul ! Ha-ha-ha ! Minunăţia minunăţiilor !...

— Face cu ochiu, care va să zică, iar eu mă uit şi gîndesc în sinea mea : te dai la om ? Apoi mă întrebă : vrei să-ţi cos nişte cămăşi ?

— *„Nici nu sta temeiu-n cusut...“*, observă Nikolai Petrovici şi-l lămuri repede pe şef : Ştii ? Asta-i dintr-o poezie a lui Nekrasov... *Jalnică da' gătită.* Continuă, Timofei !

Şi Timofei îşi urmă istorisirea la început şovăind şi cam în silă, mai apoi îndemnîndu-se, din ce în ce mai aţîţat de propria lui minciună, cînd văzu că minciuna îi foloseşte.

Iar cea despre care vorbea zăcea în răstimpul acesta în stepă. Intrase adînc în marea de spice a lanului, se lăsase greoi la pămînt şi rămase îndelungă vreme culcată în neclintire. Cînd soarele îi dogorî într-atît spinarea încît nu mai putu să îndure razele lui arzătoare se întoarse cu pieptul în sus şi-şi acoperi faţa cu mîinile, ca să nu vadă cerul prea senin şi soarele prea strălucitor în adîncul albastru.

Spicele foşneau uscat în jurul acestei făpturi zdrobite de ruşine, şi nenumăraţi greieri ţirîiau fără istov, parcă preocupaţi să-i împlinească o datorie. Văzduhul era în vîlvătăi de arşiţă. Femeia încercă să-şi amintea-

că măcar una din rugăciuni şi nu izbuti : înaintea ochilor i se învîrteau mereu mutrele schimonosite de rîs, iar în urechi îi stăruia vocea tînguitoare de tenor a lui Luka, urletul cornului şi hohotele de rîs. Din pricina aceasta, ori din pricina căldurii, pieptul i se părea prea strîmt, se înăbuşea şi, descheindu-şi bluza, îl lăsă dezvelit în bătaia razelor, nădăjduind că aşa îi va fi mai uşor să răsufle. Şi, în timp ce soarele îi dogorea pielea, pieptul îi era dogorît pe dinăuntru de o flacără care o ardea încă şi mai năprasnic. Suspinînd adînc, şoptea din cînd în cînd :

— Doamne !... Îndură-te şi te milostiveşte...

Îi răspundeau numai foşnetul uscat al spicelor şi ţîrîitul greierilor. Înălţînd capul peste valurile de spice, Arina vedea unduirea lor aurie, turnul negru al castelului de apă care se ridica departe de staţie, într-o vîlcea şi acoperişurile clădirilor gării. Nu se mai zărea altceva în cîmpia galbenă, de necuprins, acoperită de cupola albastră a cerului, şi Arinei i se păru că era singură pe pămînt, că zace drept în mijlocul lui, şi că de-acum încolo nimeni nu va veni, niciodată, să împartă cu ea povara singurătăţii. Nimeni, niciodată... Spre seară auzi strigăte :

— Arina-a ! Arişka, afurisito !...

Un glas era al lui Luka, celălalt al soldatului. Ar fi vrut să audă un al treilea glas, dar acesta n-o chema, şi atunci începu să plîngă cu şiroaie de lacrimi, care se rostogoleau repede pe piept de pe obrajii ei ciupiţi de vărsat. Plîngea şi se freca cu pieptul gol de pămîntul scorojit şi fierbinte pentru a birui cu durerea din afară chinul care o mistuia lăuntric. Plîngea fără hohote, stăpînindu-şi gemetele, parcă s-ar fi temut să n-o audă cineva şi să n-o oprească a plînge. Apoi, cînd se lăsă noaptea, se ridică şi porni spre staţie.

Ajungînd la clădirile negre, se sprijini cu spatele de zidul pivniţei şi stătu mult timp privind în stepă. Apă-

reau şi dispăreau trenurile de marfă ; se auzea cum soldatul istorisea conductorilor peripeţiile ruşinii sale şi cum toţi rîdeau. Hohotele de rîs se împrăştiau departe în stepa pustie unde, abia auzit de urechea omenească, ţiuiau tainic ţistarii.

— Doamne ! Îndură-te şi te milostiveşte..., suspina femeia, lipindu-se strîns de zid.

Dar suspinele acelea nu uşurau întru nimic povara care-i strivea inima.

Spre dimineaţă se strecură tiptil în podul gării şi se spînzură acolo cu un laţ din frînghia pe care usca de obicei rufele spălate de dînsa.

Au găsit-o două zile mai tîrziu, după mirosul răspîndit de cadavru. La început toţi s-au cutremurat, apoi au început să discute pentru a lămuri cine poartă vina acestei întîmplări ? Nikolai Petrovici dovedi în mod incontestabil că vinovatul era Gomozov. Atunci şeful gării repezi un pumn în falca acarului şi-i porunci cu străşnicie să-şi păzească gura.

Au sosit autorităţile, au făcut anchetă. S-a dovedit că Arina suferea de neurastenie...

S-a poruncit muncitorilor de la atelierul căii ferate s-o ducă în stepă şi s-o îngroape acolo. Cînd s-a îndeplinit şi aceasta, în staţie se făcu din nou ordine şi linişte.

Şi iarăşi slujbaşii gărişoarei au început să trăiască numai cîte patru minute pe zi, prăpădindu-se de plictiseală şi de singurătate, de trîndăvie şi de zăpuşeală, urmărind cu invidie trenurile care le zburau pe dinaintea ochilor.

...Iar în timpul iernii, cînd viscolul alerga cu şuier şi vaier prin stepă, copleşind mica staţie cu nămeţi şi urlete sălbatice, locuitorii ei se plictisesc şi mai fără de nădejde.

Traducere de *Cezar Petrescu*
şi *Elena Constantinescu*

DOUĂZECI ŞI ŞASE ŞI UNA

Poem

Eram douăzeci şi şase de oameni — douăzeci şi şase de maşini vii închise într-un subsol umed unde, din zori şi pînă-n noapte, frămîntam aluatul, şi făceam covrigi şi pîiniţe. Ferestrele subsolului nostru dădeau într-o groapă săpată în faţa lui şi căptuşită cu cărămizi înverzite de umezeală. Cercevelele erau apărate cu o plasă deasă de fier şi lumina soarelui nu putea răzbate pînă la noi prin geamurile pline cu praf de făină. Stăpînul ferecase astfel ferestrele, ca să nu putem da nici o bucăţică din pîinea lui cerşetorilor sau unor tovarăşi de-ai noştri care, neavînd de lucru, răbdau de foame. Nu ne scotea din pungaşi şi ne dădea la prînz măruntaie stricate, în loc de carne...

Ne înăbuşeam în cutia asta de piatră, sub tavanul jos şi apăsător, afumat şi năpădit de păianjeni. O duceam greu, ca vai de noi între pereţii groşi, cu pete de noroi şi de mucegai... Ne sculam de la cinci dimineaţa, făr'să fi avut cînd ne odihni ca lumea, iar la şase — îndobitociţi şi nepăsători — ne aşezam la masă de lucru să facem covrigei, din aluatul pregătit de tovarăşii noştri, cît timp dormisem. Din zori şi pînă la zece noaptea, unii dintre noi stăteau la masă, răsucind cu mîinile aluatul elastic şi legănîndu-se neîncetat ca să nu amorţească, pe cînd ceilalţi plămădeau făina cu apă. Din zori şi pînă-n noapte, apa clocotită îşi murmura cîntecul visător şi trist în cazanul unde fierbeau

covrigii ; lopata covrigarului hîrşcîia mînios şi repede în cuptor, aruncînd bucăţi alunecoase de aluat fiert pe cărămizile încinse. Din zori şi pînă-n noapte, ardeau lemnele în fundul cuptorului şi răsfrîngerea roşie a flăcărilor tremura pe zidurile atelierului ca şi cum şi-ar fi bătut joc, în tăcere de noi.

Cuptorul uriaş parcă era capul unui balaur din poveşti, răsărit ca din pămînt ; căscîndu-şi gura mare plină de flăcări orbitoare ce ne învăluiau în suflarea lor fierbinte, privea munca noastră nesfîrşită, cu cele două găuri negre şi adînci ale răsuflătorilor, ca nişte ochi, de sub fruntea lui ; doi ochi de balaur, nesimţitori şi fără milă, se uitau ţintă la noi cu aceeaşi căutătură întunecată, sătulă de a vedea numai robi de la care nu putea aştepta nimic omenesc şi ne dispreţuiau cu nepăsarea înţelepciunii.

Şi aşa, zi de zi, în praful de făină, în noroiul pe care-l aduceam cu picioarele din curte, într-o căldură înăbuşitoare şi îmbîcsită, răsuceam aluatul şi făceam covrigi, udîndu-i cu sudoarea noastră. Ne uram cu îndîrjire munca. Nu gustam niciodată ce ieşea din mîinile noastre şi mîncam mai degrabă pîine neagră decît covrigi. La o masă lungă, unii în faţa altora — nouă de o parte şi nouă de cealaltă — degetele ni se mişcau mecanic ceasuri întregi. Ne deprinsesem aşa de mult cu munca asta că nici nu ne mai supravegheam mişcările. Ne privisem atîta, stînd unul în faţa celuilalt, încît fiecare dintre noi cunoştea pînă şi cea mai mică zbîrcitură de pe feţele tovarăşilor săi. N-aveam despre ce vorbi. Obişnuiţi astfel, tăceam tot timpul, dacă nu cumva ne certam fiindcă oricînd poţi găsi prilejul să ocărăşti un om, mai ales cînd lucrezi lîngă el. Dar şi de înjurat ne înjuram destul de rar : ce vină poate să aibă o fiinţă pe jumătate moartă, îndobitocită, cînd toate simţămintele îi sînt înăbuşite sub povara muncii ? Tăcerea-i însă groaznică şi chinui-

toare numai pentru cei care şi-au istorisit tot şi nu mai au nimic să-şi spună. Iar pentru oamenii care încă n-au început a cuvînta, tăcerea-i, dimpotrivă, firească şi uşoară... Uneori cîntam, şi cîntecul nostru se pornea aşa : în toiul lucrului, deodată, careva dintre noi ofta din greu, ca un cal trudit şi-i zicea încet unul din cîntecele tărăgănate a căror melodie jalnică şi duioasă alină totdeauna tristeţea din sufletul cîntăreţului. Numai unul cînta, iar noi mai întîi tăcuţi, ascultam cum se stingea cîntecul singuratic, pierzîndu-se sub tavanul apăsător al subsolului, ca flăcăruia unui foc în stepă, într-o noapte umedă de toamnă, cînd cerul cenuşiu se lasă peste pămînt ca un acoperiş de plumb. Pe urmă, altul îşi unea şi el glasul cu al cîntăreţului şi, iată că două glasuri plutesc încet şi trist în aerul îmbîcsit din groapa noastră îngustă. Dintr-o dată, mai multe glasuri se prind laolaltă în cîntecul care se umflă ca un val, răsună tot mai tare, se înteţeşte şi parcă dărîmă zidurile umede şi apăsătoare ale temniţei noastre de piatră...

Cîntă toţi cei douăzeci şi şase. Vocile acestea puternice, obişnuite de mult să cînte în cor, umplu atelierul ; cîntecul se înăbuşă în subsol : se zbate între pietrele zidurilor, geme, plînge şi-ţi înviorează inima cu o durere dulce şi mîngîitoare, zgîndărindu-i rănile vechi şi trezindu-i dorul... Cîntăreţii oftează adînc. Cîteodată vreunul se opreşte din cîntec şi-i ascultă îndelung pe ceilalţi ; apoi, glasul i se amestecă din nou în talazul tuturor. Altul strigă trist : „Eh !“, şi cîntă cu ochii închişi. Poate că valul sunetelor, plin şi larg, i se pare un drum care duce undeva departe, un drum lat şi însorit, de-a lungul căruia se vede pe el însuşi mergînd...

Flăcările din cuptor zvîcnesc într-una, lopata covrigarului hîrşcîie pe cărămizi, apa toarce în cazan şi răsfrîngerea focului tremură ca şi mai înainte pe

zid, rîzînd tăcută... Iar noi ne vărsăm în vorbele cîntecului durerea înăbuşită, dorul nostru apăsător de oameni vii, lipsiţi de soare, jalea noastră de robi.

Aşa trăiam noi, cei douăzeci şi şase, în subsolul unei case mari de piatră. Viaţa ne era atît de grea, de parcă cele trei caturi ale clădirii ar fi fost zidite pe umerii noştri...

Afară de cîntece, mai aveam ceva drag şi care poate că ne ţinea loc de soare. La catul al doilea al casei, era un atelier de broderie cu fir, unde, printre multe lucrătoare tinere, se afla şi o fată în casă, una Tania, de şaisprezece ani. În fiecare dimineaţă o faţă micuţă şi rumenă, cu ochi vioi albaştri, se lipea de ferestruica uşii care dădea din sală în atelierul nostru, iar un glas limpede şi dulce striga :

— Ei, ocnaşilor, daţi-mi covrigeii !

Cu toţii ne întorceam capetele la chemarea glasului cristalin, şi priveam cu bucurie şi cu bunătate chipul nevinovat al fetei care ne zîmbea drăgălaş. Ne făcea plăcere să-i vedem nasul turtit pe geam şi dinţii mici şi albi care-i străluceau între buzele trandafirii, arcuite într-un surîs. Ne repezeam să-i deschidem uşa, împingîndu-ne unii pe alţii, iar fata veselă şi drăguţă intra la noi, îşi întindea şorţul şi rămînea în faţa noastră cu capul puţin aplecat într-o parte, zîmbind mereu. O coadă lungă şi groasă de păr castaniu îi cădea peste umăr pe piept. Noi, ceştilalţi, oameni murdari, posomorîţi şi sluţi, ne uitam la ea de jos în sus, pragul uşii fiind cu patru trepte mai înalt. O priveam cu capetele ridicate, îi dădeam bună dimineaţa, şi-i spuneam cuvinte alese pe care le găseam numai pentru ea. Cînd vorbeam cu Tania, glasurile noastre erau mai calde, iar glumele mai uşoare. Aveam pentru ea numai lucruri deosebite.

Covrigarul scotea cu lopata covrigeii cei mai copți și mai rumeniți și-i azvîrlea cu dibăcie în șorțul Taniei.

— Bagă de seamă să nu te prindă stăpînul, îi dădeam noi în grijă. Fata rîdea cu șiretenie și ne striga veselă :

— La revedere, ocnașilor !, și pierea repede ca un șoricel.

Numai atît... Dar, multă vreme după ce pleca, vorbeam cu plăcere despre ea. Repetam mereu aceleași lucruri pe care le mai spusesem și-n ajun, și-n zilele din urmă, fiindcă atît ea cît și noi, împreună cu tot ce ne înconjura — totul era neschimbat, ca-n ajun, ca întotdeauna... Dureros și chinuitor e să trăiești, cînd nimic în jurul tău nu se schimbă... Dacă asta nu-ți ucide sufletul, apoi cu cît trăiești mai mult, cu atît mai chinuitoare ți se pare încremenirea celor ce te înconjoară... Vorbeam totdeauna despre femei în așa fel, încît uneori ne era scîrbă și nouă de cuvintele noastre grosolane și nerușinate. Era și ușor de înțeles, fiindcă femeile pe care le cunoșteam poate nici nu erau vrednice de altfel de vorbe. Despre Tania însă nu spuneam niciodată nimic urît. Nici unul dintre noi nu și-ar fi îngăduit vreodată, nu numai s-o atingă cu mîna, dar nici măcar să-i spună o glumă necuviincioasă. Poate și din pricină că fata nu rămînea niciodată multă vreme la noi. Trecea prin fața ochilor noștri ca o stea căzută din cer și apoi îndată se făcea nevăzută. Poate și unde era așa de micuță și de frumoasă, iar tot ce-i frumos trezește respectul pînă și în sufletele cele mai grosolane. Apoi, deși munca noastră de ocnași ne prefăcuse în boi nesimțitori, eram totuși oameni și, ca toți oamenii, nu puteam trăi fără a slăvi pe cineva. În jurul nostru nimeni nu era mai bun decît Tania, nimeni afară de ea nu ne lua în seamă pe noi, cei de la subsol, nimeni,

cu toate că în casă mai locuiau zeci de inşi. În sfîrşit, şi ăsta-i lucrul de căpetenie, cu toţii o socoteam a noastră, ca pe o fiinţă care trăia numai mulţumită covrigilor noştri: ne luasem îndatorirea să-i dăm covrigi calzi, iar prinosul zilnic adus idolului nostru, era un ritual sfînt ce ne lega din zi în zi mai strîns de Tania. Afară de covrigi, îi mai dădeam şi o mulţime de sfaturi: să se îmbrace mai gros, să nu urce prea repede scara, să nu care braţe de lemne prea grele. Fata ne asculta poveţele zîmbind, ne răspundea rîzînd şi nu le urma niciodată, dar noi nu ne supăram. Aveam doar nevoie să-i dovedim că-i purtăm de grijă!

Adeseori ne ruga s-o ajutăm: să-i deschidem uşa cea grea de la pivniţă şi să-i despicăm lemne. Făceam bucuroşi, ba chiar cu un fel de mîndrie tot ce ne cerea.

Dar cînd unul dintre noi o rugă odată să-i cîrpească singura lui cămaşă, Tania se strîmbă cu dispreţ şi spuse:

— Ei, asta-i! Cum să fac aşa ceva!...

Am rîs mult de caraghiosul cela, şi de atunci nu i-am mai cerut niciodată nimic. O iubeam. Asta spune tot. Omul caută totdeauna să iubească pe cineva, cu toate că, uneori, dragostea aceasta-i tiranică, iar alteori înjositoare şi poate să otrăvească viaţa aproapelui său, fiindcă, deşi iubeşte, omul nu respectă fiinţa iubită. Noi trebuia s-o iubim pe Tania, că n-aveam pe altcineva de iubit.

Cîteodată vreunul spunea:

— Şi adică, de ce o răsfăţăm noi atîta pe fetişcana asta? Ce are ea mai deosebit? Prea o purtăm pe braţe!

Cel care se încumeta să vorbească astfel era îndată repezit cu grosolănie. Aveam nevoie să iubim ceva. Găsisem ce să iubim şi iubeam. Iar ceea ce iu-

beam, cei douăzeci şi şase, trebuia să rămînă neprihănit pentru toţi, ca ceva sfînt şi cel care ni se împotrivea era duşmanul nostru. Poate că nu iubeam ceva într-adevăr desăvîrşit, dar eram douăzeci şi şase, şi fiecare voia ca ceea ce-i era scump lui, să fie sfînt şi pentru toţi ceilalţi.

Dragostea nu-i mai uşoară decît ura... Poate că tocmai de aceea unele fiinţe mîndre susţin că ura e mai măgulitoare decît dragostea... Şi dacă este aşa, de ce nu fug de oameni ?

Afară de covrigărie, stăpînul nostru mai avea, în aceeaşi casă, şi o franzelărie, despărţită printr-un zid de groapa noastră. Dar franzelarii — patru la număr — se ţineau departe de noi ; socotind munca lor mai curată decît a noastră, se credeau mult mai presus decît noi, nu veneau în atelierul nostru şi-şi băteau joc dispreţuitor de noi cînd ne întîlneam prin curte. Nici noi nu ne duceam la ei ; ne oprea stăpînul, de teamă să nu-i furăm franzelele.

Nu-i iubeam pe franzelari, fiindcă-i pizmuiam : munca lor era mai uşoară decît a noastră, aveau leafă mai mare, erau mai bine hrăniţi, aveau un atelier larg şi lumiros, şi erau atît de curaţi şi de sănătoşi — dezgustători pentru noi, cei gălbejiţii şi pămîntii : trei aveau sifilis, cîţiva rîie, şi unul era încovoiat de reumatism. În zilele de sărbătoare şi-n timpul liber, franzelarii purtau surtuce şi cizme care scîrţîiau, doi aveau armonici şi cu toţii mergeau la plimbare în grădina publică. Pe cînd noi, ceştilalţi, umblam în zdrenţe murdare şi cu încălţări rupte. Poliţia nu ne lăsa să intrăm în grădina publică. Cum puteam dar să-i iubim pe franzelari ?

Într-o zi am aflat că unul dintre ei s-a pus pe beţie, iar stăpînul l-a dat afară şi-a tocmit un altul, un soldat care purta jiletcă de mătase şi avea un ceas cu

lanţ de aur. Eram ţare curioşi să-l vedem pe ferchesul ăsta şi, în nădejdea de a-l întîlni, ieşeam pe rînd în fiece clipă în curte.

Dar el veni singur în atelierul nostru. Împinse uşa cu piciorul şi, lăsînd-o deschisă, se opri în prag zîmbind, şi ne zise :

— Doamne-ajută ! Noroc, băieţi !

Aerul rece, năvălind pe uşă ca un nor gros de fum, se învolbura la picioarele lui. Soldatul sta în prag şi ne privea de sus în jos, iar de sub mustaţa-i bălaie, cu vîrfurile dibaci răsucite în sus, îi luceau dinţii mari şi gălbui. Avea, într-adevăr, o jiletcă deosebită, albastră, cusută cu flori şi cu nasturi de pietricele roşii. Purta şi lanţul....

Era tare frumos soldatul ăsta, înalt, sănătos şi cu obrajii rumeni ; ochii lui mari şi luminoşi se uitau la noi senini şi cu blîndeţe. Pe cap avea o bonetă albă scrobită şi, de sub şorţul curat, fără nici o pată, ieşeau vîrfurile ascuţite ale cizmelor lui la modă şi bine lustruite.

Covrigarul nostru îl rugă respectuos să închidă uşa. Noul-venit îi îndeplini fără grabă rugămintea şi începu să ne descoase despre stăpîn. I-am spus, care mai de care, luîndu-ne vorba din gură, că stăpînul e o zgîrcioabă, un ticălos, un călău şi tot ce se putea şi trebuia spus despre un stăpîn, dar care nu cade să fie scris aici. Soldatul asculta, mişcîndu-şi mustăţile, şi ne cerceta cu privirea-i blîndă şi senină.

— Aveţi multe fete pe-aici..., zise el deodată.

Cîţiva zîmbiră cu respect, alţii făcură o mutră dulceagă, iar unul îi răspunse că erau nouă fete.

— Şi măcar iese ceva ?, întrebă soldatul, făcîndu-ne cu ochiul.

Am început iar să rîdem, dar nu prea tare şi cam ruşinaţi... Mulţi ar fi vrut să se arate soldatului tot

atît de îndrăzneţi şi de grozavi ca şi el, dar nimeni nu se încumeta la aşa ceva, nimeni. Unul mărturisi, mormăind :

— Ţi-ai găsit !...

— Da, vouă vă vine greu !, zise soldatul cu încredinţare, cercetîndu-ne cu privirea. Nu prea sînteţi... arătoşi... n-aveţi înfăţişare de oameni cumsecade, pe dinafară adică ! Iar femeii îi place ţinuta la om ! Bărbatul să aibă un trup bine legat şi să fie bine în totul ! Afară de asta, femeia preţuieşte puterea... Braţul să fie, uite-aşa !

Soldatul îşi scoase mîna dreaptă din buzunar şi ne arătă braţul cu mîneca suflecată pînă la cot... Braţu-i era alb şi puternic, acăperit cu păr auriu şi strălucitor.

— Piciorul, pieptul, toate trebuie să aibă tărie... Şi încă ceva, bărbatul să fie bine îmbrăcat şi la modă... aşa cum o cere frumuseţea lucrurilor... Uite, pe mine mă plac femeile. Nu le chem şi nu le îmbii, dar îmi sar de gît cîte cinci deodată...

Soldatul se aşeză pe un sac cu făină şi vreme îndelungată istorisi ce mult îl iubesc femeile şi ce îndrăzneţ se poartă cu ele. Apoi plecă şi, cînd uşa se închise scîrţîind în urma lui, noi am tăcut un timp, gîndindu-ne la el şi la tot ce ne istorisise. Pe urmă am început iar a vorbi cu toţii laolaltă, şi ne-am dat seama ce mult ne plăcuse tuturor. Era aşa de simplu şi de treabă, venise la noi, şezuse jos, ne vorbise. Nimeni nu intra în atelierul nostru şi nimeni nu se purta aşa de prietenos cu noi... Am vorbit mereu despre el şi despre viitoarea lui trecere pe lîngă lucrătoarele de la atelierul de broderie, care, cînd ne întîlneau în curte, ne ocoleau, strîngîndu-şi buzele într-un chip jignitor, sau veneau drept asupra noastră, ca şi cum nici n-am fi fost în calea lor.

Iar noi numai le admiram de departe, cînd treceau prin dreptul ferestrelor noastre ; iarna înfofolite în cojocele şi căciuliţe, iar vara purtînd pălării cu flori şi în mînă umbrele de felurite culori. În schimb, între noi vorbeam în aşa fel despre ele, încît să ne fi auzit, ar fi turbat de ruşine şi de necaz...

— Mă tem să n-o strice cumva şi pe Taniuşka !, zise deodată covrigarul cu îngrijorare.

Am tăcut cu toţii, încremeniţi de cuvintele acestea. Uitasem de Tania : soldatul parcă ne-o ascunsese cu trupul lui mare şi frumos. Pe urmă se iscă o dezbatere zgomotoasă. Unii spuneau că Tania n-o să ne facă ruşinea asta, alţii susţineau că nu va putea să se ţină tare, iar cei din urmă propuneau să-i rupă coastele soldatului, dac-ar îndrăzni să se lege de ea. Pînă la urmă, am luat cu toţii hotărîrea de a-i supraveghea pe amîndoi şi de-a îndemna fata să se ferească de el... Asta puse capăt discuţiei.

Trecu aproape o lună. Soldatul făcea franzele, se plimba cu lucrătoarele de la atelierul de broderie, venea deseori în atelierul nostru, dar nu mai istorisea despre marea lui trecere la fete ; îşi răsucea doar mustăţile, lingîndu-şi cu poftă buzele.

Tania venea la noi în fiecare dimineaţă după „covrigei" şi, ca totdeauna, era veselă, drăguţă şi blîndă. Cînd aduceam vorba despre soldat, fata-i zicea „viţel cu ochi holbaţi", dîndu-i şi alte porecle caraghioase, aşa că ne-am liniştit. Eram mîndri de fetişcana noastră, văzînd cum toate lucrătoarele se atîrnau de gîtul soldatului. Purtarea Taniei faţă de el parcă ne înălţa pe toţi şi, urmîndu-i pilda, îl priveam şi noi cu oarecare dispreţ. Pe ea însă o iubeam şi mai mult, iar dimineaţa o întîmpinam cu şi mai multă bucurie şi bunătate.

Dar, într-o zi, soldatul veni la noi cam cherchelit, se aşeză şi începu să rîdă. Cînd l-am întrebat de ce rîde, ne lămuri.

— Ia, s-au bătut două din pricina mea... Lidka şi Gruşka... Să le fi văzut în ce hal erau ! Ha-ha ! ha ! Una a apucat-o de păr pe cealaltă, a trîntit-o jos în sală şi s-a aşezat călare pe ea... Ha-ha-ha ! şi-au zgîriat mutrele... Şi-au rupt rochiile, să mori de rîs ! Oare de ce nu pot muierile să se bată mai omeneşte ? De ce se zgîrie ?

Şedea, pe bancă voios, curat, sănătos şi rîdea într-una. Noi tăceam. Nu ştiu de ce, dar de data aceasta, soldatul ne era nesuferit.

— Nu zău, mare noroc am la femei ! Să te strici de rîs ! Îi faci numai odată cu ochiul şi gata ! Dracu să le ia !

Mîinile lui albe, acoperite cu păr lucios, se ridicară, şi căzură iar pe genunchi, pocnind zgomotos. Soldatul ne privea cu o înfăţişare de plăcută uimire, parcă el însuşi s-ar fi minunat într-adevăr de trecerea lui la femei. Faţa-i grasă şi rumenă strălucea de îngîmfare şi de fericire, şi-şi lingea într-una buzele.

Covrigarul nostru lovi mînios cu lopata în cuptor şi, deodată, zise în batjocură :

— Nu trebuie cine ştie ce putere să dobori un brad mic. Dar ia încearcă să culci la pămînt un pin falnic.

— Adică asta mi-o spui mie ?, întrebă soldatul.

— Ţie, se-nţelege...

— Ce-ai spus ?

— Nimic... A şi trecut !

— Ia stai puţin ! Despre ce-i vorba ? Care pin ?

Covrigarul nu răspunse, mînuia repede lopata în cuptor. Arunca în el covrigii fierţi, îi strîngea pe cei gata copţi şi-i azvîrlea cu zgomot jos, lîngă băieţii care-i înşirau apoi pe sfori. Parcă uitase de soldat şi

de vorbele schimbate cu el. Dar soldatul se nelinişti fără veste. Ridicîndu-se de pe bancă, se îndreptă spre cuptor, fără să-i pese de coada lopeţii, care se mişca repede, încoace şi încolo, şi ar fi putut să-l izbească.

— Spune-mi cine-i ? M-ai jignit... Mie nu-mi scapă nici una ! Nu-u ! Şi tu-mi arunci vorbe aşa de supărătoare...

Într-adevăr, părea sincer jignit. Pe semne că n-avea de ce alta să se preţuiască pe sine însuşi, afară de dibăcia lui de a cuceri femeile. Poate că n-avea nimic viu în el, afară de destoinicia aceasta şi numai ea-l făcea să se simtă om viu.

Sînt pe lume oameni pentru care lucrul cel mai de preţ şi mai bun în viaţă este vreo boală a sufletului sau a trupului lor. O poartă toată vremea şi trăiesc numai prin ea, suferă din pricina ei, cu boala aceasta se hrănesc, plîngîndu-se tuturor de ea, şi astfel atrag atenţia semenilor asupra lor. Ceilalţi îi compătimesc, dar afară de compătimirea asta ei nu mai au nimic ! Luaţi-le boala, vindecaţi-i, şi-i veţi vedea nenorociţi, îşi vor fi pierdut singurul rost al vieţii, fiind parcă despuiaţi. Uneori, viaţa unui om este atît de săracă încît, fără voia lui, e silit să-şi preţuiască viciul şi să trăiască numai prin el. Se poate chiar spune că, adesea, oamenii sînt vicioşi numai din plictiseală.

Soldatul se supără ; se vîra în covrigarul nostru şi urla :

— Nu, tu să-mi spui cine-i ?

— Vrei să ştii ?, strigă covrigarul, întorcîndu-se repede spre el.

— Zi-i !

— O ştii pe Tania ?

— Ei şi ?

— Ei bine, uite ! încearcă...

— Eu ?

— Tu !
— Cu ea ? E un fleac pentru mine.
— Om vedea !
— Ai să vezi ! Ha-ha-ha !
— O să te...
— Într-o lună !
— Ia te uită ce mai lăudăros !
— Două săptămîni ! Las' că v-arăt eu vouă ! Cine-i Tanka ! Ptiu !
— Şi acum, dă-te la o parte... Mă încurci !
— Două săptămîni şi gata. Eşti un...
— Dă-te la o parte, îţi spun !

Covrigarul nostru se-nfurie deodată şi-l ameninţă cu lopata. Soldatul se trase mirat înapoi, ne privi, tăcu o clipă, şi plecă mormăind ameninţător : „Bine !"

Cît ţinu cearta, noi nici n-am deschis gura, ciulind doar urechile la schimbul de cuvinte. Dar după ce plecă soldatul, se iscă între noi o vorbărie însufleţită şi o mare gălăgie.

Unul strigă covrigarului :

— Urît lucru ai pus la cale, Pavel !

— Vezi-ţi de treabă !, răspunse covrigarul mînios. Simţeam că soldatul fusese adînc jignit şi că Tania era în primejdie. Simţeam asta, dar, în acelaşi timp, o curiozitate arzătoare şi plăcută ne cuprinse pe toţi : ce-o să se întîmple ? Va putea oare Tania să-i ţină piept soldatului ? Mai toţi aveau încredere în ea. Unul strigă :

— Tanka ?! Nu mă tem. Pe ea, n-o dai gata cu una cu două.

Doream grozav să încercăm tăria micului nostru idol.

Ne dovedeam cu înfrigurare unul altuia că idolul ăsta era puternic şi va ieşi biruitor din luptă. Pînă la urmă, am crezut că nu-l aţîţasem de ajuns pe soldat,

că va uita de cearta noastră şi va fi nevoie să-i zgîndărim şi mai tare trufia. Din ziua aceea, am început a trăi o viaţă neobişnuită, plină de încordare, ca niciodată. Discutam zile întregi, parcă eram mai deştepţi, vorbeam mai mult şi mai frumos. Ni se părea că jucam un joc cu diavolul şi că miza era Tania. Iar cînd am aflat de la franzelari că soldatul începuse să se ţină de Tania noastră, am simţit o plăcere grozavă şi eram atît de curioşi, încît nici n-am băgat de seamă că stăpînul folosind înflăcărarea noastră, ne sporise lucrul cu paisprezece puduri de aluat pe zi. Munca însă parcă nici nu ne mai obosea. Numele Taniei ne era mereu pe buze. În fiecare dimineaţă o aşteptam cu deosebită nerăbdare. Uneori ni se părea că, intrînd la noi, nu va mai fi aceeaşi Tania din trecut, ci alta.

Totuşi, nu-i spusesem nimic despre ceartă. N-o întrebam nimic şi ne purtam cu ea ca şi înainte, cu dragoste şi cu bunătate. Dar în legăturile noastre, se furişase ceva nou şi străin de vechile sentimente pentru ea şi lucrul acesta nou era curiozitatea ascuţită şi rece ca o lamă de oţel...

— Fraţilor, azi e sorocul !, ne zise într-o dimineaţă covrigarul, apucîndu-se de lucru.

Ştiam noi bine, fără să ni-l mai amintească el. Oricum, am tresărit !

— Priviţi-o... Trebuie să pice îndată ! urmă covrigarul.

Unul exclamă cu părere de rău :

— Da' parcă poţi vedea cu ochii !

Şi o discuţie aprinsă se încinse iar între noi. Astăzi vom afla, în sfîrşit, cît de curat e pocalul în care am pus tot ce aveam mai bun în noi, şi dacă nu-l poate ajunge noroiul. În dimineaţa aceea, am simţit deodată şi pentru întîia oară, că jucam într-adevăr un joc mare, că această încercare a neprihănirii idolului

nostru putea să-l nimicească pentru noi. În ultimele zile auzisem că soldatul n-o slăbeşte şi se ţine pas cu pas de Tania, dar, nu ştiu de ce, nici unul dintre noi n-a întrebat cum se poartă ea cu dînsul. Fata venea regulat, în fiecare dimineaţă, după covrigi şi era neschimbată.

Şi-n ziua aceea, am auzit curînd glasul ei.

— Ei, ocnaşilor ! Am venit...

Ne-am grăbit să-i dăm drumul înăuntru şi, cînd intră, am primit-o tăcuţi, împotriva obiceiului nostru. Cercetînd-o cu privirile aţintite, nu ştiam ce să-i spunem şi ce s-o întrebăm. Stam în faţa ei o mulţime întunecată şi mută. Mirată, pesemne, de primirea aceasta neobişnuită, fata se îngălbeni, neliniştindu-se deodată, se frămîntă pe loc şi ne întrebă cu glas înăbuşit :

— De ce sînteţi... aşa ?

— Dar tu ? îi aruncă posomorît covrigarul, fără să-şi ia ochii de la ea.

— Ce-i cu mine ? Nimic... Hai, daţi-mi repede covrigeii...

Niciodată pînă atunci nu ne zorise astfel...

— Mai ai vreme !, răspunse covrigarul, stînd nemişcat şi cu privirea pironită pe faţa ei.

Atunci Tania se întoarse fără veste şi pieri pe uşă.

Covrigarul îşi luă lopata şi spuse liniştit, întorcîndu-se spre cuptor :

— Va să zică, s-a făcut !... Halal soldat ! Nemernicul !

Îmbrîncindu-ne ca o turmă de oi, ne-am îndreptat spre masă, aşezîndu-ne tăcuţi şi am început să lucrăm în silă. Peste puţin, unul mai spuse :

— Dar poate că încă...

— Haide ! Haide ! Taci din gură ! strigă covrigarul.

Ştiam cu toţii că-i om deştept, mai deştept decît noi. Şi-am înţeles din vorbele lui că nu se îndoieşte de izbînda soldatului... Eram trişti şi neliniştiţi...

La douăsprezece, ora prînzului, veni şi soldatul. Ca totdeauna, era curat şi ferches şi, ca de obicei, ne privea drept în ochi. Dar nouă nu ne venea la îndemînă să-l privim.

— Ei bine, stimabililor, vreţi să v-arăt isprava unui soldat? întrebă el, zîmbind mîndru. Ieşiţi în sală şi uitaţi-vă bine prin crăpături... Aţi înţeles?

Am ieşit şi îngrămădindu-ne unii peste alţii, ne-am lipit de crăpăturile peretelui de scînduri din sala care dădea în curte. N-am aşteptat mult. Peste puţin, Tania, cu faţa îngrijorată, trecu grăbită prin curte, sărind peste băltoacele de zăpadă topită şi peste noroi. Se făcu nevăzută după uşa pivniţei. Pe urmă fără grabă şi fluierînd, intră şi soldatul acolo. Ţinea mîinile în buzunar şi mustăţile i se mişcau...

Ploua. Vedeam cum cădeau picăturile în băltoacele, încreţind apa. Era o zi umedă, mohorîtă, o zi urîtă. Pe acoperişuri mai dăinuia zăpadă, iar pe pămînt se lăţiseră pete negre de noroi şi chiar zăpada de pe clădiri se acoperise cu o pojghiţă murdară, cafenie. Ploua domol, cu murmur trist. Frigul ne pătrundea şi aşteptarea era neplăcută...

Soldatul ieşi cel dintîi din pivniţă. Trecu prin curte încet, cu mîinile în buzunare, muşcîndu-şi mustăţile ca totdeauna.

Pe urmă se arătă şi Tania. Ochii... îi străluceau de bucurie şi de fericire, iar buzele-i zîmbeau. Mergea ca-n vis, legănîndu-se cu paşi nesiguri...

N-am mai putut să răbdăm în linişte. Ne-am repezit toţi deodată spre uşă, am ieşit în curte şi am început să fluierăm şi să răcnim la Tania, furioşi, în gura mare, sălbatic.

Fata tresări, văzîndu-ne, şi încremeni în noroi. Atunci am înconjurat-o din toate părţile şi, cu o bucurie răutăcioasă, am ocărît-o într-una cu vorbe grosolane şi neruşinate.

Nu ne grăbeam, că n-avea cum să-ne scape, fiindcă o încercuisem şi puteam s-o batjocorim cît pofteam. Nu ştiu cum de n-am şi bătut-o. Tania sta în mijlocul nostru, şi întorcea capul, cînd într-o parte, cînd într-alta, ascultîndu-ne ocările. Iar noi o împroşcam tot mai cumplit cu noroiul şi veninul vorbelor noastre.

Roşeaţa-i pierise din obraji. Ochii ei albaştri, atît de fericiţi cu o clipă mai înainte, se deschiseră larg : răsufla greu şi buzele-i tremurau.

Iar noi o înconjurasem şi, ne răzbunam pe ea, fiindcă ne prădase. Tania era a noastră, îi dădusem tot ce aveam mai bun în noi, chiar dacă acest „mai bun“ nu erau decît fărîmituri lăsate de un cerşetor. Noi însă eram douăzeci şi şase, pe cînd ea era numai una, aşa că nici o pedeapsă nu era destul de crudă ca să-şi ispăşească vina ! Ce-am mai batjocorit-o !...

Tania tăcea, privindu-ne cu ochi rătăciţi, şi tremura din tot trupul.

Noi rîdeam, urlam, mugeam...

Se mai adunară şi alţii de prin curte... Unul din noi o trase de mîneca bluzei...

Deodată, ochii ei scînteiară : fata îşi duse fără grabă mîinile la cap şi, îndreptîndu-şi părul, ne aruncă drept în obraz, cu glas tare, dar liniştit :

— Ocnaşi nenorociţi !

Apoi veni drept asupra noastră, aşa de simplu, ca şi cum nici n-am fi fost în faţa ei, ca şi cum nici nu i-am fi tăiat drumul... Şi, într-adevăr, nici unul dintre noi nu-i şezu în cale.

După ce ieşi din încercuirea noastră, nu-şi întoarse capul spre noi şi spuse cu glas tot atît de tare şi cu nespus dispreţ :

— Mişeilor ce sînteţi... ticăloşilor...

Şi plecă, dreaptă, frumoasă, mîndră.

Iar noi am rămas în mijlocul curţii în ploaie şi-n glod sub cerul mohorît, fără soare...

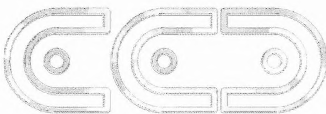
Ne-am coborît apoi tăcuţi în groapa noastră umedă de piatră. Ca şi înainte vreme, soarele nu s-a uitat niciodată pe ferestrele noastre, şi Tania n-a mai venit niciodată.

Traducere de *Livia Storescu* şi *R. Donici*

SUMAR

Prefață V
Tabel cronologic XXXIII
Notă asupra ediției LXIX
Makar Ciudra 1
Emelian Piliai 17
Moș Arhip și Lionka 33
Bătrîna Izerghil 61
Celkaș 88
Doi vagabonzi 129
Tovarășul meu de drum 162
Intr-o toamnă 200
Cum n-au înghețat un băiat și o fetiță 211
Parte dreaptă 221
Femeia cu ochi albaștri 228
Musafirul 245
Cum au pus gabja pe Semaga 250
Baba Akulina 259
Hanul și feciorul său 273
Hoțul 282
Konovalov 288
Vanka Mazin 352
Din plictiseală 369
Douăzeci și șase și una 391

Scanare și prelucrare digitală

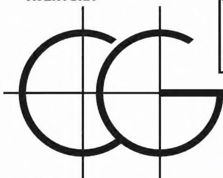
de

Anonim

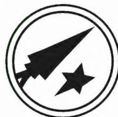

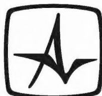

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

